

ČASOPIS
ARCHIVNÍ ŠKOLY

REDIGUJÍ

GUSTAV FRIEDRICH A JAN BEDŘICH NOVÁK.

ROČNÍK III.

V PRAZE 1926

NÁKLADEM STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLY,
PRAHA II., BREDOVSKÁ 6.

VDÁNO S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ
A NARODNÍ OSVĚTY
I ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ.

ČASOPIS ARCHIVNÍ ŠKOLY.
ROČNÍK III.

DRU FRANTIŠKU MAREŠOVI
K SEDMDESÁTÝM PÁTÝM NAROZENINÁM
VĚNOVÁNO.

OBSAH:

	Strana
ČLÁNKY:	1—135
<i>Antonín Markus</i> : Archivy a registry na zabraném velkém majetku pozemkovém	1
<i>Blažena Rynešová</i> : Beneš, kanovník Svatojiřský, a „Pasionál abatyše Kunhuty“	13
<i>Václav Letošník</i> : Registra otevřených listů české kanceláře	36
<i>Vladimír Klecanda</i> : Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského v Praze	64
<i>Jan Bedřich Novák</i> : O programu státního historického ústavu vydavatelského v Praze	120
 LITERATURA:	 136—163
Zprávy českého zemského archivu. Sv. VI. (<i>Václav Hrubý</i>)	136
<i>A. Podlaha</i> : Povšechný katalog arcibiskupského archivu v Praze (<i>M. Opočenská</i>)	146
<i>B. Kubičková</i> : K počátkům pražského oficialátu (<i>O. Odložilík</i>)	147
<i>Ptaszycki Stanisław</i> : Encyklopedja nauk Pomocniczych historii i literatury Polskiej (<i>Em. Janoušek</i>)	150
<i>L. Bittner</i> : Die zwischenstaatlichen Verhandlungen über das Schicksal der österreichischen Archive nach dem Zusammenbruch Österreich-Ungarns (<i>V. Klecanda</i>)	154
<i>Helmut Rogge</i> : Das Reichsarchiv (<i>Jar. Werstadt</i>)	158
 ZPRÁVY:	 164—206
Sedmdesáté páté narozeniny Františka Mareše (<i>J. Morávek</i>)	164
Šedesáté narozeniny biskupa dra Antonína Podlahy (<i>B. Jenšovský</i>)	165
Ze státní školy archivní (<i>Jenšovský</i>)	167
Z československého státního historického ústavu vydavatelského	169
Z českého zemského archivu (<i>Jenšovský</i>)	169
Z archivu ministerstva vnitra	173
Z archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze (<i>J. Opočenský</i>)	173
Z čsl. státního archivu zemědělského v Praze (<i>E. J.</i>)	173
Z archivu Národního musea v Praze (<i>F. Čáda</i>)	174
Z archivu hlav. města Prahy (<i>V. Vojtíšek</i>)	175
Z městského archivu v Plzni (<i>F. Macháček</i>)	176
Ze Schwarzenberských archivů za rok 1925 (<i>A. Markus</i>)	179
Archivní sekce Spolku pro dějiny Němců v Čechách (<i>Jský</i>)	180
Z moravského zemského archivu v Brně (<i>F. Hrubý</i>)	180
Ze státního archivního inspektorátu pro Moravu a Slezsko v Brně za rok 1925 (<i>F. Hrubý</i>)	181

	Strana
Archivnictví na polském sjezdu historickém	182
Archivnictví v republice Rakouské (<i>O. Mitis</i>)	183
O vídeňském domácím, dvorním a státním archivě (—o—)	184
O dnešních fondech vídeňského státního archivu (—o—)	186
O uherském říšském archivu (—o—)	187
Organisace archivářů v Německu (—o—)	187
O sjezdu státních archivářů v Německu (—o—)	187
Organisace bavorského archivnictví (—o—)	188
Ze saského archivnictví (—o—)	188
Nutnost archivního zákona v Prusku (—o—)	189
Centrální archiv pruského státu (—o—)	190
Otevření tajného státního archivu v Berlíně (—o—)	190
O úkolech a cílech pruského tajného státního archivu (—o—)	191
O vývoji vratislavského státního archivu (—o—)	191
Z Československého ústavu historického v Římě (<i>B. Jenšovský</i>)	192
Z římských ústavů (<i>B. Jenšovský</i>)	195
Přehled čs. archivnictví	199
Archivy a právní praxe (<i>Bka</i>)	199
Archivnictví a otázky zařízení a vedení archivů (<i>Ča</i>)	199
O ochraně písemných památek na venkově (<i>Jský</i>)	200
O vlivu války na archivnictví (<i>Bka</i>)	200
O formát papíru (<i>Ča</i>)	201
České rukopisy právnícké v Národní knihovně ve Vídni (<i>Ča</i>)	202
O politických pozůstalostech (—o—)	203
Předběžný projekt archivní školy (—o—)	203
Archivnictví a knihovnictví	203
Die österreichische Zentralverwaltung (—o—)	204
Deutsche Geschichtsblätter (—o—)	204
O právně-historických pramenech jihoslovanských (<i>Ča</i>)	205
Rumunský časopis bibliografický (<i>Bka</i>)	205
Inventář státního archivu v Mantově (<i>Bka</i>)	205
Habsburkové a Čechy ve světle archivních památek a dokumentů (<i>Wdt</i>)	206

Archivy a registratury na zabraném velkém majetku pozemkovém.

Pokus o výklad §u 33. zákona ze dne 8. dubna 1920,
č. 320 Sb. z. a n.

Převážná většina národa spadala v minulosti pod pravomoc pozemkových vrchností, v jejichž spisovných se uchovalo mnoho pramenů k dějinám země a lidu po všech stránkách lidského konání a působení. Archivy a registratury někdejších vrchností poučují nás o životě předků po stránce právní i hospodářské, kulturní i sociální, a jsou to především z velkých statků největší (ne vždy správně označované jménem latifundií) a pak ony, jež nejméně střídaly svoje držitele, na nichž tyto nedocenitelné prameny pro poznání minulosti se nám dochovaly co nejúplněji a nejlépe. Při rozlehlejších velkostatech již sama nezbytná byrokratisace úřední agendy vyžadovala vedení řádných spisoven, jež staletími vzrůstaly v mohutný celek, o jehož uchování vlastníků tím více pečoval, čím déle a čím úplněji se v něm zrcadlilo působení jeho rodu na panství. Naproti tomu na velkostatech menších, zvláště kde se často v krátkých intervalech střídali noví a noví držitelé, nedochovaly se nám namnoze vůbec žádné registratury, nebo jen zlomky, často jen z doby novější a nejnovější. A kdežto na velkostatech větších nalézáme začasť archivy dobře uložené, namnoze i odborně kvalifikovanými silami vzorně a nákladně spravované, neschází ani velkostatků, jmenovitě těch menších, kde spisovny jsou pokládány za zbytečný balast a stav jejich dochování i uložení jest žalostný. Právě vzhledem k těmto nedostatečně zajištěným archivům velikých statků bylo by si přáti účinné ochrany se strany veřejné. Bohužel, zákona o ochraně písemných památek doposud nemáme, pozemková reforma, jež odnímá vrchnostenským archivům jejich hmotný podklad existenci, svými zákony dílem vůbec těchto archivů nedbá, dílem

přináší ustanovení, jež další nerušené trvání těchto jak pro dějiny národa tak i po stránce správní důležitých pokladů spíše ohrožují než zabezpečují. Na prvý pohled se zdá, že §em 33. t. zv. zákona náhradového jest dobře postaráno o budoucnost archivů z vyvlastňovaných velkostatků. Ve skutečnosti však tomu tak není. Citované ustanovení zákona jest totiž nejasné a nepřiléhá ani zdaleka ke skutečným poměrům, jež, pokud se archivů týče, na jednotlivých velkostatech jsou různé a vyžadují nikoliv paušálního, nýbrž individuálního řešení. Jen z té asi příčiny, že problému archivů velkého majetku pozemkového se nepřikládá tolik významu. kolik přece jen zasluhuje, nepodal nám, pokud vím, dosud nikdo výklad uvedeného ustanovení zákonného. Pokusil jsem se proto, ač nejsem právníkem, touto statí o rozbor a výklad uvedeného §u 33. zákona náhradového, maje za to, že pokus ten za daných okolností není zcela zbytečný a neoprávněný.

Při projednávání zákona záborového na jaře roku 1919 nebylo vůbec ještě přihlíženo k hodnotám kulturním, jež novou úpravou pozemkového vlastnictví nesporně musily býti dotčeny, ba namnoze i ohroženy v dalším svém trvání. Varovné hlasy s různých závažných stran pronášené dosáhly teprve později jen toho, že do zákona t. zv. přidělového z 30. ledna 1920 vsunuto bylo pod § 20. ustanovení, aby „přídělem nebyly rušeny krásy přírodní a ráz krajinný a aby nevzaly újmy památky přírodní, historické a umělecké“. Slova „archivy“ nebo „registratury“ celý zákon přidělový výslovně nikde neužívá; zajisté jsou archivy a registratury také památkami historickými, ale Státní pozemkový úřad i dosavadní judikatura spatřují v §u 20. tohoto zákona spíše jen ochranu pouze památek nemovitých. S archivy a registraturami velkých statků výslovně uvedenými setkáváme se teprve v §u 2. zákona ze dne 12. února 1920, č. 118 o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém, a pak v §u 33. zákona t. zv. náhradového ze dne 8. dubna 1920, ježž jsme učinili předmětem této úvahy. Že ani záborový, ani přidělový zákon o archivech nebo registraturách vůbec se nezmiňují, jest zajisté velmi charakteristické a dokazuje, že zákonodárci původně vůbec nepomýšleli zákony o pozemkové reformě dotýkati se nějak archivů na velko-

statcích. To učinil teprve zákonem náhradovým — rok po vydání zákona záborového.

I.

O „archivech a registraturách patrimoniální a hospodářské správy“ ustanovuje zákon t. zv. náhradový toto:

§ 33. Převezme-li pozemkový úřad celé statky, ať po částech nebo najednou, převezme zároveň jako podstatnou část statku bez zvláštní úplaty archivy a registratury patrimoniální a hospodářské správy.

Písemnosti rodinné zůstanou v držení dosavadních vlastníků, podrobí-li se podmínkám stanoveným pozemkovým úřadem v dohodě s ministerstvem školství a nár. osvěty, pokud jde o umožnění studia jednotlivých listin nebo knih, majících význam všeobecně historický.“

Z tohoto znění zákona vyplývá především, že předpokladem pro nárok státu (representovaného v tomto případě pozemkovým úřadem) na archivy a registratury patrimoniální a hospodářské správy, jest předchozí převzetí celého příslušného statku, při čemž nerozhoduje, zda pozemkový úřad přejímal dotýčný statek po částech nebo najednou. Z toho však zase vysvítá, že původnímu majiteli s ponecháním části přejímaného statku zůstávají také písemnosti patrimoniální a hospodářské správy dotýčeného statku, při čemž — usuzujeme tu analogicky podle rozhodnutí nejvyššího soudu o právu patronátním — velikost statku majiteli ponechaného nerozhoduje a vůbec nepadá na váhu.¹⁾

¹⁾ Zákon neurčil blíže pojmu „statek“. Mohlo by jíti o veškerý nemovitý majetek téhož majitele, pak o každé jednotlivé knihovní těleso pro sebe nebo o jisté hospodářské jednotky. Ze slova „statek“ vyplývá, že se nejedná o veškerý zabraný majetek, poněvadž zákon tohoto výrazu nikdy neužívá v tomto smyslu. Rovněž nelze vzíti v úvahu jednotlivá knihovní tělesa. Jak známo, velkostatky skládají se z celé řady deskových a knihovních těles, jež úplně pozbyly své hospodářské samostatnosti a splynuly v jednu nebo více administrativních a hospodářských jednot. Za statek ve smyslu §u 33. zák. náhr. nutno proto po-

Dalším předpokladem převzetí „archivů a registratur patrimoniální a hospodářské správy“ státem jest, že soubory dotyčných písemností tvoří podle slov zákona „podstatnou část statku“. Těmito slovy zákon naznačuje, oč mu jde: zajistiti novému nabyvateli statku ony písemnosti, jichž pro své nově nabyté hospodářství více méně nutně potřebuje. Takovými písemnostmi jsou především listiny právní, na př. o patronátech, služebnostech, vodních právech atd., nebo spisy technické o melioracích a pod.,¹⁾ tedy většinou písemnosti z doby novější, menším dílem z doby starší, vesměs však dnes ještě aktuální. Jen takovéto písemnosti mohou býti pokládány za podstatnou část statku. V praxi by to však znamenalo hluboký zásah do všeobecně uznávané archivní zásady provenienční a mělo by za nezbytný následek roztrhání archivních celků, vzniklých z úřední veřejnoprávní působnosti někdejšího dominia a soukromoprávní hospodářské činnosti statku v celku přejímaného, ač-li dotyčný velkostatkář — aby takovému trhání archivů zabránil — neodevzdá dobrovolně více než podle zákona by postoupiti musil.

Co dlužno však rozuměti slovy „archivy a registratur patrimoniální a hospodářské správy“? Bylo již výše řečeno, že tímto označením rozumíme souhrn písemností, vzniklých z úřední veřejnoprávní působnosti někdejšího dominia a soukromoprávní hospodářské činnosti statku v celku přejímaného, ale mohl by se vyskytnouti též výklad, že citovaná slova zákona vztahují se jednak na archivy všelikého druhu, jednak na registratury patrimoniální a hospodářské správy. Výklad tento jest však jenom zdánlivě možný. Zákon náhradový tvoří součást zákonů o pozemkové reformě, z nichž zákon základní, zákon záborový, prohlašuje za účel pozemkové reformy „úpravu pozemkového

kládati souhrn nemovitostí, tvořících jednu aneb více hospodářských jednotek, spojených společnou samostatnou správou.

¹⁾ Jest však nespravedlivé (o jisté dáve ironie nemluvě) požadovati bez náhrady z titulu §u 33. zákona náhradového na př. aktuální katastrální mapy, lesní hospodářské plány, meliorační projekty atd., pořízené desetitisíčovými náklady, jež sluší spíše čítati k mrtvému inven-

vlastnictví.“ Tento jasně projevovaný úmysl zákonodárcův, zabezpečiti řádné hospodaření na převzatých statcích, nutno míti na mysli při výkladu §u 33. zákona náhradového. I on především hledí zabezpečiti řádné hospodaření na půdě statků v celku převzatých, a otázku zachování příslušných písemností před zkázou, ač-li vůbec přichází v úvahu, řeší teprve na druhém místě, neboť to také není věcí zákonů o provádění pozemkové reformy, nýbrž jedině všeobecného zákona o ochraně písemných památek. Kdyby zákon zamýšlel převzítí vedle spisů rodinných i jiné archivy než jen archivy patrimoniálních a hospodářských správ, mohl jednoduše prohlásiti, že s vyloučením spisů rodinných předmětem odevzdání jsou veškeré archivy a písemnosti, uložené v objektech statků v celém rozsahu přejímaného. Toho však zákon neučinil, a právě proto, že měl na mysli hlavně jen zabezpečiti řádné hospodaření, vymezil předmět odevzdání bližším označením „patrimoniální a hospodářské správy“ a slovy „podstatná část statku“. Nic na tom nemění, že zákon užil slov „archivy a registratury patrimoniální a hospodářské správy“ — jsou velkostatky, kde soubory svých patrimoniálních a hospodářských písemností nazvali „archivem“, jinde jen „registraturou“, a opět jinde pro důležitější spisy statkové měli název „archiv“, kdežto akta méně důležitá, ukládali v „registraturu“. „Archiv“ a „registratura“ jsou mimo archivní svět běžná označení, kterých se v denní mluvě užívá promiscue bez přesného rozlišení pro soubory písemností vůbec. Jedině z toho důvodu užil zákon obou těchto názvů a omezil je na písemnosti patrimoniální a hospodářské správy. Další omezení je vytkeno slovy „jako podstatná část statku“. Bylo již výše řečeno, které písemnosti lze za podstatnou část statku pokládati, a je zajisté úplně zřejmé, že nejen písemnosti rodinné, ale ani jiné písemnosti, jež nemají se statkem nijaké vnitřní souvislosti, a v držení nynějšího majitele se dostaly dědictvím, darem, koupí, náhodou a pod., za podstatnou část statku pokládány býti nemohou. Takovéto písemnosti k přejímanému velkostatku nepojí nic kromě osoby téhož vlastníka a začasť jen zcela nahodilého uložení v objektech zabírajících než za součást archivu nebo registratury. Nový nabyvatel má možnost, takové plány si dáti udělati, koupiti, atd.

ných, pročež sluší je pokládati toliko za vnitřní, záboru nepodléhající zařízení stejně jako knihovny, sbírky rytin, gobelinů, uměleckých předmětů a pod. Naprostá neudržitelnost výkladu, jako by pod § 33. zákona náhradového spadaly též jiné archivy a registry, než patrimoniální a hospodářské správy, vysvítá pak také z té okolnosti, že archivalie statkové podržují zajisté svůj charakter „podstatné části statku“ i tehdy, když jsou uloženy jinde než právě jen na objektu v celém rozsahu přejímaném, což však o písemnostech jiných tvrzeno býti nemůže.

Avšak ani se statků v celku přejímaných nepřecházejí „archivy a registry patrimoniální a hospodářské správy“ v celém svém rozsahu do držení státu, nýbrž teprve po vyloučení spisů rodinných, jež podle imperativního znění zákona zůstanou v držení dosavadních vlastníků, podrobí-li se určitým podmínkám o umožnění studia těchto písemností, pokud mají „význam všeobecně historický“.

Při tomto ustanovení zákona naskytují se však především potíže s náležitým vymezením pojmu rodinné písemnosti. V nejužším slova smyslu nutno za takové označiti toliko písemnosti vzniklé z čistě soukromých osobních nebo společenských vztahů vlastníkovy osoby, rodiny a rodu, bez jakéhokoliv vztahu k přejímanému statku a veřejným věcem. Ve smyslu nejširším jest však rodinnou písemností nejen každá písemnost, jež vyplynula přímo a výhradně z působení jednotlivých členů rodu, nýbrž i písemnosti jiné, jež osvětlují nějak historii dotyčného rodu i rodin zpřízněných nebo známých a přispívají k poznání společenského postavení, veřejné a hospodářské činnosti rodu, atd. Na př. listiny o koupi panství, akta o vyjednávání, jež uzavření koupě předcházelo a pod., spadají stejně do skupiny písemností rodinných jako tvoří část minulosti přejímaného statku. Přesné rozlišení v takovém a řadě podobných případů bude zpravidla velmi těžké, ne-li dokonce sporné nebo vůbec nemožné. Zákon sám pojem rodinné písemnosti vymezuje širěji, když připouští ponechatí majiteli pod titulem písemností rodinných nejen spisy výlučně osobně-soukromého rázu, nýbrž i takové, jež „mají význam všeobecně historický“. Když zákon tu měl na mysli jen písem-

nosti rodinné v nejužším slova smyslu, nemohl by majiteli ukládati jejich zpřístupnění badání historickému, neboť by to byl hluboký zásah do všeobecně uznávaného práva, aby rodinné věci byly chráněny před veřejností.

Zbývá ještě uvažovati o jedné skupině písemností, zda náležejí do skupiny „archivů a registry patrimoniální a hospodářské správy“, tvořících „podstatnou část statků“. Máme na mysli písemnosti velkostatkářských úřadů ústředních: centrálních, generálních ředitelstev, vrchních správ, inspekcí, atd. Odpověď není příliš snadná. I kdyby bylo lze eventuelně písemnostem ústředních orgánů velkostatkářských jakž takž přiznati charakter „patrimoniální a hospodářské správy“, rozhodně netvoří „podstatnou část statku“. Předně statek jako administrativní jednotka byl by mohl zcela dobře existovati také bez ústřední správy; poměr mezi oběma jest poměrem dvou činitelů. Jakmile písemnost zasláná ústředí opustí kancelář statku, patří již do registry ústředí, jež podle zásady provenienční tvoří zcela samostatné archivní těleso, úplně neodvislé od archivního tělesa statkového. Kdyby písemnosti v registry nadřízené vrchní nebo ústřední správy, pokud vzešly z korespondence ústředí s místní správou statku, měly tvořiti „podstatnou část statku“, pak bychom také touž vlastnost musili přiznati na př. aktům krajské registry, jež vznikly z přímé korespondence statku s krajským úřadem, a to přece není dobře možné. Registry ústředních úřadů velkostatkářských tvoří jednotný soubor organicky vzniklých písemností, nedílných podle principu provenienčního, v nichž nezreadlí se ani tolik činnost jednotlivých statků, jako povšechné působení majitele, po případě jeho rádců po celém komplexu rodového majetku, jenž neskládá se jenom z velkostatků, nýbrž i z objektů majetkových nejružnějšího druhu. Také obor působnosti velkostatkářských centrálních neomezuje se jen na vrchní správu podřízených velkostatků, nýbrž zasahuje i do jiných sfér veškerého dění životního, vztahuje se na společenské, sociální, kulturní postavení osoby majitelovy nebo členů jeho rodiny, a proto po výtce písemnosti velkostatkářských úřadů ústředních vším právem dlužno pokládati za písemnosti rodinné, což měrou nejvyšší pak platí o písemnostech osobní

kanceláře majitelovy. V každém pak případě vytrhování jednotlivých oddílů z takovéto registratury ústředního úřadu bylo by hrubým proviněním proti všeobecně uznávané zásadě provenienční, a nad to i zásahem zcela zbytečným, neboť písemnosti ústředních úřadů jsou více méně jen duplikátem registratury jednotlivých statků: co je ve spisovně statku v konceptu, leží v archivu ústředí in originali, a naopak.

Na základě toho, co bylo uvedeno, můžeme tedy shrnouti výsledek své úvahy v tyto body:

Podle §u 33. zákona náhradového převezme státní pozemkový úřad při provádění pozemkové reformy také archivy a registratury patrimoniální a hospodářské správy bezúplatně do vlastnictví státu.

Předpokladem pro toto převzetí jest, že

1. státní pozemkový úřad převzal celý statek¹⁾, při čemž nerozhoduje, převzal-li jej najednou nebo po částech, v několika etapách, a

2. že písemnosti, jež mají býti převzaty, tvoří podstatnou část statku v celku přejímaného, čímž rozuměti lze toliko soubor písemností, bez nichž nový nabyvatel na převzatém statku by nemohl hospodařiti.

Ustanovení §u 33. zákona náhradového o převzetí „archivů a registratur patrimoniální a hospodářské správy“ nelze vztahovati:

1. na písemnosti rodinné v nejširším slova smyslu; S. P. Ú. v dohodě s ministerstvem školství může vlastníkovi uložit, aby rodinné písemnosti významu všeobecně historického učinil přístupnými vědeckému badání;

2. na archivy a registratury všelikého druhu, jež s přejímanými statky souvisí jen zcela volně osobou téhož vlastníka, a

3. na archivy a registratury ústřední správy velkostatkářské.

Tyto písemnosti (resp. jejich soubory, archivy nebo registratury) zůstávají volným vlastnictvím dosavadních majitelů, omezeným pouze platnými ustanoveními o ochraně památek, zvláště písemných.

¹⁾ Zatím — mezi napsáním a tiskem této stati — vyšlé rozhodnutí nejvyššího správ. soudu ve věci archivu v Koutě-Trhanově zaujímá totožné stanovisko.

II.

Jak jsme výše ukázali, ustanovení §u 33. zákona náhradového má v prvé řadě na mysli jen zabezpečiti řádné hospodaření na půdě přejímané a nikoli chrániti písemnosti velkostatků před úhonnou. Přes to však každý archivář a milovník domácí naší historie zajisté si přeje, aby zákon i tohoto druhotného cíle dosahoval. Žel, ve skutečnosti tomu tak není.

Až na nepatrné vzácné výminky, drobnější velkostatek svým písemnostem zpravidla nevěnoval valné péče. I tam leckde měli nebo mají pěknou patrimoniální registraturu, ale nespořádanou, uloženou někde na sýpce, kde ji hrozí ztrávití oheň, nebo ve vlhké komoře, kde ji ničí plíseň a myši. Pro tyto ohrožené registratury § 33. však nemůže učiniti pranic. Z každého z těchto menších velkostatků musí zbýti aspoň 150—250 ha půdy, takže se nepřevezme statek celý a v důsledku toho nevzniká státu ani nárok na převzetí archivu; ba — podle judikatury v případě Kout-Trhanov — nelze majiteli ani uložití nějakých podmínek v příčině konservace a uspořádání archivu, jenž zůstává jeho volným, ničím neomezeným vlastnictvím. Jest jen lidsky přirozené, že majitel, jenž se o písemné památky nestaral valně, dokud měl statek celý, bude po jeho okrájení jeviti o osud registratury zájem ještě menší.

Nehledíme-li pak k ojedinělým případům, kde vlastník jediného statku neuplatní žádných nároků na propuštění části půdy ze záboru, takže tam nastává možnost uplatniti § 33. zákona náhradového, spadá užití tohoto ustanovení zákonného v úvahu jen ještě při velkostatecích větších, resp. při souborech jednotlivých administrativně samostatných statků téhož majitele, kde skutečně určitá tělesa statková jsou přejímána v celém svém rozsahu. Ale tu zase archivní poměry na jednotlivých těchto souborech velkostatků bývají různé. Někde každá administrativně samostatná jednotka má svůj archiv nebo registraturu, jinde skládají vše podle materií do jediné ústřední spisovny bez rozlišování jednotlivých těles statkových. Tu bude velmi těžko uplatniti § 33. zákona náhradového, aniž by se bylo obávati závažných škod. Sluší uvážiti, že běží většinou o velkostatky starobylých rodů, jež na té půdě hospodařily po staletí, jež ze spisů svých domén učinily provenienčně jednolitě

těleso, jehož roztržení nemůže s dobrým svědomím doporučiti žádný archivář, že jsou to téměř naveskrze archivy a registratury dobře zabezpečené, uspořádané a spravované, že jejich vlastníky zpravidla jest ochoten i nadále o ně nákladně pečovat, neboť je s nimi spjat poutem nejušlechtlejší tradice.

V takových případech všech nutno postupovati individuálně. Bezohledným uplatňováním litery zákona bez zřetele na faktické poměry nelze tu dosáhnouti než rozrušení celků, jež nikdy by trhány býti neměly. Proto také anketa odborníků archivních, svolaná ministerstvem školství a nár. osvěty na den 9. prosince 1922,¹⁾ doporučila Státnímu pozemkovému úřadu v každém jednotlivém, uvážení hodném případě uzavření dohody o archivech s dosavadními majiteli, arcit' takové, „která by jim to hmotně usnadnila.“ Zde běží o to, zajistiti pro budoucnost archivy mající význam mnohem větší než pouhé památky rodinné, a jejichž udržování stojí ročně veliké částky peněz, částky, jichž nelze uhrazovati ze 250 ha půdy nebo ze zápisu v náhradové knize.²⁾ Zajisté není ani spravedlivé, aby velkostatkář, jenž více v zájmu veřejném než svém vlastním přinášel pro udržování svých archivů veliké oběti hmotné, byl stavěn na roveň s velkostatkářem, jenž na takové kulturní cíle nevěnoval nic. Při provádění pozemkové reformy takové účelné řešení jest možné — § 20. zákona přídělového jistě je má na mysli, žel však, že pozemkový úřad zdá se je jiného mínění, vždyť k zmíněné anketě ministerstva školství, ač od ní uplynula téměř celá tři léta, vůbec ještě neprojevil svého stanoviska.

§ 33. zákona náhradového nemá s dostatek pružnosti, aby se mohl přizpůsobiti všem daným poměrům. Na jedné straně vlastně trestá velkostatkáře, jenž s nemalými oběťmi hmotnými se staral o písemnosti svých statků, na druhé zase jest bezmocný, kde by jeho zasažení bylo nejvýše zapotřebí, a jinde opět jeho zásahu v zájmu věci archivní jest se spíše obávat, nežli by jej bylo možno vítati, neboť v přemnohých případech bude příkré

¹⁾ Viz o ní referát v Časopise Archivní školy. I. 1923, str. 184—6.

²⁾ Tak na př. správa schwarzenberských archivů v Č. Krumlově a v Třeboni stojí ročně 400.000 Kč.

jeho provádění znamenati přímé popření základních zásad archivní nauky. Ba lze říci, že tomu bude ve všech případech, neboť i vylučování rodinných písemností z jednotlivých celků jest archivářsky pochybené, ne-li vůbec nepřijatelné.

Není zajisté sporu o tom, že jest zájmem nejširším, aby písemnosti bývalých správ patrimoniálních a hospodářských z velkého majetku pozemkového, ohroženého prováděním pozemkové reformy, byly zachovány budoucnosti. Jest to zájem vědy historické a jest to také zájem státu, jenž přejímaje nyní rozsáhlé statky do svého vlastnictví, potřebuje k jejich řádné správě také poučení z dobře spořádaných a spravovaných archivů a registratur dřívějších patrimoniálních a hospodářských správ. Jest však otázkou, bude-li těchto cílů dosaženo pouhým uplatňováním §u 33. zákona náhradového, bez zřetele ke skutečným poměrům a i za cenu porušení všeobecně uznávaných zásad archivní nauky, a není-li schůdnější a pro stát i věc samotnou výhodnější cesta dohod, již doporučovala zmíněná anketa archivních odborníků. Veřejný zájem vyžaduje, aby archivy velkého majetku pozemkového byly trvale pro budoucnost zajištěny, aby stát mohl čerpati z těchto archivů poučení pro svoje hospodaření na statecích převzatých a konečně, aby tyto archivy v mezích obvyklých archivních řádů byly přístupny seriosním vědeckým badatelům. Kde majitelé pro svoje písemnosti, spadající pod ustanovení §u 33. zákona náhradového, dohodou se zaváží k plnění označených tří závazků, tam jistě jest vždycky lépe dáti přednost takovéto dohodě před nuceným přebíráním do vlastnictví a správy státu.

III.

Ustanovení §u 33. zákona náhradového by snad lépe vyhovovala, kdyby zněla asi takto:

„Písemnosti, vzešlé ve smyslu provenienční zásady archivní z patrimoniální a hospodářské správy statků, přejímaných Státním pozemkovým úřadem v celku nebo až do výměry §em 11. zákona záborového stanovené, přecházejí jako podstatná část statku přejímaného bez další

úplaty do vlastnictví státu, nepožádá-li dosavadní majitel za jejich ponechání a nepodrobí-li se podmínkám, stanoveným Státním pozemkovým úřadem v dohodě s ministerstvem školství a národní osvěty hledě k bezpečnému uložení a přiměřené přístupnosti těchto písemností pro účely vědecké.

Písemnosti rodinné a jiné, jež podle zásady provenienční nenáleží organicky do archivu nebo registratury statku v celku přejímaného, zůstávají volným vlastnictvím dosavadního majitele, omezeným jen platnými ustanoveními o ochraně památek vůbec a písemných zvláště.

Inventář přejímaných archivů (kartony, police, zařízení kancelářské aj.) bude v případě převzetí přejímán podle předpisů platných pro inventář statků zabraných, personál podle dohody od případu k případu sjednané. Písemnosti, jejichž pořízení vyžadovalo obzvláštního nákladu (mapy, meliorační nebo hospodářské plány) jest odevzdati za náhradu poměrné jejich ceny vzhledem k době, po kterou jich v hospodářství statku ještě bude lze upotřebiti.“

Po tom, co výše bylo řečeno, netřeba snad text tohoto návrhu ještě zvláště odůvodňovati: dosahuje zajisté úplněji svého účelu, než § 33. zákona náhradového. Nepřijde do konfliktu s naukou archivní, vyhýbá se zbytečným přikrostem proti dosavadním vlastníkům, zabezpečuje trvání ohrožených písemností a — last not least — nečiní na státní pokladnu nároků větších, než jest nevyhnutelně třeba.

Antonín Markus.

TITULNÍ LIST PASIONÁLU ABATYŠE KUNHUTY

(rk. universitní knihovny v Praze XIV A 17).

Otištěn podle přílohy v knize Ant. Matějčka, Pasionál abatyše Kunhuty, v Praze 1922, nákladem J. Štence.

Beneš, kanovník Svatojiřský, a „Pasionál abatyše Kunhuty“.

„Pasionál abatyše Kunhuty“¹⁾ byl již dávno od domácích i cizích historiků umění oceněn jako významná památka gotického iluminátorství. Po té stránce není o něm sporů, ač jeho jedinečnost a nedostatek jiných památek toho druhu brání určení jeho místo ve vývoji českého malířství.²⁾ Za to však kniha sama o sobě budila u nás již dávno pochybnosti, které po některých stránkách nebyly dosud odstraněny.³⁾ Nehledíc k dotčenému úkolu, který náleží historikům umění, určuji si cíl nalézt odpověď na otázku: kdo se zasloužil o vznik rukopisu tak, jak se nám zachoval? V tom zahrnuty jsou i všechny otázky, souvisící s jeho obsahem i formou, týkající se jeho předlohy, jeho původnosti a úplnosti, doby napsání a konečně též otázka nejspornější a nemalé důležitosti, kdo byl jeho iluminátorem.

Povšimněme si nejprve titulního obrazu, který nám před-

¹⁾ Posledně zabýval se jím Ant. Matějček v „Pasionále abatyše Kunhuty“ Praha (1922), kde uvádí dosavadní literaturu o něm.

²⁾ Matějček v uvedené knížce ocenil iluminace jako umělecké dílo samo o sobě. Poslední dva odstavce jeho rozboru (str. 16. a 17.) dosvědčují marnou zatím snahu, umístiti „Pasionál“ ve vývojové řadě českých památek malířských. Úlohu tuto odkazuje budoucnosti.

³⁾ Matějček upozorňuje sám na řadu sporných otázek, o nichž by měla rozhodnouti literární kritika. Ale podrobnějším rozбором rukopisu se ukáže, jak ještě mnohem více je tu nevysvětleno. Ostatně téměř v celém výkladu Matějčkově, nemluvě o části popisující a oceňující iluminace, lze vycítili nejistotu a rozpačitost. — J. J. Hanuš (Sitzungsber. d. kgl. böhm. Gesellsch. d. Wiss. 1863, česky v Kroku 1864, jeho omyly částečně opravil již Vocel tamže 1864, česky v Kroku 1864), třeba má vývody většinou nesprávné, poněvadž je stavěl příliš uměle na vratkých základech přehnaného skepticizmu, zasloužil se o badání o „Pasionálu“ nemálo již upozorněním na podezřelé okolnosti.

stavuje osoby, účastněné ať přímo či nepřímo vzniku knihy.¹⁾ Kunhutě, abatyši kláštera sv. Jiří na hradě Pražském, podává knihu dominikán Kolda, „egregius dictator huius libri“, jak označen v nápisu. Za Koldou vidíme druhou klečící postavu s nápisem: „Benessius canonicus sci. Georgii, scriptor eiusdem libri“. Podle toho by bylo možno přičísti zásluhu o vznik knihy především abatyši Kunhutě, jako objednateli knihy, pak Koldovi, lektoru dominik. řádu u sv. Klimenta v Praze,²⁾ jako skladateli, konečně Benešovi, kanovníku u sv. Jiří, jako písaři. Je-li správnou tato domněnka, ukáže se teprve rozbořením knihy co do obsahu i vnější úpravy.³⁾

Co mělo býti podle plánu autorova — ať jím byl prozatím

¹⁾ Viz příložený obraz.

²⁾ O Koldovi z Koldic viz u Matějčka s. 9. Na otázku, dostalo-li se mu skutečně hodnosti českého poenitentiáře v Římě, k níž byl navržen králem Janem krátce před r. 1314 (Palacký, Formelbücher I, 339—340), možno odpovéděti s největší pravděpodobností záporně. V letech 1312—1314 zdržoval se v Praze, jak vysvítá z předmluvy i doslovu v „Pasionále“. V květnu r. 1318 byl již ustanoven inkvisitorem kacířství v diecesi Olomoucké (Reg. Boh. et Mor. III., č. 438). Jak dlouho zastával tento úřad, nelze určit pro nedostatek zpráv; v listině papeže Jana XXII. z 1. června 1327 (Reg. III., č. 1334) praví se: „per quondam Coldam, fratrem dicti ordinis (t. j. Praedicatorum), inquisitorem heretice pravitatis . . .“, je tedy patrné, že r. 1327 nebyl již na živu. Ze všeho plyne pravděpodobnost, že se vůbec nestal poenitentiářem v Římě; léta 1315—1316 je doba k tomu krátká, a nadto v listině z r. 1318 se nenazývá poenitentiářem, jen „frater Predicatorum“. Že r. 1318 byl jmenován inkvisitorem, má význam pro určení doby vzniku „Pasionálu“ (o tom se zmíním později). V dosavadní literatuře nebylo toho dbáno, což zavinilo mylné závěry; zvláště daleko dal se zavést Hanuš (l. c. s. 229).

³⁾ Představa, s níž se setkáváme v dosavadní literatuře o „Pasionálu“, je v jádře taková: Myšlenka „Pasionálu“ vyšla od abatyše Kunhutě, práci samu provedl Kolda, opsání světil kanovníku Benešovi. Nejurčitěji vyjádřil ji Hanuš (Krok 1864, str. 103—104, 180—181, 229), zdůrazniv přímou účast Kunhutinu. Kolda prý na její popud řídil sestavení této sbírky spisův, napsaných již dříve. Osoba písaře Beneše ustupuje do pozadí právě proto, že se pokládá za pouhého písaře knihy. Otázka, kdo skládal nápisy k obrázkům, je opomíjena (co o tom praví Hanuš l. c. 237. je nejasné, hlavně proto, že v nápisích viděl písmo jiné ruky), a možno-li písaře ztotožnit s iluminátorem, o tom jsou mínění různá (o tom později).

kdokoli — obsahem knihy určené abatyši Kunhutě, „Pasionálu“,¹⁾ dovidáme se z blanky, vycházející z levice Koldovy na titulním obraze, kde čteme: „Suscipe dictata, de regum semine nata, ad laudem Christi que me dictare fecisti de sponso plura sub militis apta figura“. ²⁾ Tedy mělo to býti vypravování o snoubenci-rytíři, složené ke chvále Kristově. „Sponsus“ je hlavní motiv celé práce, o níž autorovi jde, ten je nám především sledovati, chceme-li nabyti správného obrazu o složení a vzniku „Pasionálu“.

Kniha se skládá z několika částí a začíná se prologem jen k první části (nikoli ke knize celé),³⁾ jež napsal Kolda jednak proto, aby v něm naznačil obsah této první části „Pasionálu“, jednak aby zvěčnil jméno abatyše Kunhutě, na jejíž žádost psal.⁴⁾ Obsahem této první části, „materia operis“, jak sám praví, je utrpení Kristovo v krátké parabolě s obšírnějším výkladem.⁵⁾ Po parabolě (na l. 3') o statečném rytíři, který po velkém boji osvobodil svou snoubenku ze zajetí nepřítelova a znovu uvedl do svého království, následuje výklad paraboly (na l. 4—9'): jádrem jeho je utrpení, které podstoupil Kristus (miles, sponsus), aby vysvobodil ze zajetí hříchu lidskou duši (sponsa; na l. 4 „virgo est rationalis anima“). Kolda se vrací znovu a znovu k výjevům paraboly a výklad proplétá hojnými citáty z Písma a spisů sv. Otců, uváděje vždy přímo svůj pramen. Tím nabylo jeho dílo povahy učeného traktátu, daleko vzdáleného pouhému vypravování, čemuž nasvědčuje i důraz,

¹⁾ Užívám zde a dále názvu „Pasionál“, užívaného všeobecně pro celý rukopis, jen pro onen jeho díl (= první tři části rukopisu), který jediný byl původně určen abatyši Kunhutě, jak dále vyložím.

²⁾ Z dalšího rozboru vysvitne, že se nápis na blance nevztahuje snad jen na první část knihy, nýbrž na celou knihu, určenou abatyši Kunhutě.

³⁾ Otiskl jej částečně Vocel v Pam. arch. 1860, s. 106 v pozn., úplně Dobner v Mon. Boh. Hist. VI, s. 368—9.

⁴⁾ L. 2': „Premisi autem huic opusculo prefaciunculam . . . ex quo duplex certe consurgit utilitas, dum et materia operis in prologo brevi sermone depingitur et nomen illius, ad cuius instanciam opus cuditur, eterne memorie commendatur“.

⁵⁾ L. 2': „Vestre quapropter ingenuitatis celsitudo parvitatibus mearum ingeniolium flagitavit, quatinus passionis Christi misterium in brevi parabola sub militis metaphora concluderem, quam postmodum exponendo mystice devocius et apercius enodarem.“

jaký klade na nástroje umučení Kristova. Jimi vyvrcholuje svůj výklad, napomínaje duši lidskou, aby pamatovala vždy na „sue passionis insignia“.¹⁾

Výklad paraboly vyčerpává zcela program, který si autor vytkl v prologu: dospěl ke zmrtvýchvstání Kristovu a uvedení „snoubenky“ do království (na l. 9). Již z toho je patrné, že se prolog, jak shora řečeno,²⁾ skutečně nevztahuje k celé knize nýbrž jen k první její části. Svědčí o tom i další rozbor knihy.

Hned počátek následující druhé části „Pasionálu“: „Ex dormicione et quietacione sponsi in vespere grandis secuta est desolacio virginis et matris Marie et iuxta Jeremie vaticinium luctum unigeniti fecit sibi et planctum amarum . . .“. prozrazuje nesourodost s předcházející částí. Kromě toho, že se tu navazuje opět na smrt Kristovu, ač v předcházejícím textu již vstal z mrtvých, nápadným je zvláště, že zde vystupuje P. Maria, o níž dříve nebylo ani řeči. Naproti tomu se ztrácí úplně ona „sponsa“, jež v první části vedle rytíře-Krista (miles, homo nobilis, sponsus) byla ústřední postavou děje. Následuje skutečný Planctus Mariae, jak sám autor napověděl, ve formě dialogu s Janem, který je vystřídán bez jakéhokoli přechodu autorovým vypravováním o zmrtvýchvstání a nanebevstoupení Kristově. Opakují se zde opět výjevy z první části „Pasionálu“, podány však slohem naprosto odlišným: místy dramaticky živým a uměle mnohomluvným, místy pouhým vypravováním bez příkras, ale také bez dokladů z Písma. Nápadně vynikne rozdíl zvláště v podání zmrtvýchvstání. Kolda se ho (v první části) jen dotýká, nevybočuje nijak z mezí abstraktní úvahy, kdežto ve druhé části autor zcela podle vkusu své doby užil dramatického námětu tří Marií u prázdného hrobu a jejich setkání s Kristem, z mrtvých vstalým. Již z toho plyne pravděpodobnost, že Planktus není vůbec dílem Koldovým, nýbrž dílem neznámého autora.

¹⁾ Konec schází, byl tu vytržen nejspíše jeden list (souvisel s l. 3., který je nyní samostatný), více se pravděpodobně neztratilo (tak soudil i Hanuš l. c. 104), neboť je také zřejmo, že výklad spěje ke konci. Mám za to, že nezabral již ani celého listu.

²⁾ Srv. str. 15.

A nadto zřejmě složena byla tato část k počtě P. Marie; její osoba je tu osou děje, k ní také obrací se autor na konci s prosbou o přímělu.¹⁾ Srovnáme-li s tím, že blanka na titulním obraze ohlašuje sepsání ke chvále Kristově (ad laudem Christi, que me dictare fecisti . . .), poznáváme tím spíše, že Planktus v jádře nezapadá zcela do plánu naznačeného na titulním obraze.

Jedno však brání vyloučiti jej vůbec z programu „Pasionálu“. Hned v uvedeném jeho počátku setkáváme se s názvem „sponsus“, který jsem shora označila za hlavní motiv práce, ohlášené na titulním obraze. Do l. 14' včetně se ještě čtyřikrát dostalo Kristu tohoto názvu, a je důležité, v jaké souvislosti. Není zde již komposiční dvojice sponsus (Christus) — sponsa (anima humana), nýbrž dvojice Christus - b. Maria (mater Christi - sponsi).²⁾ Z celé skladby je patrné, že slovo „sponsus“ je úmyslně vsunuto na místě slova „filius“ (totiž P. Marie), čili že Planktus, dílo vzniklé mimo rámec „Pasionálu“, byl do „Pasionálu“ pojat dodatečně a s prvním spiskem svázán tím, že slovo „filius“ nahrazeno slovem „sponsus“, základním komposičním prvkem první části „Pasionálu“, a úvodní větou Planktu „Ex dormicione et quietacione sponsi . . .“ navázáno přímo na část první, kde se mluví o „dormicio militis (Christi)“. Kdo Planktus uvedl v celek s předcházející první částí „Pasionálu“, zprvu měl dobře na paměti

¹⁾ L. 17: „Nunc ergo mater benignissima . . . (l. 17') Recordare, dum in conspectu eius assistis, ut memor nostrarum lacrimarum et miserie loquaris pro nobis bona et ut avertas indignacionem eius et a compilatore huius opusculi ad honorem tui nominis editi et a lectore huius scripture ad te devocius recurrente . . .“

²⁾ L. 14: „Currite nunc sancte mulieres, currite et matri sponsi, que irremediabilis plorat lacrimis, resurrectionem filii victoriosissimi nunciate . . .“ (možná, že i toto spojení „filii victoriosissimi“ vzniklo zde interpolací podle předcházejícího spisku o statečném a vítězném rytíři — srv. na l. 18 „miles victoriosissimus“). — L. 14': „Permitte igitur et nos cum sponso paululum colloqui . . . Interim sponsus ab earum conspectu se subtrahit. Currunt sancte femine ad virginem sponsi matrem . . .“ — L. 16': „. . . iam prostrato principe mortis . . . ovem perditam ad ovile pro humero reportavi . . .“ Zde je jasně viděti, jak odlišuje se podáním tento spisek od prvního; není to sponsa, pro niž sponsus-Kristus bojoval, nýbrž „ovis perditus“ podle běžného podání biblického.

svůj cíl „de sponso plura“, ale později naň již zapomněl, takže počínaje l. 15. užíval pro Krista označení pouze „filius“ nebo „dilectus meus“, často „Jesus“, jak stálo původně v Planktu. A konce Planktu již vůbec nepřizpůsobil, ponechav zde slova prozrazující, že Planktus byl sepsán k počtě P. Marie.

Tedy Planktus nebyl psán původně pro „Pasionál“. Svědčí o tom také třetí část knihy, zase dílo Koldovo, nazvané jím samým „De mansionibus celestibus“, o sídlech nebeských (l. 18—31), v němž Kolda, navazuje přímo na první část knihy „De strenuo milite“¹⁾ a, nevěda nic o předcházejícím Planktu, líčí, jak „sponsus“ uvádí „sponsam“ do sídel nebeských. Naznačiv obsah spisu a omlouvaje široce nedokonalost svého podání, obrací se (l. 19') zase jako v části první²⁾ na abatyši Kunhutu, na jejíž přání píše i tento druhý svůj spis, ač je unaven jinými starostmi.³⁾ K tomuto pak, vylíživ sídla nebeská stejným slohem, jaký jsme poznali v prvním jeho spise, první části „Pasionálu“, totiž učenými slovy a dokládaje se citáty z církevních spisů, připsal epilog,⁴⁾ na

1) „Post peregrinacionem igitur longam, post diram pugnam, post gloriosam ac miram victoriam sponsus ille fortissimus in alta polorum polenter ascendit . . .“

2) Srv. shora str. 15.

3) „Ecce tu Chunegundis, serenissimi regis Ottacari filia, monasterii s. Georgii in castro Pragensi venerabilis abbatissa, quod Dionisius reputat impossibile, a me non desinis exposcere imponisque onus debilibus humeris ex aliarum curarum sollicitudine fatigatis . . .“

4) Otiskl jej z malé části Voceľ (l. c. 105—106 v pozn.), úplně Dobner (l. c. 371—374). Hanuš (l. c. 105—106) a Matějček (s. 7 a 10) vidí v něm samostatný spis, psaný později. Ale tomu odporuje celý jeho ráz. Již začáteční slova „Nunc sermo michi ad te, o regis excellentissimi filia, convertendus est . . .“ naznačují, že to, co následuje, je pouze doslovem k většímu spisu. Co nazývá Matějček „úvahou o devíti radostech Kunhutinych“, zaujímá pouze třetinu celého epilogu, je vyvrcholením chvalořeči na Kunhutu, která předchází, a mělo-li se porozuměti stručnému naznačení devíti sídel nebeských, do nichž si Kunhuta otvírá cestu svými cnostmi, nutno předpokládati, že tuto část mínil Kolda jen jako doslov ke spisu napsanému na přání Kunhutino. Ze slov „In hoc autem opusculo nunc in plurali, nunc in singulari vestram personam alloquor“ nelze vyvozovati, jak Hanuš míní, nic kladného (ba spíše naopak) pro domněnku, že by epilog byl samostatným spiskem. Označení „opusculum“ užívá

jehož konci znovu opakuje, že r. 1312 napsal spis o statečném rytíři (De strenuo milite), nyní r. 1314 spis o sídlech nebeských — nezmiňuje se tu vůbec o Planktu P. Marie.¹⁾ Tedy nejen že není Planktus psán pro „Pasionál“, není ani vůbec dílo Koldovo, jak ostatně je patrné již ze slohového rozdílu mezi první a třetí částí „Pasionálu“ na jedné a Planktem na druhé straně. Ostatně kdyby byl Planktus Koldovým dílem, byl by se o něm v epilogu třetí části velmi pravděpodobně zminil, jako v něm znovu uvádí svůj první spis a dobu jeho vzniku. Je také velmi pravděpodobno, že by byl Kolda napsal k Planktu, který je zřejmě samostatným spiskem, předmluvu, kde by neopomenul zdůrazniti své autorství, jako učinil ve spise o statečném rytíři i v druhém o sídlech nebeských.

Ale také spisy o statečném rytíři a o sídlech nebeských, spolu obsahově souvisící, byly Koldou míněny a napsány jako dva samostatné spisy, jinak by se byl Kolda již v prologu k prvnímu zmínil o druhém a v epilogu k druhému nebyl by výslovně uvedl datum sepsání prvního. To znamená, že ani jeden ani druhý spis nebyl původně psán Koldou pro „Pasionál“, čili že „Pasionál“ je sbírkou spisů vzniklých v různé době, tím spíše, že jeden z nich ani nepochází vůbec od Koldy.

Poznali jsme tedy, že plánu, vytčenému v nápise na titulním obraze slovy „de sponso plura sub militis apta figura“,

střídavě s „opus“ již v předmluvě k prvnímu svému spisu (o statečném rytíři), tedy ani zde nemínil od „opus“ (t. j. o sídlech nebeských) odlišiti „opusculum“ o radostech Kunhutinych. Bylo-li Hanušovi slovo „alloquor“ dokladem jeho tvrzení, ušlo mu zajisté, že Kolda oslovoval Kunhutu brzy v jednotném brzy v množném čísle již v předmluvě ke spisu o sídlech nebeských, a tedy že se omluva Koldova vztahuje i na onu část. A užil-li zde přítomného času slovesného, učinil tak proto, že o tom právě píše, kdežto o hotové části předechozí mohl již psáti „compilavi“.

1) „Iam transacto biennio opusculum laboris triduanus de strenuo milite vestris pulsatus petitionibus composui. Nunc vestris postulacionibus stimulatus opus de mansionibus celestibus quodam breviliquo infra biduum compilavi. Illud anno D. millesimo trecentesimo duodecimo sexto Kal. Septembris edidi. Istud anno eiusdem D. millesimo trecentesimo decimo quarto, benedictionis vestre anno XIII, feria tertia et quarta infra octavas b. Dominici consumavi.“

odpovídá plně jen první část „Pasionálu“ a pak třetí, která navazuje na první; ovšem z povahy její (o sídlech nebeských, do nichž uvádí „sponsus sponsam“) vyplývá, že zde již nevystupuje sponsus jako miles, ale souvislost s první je přece patrna ze slov „post diram pugnam ac miram victoriam sponsus ille fortissimus —“. Za to druhá část „Pasionálu“ která, jak jsme poznali, není dílem Koldovým, byla určenému plánu pouze přizpůsobena vsunutím slůvka „sponsus“, ač zcela nevhodně. Čili mezi těmito třemi částmi Pasionálu, tvořícími knihu určenou abatysi Kunhutě, je vnitřní spojitost, která jasně svědčí, že byly jednou osobou upraveny v celek.

Další dvě části rukopisu: řeč papeže Lva o utrpení Kristově (l. 32—34) a Hořekování Marie Magdaleny (l. 34—36)¹⁾ již ke knize určené Kunhutě nepatřily.²⁾ Nerozhodovalo by o tom, že nemají vztahu ke Kunhutě (víme, že ani druhý spis ho nemá), ani že patrně nejsou dílem Koldovým, nýbrž, že první tři části tvoří zcela jasně užší celek svou látkou, možno říci, že parabola o statečném rytíři je jim společným rámcem; i Planktus, ač původu zcela cizího, byl mu, jak jsem ukázala, přizpůsoben. Naproti tomu v Řeči papeže Lva a Hořekování Marie Magd. se vlastně znovu a znovu rozvádí, co bylo podáno již v předcházejících částech knihy, a není mezi těmito a oněmi žádná komposiční jednoty, naopak cizorodost „Řeči“ a „Hořekování“ prozrazuje se jasně tím, že se v nich nevyskytuje označení „sponsus“, Kristus vystupuje zde jako Kristus, nikoli jako miles-sponsus.³⁾

¹⁾ Hořekování Marie Magd. je psáno slohem velmi podobným slohu Planktu P. Marie a také naň navazuje, začínajíc takto: „Cum virgo beata mortem dolorosissimam unigeniti sui lamentabiliter deplanxisset, donec deficerent in ea lacrimae, Magdalenam ad planctum verbis huiscemodi invitabat dicens...“ Je možno, že oba Plankty jsou dílem jednoho autora a tvořily původně celek.

²⁾ To poznal již Hanuš (l. c. 182), ač důvody jeho nevyhovují; opírá se o nesprávné mínění, že tyto poslední části „Pasionálu“ jsou psány jinou rukou a o to, že se nevztahují ke Kunhutě.

³⁾ Jiným důvodem k vyloučení obou posledních částí z knihy určené abatysi Kunhutě je mi konečně i to, že nebyly iluminovány, leč o tom v jiné souvislosti.

Na otázku, kdo to byl, kdo upravil první tři části rukopisu, původně mimo rukopis samostatně existující, v „Pasionál“, zdá se býti odpověď na snadě: že byl sám Kolda oním redaktorem. Ale proti tomu hned lze namítnouti: je pravděpodobno, že by Kolda vědomě sloučil ve formální celek své po různu vzniklé spisy, aniž by upravil předmluvu k prvnímu a závěr druhého spisku ve prospěch celistvosti? A byl by on — zase beze vší zmínky — přerušil jednotné pásmo svých učených úvah lyrickým Planktem P. Marie, prací cizí, a vypravováním o zmrtvýchvstání, kterého dotkl se již sám v prvním spisu?¹⁾

Jak klamný by byl závěr, že redaktorem „Pasionálu“ byl Kolda, ukáže se ještě jasněji při srovnání prvních tří částí rukopisu, které tvořily knihu určenou Kunhutě, co do vnější jejich úpravy. Shledáme zde různosti, které mají tím větší význam, že celý rukopis je psán jednou rukou a též všechny obrazy jsou dílem jednoho iluminatora.²⁾

Spis o statečném rytíři spolu s předmluvou jest i vnějšně samostatným celkem,³⁾ psaným velmi pečlivým, stejnoměrným písmem, s pravidelnou výzdobou; písmo je o něco menší než v ostatním rukopise. Celkem je zde písmo zcela jednotné, z čehož možno souditi, že bylo psáno bez větších přestávek v jedné době.

Proti tomu nápadna jest zběžnost písma v druhé části, v Planktu

¹⁾ Kromě toho je uvážiti, že Kolda psal sice na přání Kunhutino, ale ne pouze pro ni, neboť se obrací v textě obou spisů i k řádovým bratřím, kdežto „Pasionál“ byl sebrán a psán přímo pro Kunhutu, jak ukáží ještě později. Kolda byl by při této redakci oslovení řádových bratří asi vynechal.

²⁾ O tom je přesvědčen i Matějček; naproti tomu nesprávnost Hanušových výsledků studia „Pasionálu“ zavínil z největší části právě jeho úsudek, že byl psán a iluminován více osobami.

³⁾ Tvoří složku o 10 listech (jeden vytržen). Poslední list s obrazem nástrojů umučení Kristova je na rubu prázdný; již z toho patrně, že spis byl původně i vnějšně samostatný, bez souvislosti s druhými částmi „Pasionálu“. V prologu je psáno v 28 řádcích na linkách červených, na ostatních listech v 29 na linkách černých. Na počátku předmluvy je zlatá iniciálka; jména, datum a pak názvy jednotlivých nástrojů, aby lépe vynikly, psány červeně.

P. Marie,¹⁾ to však neplatí o malbách, které jsou provedeny stejně pečlivě jako předcházející. K této části byla připsána třetí, o sídlech nebeských. Hned od počátku jest v ní písmo pečlivější, je patrné, že písař psal pomaleji, dáváje si více záležití na úpravě.²⁾

Plyne z toho, že tyto první tři části rukopisu, „Pasionál“, nebyly psány souvisle v jednom tahu. Ale nejen na písmu, nýbrž i na iluminacích je patrné, že vznikaly v různé době. Nejstarší obrazy jsou ovšem v části první, která byla psána nejdříve. O něco později vznikly iluminace části druhé, do třetího období pak možno zařaditi obrazy na l. 16., 17. a tři velké skupiny, iluminující spis o sídlech nebeských. Současně s těmito — buď těsně před nimi nebo po nich — byl kreslen a malován titulní obraz.³⁾

¹⁾ Psáno v 28 řádcích (kromě l. 12. a 13.), které jsou psány s tak nápadnou nedbalostí, že vyžadují zvláštního vysvětlení (o němž viz níže str. 33-34), na linkách černých, jména psána také černým inkoustem, modro-červená iniciálka E je kreslena ornamentálně, jako v prvních desetiletích 14. století. Škrťů zde není (to neplatí o l. 12—13), právě jako v předcházející části chybna místa byla pečlivě vyškrobána, pouze na l. 14 je chybné slovo pečlivě přepsáno na okraji. — Co do složení listů není tato část samostatnou proti třetí; složka o 8 listech je tvořena listy 12—20, na l. 18 začíná již spis o sídlech nebeských.

²⁾ Rozměry odpovídá písmo této části písmu části druhé a také zde linky jsou taženy černě. Řádků na první stránce textu je 28, ostatně 29 — to zase přizpůsobeno první části. Způsobem výzdoby liší se poněkud od první části. Ornamentální červeno-modrá iniciálka na počátku textu, odstavec označený jednoduchou, střídavě červenou a modrou iniciálkou. — Kromě prologu k prvnímu spisu, který je psán slavnostněji, a proto se při něm písař vyhýbal zkratkám, v celém „Pasionále“, nemluvě o dvou posledních částech knihy, které k „Pasionálu“ původně nepatřily, užíval písař stejně zkratk; je nesprávné, co praví Matějček (str. 8.), že písař postupem práce více a více zkracoval.

³⁾ K časovému rozlišení maleb dospěla jsem srovnáním světlosti a hustoty barev. Kdežto v první části bylo malováno barvami řídkými, světlými a malované plochy odrážejí se od ostrých černých obrysů, v druhé části barvy houstnou a tmavěji, takže černě tažené obrysy se v nich mnohdy ztrácejí. Nejtmavšími barvami vynikají obrazy třetí části a stejně živými, výraznými barvami, jako na obraze l. 18, malovány jsou skupiny

Z tohoto poznání možno si již utvořiti obraz, jak asi „Pasionál“ vznikal. Jeho první část (spis o statečném rytíři) byla psána a iluminována nejdříve, a to mezi srpnem r. 1312 a srpnem r. 1314 (data Koldova sepsání obou spisů), nejspíše r. 1313.¹⁾ Ze zvláště pečlivé úpravy soudím, že byl to opis Koldova spisu, určený k odevzdání abatyši Kunhutě. K části druhé, Planktu P. Marie, o níž nelze říci, kdy byla psána a iluminována, byl někdy po r. 1314 připsán spis o sídlech nebeských, s úmyslem odevzdati celek Kunhutě; tehdy byly doplněny dva obrazy v druhé části dvou postav na l. 16' (Kristus s Matkou) a na l. 17' (Kristus vyvádějící z vězení Josefa z Arimathie). Proto mám za to, že byly malovány dodatečně, současně s iluminacemi třetí části. Obraz Krista vyvádějícího Josefa z Arimathie z vězení doplnil iluminátor na konci textu Planktu P. Marie asi proto, aby vyplnil prázdné místo, jinak obraz neodpovídá textu. Rozdíl v barvách ve třech obdobích zvyšuje způsob malby svatozáře: všechny obrazy 1. a 3. období mají svatozář plochou, provedenou řídkým zlatem, v druhém období užito značně hustšího zlata, takže svatozář tu vystupuje plastičtěji. Titulní obraz co do barev odpovídá obrazům 3. období, zvláště při srovnání architektonických částí obrazů v 2. období na jedné straně a v 3. období a na titulním listě na druhé straně vynikne nejen různá světlost barev, nýbrž i jejich poměr. Dlouhé sloupky na levém obraze l. 17' (Koronování P. Marie), patřícím do 2. období, malovány žlutě, na obraze z období 3. na l. 18 a na titulním obraze růžově. Střechová l. 17' je žltorůžově, na druhých dvou žlutě. Podobně zaměněny jsou v obojím období barvy zelená, žlutá a růžová i v ostatní části architektury. A vůbec živost barev titulního obrazu nápadně se odlišuje od matných barev iluminací v první části „Pasionálu“. Stejně i písmo hlavních nápisů titulního obrazu odpovídá svými rozměry spíše písmu třetí části.

¹⁾ Datum 1312 v prologu (l. 2') je psáno na dvojnásobné raseře (srv. Hanušovy chybné závěry l. c. 102), kterou lze lehce vysvětliti, protože původní písmo jest, ač těžko, dosud čitelné. V předloze bylo ovšem datum 1312 (jak udáno v epilogu ke spisu o sídlech nebeských), ale písař omylem napsal 1313; původně napsal hned za předmluvou černým inkoustem: „Datum Prage anno domini millesimo trecentesimo XIII. Sexto Kalendas Septembris“. Pak, jednak aby datum více zdůraznil, jednak aby jím spíše vyplnil zbývající místo na té stránce, vyškrobával původní písmo a psal datum znovu, ob řádku a červeným písmem, při tom vypsal slovy: „decimo tercio“. Poznav teprve potom — ať již dříve či později — svůj omyl, vyškrobával „decimo tercio“ a opravil na „duodecimo...“ Je velmi pravděpodobno, že k napsání r. 1313 svedlo ho to, že opisoval spis onen právě tohoto roku.

(l. 16' a 17') a v čelo knihy namalován titulní obraz, který měl oslaviti abatyši Kunhutu a ukázati, kdo se zasloužili o vznik knihy.

Poznali jsme již rozbořem obsahu „Pasionálu“, že titulní obraz, nazývá-li Koldu „dictator huius libri“, nevyvolává správné představy; že „Pasionál“ není jednotné dílo, nýbrž sbírka spisů, v níž sledoval její původce určitý cíl a dojmu celistvosti dosáhl jednotnou teprve vnější úpravou a částečně i přizpůsobením textu, který měl předlohou. A jestliže již rozbor obsahu „Pasionálu“ dával tušiti, že Kolda nebyl jeho původcem, zesilují se pochybnosti o tom ještě více poznáním, že „Pasionál“ nevznikl souvisle v jedné době, nýbrž po částech. Na Koldovi jako původci sbírky bylo by starati se od počátku o postup práce a dohlížeti na psaní. Toho že by byl nečinil, dosvědčují jeho vlastní slova v epilogu spisku o sídlech nebeských. Tam praví, že jen s váháním a na usilovné přání Kunhutino spisoval, s obavou, že nestačí na svůj úkol, jsa zaneprázdněn jinými starostmi. Oba spisy vytvořil ve dvou a třech dnech, jak sám udává, sotva tedy byl by věnoval více času redakci „Pasionálu“ — a když, neopomenul by asi svou zásluhu zdůrazniti, jako učinil při skládání obou spisů. K tomu, zdůrazňují znovu,¹⁾ je těžko si představit, že by Kolda, zamýšleje odevzdati Kunhutě tuto sbírku, neuspořádal a nepozměnil čeho třeba. A jestliže ani toho neučinil, jaký byl by tedy jeho podíl na práci, když nadto ani nápisy nejsou od něho, nýbrž od písaře „Pasionálu“²⁾

Kolda není tedy původcem sbírky spisů, jež tvoří náš „Pasionál“. Původcem „Pasionálu“ byla nepochybně ona druhá osoba, jejíž obraz je na titulním listu za Koldou, s nápísem:

¹⁾ Srv. shora str. 21.

²⁾ Hlavním důvodem Hanušovy nesprávné představy o vzniku nápíší (l. c. 237, 238) je, že nepoznal v nich písma Benešova. Nápíší jsou z větší části tak vtěsnány do obrazů, že zřejmě byly skládány až po dohotovení iluminací. Kolda nebyl by věnoval tolik času uvažování, jak přizpůsobiti znění nápíší zbyvajícím místu v iluminacích. A pak byl by sotva o sobě napsal na titulním listě „egregius dictator huius libri“, to byla myšlenka písařova. Závažným dokladem je Benešův koncept části nápíší z titulního listu, psaný na posledním listu nynější knihy; dosvědčuje, že Beneš neměl před sebou předlohy od Koldy psané, nýbrž tvořil si nápíší sám.

„Benessius canonicus s. Georgii, scriptor eiusdem libri“. Benešovi, kanovníku Svatojiřskému,¹⁾ jest přičísti zásluhu o vytvoření „Pasionálu“; on opsal jednotlivé spisy, upravil je v jednotný celek, „Pasionál“, a složil nápíší k iluminacím. Ale tím není ještě vyčtena jeho práce úplně.

Polovina místa na všech listech byla vyhrazena iluminacím, které měly býti rovnocennou částí knihy. Právě jimi měla se prokázati zvláštní úcta ke Kunhutě, neboť v té době byly u nás knihy takto iluminované ještě vzácnými, i když předpokládáme, že se jich více ztratilo v potomních časech. Nesmíme ovšem hleděti na poměr malby a textu v „Pasionále“ dnešními očima, dnes cena textu proti ceně obrazů je nám nepatrná. Tehdy měl „Pasionál“ cenu již pro spisy Koldovy, ale nepochybně zvyšovaly ji značně iluminace, které vhodně text doprovázely a často byly prostředkem k snadšímu porozumění učenému výkladu. Tím podivnější by bylo, že by osoba iluminátora měla zůstatí utajena či nepovšimnuta, jak se soudí z toho, že se o něm nedo-

¹⁾ O Benešovi nemáme bohužel jiných zpráv, než co uvedeno v zlomkovitém seznamu prebend kostela sv. Jiří ze 14. století (Fragmentum praebendarum . . .): „Item prebenda, cuius corpus est in villa Pržilep, quidam Jacobus presbyter et plebanus in Chuchel temporibus Celestini et Bonifacii, Anne et Sophie abbatissarum fuit possessor predictae prebende . . . cui Benessius in eadem prebenda successit, qui ambo per se officia debita ipsi prebende sacerdotalia peragerunt, et ipse Benessius manu propria ea, que sunt in antiquo graduali, nova scripsit. Cui in prebenda Stephanus . . . per Benedictum papam provisus successit . . . (v. Dobner, Mon. Boh. VI, 348—349). Nedovídáme se odsud nic určitějšího, než že Beneš okolo r. 1300 držel faru v Přílepech (terminus ante quem je r. 1303, kdy nastoupil po něm Štěpán). Jak dlouho žil, nevíme, pouze r. 1337 je o něm zmínka (Reg. IV., č. 447.). Hanušův mylný výklad o Benešovi (l. c. 230 a n.) opravil hned Vocel (tamže str. 299 a n.). Že vynikal Beneš v umění písařském, plyne již z uvedené poznámky ve Fragmentu prebend. Nejlepší však důkaz toho podal v „Pasionále“, kde sám pojistil si jméno navždy. Z něho a z několika jiných knih kdysi kláštera sv. Jiří, v nichž se nám zachovalo jeho písmo, možno si utvořiti představu nejen o jeho vztahu ke Kunhutě, nýbrž i o zvláštním postavení, které zaujímal v kroužku osob, spjatém Kunhutinou zálibou v knihách. O tom viz níže. — Matějček (l. c. 9) jen tušil, že byl Beneš sotva písařem příležitostným, více se tím však nezabýval, nepotřebuje toho k své práci.

vidáme nic z titulního listu, který jinak měl zachovati paměť na všechny tři jmenované již osoby, ať přímo či nepřímo účastněné vzniku „Pasionálu“. Otázka, kdo byl iluminátorem, byla odedávna v literatuře spornou a dodnes není zodpověděna. Buď se předpokládá neznámý umělec nebo se iluminátorem označuje písař Beneš.¹⁾ Osudné je, že Beneš nazval sebe pouze „scriptor eiusdem libri“²⁾ a tím sebe sama připravil snad o největší část zásluhy, zvláště když dosud nebylo ukázáno na jeho redakční práci o „Pasionálu“ a provedení po stránce písařské se neprávem podceňovalo. A přece není jiných důvodů proti myšlence, že by on sám byl iluminátorem, než že se tu sám iluminátorem nejmenuje; jedině to lze označiti za příčinu všech pochybností. Proti tomu však je možno postavit řadu důvodů, které vyplývají z vyšetření poměru iluminací k textu a k nápisům, pozorování povahy iluminací po stránce technické a z objasnění Benešova písařského a kreslířského umění vůbec.

O poměru malby k textu možno mluvit se dvou hledisek, obsahového a formálního, to jest jak odpovídají iluminace textu a jaký byl postup práce, zda se napřed psalo či iluminovalo. Na první otázku hledal odpověď Matějček a hlavním jeho poznatkem je, že inspirace malířova vyvěrala z textu, ale při tom si zachoval svobodu tvoření.³⁾ V tom již vidím velikost iluminátorovu; bylo mu velmi dobře porozuměti textu, pochopiti smysl

¹⁾ Důvody, které pro Benešovo autorství iluminací uvedl Vocel (Pam. arch. 1860, 106—107), měly nepochybně vliv na Chytila (Pam. 1886, sloupec 4—5), který se rozhodl rovněž pro Beneše jako iluminátora, přes to, že touto představou snažil se otrásti již dříve Hanuš (l. c. 231 a n.) doklady pochybné ceny; hlavně se opíral o nesprávný názor, že iluminace jsou dílem více osob. Matějček (l. c. 9 a 10) konstatuje, že „od dob Vocelových jeví se v umělecko-historické literatuře snaha ztotožniti písaře Beneše s malířem“, má za to, že není pro to důvodů, jež by obstály; proč, bohužel, neřekl. Vidí v iluminátorovi druhou osobu, která pracovala v těsném styku s písařem. Zdá se mi však upřílišenou skepsí odmítati skutečnosti, nabízející se jako samozřejmé.

²⁾ I pro to našel však Vocel (l. c.) výklad, ukázav, že v tehdejší době písař byl ve větší vážnosti než iluminátor a proto, byl-li písař spolu iluminátorem rukopisu, nazval se raději „sciptor“.

³⁾ L. c. 13 a n.

Koldova učeného výkladu paraboly, aby ji dovedl konkrétně vyjádřiti biblickými obrazy. Aspoň přesný návod k obrazům musel dáti muž nadprůměrně vzdělaný — a tací nebývali řemeslní malíři.¹⁾ Kdo určoval pojetí obrazů, musel míti těsnější vztah k „Pasionálu“, věděti proč a pro koho se kniha připravuje — to měl vyjádřiti titulní obraz. Je si těžko představit, že jiná osoba byla by sama ze sebe tak vystihla myšlenku Benešovu. Nepochybně od Beneše vyšlo pojetí obrazu.²⁾ Nápadem muže, kterému byl blízkým klášter Svatojiřský, je štít se znakem svatojiřským, který nese bojující rytíř v parabole. Stejně i obrazem jeptišky kořící se Kristu (l. 7') vyjádřil iluminátor svůj bližší vztah k samé abatyši. Ovšem stále ještě je možné, že pracovala tu druhá osoba na přesný návod Benešův.

Také nápisy dosvědčují, že obrazy jsou dílem invence Benešovy. Skládal a psal je Beneš a sotva byl by nechal druhou osobu samostatně iluminovati, aby pak teprve k jejím výtvorům nápisy přizpůsoboval, dokonce i formálně, hledě k tomu, kolik místa mu pro ně iluminátor ponechal. Poměr je však právě opačný: iluminátor pracoval s vědomím, že na určitá místa přijdou nápisy, jim předem přizpůsoboval obrazy nejen v podrobnostech, nýbrž i celým rozvržením a rozměry.³⁾ Kdyby iluminátor a písař

¹⁾ Viz Vocel l. c. 106.

²⁾ Vyjádřil v něm svou úctu také ke Koldovi, osobě tehdy známé a vážené, a přes to, že sám měl lví podíl na práci, sebe sama ze skromnosti umístil nejniže. Nápis vztahující se ke Koldovi provedl písmem stejným jako k abatyši, své jméno však napsal písmem drobným, jakým psal ostatní nápisy k iluminacím. Prostý malíř nemající zvláštního zájmu na díle, byl by sotva sám tak rozlišoval, neboť jemu také kanovník Beneš byl by účtyhodnou osobou.

³⁾ Hned na titulním obraze je patrné, že blána pro nápis „Suscipe dictata . . .“ byla nakreslena hned při kresbě architektonické části obrazu; iluminátor tedy věděl, že tam přijde nápis a jak dlouhý. V dolním obrázku l. 5 rozvrhl si iluminátor přesně postavení osob, aby mu nahoře zbylo místo pro nápisy. Že by naopak nápis byl přizpůsoben zbylému místu, není pravděpodobno, protože jsou to biblická slova „Ite maledicti in ignem eternum“, která nemohl písař měniti. Na l. 5' určil si písař délku blány pro slova pozdravení andělského a zároveň místo pro odpověď Mariinu. Štítek na kříži l. 8 a 8' je tak velký, že přesně odpovídá obvyklým roz-

byly dvě různé osoby, znamenalo by to, že písař stál nad iluminátorem a určoval mu, kolik místa sám potřebuje pro nápis, v jakých rozměrech smí tedy obrazy provádět.

Představa stejné součinnosti vnucuje se při pozorování postupu práce o „Pasionálu“ vůbec, jak se střídala práce iluminátorská s písařskou.¹⁾ V jakém ustavičném dorozumění bylo by pracovatí dvěma osobám! Písař, vynecháváje celé stránky pro obrazy, měl dobře na mysli jejich rozměry a celé pojetí, které je dílem jeho, jak také již dříve bylo ukázáno; ona druhá osoba by pak pracovala jen podle návodu Benešova. Mám za to, že předpokládati tak těsnou součinnost dvou osob, je násilné. Rozdělovati práci o „Pasionálu“ mezi dvě osoby, písaře a iluminatora, je nadto zcela zbytečné a bylo by třeba hledati pro tu domněnku

měří pisma Benešova, je patrné, že si jej tak sám určil. — Podobných dokladů bylo by možno uvésti více.

¹⁾ Nejprve byla napsána předmluva a začátek paraboly, mezi nimi vynechal písař přední stránku l. 3 pro štít s nástroji umučení Kristova; zajistí věděl, kolik místa zaujme. Po zhotovení obrazu bylo pokračováno v textu až na pátou řádku l. 4' (soudím tak podle změny v inkoustu), napsaná část textu byla pak iluminována. Sloupec textu paraboly je značně užší proti následujícím, pravděpodobně chtěl písař parabolou vyplniti aspoň jednu stránku věda, že její zhuštěný obsah vyžádá si většího počtu obrázků. Možno-li se spoléhati na změny v inkoustu, zdá se, že na l. 5 po napsání asi 7¹/₂ řádky pracovalo se na prvním obrázku, pak po napsání 10¹/₂ řádky zase na dolejší obrázku, po jeho zhotovení teprve se pokračovalo v textu. Nelze dále dobře sledovati, jak se střídaly obě práce. Na l. 7' zdá se, že napřed malováno (asi v pol. obrázku přesáhl písař jeho obrysy čárkou vybíhající od e), jindy je těžko rozhodnouti, co tu bylo dříve, zda text či obraz. Ani v druhé části „Pasionálu“ (v Planktu P. Marie) nelze to zpravidla určit. Ale z toho, že na l. 15' bylo napřed psáno (v první řádce přes horní břevno počátečního písmene t jde svatozář jednoho z učedníků Kristových), na l. 17 v horní části napřed malováno (v druhé řádce písař vyhýbaje se malbě, umístil poslední písmě nad linku), u druhého obrázku téže strany však napřed psáno (v 12. řádku přesáhla malba do písma), soudím, že se práce písařská s iluminátorskou skutečně střídaly. — Za to v třetí části (ve spise o sídlech nebeských) bylo nepochybně napřed iluminováno. Než začal písař psáti l. 18, musel znáti rozvržení obrazu, pro něž se zdálo výhodnějším, aby se předem kreslilo. Stejně při druhém a třetím obrazu určil vždy písař, má-li se dříve psáti či iluminováti.

skutečné důvody. Jak již bylo řečeno, že se Beneš iluminátorem nejmenuje, neopravňuje ještě k závěru, že jím skutečně nebyl, neboť v tehdejší době nebylo ještě vzácností, byl-li písař takové knihy také jejím iluminátorem.

Uvažme dále, zda by Beneš nebyl s to, aby vyjádřil pérem a štětcem, o čem měl sám jasnou představu a k čemu by uměl dáti přesný návod druhé osobě? Jaká je souvislost mezi jeho uměním písařským a iluminacemi „Pasionálu“? Především dlužno zdůrazniti, že byl skutečně velmi dobrým písařem, přes to, že snad „Pasionál“ co do písma nepůsobí právě nejpriznivějším dojmem.¹⁾ I když celá kniha ne vyniká zvláštní úpravou písma, je třeba přičísti to na vrub spíše zběžnosti než neumělosti. Že dovedl Beneš psáti opravdu s nevšedním uměním, dosvědčuje jiný rukopis,²⁾ jím psaný neobyčejně pečlivě a stejnoměrně. V něm je též viděti, že čistota a přesnost tahů jeho písma plyne z jeho kreslířské zručnosti. Prozrazují to iniciálky, vyrostlé z velmi prostých prvků, ale provedené s takovou jemností a čistotou tahu, jaké bychom marně hledali v celé řadě rukopisných knih, které se nám zachovaly z kláštera sv. Jiří z doby působení Benešova.

Zde je třeba zmíniti se o písařské činnosti kláštera Svatojiřského v době abatyše Kunhuty vůbec, neboť je spjata těsně s osobou Benešovou a nemůže tedy býti bez nějakého vztahu k „Pasionálu“.

Nelze-li v době předcházející, to jest až do konce třináctého století, mluvit o písařské a iluminátorské škole při klášteře Svatojiřském,³⁾ mám za to, že záliba abatyše Kunhuty v nábožných knihách přivedila vznik skutečného „scriptoria“, z něhož vyšla

¹⁾ Ovšem není třeba odsuzovati písmo Benešovo v „Pasionálu“, jako učinil Matějček (l. c. 8 a 9) a pohoršovati se nad „nízkou úroveň jeho umění písařského“ — to je soud upřílišený. Nutno rozlišovati mezi písmem zběžným a písmem ruky nevypsané.

²⁾ „Procesionale“ v univ. knih. pražské sign. VII., G. 16.

³⁾ Také Matějček v Dějepisu výtvarného umění v Čechách, I, 81. podotýká, že v klášteře se malovalo jen příležitostně. Výklad toho by ovšem vyžadoval zvláštní studie — a nutno pamatovati, že konečnému úsudku překází, že zachované památky jsou pravděpodobně jen částí někdejší knihovny klášterní.

celá řada knih s jednotnou výzdobou. Úkol vytknouti známky tehdejší školy písařské je ovšem silně ztížen tím, že v prvních desítiletích čtrnáctého století české umění iluminátorské omezovalo se namnoze na určitý druh kaligrafických ornamentálních iniciálek, zanedbávajíc výzdobu figurální, která převládala v miniaturách doby předcházející i následující. Na tomto poli nebylo příznivé půdy pro větší rozmanitost; z daných kreslířských prvků i barev vytváří se několik motivů, které se pak střídají a proplétají. I v tom ovšem mohla býti v různých školách různá soustava a snad jen takto bylo by možno jemným pozorováním rozlišiti v tom od sebe jednotlivé české školy klášterní.¹⁾ K přesnému určení zvláštností školy Svatojiřského kláštera bylo by ovšem třeba srovnati její plody s rukopisnou výzdobou zachovaných knih ostatních našich klášterů. To není však cílem této studie a také není toho potřebí k vytčení působnosti písaře Beneše.

Že skutečně byla tehdy při klášteře Svatojiřském písařská škola, o tom nelze pochybovati. Abatyše Kunhuta sama pečovala o rychlejší rozmnožování nábožných knih, potřebných konventu i kanovnickému sboru kostela sv. Jiří, jak svědčí poznámka v několika knihách, že byly psány na její rozkaz. Z té doby zachovalo se nám 21 knih,²⁾ o nichž pracovalo celkem jedenáct písařů. Hledíme-li k tomu, že ještě řada jiných knih se nepochybně ztratila, můžeme souditi, že v klášteře sv. Jiří bylo skutečné scriptorium. Vedoucí úloha v něm připadla písaři Benešovi, jehož rukou je psána většina oněch poznámek v některých knihách, jakéhosi „Ex libris“.³⁾ Sám kromě „Pasionálu“ psal ještě jiné dvě

¹⁾ Viz Chytil v Pam. arch. XIII, 7; srv. též Květ, Pam. arch. XXXIV, seš. 1.—2., str. 94.

²⁾ Jsou to rukopisy univ. knihovny v Praze sign. XIII. E. 14. c. a XIV. E. 10. psané jedním písařem, XIV. D. 13. psány jinými dvěma písaři, dílem čtvrtého písaře je řada rukopisů: XII. D. 11, 10, 12, 8a, 8b, 9, VII. G. 17d, VI. G. 10b, XIII. C. 7, VI. G. 5, XII. E. 15a, XIII. H. 3c; rkps XII. D. 13. je psán pátým a šestým písařem, od jiných pěti písařů zachovaly se rkpsy XII. G. 20a, XIII. C. 1b, XIV. B. 13, XIII. C. 4, VI. G. 10a, každý z nich od jediného písaře.

³⁾ Jejich forma je dvojitá, buď: „Anno Domini . . . Chunegundis abbatissa . . . istum librum, qui continet in se . . . fecit scribi et contulit

knihy,¹⁾ jejichž výzdoba se liší od ostatních knih, psaných jinými písaři. Kdežto výzdobu oněch tvoří červeno-modré nebo modročervené kaligrafické iniciálky, v nichž způsobem buď jednodušším nebo složitějším splétají se a opakují známé motivy, zvolil si Beneš jiný způsob. K označení velkých odstavců užil sice podobného způsobu, ač bez ornamentálních přívěsků, ostatně však vyznačoval menší odstavce i pouze věty většinou černo-červenými velkými písmenami, vyzdobenými uvnitř jemnými čárkami a kroužky; podobné iniciálky najdeme porůznu i u jiných písařů, ale jsou to namnoze jen pokusy, nad něž vynikají Benešovy nejen složitostí, nýbrž i čistotou a jemností v provedení.²⁾

Již z toho je však viděti, že Benešovi nestačila vytčená pravidla písařské školy svatojiřské; jeho písařské a kreslířské umění, pro něž nepochybně bylo mu svěřeno vůdčí místo v kruhu písařů Kunhutinych, uvedlo ho na jiné cesty. Lehkost a jistota ruky, jak se projevuje v písmu a iniciálkách hlavně jednoho z dotčených rukopisů, jsou jen prvním stupněm projevu jeho umělecké schopnosti tvůrčí. Při bližším pozorování lze pochopiti, že tyto vlastnosti jsou spojujícím můstkem mezi jeho písmem (s iniciálkami) a miniaturami „Pasionálu“, vrcholným dílem jeho umělecké osobnosti. Neboť základem těchto není malba, nýbrž kresby pérem; barvy byly Benešovi výtvarným prostředkem teprve v druhé řadě.³⁾

ecclesie s. Georgii . . .“, nebo: „Iste liber pertinet ad dominam abbatissam de s. Georgio, Cunegundem filiam Ottacari regis Bohemie“.

¹⁾ Uloženy jsou rovněž v univ. knihovně sign. VII. G. 16. a XIV. G. 46 (tato pouze z větší části je psána Benešem).

²⁾ To platí hlavně o rukopise VII. G. 16, jehož iniciálek daleko nedostihují iniciálky druhého rukopisu. Pro souvislost opakují zde z části o čem jsem se zmínila již dříve (viz str. 29.).

³⁾ Tak soudil i Matějček, I. c. 15. Zvláště při větších skupinách vyniká linie nad barvu. Stačí všimnouti si na př. titulního obrazu: kresby znaků, architektury, rouch, v nichž částečně dociluje se tmavých ploch pouze vyčárkovaním. S čistotou kresby harmonují kreslířsky pravidelné tahy písma napsů. Ovšem při výzdobě „Pasionálu“ ustoupily iniciálky do pozadí, ač tu nejsou zcela zanedbány. Svou povahou zapadají do rámce iluminátorských zvyklostí písařské školy Kunhutiny. Užití ornamentiky při nich je nadto podrobeno jistému pořádku i co do vztahu k iluminacím. Tak na l. 3' na začátku paraboly iniciálka nemá ornamentálních přívěsků,

Nevíme ovšem, je-li „Pasionál“ jediným plodem iluminátorské činnosti Benešovy, nejsou-li jiné doklady jeho umění mezi památkami pro nás ztracenými. Zdá se však, že i tak byl „Pasionál“ osou jeho umělecké snahy, soustřeďuje v sobě jeho pozornost po několik let. Tím se nám také vysvětluje rozdíl mezi uměleckou jakostí iluminací „Pasionálu“ a jeho písmem. Beneš se zajisté nemínil tolik zdržovati psaním textu, raději věnoval více času obrazům, které měly být vlastním projevem jeho úcty k té, pro niž byla kniha určena.

A tím se také vysvětluje rozdíl mezi bohatou uměleckou výzdobou „Pasionálu“ a chudou poměrně výpravou ostatních rukopisů svatojiřských, Benešem samým nebo za jeho vedení psaných, který by ostatně mohl býtí nápadný.¹⁾ Tyto vznikly spíše z jeho povinnosti starati se o vhodné doplňování klášterní knihovny, jak mu svěřena abatyší Kunhutou. A proto jsou poměrně skromně vyzdobeny. „Pasionál“ naproti tomu je pouze osobním, spontanním projevem Benešovy zbožné, snad i intimní úcty ke Kunhutě, a ta právě byla základním motivem neobyčejného vypětí tvůrčí energie, jak se nám v „Pasionále“ jeví. Toho motivu u druhých rukopisů nebylo.

Napověděla jsem, že Beneš pracoval o „Pasionálu“ několik let. Poznatek ten vyplývá z vyšetření otázky, jak dalece uskutečnil svůj plán, to jest, je-li „Pasionál“ hotovým dílem Benešovým.²⁾

nepochybně proto, že by se zde ornament s uměleckého hlediska nerozvnal s iluminacemi, které jsou hned vedle po levé straně textu. Na l. 11 je iniciálka ozdobena dosti bohatě, zde není ornament závadou v poměru k obrazu, který je umístěn po pravé straně listu, takže je dělí od sebe sloupec textu. Podobně ozdobná iniciálka je na l. 18, ale o něco menších rozměrů vzhledem k rozložení obrazu, který (po pravé straně) blíží se k iniciále, vyběhaje značně do textu. Mám za to, že poměr iniciálek k iluminacím není tu náhodný, nýbrž úmyslně volený a že je tedy dokladem, jak se s jednotného hlediska pracovalo o celkové úpravě rukopisu.

¹⁾ Viz Matějček, Iluminované rukopisy Svatojiřské XIV. a XV. věku v universitní knihovně pražské v Pam. arch, XXXIV. seš. 1. a 2. str. 16.

²⁾ Uvažuji ovšem jen o prvních třech částech rukopisu, také předcházející rozbor vztahuje se pouze na ně. Zbývajících dvou částí (Řeč papeže Lva a Hořekování Marie Magd.) nezahrnuji v obsah původní knihy, určené Kunhutě, jak jsem již dříve vytkla.

Matějček své tvrzení, že rukopis nebyl dohotoven, odůvodňuje tím, že jen část rukopisu byla iluminacemi vyzdobena.¹⁾ To je ovšem pravda, ale třeba dodati, že při tom je iluminace rukopisu úplná. Obrazů není tam, kde jejich potřeba nevyvěrá z textu. Mám za to, že nelze naprosto mluvit o nějakém zanedbání iluminací, naopak že svědčí o uměleckém vkusu iluminátorově, jestliže lyrický obsah textu vyjádřil jedním obrazem společným pro několik sloupců, nebo jestliže široký popisný výklad dovedl vyjádřiti na jedné straně listu bohatou skupinou postav.²⁾

Co se týče napsání textu a výzdoby, máme tedy před sebou úplné dílo Benešovo, tak jak je chtěl Kunhutě odevzdati. A přece jí kniha odevzdána nebyla, jak ukazují některá svědectví. Prvním svědectvím jsou dva listy (12 a 13), psané a vložené sem dodatečně, až po smrti Kunhutině; při opisování předlohy přeskočil písař omylem část textu, celá úprava těch dvou listů pak prozrazuje, že byly sem přidány již s vědomím, že se kniha nedostane již do rukou abatyše, tedy až po její smrti.³⁾ Řeč papeže Lva a Hoře-

¹⁾ L. c. 10.

²⁾ Postava Mariína na l. 11 je ilustrací několika stran textu (k l. 13'), částí veskrze lyrické, k níž nebylo třeba jiného obrazu, ba není vhodnějšího nad opuštěnou Matku. Po výkladu o zmrtvýchvstání na l. 14—15', který je opět provázen iluminacemi, touží Jan (na l. 16) zvědět od Marie slova Kristova při jejich opětném setkání, zde zase není obrazu proto, že ho tu nebylo třeba; teprve na následující stránce setkání s Marií je doplněno obrazem jich v objetí. Spis o sídlech nebeských má jen tři obrazy, ale ty vyjadřují úplně vše, co vyličeeno na více listech: na l. 18, kde odůvodňuje rozlišení hierarchií, nebylo co ilustrovati, k líčení církve vítězné (na l. 20'—22) vztahuje se obraz její na l. 20, k delšímu výkladu o církvi bojující patří její zobrazení na l. 22'. Epilog ovšem, obsahující z větší části chvalořeč na Kunhutu, nebylo ani vhodno iluminovati. A tím se končí kniha určená Kunhutě. Že je psáno i na stránkách neiluminovaných jen do poloviny, svědčí o smyslu pro celkovou úpravu knihy.

³⁾ Na l. 11' v 10. řádku po slovech „sicut dolor meus“ přeskočil písař část předlohy, takže to, co je nyní na l. 12—13, vyšlo se mu na jeden. Pověštnuv si omylu, odstranil, co bylo na l. 11' chybného a psal na rasuře znovu (nejdříve ten list vyřízil, ale pak asi znovu vložil, protože na jeho přední straně už byl obraz), pro další vložil dva nové listy. Aby na druhém z nich došlo k větší mezeře, psal v kratších a užších sloupcích. Vedle dvou čar ohraničujících sloupec, táhl, aby sloupec zůžil, ještě

kování Marie Magd., které do původní knihy vůbec přijíti neměly a proto také nebyly iluminovány, jsou rovněž svědectvím, že „Pasionál“ nebyl Kunhutě odevzdán. Zůstal pak nejspíše pro potřebu konventu a na zbylé čtyři listy dodatečně zapsány zmíněné dva spisy; písmo Řeči papeže Lva, splývající takřka svým rázem s epilogem spisu o sídlech nebeských, prozrazuje, že tato část vznikla brzo po smrti Kunhutině. Pravděpodobně smrt Kunhutina překvapila Beneše při posledních pracích, kdy již práce o rukopise špěla ke konci. Třetím svědectvím mínění, že kniha přece nebyla odevzdána Kunhutě, je zachované dvojlistí, které nejspíše tvořilo původní obal knihy (nynější vazba je novější), poněvadž si na něm iluminator — písař poznamenal koncept nápisu pro titulní obraz.¹⁾

S tímto prozatímním obalem jistě by nebyl býval rukopis abatyši Kunhutě podán.

Tedy tak zvaný „Pasionál abatyše Kunhuty“, představující nám pouze prvními třemi částmi (list 1—31') knihu, která měla být odevzdána Kunhutě, je dílem Beneše, kanovníka Svatojiřského. Zdá se, že Beneš chtěl původně iluminovati pro abatyši Kunhutu jen starší spis dominikána Koldy z r. 1312, nazvaný „De strenuo

třetí, takže na l. 12—13 jsou trojnásobné vertikální čáry, jinak v celém rukopise dvojnásobné. Kdežto na ostatních listech je po 20 řádcích (výjimečně i 29) na l. 12 jen 27 a počet jich se dále ještě zmenšuje, takže na l. 13' jsou již jen 23 řádky a počátek 24. Je patrné, že se písař snažil písmo roztáhnouti, zvl. na l. 13, nápadně pak na l. 13' šířeji rozestavuje písmena. — Že l. 12—13 vloženy dodatečně, tomu nasvědčuje i původní označení listů Planktu P. Marie. List 11' označen *a*, 14' označen *b* atd. Písmo na těchto dvou listech liší se nepříznivě od ostatních. Psáno tu velmi zběžně, s chybami, které buď nejsou opraveny nebo jen škrtnutím. Ačkoliv v celém rukopise písař velká písmena přizdoboval červenou čárkou, zde nikoli. Opisuje s předlohy ty dva listy, z nepozornosti napsal více než třeba, totiž 1 a 1/2 řádky, které byly již dříve na l. 14. První z nich pak ponechal na l. 13' a škrtnl ji na l. 14 (již z této maličkosti lze souditi, že kniha nebyla Kunhutě odevzdána, jinak nebyl by odstranil chybu prostým škrtnutím). Začátek další věty psaný omylem na l. 13' škrtnl zde. Také Hanuš (l. c. 105) upozornil, že ty listy vloženy dodatečně, ale vyvozuje z toho nesprávný závěr.

¹⁾ Je to silnější pergamen pouze s jedné strany upravený k písmu; přední list z dvojlistí je nyní přilepen na přední desce knihy.

milite“, a to nedlouho po jeho vzniku. Po roce 1314, kdy se mu dostal do ruky druhý spis Koldův z roku 1314, nazvaný „De mansionibus celestibus“, v němž opět vystupuje Kristus jako „sponsus“, pochopiv souvislost obou spisů, pojal myšlenku zavděčiti se abatyši Kunhutě iluminovanou knihou, obsahující spisy Koldovy, na její přání sepsané. Poněvadž však znal také Planktus P. Marie od neznámého autora a poznal, že se dobře hodí za kompoziční spojku mezi prvním a druhým spisem Koldovým, vložil jej mezi ně, přizpůsobiv jej celku, který měl na mysli, tím, že na několika místech zaměnil původní jeho „filius“ slovem „sponsus“ — již tehdy asi měl představu o koncepci titulního obrazu a nápisu „Suscipe dictata . . .“, který mu byl programem a který si poznamenal, na obalu knihy. Práce postupovala zvolna a byla pravděpodobně na nějaký čas přerušena; teprve po přestávce doplnil Beneš iluminace druhé části a opsal i iluminoval třetí část, druhý spis Koldův. A konečně v čelo takto vzniklé knihy namaloval titulní obraz.

Pravděpodobně přikročil k redakci „Pasionálu“ již v posledních letech života Kunhutina a to podepírá mínění, (pro něž byly uvedeny již dříve jiné důvody), že redakce a vůbec myšlenka „Pasionálu“ je dílem jeho samého; nemůže být dílem Koldovým, protože Kolda v té době (od r. 1318) byl již inkvisitorem kacířství v diecesi Olomoucké.¹⁾ Svě dílo dokončil Beneš úplně, ale nedospěl svého cíle, odevzdati hotové dílo abatyši Kunhutě; zabránila mu v tom její smrt (r. 1321). Tím ovšem nezmenšil se Benešův význam jako původce, písaře a iluminatora „Pasionálu“.

Blažena Rynešová.

¹⁾ Srv. pozn. na str. 4

Registra otevřených listů české kanceláře.

V české kanceláři byla psána podle zvyku, obvyklého v jiných kancelářích dřívější doby, zvláštní registra. Do nich byly zapisovány jednak majestáty, jednak otevřené listy a konečně missivy, aby tak byl pro úřední potřebu udržován přehled věcí, jež z kanceláře vyšly. Na registra tato upozornil Jaromír Čelakovský v šlechtickém archivu vídeňském a v místodržitelenském archivu v Praze (dnešním archivu ministerstva vnitra). Zde byla také objevena skupina register otevřených listů — z nich 5 českých, 11 německých — jež obsahují zápisy z doby 1541—1606, ovšem se značnými mezerami. Byly učiněny pokusy rozmnožití řadu register nějakými novými nálezy, zejména z materiálu v archivu ministerstva vnitra, jež Čelakovský ve své práci o registrech označil slovy „asi 2000 knih“, domníváje se, že jde o knihy podobného nebo téhož rázu, jako registra.¹⁾ Zjistilo se však, že knihy ty obsahují materiál odlišný, ač tu a tam s registry souvisící a je částečně nahrazující.

Látka, nahromaděná v knihách těch, jest velmi pestrá a nejednotná původem — dostaly se sem i věci z cizích registratur — ale jádrem jsou knihy týkající se úřední agendy v české kanceláři, komoře a českém místodržitelství. Jsou tu protokoly podací a expediční, knihy konceptů, pamětní, normální, došlých císařských dopisů, dobrozdání ke dvoru, zasedací protokoly, knihy účetní, seznamy sirotčích peněz, zadlužení svěřenských statků, atd. Register se týkají některá sumária a repertoria z doby, pro niž register pohřešujeme. Celkem zahrnují knihy, na něž Čelakovský poukázal, dobu od r. 1531—1783, při čemž knihy ze stol. XVI. a XVII. mají velkou převahu. Podrobné roztřídění knih se provádí, prozatím pro ně stačí starší, ne vždy přesný seznam.

¹⁾ Jaromír Čelakovský, O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláří. Rozpravy Společnosti nauk VII. 3. Praha 1890, str. 68.

Při práci byly oporou studie, jež se podobnými otázkami zabývaly v době nepříliš vzdálené, Seeligerova,¹⁾ Kratochvílova²⁾ a Bauerova.³⁾ Za všestrannou laskavou podporu v práci děkuji uctivě pp. un. profesorů Dr. G. Friedrichovi, min. radovi Dr. L. Klicmanovi a vrch. arch. radovi Dr. J. B. Novákovi.

I. Registra českých listů otevřených.

První svazek register ve vazbě z druhé čtvrtiny minulého století je na hřbetě označen „vom Jahre 1545—1549 Missiven 35 Band“ a obsahuje celkem 244 listů formátu 24×30 cm. Začíná na prvním listě nadpisem: „Registra listuov odevřených, duplatuov, glajtuov pod menší pečeti vyšlých, i také recesové najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda etc. Římského, Uherského, Českého etc. krále, infanta v Hispanii, arciknížete Rakauského, margkrabí Moravského, Lucemburského a Slezského knížete a Lužického margkrabí etc.“ Číslování listů je z doby současné, ale ne vždy správné.⁴⁾

Na druhém listě počínají zápisy patentů, vyšlých z české kanceláře; jsou psány několika písaři a sahají od 4. I. 1545 do 27. XII. 1549. Zápisy z r. 1545 zabírají fol. 2—25, z r. 1546 fol. 56—108, z r. 1547 100—161, 1548 163—180, 1549 fol. 190—242. Skupina zápisů z jednoho roku jest označena vždy na začátku nadpisem, psaným velkými písmeny,⁵⁾ a na konci zvláštní po-

¹⁾ Gerhard Seeliger, Die Registerführung am deutschen Königshof bis 1493, M J Ö G F III. E B, str. 223—363. Innsbruck 1890—1894.

²⁾ Václav Kratochvíl, Příspěvek ku známosti register královských z doby Ferdinanda I., Č Č M LXVII. 1893, str. 607—614.

³⁾ Wilhelm Bauer, Das Register und Konzeptswesen in der Reichskanzlei Maximilians I. bis 1502, M I Ö G F XXVI., 2, str. 247—279, Innsbruck 1905.

⁴⁾ Tak jsou dva listy po sobě následující označeny čís. 153, čís. 161, 181—189, 191, — čís. 182—189, jsou poznamenána na listě 180 po straně. Na fol. 130', 150' a 170' jsou omylem napsány číslice 131, 151, 171.

⁵⁾ Srv. „Létha Božího 1545“ na fol. 2; „Ad annum 1546“ na fol. 56; „Anno Domini“ 1547 na fol. 108; v letech 1548 a 1549 je jen letopočet, fol. 180 a 189.

zánmkou, jež chybí jen na konci r. 1545.¹⁾ Fol. 243 a 244 jsou prázdná. Celkem jest v uvedeném svazku register obsaženo 415 zápisů, z nichž připadá nejvíce na rok 1546 (111), nejméně na r. 1548 (31); pro rok 1545 jest jich 69, z r. 1547 104, v r. 1549 100. Ve skupinách zápisů z jednoho roku jsou pak zápisy seřaděny po měsících a označeny vždy na začátku slovem „Mensis“, psaným velkými písmenami, s připojeným údajem měsíce a roku, před nímž skoro vždy předchází ve zkrácené formě slov „Anno“. Ale v každém roce nejsou zastoupeny zápisy ze všech měsíců. V roce 1545 jsou uvedeny měsíce květen a červen, v r. 1548 únor bez zápisů, měsíce únor 1546 a březen 1547 nejsou pak vůbec označeny ani rubrikou. Počet zápisů v jednotlivých měsících jest rovněž velmi nestejný; v r. 1545 jest jich 1 až 17 (XI; II),²⁾ 1546 1 až 23 (IV; IX), 1547 1 až 21 (XI; I), 1548 1—5 (V., VI., IX; XI., XII), 1549 3—17 (I; II). Také nejsou zápisy vždy časově správně seřaděny,³⁾ ani v jednotlivých měsíčních skupinách.⁴⁾ Datováno jest podle svátků, některé zápisy jsou bez data⁵⁾ jinde nalezneme omyly,⁶⁾ leckdes i chyby písařské.⁷⁾ Místo datování zápisů se řídí podle místa pobytu panovníka.⁸⁾

¹⁾ Srv. „Konec roku“ s příslušným letopočtem na fol. 108, 160, 180; „Konec léta“ 1549, fol. 242.

²⁾ Římské číslice v závorkách značí měsíce.

³⁾ Tak na př. jsou v r. 1545 zařaděny čtyři zápisy z 1.—6. IX, fol. 26—27 do srpna, v následujícím roce deset zápisů z 3.—22. IV. a jeden z 1. V., fol. 59—62 nalézáme v březnu, pět zápisů z 9.—25. III. 1547 a jeden z 2. IV. 1547, fol. 130—133 jsou v únoru, v r. 1549 pak zápis ze 4. VII. je obsažen ve skupině říjnové, fol. 231; podobných případů je řada.

⁴⁾ Na př. v r. 1545 po zápisu z 29. I. následuje zápis z 8. I., 1546 po 27. VI. 24. VI., 1547 po 14. II. 12. II., 1549 po 17. IV. 7. IV.

⁵⁾ Na př. na fol. 88, 103, 106, 222.

⁶⁾ V r. 1545 jest den sv. Alžběty nesprávně kladen na středu, ač připadl na čtvrtek, podobně den sv. Jeronýma v r. 1546, den sv. Juliany 1549 je označen jako nedělní, ač byl sobotní; podobně i jinde.

⁷⁾ Tak se uvádí při zápisech z 24. a 25. IX., fol. 93 rok 1548 místo roku 1546, u zápisu z 10. I. 1546, fol. 57 rok 1545 místo 1546.

⁸⁾ Jsou to tato místa: r. 1545: Konopiště 4. I.; Praha 17. I.—1. III., pak 26. VIII.—5. X.; Norimberk 8. III.; Worms 11. IV.—26. VII.; Polná 10. X.; Vídeň 15. X.—21. XII.; r. 1546: Vídeň 9. I.—10. I.; Olomouc 28. III.—6. IV.; Vratislav 16. IV.—21. V.; Řezno 14. VI.—17. VII.; Benešov 28. VII.; Praha

Druhá kniha českých register patentů má vazbu z téže doby, jako svazek první a na hřbetě označení „vom Jahre 1551—1560, Kaiserl. Befehle, Band 50“. Na začátku svazku jest připojeno repertorium o 16 listech formátu 30×10 cm, jež bylo sestaveno asi najednou po skončení zápisů v celém svazku. Na prvním listě repertoria je nadpis: „Repertorium na knihy neb registraturu listuv otevřených, duoplatuov a reversuov jménem Jeho Milosti krále Ferdinanda vyšlých létha etc. 1551—1560“.

Vlastní zápisy jsou na 245 listech formátu 27½×39 cm (+ 2 půlarších), z nichž prvních pět listů tvoří zvláštní oddíl, nadepsaný na nečíslovaném prvním listě nadpisem: „Registra sněmuov a instrukcí najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda Římského Uherského a Českého etc. krále, infanta v Hispanii, arciknížete Rakauského, margkrabí Moravského, Lucemburského a Slezského knížete a Lužického margkrabí etc., létha Božího 1551.“ Celkem jest tu 8 zápisů, z nichž první je instrukce z 23. V. 1551 hejtmanovi staroměstskému pro úřad hejtmanský, další pak jsou instrukce poslům na sněm knížectví opolského, pověřující listiny jim vydané, jakož i zpráva, podaná o poselství stavům, vše z 3.—5. IX. 1551; na konec pak najdeme dva zápisy ze 16. IX. téhož roku, odpovědi stavů knížectví opolského a ratibořského. Místem datování jest ve dvou posledních případech Opolí, v ostatních Vídeň. Fol. 6. a 7. zůstala nepopsána.

Na fol. 8. začínají vlastně teprve pravidelné zápisy patentů, jež jsou označeny titulem: „Registra listuov odevřených, duplatuov, glajtuov pod menší pečetí vyšlých i také recesuov najjasnějšího knížete a pana Ferdinanda Římského, Uherského a Českého etc. krále, infanta v Hispanii, arciknížete Rakauského, margkrabí Moravského, Lucemburského a Slezského knížete a Lužického margkrabí

4. VIII.—29. XII.; r. 1547: Praha 1. I.—2. II., pak 4. VII.—10. X.; Litoměřice 12. II.—14. II., pak 3. VI.—30. VI.; Ústí n./L., 20. II.—24. II.; Drážďany 9. III.—20. III., 31. V.; Teplice 25. III.; Bor 2. IV.; Cheb 11. IV.—13. IV.; Tábor u Wittenberka 1. V.—25. V.; Velvary 2. VII.; Augšpurk 7. XI.—29. XII.; r. 1548: Augšpurk 7. I.—20. VI.; Vídeň 12. VII.—12. X., 30. XII.; Prešpurk 7. XI.—10. XII.; r. 1549: Vídeň 6. I., 22. XII.—27. XII.; Praha 23. I.—13. XII.; Jindřichův Hradec 15. XII.

etc". Část zápisů, jež spadá do doby císařské, jest vr. 1558 označena na fol. 166 před zápisem z 20. III. téhož roku poznámkou: Tuto se císařský titul počíná. Číslování listů, provedené asi touž rukou, jež pořídila repertorium, není vždy správné,¹⁾ jiný nesouhlas byl zaviněn nepřesným svázáním knihy.²⁾ Svazek register čís. 50 obsahuje zápisy z desíti let, 1551—1560, při čemž každý rok tvoří zvláštní oddíl, označený vždy napřed vypsáním letopočtem, před nímž předcházejí obraty „Létha Páně“, „Létha Božího, Buožího“, také „Anno domini“. Ukončení zápisů za jeden rok tvoří obyčejně poznámky, napsané velkým písmem, „Konec roku“ (toho), „Laus Deo“; někdy jsou spojeny oba tyto obraty, klausulí ne-najdeme u let 1551 a 1560. Zápisy z r. 1551 jsou na fol. 1—36, z r. 1552 na fol. 38—53, 1553 fol. 54—65, 1554 fol. 66—84, 1555 fol. 89—95, 1556 fol. 97—124, 1557 fol. 125—153, 1558 fol. 154—194, 1559 fol. 196—210, 1560 fol. 211—245. Fol. 8', 34', 35', 36', 53', 65', 124, 195, 210', jsou prázdná, fol. 6—7, 85—88 a 96 vůbec chybějí.

Celkem obsahují registra svazku 50. 517 zápisů, z nichž připadá nejvíce na rok 1558 (94), nejméně na rok 1555 (25); ostatní léta jdou za sebou co do počtu registrovaných zápisů takto: 1556, 1560 (63), 1557 (57), 1551 (52 + 1), 1554 (50), 1553 (42), 1552 (37), 1559 (34). V jednotlivých letech nejsou zastoupeny všechny měsíce, jež jsou označeny zvláštní rubrikou jen v r. 1551 a jinak následují za sebou beze všeho dělení.³⁾ V r. 1551 chybějí zápisy z měsíce února, r. 1552 z července, 1553 z ledna a února, 1555 z února, března, května, července a října, 1554 z prosince, 1559 z února a června; patenty z r. 1560 sahají jen do srpna a jest patrno, že nejsou úplné. Všechny měsíce jsou zastoupeny pouze v letech 1556—1558. Počet zápisů v jednotli-

¹⁾ Tak je vynecháno fol. 77, fol. 205 je dvojitě, po fol. 219 nalézáme hned fol. 230; chybějící folia byla patrně v pozdější době vytržena.

²⁾ Fol. 46—49 s daty 9./III.—22./III. patří před fol. 44—45 s daty 24./III.—29./III. 1552.

³⁾ Rubrika uvádí jméno měsíce s předchozím „Mensis“ a vedle toho „Anno Domini“ a letopočet, vyjádřený číslicemi; měsíc říjen jest uveden asi omylem také u zápisů z listopadu podruhé s letopočtem (fol. 33), prosinec nemá letopočtu vůbec (fol. 35).

vých měsících velmi kolísá. R. 1551 je jich nejvíce z dubna (12), nejméně z ledna a listopadu (2), r. 1552 kolísá počet mezi 12 a 1 (III.; V., X., XI.), 1553 mezi 11 a 1 (VI.; IV., IX.), r. 1554 jsou hranice 8 a 12 (VI.; I., II.), 1555 5 a 2 (I., IV., VI.), 1556 10 a 1 (V., XI.; XII.), 1557 12 a 1 (IV.; IX.), 1558 13 a 3 (I.; III.), 1559 8 a 1 (XI.; I., VII., IX.), 1560 14 a 3 (V.; III.). Zápisy nejsou uvedeny vždy v chronologickém pořádku, dokonce je zařaden patent ze 26. XII. 1551 do ledna 1552.⁴⁾ Porušení časového pořádku menšího rázu jest řada ve všech letech až na r. 1553. Datováno jest podle svátků, ojedinele i podle dní v měsíci.²⁾ Označení data jest někde nepřesné,³⁾ jinde chybné,⁴⁾ tu a tam nemají zápisy vůbec data.⁵⁾ O místě datování zápisů platí totéž, co bylo uvedeno při svazku prvním;⁶⁾ někde nalezneme pouze

¹⁾ V r. 1551 jsou na př. zápisy z 1./IV. v lednu (fol. 9), 5./IV. v březnu (fol. 11); r. 1554 je zařaden 4./X. do ledna (fol. 66), 18./X. do listopadu (fol. 83); r. 1555 zápis z 11./XI. jest položen až na konec prosince (fol. 95); r. 1556 17./IV. je v září (fol. 113), 28./VI. a 14./VIII. v říjnu (fol. 116, 117); r. 1557 2./I. najdeme v únoru (fol. 129), 2./I., 23./IV., 26./IV., za prosincem (fol. 151—153); 1558 29./I. je v únoru (fol. 160, 23./IV. v květnu (fol. 169).

²⁾ Tak na fol. 140 16./VIII. 1557, 13./I. 1558 (fol. 154), 11./XII. 1559 (fol. 208), r. 1560 27./III. (fol. 268).

³⁾ Na př. „po neděli Judica“ 1552 (fol. 50), „po sv. Šimonu a Judě 1553“ (fol. 62), „po sv. Lukáši 1558“ (fol. 184), „po sv. Filipu a Jakubu 1560“ (fol. 231).

⁴⁾ Srv. „v pondělí, den sv. Františka 1556“ (fol. 115), ve středu, den sv. Lucie 1558“ (fol. 191).

⁵⁾ R. 1551 fol. 11, 14, 34; 1552 fol. 42, 47; 1558 fol. 188; 1560 fol. 237.

⁶⁾ Místa datování jsou: r. 1551: Augšpurk 8./I., Vídeň 28./III.—11./XII., Praha 20./XII.; r. 1552: Praha 1./I.—25./I., Vídeň 21./II.—22./II., 13./VIII.—11./X., Prešpurk 9./III.—29./III., Linec 25./IV., Inšpruk 14./V., Pasov 7./VI.—24./VI., Eberštorf 10./XI., Hradec 21./XII.; r. 1553: Hradec 8./III.—9./IV., Edenburk 19./V., Vídeň 25./I.—10./XII., 18./XII.—19./XII., 23./XII., Brno 18./XII.; r. 1554: Vídeň 9./I.—1./III., 24./X.—8./XI., 21./IV.—9./VIII., Prešpurk 3./IV., Praha 25./VIII.—2./IX., Poděbrady 15./IX.—16./IX., Pardubice 18./IX.—20./IX., Brno 4./X.—5./X.; r. 1555: Augšpurk 3./I.—5./IX., Vídeň 21./XI.—28./XII.; r. 1556: Vídeň 3./I.—26./III., Praha 20./IV.—17./V., Řezno 23./XII., Vídeň 22./V.—20./XI.; r. 1557: Řezno 2./I.—11./III., Praha 25./III.—27./IV., Vídeň 20./V.—21./V., 21./VII.—8./XII., Prešpurk 14./VI.—19./VI., Brtnice 17./XII., Čáslav 19./XII.; r. 1558: Praha 13./I.—3./II., 12./XI.—18./XII., Bor 7./II., Frankfurt n./M. 20./III.—21./III., Bischofsheim 24./III., Ingolstadt 1./IV., Vídeň 23./IV.—28./X., Řezno

údaj „In Consilio“, „Ex Consilio“,¹⁾ mnohdy i „v České kanceláři“,²⁾ pokud ovšem není místo datování vůbec vynecháno.³⁾

Další svazek register, z let 1560—1566 jest vlastně pokračováním svazku předešlého. Má rovněž vazbu z druhé čtvrti XIX. stol. a na hřbetě napsal „vom Jahre 1560—1566, Rezesse, Patente und Landtagssachen, 65 Band“. Obsahuje 303 listy formátu 27×38 cm — listy 251—268 mají menší formát, 26×38 cm — jichž číslování je asi z r. 1844.⁴⁾ List 94 chybí, fol. 218 a 233 jsou prázdná. Mimo to jest v uvedeném svazku pět tištěných příloh, patřících k fol. 125', 140, 141 a 142'; poslední z nich ze 27. VIII. (fol. 143) jest také číslována jako list. Při zápisech z 1. VIII. (fol. 37) a z 12. IX. 1561 (fol. 44) jsou vloženy listky, na nichž je napsáno dokončení zápisu, jenž se celý nevešel. Zápisy z jednotlivých let začínají zvláštními rubrikami.⁵⁾ V r. 1564 jest označen oddíl zápisů z doby císaře Maxmiliána zvláštní rubrikou (fol. 219): „Odevření listové a duplati od Jeho Milosti císaře Maximiliána, vyslych létha Páně 1564.“ Na konci zápisů z každého roku jest připojena poznámka.⁶⁾ Zápisy, provedené různými písaři, jsou z r. 1560 na fol. 1—20, — první z 22. II, z r. 1561 na fol. 21—66', zápisy z r. 1562 vyplňují fol. 67—166', z r. 1563 fol. 167—192' z r. 1564 (vláda Ferdinandova) fol. 193—217, (vláda Maxmiliánova) fol. 219—232', z r. 1565 fol. 233'—269, z r. 1566 fol. 269'—303, poslední zápis je z 30. XI. 1566.

Celkem obsahuje 65. svazek register 835 zápisů z doby vlády

26./XII.; 1559: Augšpurk 4./I.—19./VIII., Mnichov 24./VIII., Vídeň 20./IX.—17./XII.; r. 1560: Vídeň 4./I.—6./VIII.

1) Srv. 13./I. 1558, fol. 154, 23./IV. 1558, fol. 169, 29./VI. 1560, fol. 240.

2) Tak 21./VI. 1554, fol. 76, 16./VIII. 1557, fol. 140, 12./VI. 1558, fol. 169.

3) Srv. 12./VII. 1554, fol. 76, r. 1558, fol. 188.

4) Podle poznámky na posledním listě svazku lze souditi, že listy očísloval Ant. Šimon, jenž zápisy přečetl a indikoval; poznámka má datum 11./I. 1845.

5) R. 1560 „Létha Božího 1560“, v následujících dvou letech „Létha Božího“ a v dalších „Létha Páně“ s vypsáním letopočtem.

6) R. 1561 a 1564 „Konec roku“, 1562 a 1563 jest k tomu připojeno ještě slovo „létha“.

Ferdinandovy a 242 z doby Maxmiliánovy. Počet registrovaných zápisů z jednotlivých let kolísá mezi 437 r. 1562 a 53 r. 1560; z ostatních let je počet zápisů: 1561 183, 1564 134, 1565 113, 1563 81, 1566 76. Měsíční rubriky nejsou označovány a nejsou také zastoupeny všechny měsíce. R. 1560 není vůbec zápisů z dubna, června a července, r. 1566 z prosince. To lze vysvětliti tím, že svazek 65. jest pokračováním svazku 50., a několik zbylých listů z r. 1560 z ledna až března a pak z května bylo sem zapísáno dotatečně; všechny zápisy z r. 1566 se do tohoto svazku nevešly a byly zapisovány do svazku nového. Počet zápisů v jednotlivých měsících značně kolísá: r. 1560 mezi 1 až 12 (I., II., V.; VIII.), 1561 4—42 (II., IX.; XII.), 1562 1 až 69 (XI.; VII.), 1563 2—22 (II., VI.; VIII.), 1564 6 až 19 (I.; IV., V.), 1565 5 až 19 (III., IV.; VIII.), 1566 3 až 16 (I., V., VIII.; X.). Datováno jest skoro vesměs podle svátků, ale najdeme také případy datování podle dne v měsíci.¹⁾ Chronologický pořádek byl při zapisování listů celkem zachován až na některé výjimky.²⁾ V několika případech datum chybí,³⁾ jinde je datování nepřesné,⁴⁾ tu a tam najdeme omyly

1) Tak r. 1560 26./XI., fol. 16; 1561 17./III., fol. 24; 1562 několikrát, na př. 28./I., fol. 74, 10./III., fol. 79, 24./IV., fol. 97, 2./V., fol. 98, 6./VI., fol. 116, 18./VIII., fol. 140, 14./IX., fol. 151; 1563 17./VIII., fol. 181; 1564 28./IV., fol. 206; 1565 5./II., fol. 237, 8./VIII., fol. 252, 16./XII., fol. 266; 1566 3./X., fol. 296, 9./X., fol. 297, 18./XI., fol. 302.

2) Tak r. 1560 najdeme po 22./II. hned 6./VIII. fol. 2, zápisy ze 27./I. a 4./III. za zářím, fol. 8, z 10./V. za říjnem, fol. 10; r. 1561 jest pouze 6 nepatrných odchylek, z nichž zařazení zápisu ze 17./XII., fol. 60 hned po 4./XII. je největší (u 5 ostatních je rozdíl 1—3 dny); r. 1562 jest zařazen zápis z 10./III. do února, fol. 79, mimo to jest tu ještě 7 případů s časovým rozdílem 1—7 dní; r. 1563 jest zápis z 3./II., fol. 169 za březnem, z 21./VIII. na fol. 175 v červenci, z 19./VII. fol. 176 za 30./VII.; r. 1564 jest ze 6 případů chybného zařazení největší umístění zápisu z 15./I. za 25./I., fol. 194; r. 1565 jest zařazen 10./X. za březem, fol. 240, 17./IV. za 1./V., fol. 241, atd.; r. 1566 28./II. na fol. 271 v březnu atp.

3) Na př. fol. 87 (1562), fol. 174 (1563), fol. 224 (1564), fol. 242 (1565) fol. 277 (1566).

4) Srv. na př. „v úterý, den sv. Markéty r. 1562“, ač toho roku připadl uvedený den na pondělí, fol. 129; 1564 „po ochtabu Božího Těla“, fol. 211, „po sv. Lucii“, fol. 232.

v letopočtu;¹⁾ 10. III. 1562 (fol. 84) pak není rok vůbec udán. Místo datování²⁾ není v četných případech uvedeno, lze si je však skoro vesměs doplnit s velkou pravděpodobností na základě údajů v sousedních zápisech.³⁾

Čtvrtý svazek register českých patentů ve vazbě z téže doby, jako svazky předešlé, obsahuje 110 listů formátu 27×39 cm; na hřbetě má nápis „v. Jahr 1576–1577, Missive, 94 Band“. Na začátku svazku jest prvních 8 listů prázdných — snad byly přivázány pro rejstřík —, pak na tuhém papíře, který jak se zdá, byl původním obalem registru, čteme: „Listův odevřených a dekretův od létha 1576—1577 až do středy po neděli Oculi.“ Na následujícím pak listě, rovněž z tuhého papíru, jest nápis: „Registra listův odevřených, duplatův, glejtův, recesův, dekretův, vyšlých za Jeho Milosti Římského, Uherského a Českého krále Rudolfa od létha 1576. Mezi tím také, když jest Jeho Milost po smrti slavné paměti Maxmiliána, pana otce svého nejmilejšího, Římským, Uherským a Českým králem zůstati ráčil, a když jest Jeho Milost z tohoto království českého odjel, což jest tehdaž toho času v nepřítomnosti Jeho Milosti jakožto krále českého od jich milostí pánů

¹⁾ Za takové lze pokládati: 1565 místo 1561 u 1./XII., fol. 58, u 10./XII., fol. 62; r. 1565 m. 1562 u 22./II., fol. 80, 1564 m. 1562 u 2./III., fol. 82; r. 1569 m. 1565 26./I., fol. 235; 1565 m. 1566 23./VII., fol. 287.

²⁾ Místa datování jsou: 1560: Vídeň 27./I., 4./III., 6./VIII.—18./XII., Brno 22./II. a 10./V.; 1561: Vídeň 15./I.—30./V., 16./V.—22./V., 24./V.—1./VIII., 14./VIII., 18./VIII.—12./IX., 26./XII., Eberštorf 10./V.—13./V., 22./V., Hlučín 2./VIII., Znojmo 14./VIII.; r. 1562: Praha 2./I.—13./IV., 2./V.—13./V., 16./V.—26./V., 27./V.—7./VII., 9./VII.—20./VII., 31./VII.—15./VIII., 17./VIII.—28./VIII., 30./VIII.—25./IX., 27./IX.—2./X., 3./X.—4./X., Poděbrady 15./IV., 24./VII.—28./VII., Brandýs 21./IV.—27./IV., 13./V.—15./V., 26./V., Vídeň 8./VII., 17./VIII., 29./VIII., 27./IX., 3./X., Slaný 6./X., Žatec 7./X., Kadaň 8./X., Cheb 12./X., Frankfurt 26./XI.—5./XII., Špýr 12./XII.; 1563: Freiburk 2./I.—4./I., Inšpruk 3./II.—12./VI., 21./VIII., Vídeň 16./VII.—30./VIII., 14./XII.—29./XII., Prešpurk 7./IX.—10./XI.; r. 1564: Vídeň 5./I.—19./XII.; r. 1565: Vídeň 1./I.—16./XII. (?), Lincec 29./VII.; r. 1566: Lincec 1./I., Augšpurk 26./I.—17./V., Vídeň 13./VI.—2./VIII., 31./VIII., 31./X.—30./XI., tábor u Rábu 26./VIII., 2./IX.—30./X. (?).

³⁾ Tak r. 1561, 13./XII. a 14./XII., fol. 63, 29./XII., fol. 66; r. 1562 fol. 72, 22./I., fol. 117, 12./VI., fol. 153, 28./IX.; 1563: 17./VIII., fol. 181, 21./X., fol. 187; 1564: 28./IV., fol. 206; 1565: 15./II., fol. 238, 16./XII., fol. 250; 1566: 3./X., fol. 296, 18./XI., fol. 302.

místodržících všelijakých listů vyšlo a od Jeho Milosti zase jim, pánům místodržícím psáno 1576“. Z nadpisu je patrné, jakého původu jest materiál ve svazku. Konečná časová mez zápisů, vytčená na titulním listě registru, byla určena podle posledního zápisu úplného z 13. III. 1577, kdežto poslední zápis jest z 28. XII.

Proti číslování listů v uvedených třech svazcích register jsou v tomto svazku číslovány strany a to jednak pro každý rok zvláště, jednak celkem. Zápisy z r. 1576 začínají 30. červnem a končí 16. červencem (str. 1—76). Za nimi následuje rejstřík (str. 77—79), označený nadpisem: „Registra napřed psaných listův odevřených létha 1576“. Písmena F V X Y Z v něm nejsou zastoupena. Registrum z r. 1577 obsahuje 141 stran původního číslování a je opatřeno úvodní poznámkou: „Začátek odevřených listův od létha 1577“. První zápis je z 2. I., poslední z 13. III. (úplný); na konci jest připsáno velkými písmeny slovo „Missivy“, načež následuje 5 prázdných listů, určených snad pro rejstřík. Zápisy z r. 1577 mají také druhé číslování, provedené patrně r. 1851 Hulakovským, od 81—221, resp. 219, jako pokračování registru z r. 1576.¹⁾ Na některých listech 94. svazku register jsou označena čísla složek od 1 do 10, na str. 1. je škrtnuto číslo 11, jak se zdá rovněž značka původní složky.²⁾

Celkem obsahuje čtvrtý svazek register 184 zápisů, z nichž připadá na r. 1576 67, na rok 1577 117 (1 nedokončený). V obou letech není zápisů ze všech měsíců, úplným v té věci jest pouze rok 1577, v r. 1576 chybějí zápisy z ledna až dubna, pak z listopadu až prosince. Roku 1576 jest nejvíce zápisů z července (25), nejméně z května (2), r. 1577 nejvíce z března (22), nejméně ze září a listopadu (2). Měsíce nejsou označeny zvláštními rubrikami, zápisy nenajdeme v chronologickém pořádku.³⁾ Datováno jest

¹⁾ Hulakovský očísloval také strany 76—80 zápisů z r. 1576; celý svazek 94. register přečetl a zindikoval od 15./V. do 23./VI. 1851, srv. poznámku na konci svazku.

²⁾ Srv. titulní list, pak strany 33, 49, 73, 93, 117, 141, 161, 185, 209.

³⁾ Tak r. 1576 začíná zápisem z června, na 6. str. jest zápis ze 7./VIII., na 7. ze 14./IX., na 11. z 1./X. a mezi tím se vyskytují zápisy s daty velmi různými, beze všeho pořádku. Na konci pak najdeme ještě na str. 66 zápis ze 4./VI. a na str. 72 z 22./V. Podobně r. 1577 po 3 zápisech z ledna

většinou podle svátků, ale též jest hojně datum podle dní v měsíci, zejména ve srovnání s předešlými svazky register;¹⁾ někde dat vůbec nenajdeme.²⁾ Místem datování jest r. 1576 vesměs Praha, jen 14. VIII., fol. 37 Přerov; r. 1577 vyskytuje se Praha od 2. I.—25. IV., Vratislav 27. V.—19. VI., Olomouc 1. VII.—9. VII., Vídeň 31. VII.—28. XII.; některé zápisy nemají údajů místa.³⁾

Poslední svazek register českých patentů má rovněž vazbu z druhé čtvrtiny XIX. stol., a na hřbetě označení „vom Jahre 1600—1606, Dekrete und Rezesse, 108. Band“. Obsahuje 326 listů formátu 28½ × 41 cm, očíslovaných teprve asi v polovici XIX. stol., při čemž jedna tištěná příloha z dubna byla rovněž číslována jako fol. 248. Na některých listech dole v pravo jsou číslice, značící složky, z nichž registrum bylo sestaveno,⁴⁾ zdá se však, že označení to není všude původní; někde jsou patrný i stopy dřívějšího rozdělení.⁵⁾ Zápisy v tomto svazku jsou z pěti let: 1600, 1602, 1604—1606;⁶⁾ první rok jest na fol. 1—37', druhý na fol. 38—63', zápisy z roku 1603 vyplňují fol. 64—213, z r. 1605 fol. 215—262, z r. 1606 fol. 264—326'. Zápisy z jednotlivých let jsou na začátku označeny letopočtem a — až na r. 1600 — poznámkou: „Dekrety a recesy“; ukončení zápisů v jednom roce jest zvláště zdůrazněno jen r. 1604: „Konec roku 1604“.

Celkem jest ve svazku 108. 996 zápisů, nejvíce z r. 1604 (471), nejméně z r. 1602 (76); r. 1606 má 178, 1605 158 a 1600 113 zápisů.

jest na str. 91 zápis ze 4. června, za ním následuje z 8./I. a pak na str. 94 z 22./XI.; na konci za zápisem z 28./XII. jest zařaden z 31./VIII., na str. 217 z 15./I.; svazek končí dvěma zápisy ze 14. a 13./III.

¹⁾ Na př. v r. 1576 na str. 2 18./VII., na str. 43 3./X.; r. 1577 na str. 83 15./I., str. 164 13./VI.

²⁾ Srv. na př. str. 114, 146.

³⁾ Srv. 13./VI. str. 14, 6./V. str. 178, 20./XII. str. 210, str. 201 26./V.

⁴⁾ Na fol. 1 3, na fol. 13 4, na fol. 25 5, na fol. 37 6, na fol. 38 1, na fol. 50 2, na fol. 64 1, fol. 69 2, fol. 81 3, fol. 91 4, fol. 103 5, fol. 115 2, fol. 123 7, fol. 134 8, fol. 144 9, fol. 160 10, fol. 170 11, fol. 180 12, fol. 192 13, fol. 204 14, fol. 215 1, fol. 227 2, fol. 239 3, fol. 252 4, fol. 264 1, fol. 276 2, fol. 302 3, fol. 316 4.

⁵⁾ Tak na fol. 64 3, fol. 69 4, fol. 81 5, fol. 120 9, fol. 134 10, fol. 144 11, fol. 162 12, fol. 170 13, fol. 154 4.

⁶⁾ Údaj Čelakovského, RSN VII 3, str. 134 není tedy přesný.

Velké rozdíly v počtu se vysvětlí tím, že nejsou registrovány zápisy z celého roku, nýbrž že se nám tu zachovaly jen zlomky register, jež byly dohromady svázány. Z r. 1600 máme tu jen zápisy ze 3 měsíců — z února až dubna, — z r. 1602 rovněž ze tří, — června, července a října, z r. 1604 chybějí zápisy z ledna, z r. 1605 z února, května, června, října až prosince, z r. 1606 jsou zastoupeny jen leden až květen. Počet zápisů v měsících kolísá r. 1600 mezi 51 (III.) a 18 (II.), 1602 mezi 40 (VII.) a 4 (X.), 1604 jsou krajní meze 59 (III.) a 17 (II.), 1605 46 (VIII.) a 1 (VII., IX.), 1606 45 (III.) a 24 (II.) Některé zápisy jsou kusé,¹⁾ četné listy prázdné.²⁾ Měsíce jsou označeny zvláštními rubrikami jen v červenci r. 1602 a v lednu 1605 s připojeným letopočtem — duben a srpen 1605 jsou bez letopočtu, — r. 1606 v lednu až květnu, v r. 1604 vůbec až na leden, který však chybí. V r. 1600 jsou připsány názvy měsíců a letopočet alespoň po straně u března až dubna, podobně r. 1605 v září a 1606 u ledna. Zápisy každého měsíce byly také až na rok 1602 označeny vždy současně po straně řadovým číslem, čehož v předešlých čtyřech svazcích nebylo. Číslo jest někdy napsáno u prázdného místa, které bylo pro zápis vynecháno, jindy je pouze vynecháno místo bez označení řadového čísla; zdá se, že všechny předlohy, jež byly zprvu očíslovány, nebyly vždy po ruce. Pořadová tato číslice nevystihuje však počtu listin skutečně zregistrovaných, poněvadž někde jsou omylem mnohé zápisy vynechány nebo také mylně zařaděny.³⁾ Chronologický pořádek jest zhruba zachován, ale v jed-

¹⁾ R. 1600 jest na fol. 1. jen konec zápisu z února, na fol. 37 jen regist zápisu z března. na fol. 62 konec zápisu z října 1602, na fol. 227 konec zápisu z března 1605, na fol. 252 konec zápisu z července 1605, na fol. 263 jen začátek zápisu ze září 1605.

²⁾ Srv. fol. 68, 87, 142, 143, 159, 214 (s kancelářskými poznámkami), 251, 262, 301, 315, 326.

³⁾ R. 1604 jest čís. 17 označeno dvakrát po sobě; r. 1606 v březnu na fol. 298 následuje po čís. 41 43. R. 1602 má poslední zápis z března čís. 58, ač vskutku je 51 zápisů, poněvadž čís. 36, 38, 42, 52 chybějí, ač pro ně bylo ponecháno místo, a rovněž čís. 46; mimo to pak patří 2 zápisy do února. R. 1604 v dubnu chybějí čís. 7, 16, 21, takže je místo označených 41 zápisů jen 38; r. 1605 na př. v březnu chybí čís. 45, zato patří sem jeden zápis z předešlého měsíce, takže počet odpovídá označenému počtu 40. R. 1606 v únoru z počtu 26 dva zápisy chybějí, čís. 5 patří do ledna,

notlivostech jsou značné neshody, z nichž některé byly způsobeny snad písařem;¹⁾ podobně jinde byly nesprávné údaje roku zavineny písařským omylem²⁾ nebo nebylo udáno úplné datum.³⁾ Ve 108. svazku register jest datování až na několik výjimek podle svátků,⁴⁾ někde najdeme vedle tohoto data i datum převedené, jež jest připsáno pod nebo za datovací formulí;⁵⁾ při tom lze nalézt nesprávnosti.⁶⁾ Místo datování není v zápisech většinou uvedeno, zejména tam, kde jest v datovací formuli „Decretum etc.“; proti tomu tam, kde datovací formule začíná „Dán etc.“, se zpravidla místo uvádí. Roku 1600 se vyskytuje jako místo datování Plzeň 26. II., 12. IV., 19. IV., Praha 14. IV.; 1602 Praha od 15. VI. několikrát až do 30. X.; v r. 1604—1606 jest místem datování skoro vesměs Praha,⁷⁾ zejména v r. 1606 chybí datování jen ve velmi nepatrném počtu případů.⁸⁾

naopak čís. 33 z ledna patří zase sem, takže celkem jest skutečný počet zápisů o 2 menší. Srv. na př. i fol. 20, 37, 133, 152, 182, 208, 259, 276, 303.

¹⁾ Na př. zápis z 29./II. 1600 byl zařazen do března (fol. 8), 4./X. do září (fol. 173), dokonce 3./I. 1602 do prosince (fol. 52), 28./VI. 1604 do července (fol. 288), 31./XII. 1604 do ledna 1605 (fol. 220), 1./VI. 1605 do ledna (fol. 224), 1./II. 1606 do ledna (fol. 274), 27./I. 1606 do února (fol. 276), zápisy z 3. a 8./III. do května 1606 (fol. 316). Menších i větších neshod v chronologickém pořádku v jednom měsíci jest řada, na př. r. 1600 po 22./III. (fol. 23) následuje hned 10./III., v r. 1602 3./VI. následuje po 1./VII. (fol. 49), r. 1604 po 27./II. (fol. 67) následuje 3./II., r. 1605 (fol. 261) zařazen po 26./VIII., 9./VIII., r. 1606 po 30./V., 19./V. (fol. 322).

²⁾ Tak na př. r. 1602: 28./VI. 1603 (fol. 52), r. 1604: 3./II. 1605 (fol. 64), 1605: 1./VI. 1603 (fol. 224), r. 1606: 3 zápisy 2.—7./I. 1605 (fol. 264), 24./III. 1605 (fol. 287). 12./IV. 1607 (fol. 305), 18./V. 1608 (fol. 317).

³⁾ Srv. zápis z konce března 1605 (fol. 227), z února 1606 (fol. 277); na fol. 253 jest patrna oprava v datu — Julii přepsáno na Augusti.

⁴⁾ V r. 1600 jsou pouze 4 případy, na př. 12./IV. (fol. 33), r. 1601—6, na př. 10./VII. (fol. 53), r. 1604 případů přibývá, na př. 12./V. (fol. 113), podobně 1605 23./III. (fol. 234) a r. 1606 11./V. (fol. 317).

⁵⁾ Tak 1604 (fol. 115) 9./VI. a mimo to v tomto roce v 15 případech, r. 1605 ve 4, 1606 v 1.

⁶⁾ Např. fol. 138 při 28./VII. najdeme nesprávně převedené datum 26./VII.; fol. 174 při 24./X. nesprávně 4./X., při 13./XII. (fol. 206) nesprávně 14./XII.

⁷⁾ Srv. na př. 1604 2./IX. na fol. 160, 1605 21./III. fol. 232.

⁸⁾ 1606 jen ve 4 případech: 14./I. (fol. 266), 15./III. (fol. 290), 31./III. (fol. 295), 21./III. (fol. 239).

Popsaných pět svazků register otevřených listů české kanceláře bylo známo již Čelakovskému a rozmnožiti jich počet nějakými novými nálezy, zejména v archivu ministerstva vnitra, se nepodařilo. Další objevy v tom směru nejsou sice vyloučeny, ale velmi málo pravděpodobny, poněvadž bylo pátráno všemožně. Z období 1545—1606, z něhož se nám registra patentů zachovala, známe tedy jen 28 let, — v souvislé řadě 16 let (1551—1566) — méně než polovinu a nadto jsou tu zápisy z velké části pouze částečně zachované. K neznámým registrům z doby 34 let, jež dlužno pokládati asi již za ztracená, bylo nalezeno repertorium pro léta 1588—1589. Jest v původní vazbě z tmavě žlutého pergamenu a má formát 20×31 cm. Na desce vpředu čteme titul: „Repertorium na listy odevřené, duplaty a dekrety, léta etc. 1588—1590“; na porušeném hřebetě lze ze zbytků tušiti nápis podobný, se slovy jen poněkud přehozenými. První dva listy jsou prázdné, za nimi následuje 73 listů rejstříku a na konci zase 19 listů prázdných; po straně jsou připojeny ukazatelé s abecedními písmeny. Pro každé písmeno jsou věnovány 3 listy rejstříku, jen písmena T a Y mají 4 listy; jednotlivá léta jsou zpravidla na zvláštních listech — k písmenu je vždy připojen rok — někde, zejména tam, kde je zápisů málo, následuje prostě jeden rok za druhým na témž listě.¹⁾ Počet zápisů je různý,²⁾ kde pokračují na druhé straně, je někdy na první straně dole poznámka „verte“.³⁾ Repertorium bylo děláno tak, že bylo registrováno vždy více zápisů najednou; ráz písma je stejný, někde se setkáme s tahy spíše humanistickými, jinde s gotickou kursivou, tu a tam jest písmo bledší.⁴⁾ Zápisy tvoří jméno osobní nebo obecné, pak měsíc — ovšem zkráceně — a konečně čísla, jež znamenají číslo zápisu v registru a dotvrzují, že tu byl podobný způsob registrování, jako na začátku XVII. stol.; kde bylo pro touž osobu nebo věc více listů vydáno, následuje v zápisech více měsíců a čísel.⁵⁾ Při zápisech na-

¹⁾ Tak u písmen A, E, J, K, N, O, S, V.

²⁾ U písmen X a Y není žádný zápis, u písmen S jest zápisů 6 stran.

³⁾ Srv. K 1589, P 1588 a 1589, S 1588, W 1588, Z 1588, 1589.

⁴⁾ W 1588: Vězení Viktorina Vodičky, 53 Junii.

⁵⁾ L 1589: Štěpán Lídera, Januarii 32, Maii 4, Octob. 47, Novemb. 3, 15, 38; P 1589: Ponocní staroměstští, Januarii 20; O 1589: Obesláni služebníka pana Švihovského, Juni 73.

jdeme i pozdější přípisky, jež blíže určují registrovaný list po stránce věcné,¹⁾ nebo dokazují, že byl omylem zařazen²⁾ nebo dokonce že nebyl ani vydán,³⁾ též že chybí.⁴⁾ Někde najdeme naopak zápisy škrtnuté celkem nebo z části, jinde zápis vymazaný.⁵⁾

Podobné repertorium k registrům českých otevřených listů bylo nalezeno i pro první desetiletí XVII. stol. Má původní vazbu ze světle žlutého pergamenu, ale velmi porušenou. Titul zní: „Repertorium na otevřené listy, dekrety a duplaty 1600, 1601, 1602, 1603, 1604—1610 inclusive.“ Na hřbetě jest nápis odtržen a lze čísti pouze: „v. A. 1600 bis Mai 1611, 123“. Bohužel jest však z tohoto repertoria zachováno jen 5 listů; na fol. 1. jest pod A. 1600 připsáno pozdější rukou: „Zu den Büchern in der Gruft No. 121“. Rozdělení a úprava zápisů jest v tomto svazku obdobná jako v předešlém, jen číslo zápisu předchází před názvem měsíce. Srovnáním 108. svazku register s repertoriem lze zjistiti, že čísla, uvedená v repertoriu, plně korespondují s čísly, připojenými k zápisům v registrech.⁶⁾

Ztráty register dlužno litovati tím spíše, že jest v nich uchován materiál, který se jinak nezachoval ani v konceptech, ani v originálech nebo kopiích. Registra jsou tak namnoze jediným pramenem pro poznání agendy české kanceláře, pokud vydávala

¹⁾ Srv.: Wolphgangus Albertus, Decem 44. — N. B. Z strany přivezení do země hezbavných věcí (A 1588); Pražanům všech tří měst, — z strany přespolních lidí (P 1588).

²⁾ P 1588: P. Stanislav Pavlovský, biskup olomúcký, majestát, Dec 53 — z strany titule knížecího, N. B. náleží mezi majestáty; K 1589: Kožešníci, krejčíři a židé pražští, Aug. 19, — hledej mezi majestáty; C 1588 „Confirmací smlouvy konventu kláštera S. Tomáše v Brně a Mikuláše z Hrádku etc. — mezi majestáty uložen“.

³⁾ Srv. K 1588: „Kožešníci malostranští, Maii 57 — nevyšlo“ (zápis škrtnut); M 1588: „Kožešníci malostranští, Maii — nevyšel“; N 1588: „Lorenc Neymon, Marci 8, 60, 65, Junii 5, Julii 34 — nevyšel“.

⁴⁾ Tak u T 1588 pozdější poznámka „desunt“.

⁵⁾ Srv. 1588 B, C, K, L, M, P, R, S, V, Z; N 1588.

⁶⁾ Na př. P 123 k r. 1604: Reces hraběte z Archu, 10. Februarii; Procurator Václava z Aujezdce a z Kunic, 55. Marci atd. Comissí hraběte Antonína z Archu, 40 April; Obnovená komissí Jiříka Altmana, 45 Mai; Karel Ardesyus, 45 Junii atd.; údaje tyto plně korespondují se zápisy a čísly v R 108 fol. 66, 86, 100, 112, 122.

otevřené listy, a pro svůj pestrý obsah podávají látku ke studiu doby po nejrozmanitějších stránkách.

Důležité místo mají v registrech záležitosti vojenské, jako nařízení hotovosti, zákazy sloužiti mimo zemi, ustanovení o nájmu vojska, jeho zásobování a výdržování, provozování řemesla v něm a pod. Nalezneme hojně instrukcí posílům, ubírajícím se do ciziny a příkazy o jich podpoře na cestě; dále vyšetřování a rozhodnutí o pohraničních sporech, vojenských vpádech do sousedních zemí, stanovení hranic. Jiné kusy se týkají nápravy zemského zřízení, rozepsání sněmu, jsou i administrativní ustanovení o jmenování úředníků, zejména krajských, jich setrvání v úřadě i propouštění. Poměry náboženské se jeví zřejmě v předpisech o náboženských bouřích, mandátech proti pikhartům, nehodným a nesvěceným kněžím, sběhlým mnichům. Jsou tu nařízení o modlení, bohoslužbách, poslušnosti duchovenstva jeho představených, placení desátku farářům, uděluje se právo podací, stanoví se předpisy o kněžských posledních pořízeních, potvrzují se zvolení církevní hodnostáři, presentují se na beneficia a pod. Pro finanční poměry poskytují mnoho látky předpisy o placení berně, jejím prominutí, poskytnutí lhoty, zákazy vývozu mince, užívání některých jejích druhů, výměny peněz. Hospodářských poměrů, zejména obchodu, řemesel, hornictví a pod. týká se řada ustanovení o zřízení obchodních podniků, udělení práva provozovati obchod, vývozu obilí, dovozu soli, dopravě vína, prodeji dříví, potvrzení nebo zákazu majetkového převodu; povoluje se odhad místa ke stavbě domů, dává se povolení ke stavbě domu, mostu a pod. Jiné věci jednají o česání chmele, jindy se povoluje dolování, vaření piva, provozování řemesla, potvrzují se pravidla, týkající se řemesel. S uvedenými předpisy souvisejí také jiné o clech a mýtech, jich placení, promíjení a pod.

Další ustanovení se vztahují na udělení nejrůznějších práv a výhod jednotlivcům. Jsou zbavování skvrny nemanželského původu, dává se jim plnoletost, jsou osvobozeni od manského poměru, přijímání v poddanství, chránění před robotou, dostávají právo inkolátu. Mnohé zápisy se týkají udělení dědických práv a uvedení v dědictví, zmocnění ke kšaftu, zaplacení věna, uznání

nároku na majetek, potvrzení rodové starobylosti, privilegií, svobod atd. Naopak jsou zase některá práva odnímána, na př. právo vyučovatí, a osoby vypovídány ze země.

Největší počet zápisů jedná však o poměrech právních a soudního řízení. Z oboru občanského práva patří sem nejvíce záležitosti obligační, zadlužení, povolení splátek, poskytnutí rukojmí, přiročí k zaplacení dluhu, zajištění úroku a zástavy, prominutí dluhu. Dále dlužno uvéstí rozkazy o sročení, ustanovení komisařů k vyšetření sporu, předložení akt, potřebných k rozhodnutí pře, výzvy k svědecké výpovědi, prohlášení bezpečnosti obžalovaného do soudního vyšetřování. Jsou tu dále nařízení o půhonech, propůjčení soudní pravomoci, stanovení poplatků při apelacích ke králi, vedení pře německým jazykem atd. K trestním a policejním opatřením jest čítati nařízení o povalečích a paličích, zatykače, ustanovení o dopravě vězňů, propuštění jich, vydání zločinců na galeje, trestní opatření v případech krádeže, zabití, ublížení na těle, na cti utržení, stanovení trestu domácího vězení; lze uvéstí i předpisy o odstranění nečistoty, křížů a kolů, překážejících frekvenci a podobných více. Řada sporů byla, jak svědčí zápisy, vyřízena nařízením statu quo ante, odkladem celé věci pro nepřítomnost panovníkovu nebo přílišné zaneprázdnění jeho, také prostě odkazem na pořad práva. Roztřídití zápisy číselně po stránce věcného jich obsahu, ač-li by toho vůbec bylo potřebí, není dobře možno, poněvadž jsou v zápisech, týkajících se týchž adresátů, vyřízeny zároveň nejrůznější věci.¹⁾

Registra českých otevřených listů obsahují až na několik výjimek vesměs zápisy listů, vydaných z české kanceláře jménem panovníků Ferdinanda, Maxmiliána a Rudolfa; výjimky jsou v souvislosti s listy české kanceláře, jež na základě nich byly vydány.²⁾ Všechny záležitosti, vyřízené ve formě dekretů, recesů, mandátů,

¹⁾ Srv. na př. v registru 35, fol. 200 „Odpověď Pražanóm na některé artykule“, kde je celkem 7 různých bodů.

²⁾ Tak registrum 35, fol. 106, Prošba Jiřka Budzkého zemským úředníkům; fol. 222 Suplikace poslů knížectví opavského; reg. 65, Instrukce poslů obecního sněmu brněnského, fol. 1; tamtéž, Instrukce poslů od stavů moravských (fol. 10) a Psaní Pertolda z Lipého císaři (fol. 224).

listů otevřených, fedrovních, glejtů, listů věřících, přimluvčích, dvojných a pod., týkají se sice namnoze všech zemí koruny české: Čech, Moravy, obojího Slezska i obou Lužic, přece však jest patrné, že registra jsou územně omezena jen na Čechy, Moravu a Slezsko Horní. Nikde se nesetkáváme se zápisy, jež by se vztahovaly jen na Dolní Slezsko nebo obě Lužice, nýbrž jména těchto zemí se vyskytují v adrese zápisů nebo ve formuli promulgační vždy jen ve spojení se jmény ostatních všech zemí koruny české nebo alespoň Moravy a Slezska. Případů takových jest však méně, než jedna desetina celkového počtu zápisů. Ostatní všechny se týkají buď několika zemí společně, totiž Čech, Moravy a Slezska, nebo Čech a Moravy, Moravy a Slezska, nebo každé ze tří uvedených zemí zvlášť. Zápisy, adresované do Slezska, jsou věnovány hlavně Opavsku, pak Opolsku a Ratibořsku, také však i Krnovsku, Těšínsku, Svidnicku a Javorsku. Najdeme dokonce i kus, týkající se Uher.¹⁾ Ke zjištění země, do níž byl patent vydán, jest někde potřebí podrobnějšího badání, poněvadž v mnohých zápisech jsou uvedena jen jména osob, jichž se list týká, ne místo. Největšího počtu dosahují ovšem zápisy do Čech a Moravy, Slezsko jest zastoupeno počtem asi jen polovičním.

V jednotlivých svazcích register ani v jich částech nelze pozorovati, že by zápisy v nich obsažené byly jen určitého druhu nebo byly věnovány jen jistému odvětví právního pořízení resp. větším skupinám jich. Někde činí zápisy dojem speciálního rozdělení — tak v r. 1600, kde jde skoro vesměs o věci dlužní, ale i tu najdeme případy jiného druhu. Celkem lze říci, že se střídají v registrech zápisy různého obsahu zcela porůznu.

Po stránce jazykové jsou zápisy skoro veskrze české, ojedinele se vyskytují i zápisy německé a latinské. Německých je v R 50²⁾ 5, 2 z roku 1551, po 1 z let 1554, 1557 a 1558; v R 65 8, po 1 z let 1560, 1561 a 1564, 5 z 1565; v R 108 4, po 2 z let 1604 a 1605. Mimo to jsou v R 65 ještě 3 německé listy inserované a u jed-

¹⁾ Registrum 50, fol. 32, 3./XI. 1551.

²⁾ Pro zjednodušení uvádí se jednotlivé z 5 svazků register pod značkou R s připojeným číslem svazku.

noho poznámka o vydání 2 listů německých.¹⁾ Latinské zápisy mimo 2 z r. 1565, R 65, fol. 256 a 267, jsou jen v R 108 v počtu 17.²⁾ Písmo zápisů latinských a německých, a to i inserovaných, se liší úplně od písma zápisů českých.

Způsob, jakým se zapisovalo do register a rozsah, v němž se to dělo, není stejný nejen v poměru mezi jednotlivými zápisy nýbrž i mezi formulemi téhož zápisu. Záleželo mnoho na písářích, poněvadž dva listy stejně důležité byly v jednom případě zapsány v plném znění, jindy jen zcela stručně. Jest také pravděpodobno, že vzrůstající počet vycházejících patentů vedl ke stručnosti. V celku však není v podstatných věcech valného rozdílu. Před každým zápisem najdeme regest, tu stručnější, jinde obširnější, psaný namnoze buď zcela, nebo alespoň z části velkým písmem, při čemž začáteční písmena byla přizdobována. Zda byl psán samým písářem zápisu a zároveň, nelze určitě říci, jest však velmi pravděpodobno, že písář byl týž a že psal regest teprve, když byl napsal vlastní znění zápisů. To platí alespoň při jisté části register, kde se změnou ruky zápisu se mění i ruka regestu a kde jsou registry stlačeny poměrně na malém místě resp. je pro regest vynecháváno místo prázdné. V regestu jest udán druh zápisu a adresát, nebo země a věc, již se předloha týkala, adresát a věc, druh listu a věc, jindy dokonce jen adresát;³⁾ někde jest re-

¹⁾ Z německých zápisů jsou to tyto: R 50: 2./VI. a 3./VI. 1551, fol. 20 a 21; 21./VI. 1554, fol. 76; 16./VIII. 1557, fol. 140; 14./VIII. 1556, fol. 116; 14./IV. 1558, fol. 170; R 65: 26./XI. 1560, fol. 16; 17./III. 1561, fol. 24; 28./IV. 1564, fol. 206; 5./II. 1565 (dvakrát), fol. 237; 6./VIII., 8./VIII., 1./X. 1565, fol. 249; 250, 260; R 108: 9./III. 1604, fol. 87, 28./VIII. 1604, fol. 153; 15./III. 1605, fol. 227; 6./IV. 1605, fol. 242. Inserovány jsou do zápisu z 1./VIII. 1561 německé listy z 18./I. 1400 a z 19./I. 1500, fol. 38; do zápisu z 18./IX. 1561 list z 23./IV. 1513, fol. 44 (R 65). Poznámku najdeme v zápisu ze 14./VIII. 1556, fol. 116, R 50.

²⁾ Z těchto připadá na r. 1604 13 zápisů: 8./IV., fol. 95; 12./IV., fol. 94; 7./V., fol. 112; 14./VI., fol. 119; 14./VII., fol. 124; 3./VIII., fol. 144; 10./VIII., fol. 147; 6./X., fol. 164; 9./IX., fol. 165; 1./X., fol. 178; 20./X., fol. 184; 21./X., fol. 183; 29./XI., fol. 202. Z r. 1605 jsou 3 zápisy: 14./III., fol. 230; 3./VIII., fol. 253; 23./VIII., fol. 260; r. 1606 má zápis z 15./II., fol. 24. Zmínka o latinském vyhotovení jest na fol. 154.

³⁾ Srv. R 35, fol. 3: Glajt před mocí ku právu slovuťnému Janovi Petrovičovi Chorvatovi z Wetze do Slezska; fol. 5: List fedrovni do Čech,

gest stylisován ve větu se slovesem.¹⁾ Tu a tam jest v něm obsažen údaj o látce, na níž byl list napsán -- podobné poznámky lze naléztí také na konci zápisu před datovací formulí --, též i o zpečetění.²⁾ Rovněž často se vyskytuje poznámka o počtu vyhotovených kusů patentů téhož nebo podobného znění.³⁾ V některých případech jest napsán pouhý regest, poněvadž měl býti přiložen tištěný tekst listu, což se však nestalo, nebo časem snad byly přílohy ztraceny,⁴⁾ jindy jest zase viděti jen zápis bez regestu, pro nějž bylo vynecháno prázdné místo;⁵⁾ regest je i mylně zařaden.⁶⁾

Za regestem následuje vlastní zápis, jenž jest většinou vypsán v plném znění, až na zkrácené běžné formule. Obyčejně byla zkracována intitulace, kde bylo uváděno panovníkovo jméno se zkráceným titulem nebo beze všech titulů, s připojeným etc.; před ním jest slovo „My“, ovšem jen někdy.⁷⁾ Začáteční písmeno zápisu jest zvětšeno, jindy celé jméno panovníkovo jest provedeno zvláštním velkým písmem. Tu a tam jest první písmeno vytvořeno ve formě iniciálky i zlatem zdobené; v takovém případě byly naznačovány linie iniciálky na papíře předem protlačením podle nějakého vzorce; části ozdob byly namnoze při nové vazbě register seřiznuty.⁸⁾ V době aby dva koně na prodaj z země propuštění byli; fol. 158: Duplat Bartolomějovi Netolickému, aby atd.; R 94, fol. 4: Reces Znojenským; R 65, fol. 174: 100 mandátů tištěných, aby se od všelijakých věcí . . . vezlo atd.; R 108, fol. 11: Wolf Plaimb; fol. 37: Kateřina Švingerová.

¹⁾ R 65, fol. 4: Dávají se léta dospělá slovuťnému Karlovi Bítovskému; fol. 51: Dává se povolení Hanušovi Stacovi; R 108, fol. 206: Legitymací dána jest, atd.

²⁾ Srv. na př. R 50, fol. 56; R 65, fol. 42: List na pargameně; fol. 247: Potvrzení pod menší pečetí Matějovi Kameničnému; R 108, fol. 226: Na pargameně pod menší pečetí; fol. 213: na pargameně pod malou pečetí; dva poslední doklady jsou na konci textu.

³⁾ R 35: Tři odevřené listy atd., fol. 218; R 65, fol. 18: Tři reversy v jednotejná slova z strany postaupeni léna, atd.

⁴⁾ Srv. R 65, fol. 94, 174, 239, 241.

⁵⁾ Tak R 65, fol. 265.

⁶⁾ Srv. R 35, fol. 75.

⁷⁾ Tak R 35, fol. 52, 59: My, Ferdinand z Boží milosti Římský, Uherský, Český etc. král. a pod.

⁸⁾ Srv. R 50, fol. 66, 89, 117, 138.

vlády Maxmiliánovy se vyskytuje intitulace také na zvláštním řádku pod regestem. Za intulací následuje adresa, obyčejně vynechaná nebo značně zkrácená, také však výjimečně plně vypsána s formulí salutační.¹⁾ Velmi často začíná zápis přímo těmito formulí a má namnoze stylisaci objektivní.²⁾ Některé zápisy jsou velmi stručné, což platí zvláště o materiálu v R 108. Mnohdy se vyskytuje formule promulgační, k níž se pak připojuje narace.³⁾ Za formulí disposiční následuje sankce, která jest vypisována v dosti obvyklém způsobu, nejčastěji kominace, ale také jakési benedikce;⁴⁾ někdy tu nalezneme pouhý příkaz.⁵⁾ Zato formule koroborační jest často vůbec vypuštěna, nejčastěji jsou uvedena jen začáteční slova „Tomu na svědomí“, tu a tam máme tuto formulí úplnou.⁶⁾ Datovací formule, již

¹⁾ R 50, fol. 33: Ferdinand etc. Věrní milí. Věděti vám dáváme, že atd.; R 35, fol. 75: Uro: Sta: Slo: Poc: Opa: Pa: Ry: Vla: atd.; R 65, fol. 26: Uro: Sta: Slo: Opatrným etc.; R 35, fol. 22: Ferdinand etc. Urozeným, statečným, slovutným, poctivým, opatrným pánuóm, rytířóm, vладыkám, Pražanuóm a městóm í jiným všem obyvatelóm a poddaným naším ze všech stavuov království českého etc., věrným milým milost naši královskú a všecko dobré vzkazujem. Věrní milí. Věděti vám dáváme, že atd.

²⁾ Srv. R 50, fol. 71: Jeho Milost královská, pán náš nejmilostivější ráčil jest atd.; R 108, fol. 289: Jeho Mi: Řím: C: atd. Zápisy začínají jinak rozmanitými slovy, z nichž nejobvyklejší jsou: Jakož, Jakau jsau, jest, Vznesl jest, Na jeho Ř. C. atd. jest vznesla, Vznáší na atd., Nepřestává na Jeho Ř. C. atd., Ačkoliv jest atd., Na ponížené suplikací, Stěžuje sobě a pod. V R 65 začínají zápisy, označené v regestu jako recessy, vesměs slovy „Jeho Milost“, kdežto listy otevřené, potvrzení smluv, duplikáty, potvrzení listů a milostí „My Ferdinand etc. Oznamujem“ atd.

³⁾ Srv. R 35, fol. 22: My Ferdinand etc. Oznamujem tímto listem všem, že; R 108, fol. 244: Rudolf, Oznamujem tímto listem všem atd.

⁴⁾ Srv. na př. R 35, fol. 15: pod uvarováním nemilosti naší královské a skutečného trestání i tudíž těžké pokuty, kteráž na to atd. usazena jest; R 35, fol. 15: pod uvarováním hněvu a nemilosti naší i trestání; R 35, fol. 70: A my to vám milostivě spomínati ráčíme.

⁵⁾ R 35, fol. 9: a v tom se poslušně zachovali, jináče nečiníce; fol. 10: žádných jemu v tom překážek nečiníce, ani komu jinému činiti dopauštějíce; fol. 17 k tomu dodatek: jináče nikoli nečiníce. Srv. i v R 108 zkratky: Na tom etc., Vědouce, že na tom etc., Na tom oni etc., Vědauce, že jináče etc., Na tom se etc., a pod.

⁶⁾ Srv. na př. R 35, fol. 2: Tomu na svědomí pečeť naši královskú přitisknutí sme rozkázali. Zkrácená formule koroborační je na př. v témž

zápisy končí, jest skoro vesměs zkrácena. Začíná obyčejně buď vypsány nebo zkrácenými slovy „Dan“, „Datum“, „Actum“, užívanými zcela porůznu, při čemž v některém svazku určité slovo převládá. V R 65 se objevuje vedle toho „Decretum“, jež se udržuje i v R 94 a v R 108 se stává až na několik výjimek obecně užívaným; také najdeme obrat „Stalo se“ atd. V latinských zápisech se vyskytují obraty „Datum“, „Data“, „Decretum“, „Actum“, „Actum et publicatum“, v německých mimo uvedené výrazy také „Geben“. Za úvodním slovem následuje pak místo datování, jež bývá často vypouštěno a nahrazováno zkráceným obratem „ut supra (uts)“. Někde se připojuje k místu i přídavek „v kanceláři Jeho Milosti císařské české“ nebo „ex consilio, in consilio regis“. Tyto obraty, z nichž poslední dva jsou někdy na začátku datovací formule, nalezneme jen výjimkou. Při „Decretum“ jest přídavek „per Imperatorem“ nebo „per Imperatoriam Maiestatem in consilio bohémico in arce Pragensi“, též „in consilio imperatoris“. Zkracování jest tu velmi časté, skoro pravidlem pak v R 108, kde za „Decretum“ následuje etc. a pak hned datum. To, je-li vyjádřeno podle dnů v měsíci, jest tu a tam již na začátku datovací formule, všude pak se uvádí den arabskými číslicemi, někde i římskými, měsíc názvem latinským. Při určení dne podle svátků bývá svátek při opakovaném témž datu vynechán a nahrazen zkratkou „ut supra“, jež následuje za údajem dne v týdnu; i totéž datum bývá pak vyjádřeno pomocí různých svátků. K uvedenému datu dennímu se připojují slova: „Létha“ nebo „Anno“ — obyčejně zkrácená (A etc.) — s letopočtem, jenž nebývá vyjádřen stejně. Někde jest vypsán arabskými nebo římskými číslicemi úplně, častěji však se objevují jen dvě poslední jeho číslice. Zvláštností jest vypisování letopočtu slovy, kteréhožto způsobu užívá někde v R 65 pisař od fol. 272 počínaje. Rovněž výjimkou jest vypisování let panování, jež lze nalézt — ovšem skoro veskrze ve zkrácené formě — na začátku R 35. Jinak shledáváme tento způsob datování ve formě úplné jen na tištěných přílohách a ojedinele i jinde. Velmi zřídka jest také datovací formule vůbec vynechávána a nahrazována

svazku, fol. 15, 73 a pod, Zvláštností jest zkrácení koroborační formule v R 35, fol. 235 ze 3./XI. 1549: Tomu na svědomí etc. uts. až do konce jako druhé psáti.

obratem „ut supra“.¹⁾ Několik poznámek o datování bylo uvedeno již dříve při popisu jednotlivých svazků register.

Mimo zápisy se zkrácenými formulemi vyjadřují jiné obsah listu pouze ve formě více nebo méně rozšířeného regestu, obyčejně s přídavkem „ut in forma communi“ nebo „ut forma communis“; regest je pak psán celý písmem namnoze stojatým, odlišným od písma běžných zápisů.²⁾ Takových případů se najde velké množství ve všech svazcích a nelze říci, že by byly tímto způsobem registrovány jen věci méně důležité. Při zápisech jsou také četné dodatky vždy na konci zápisu, někdy i beze všeho zvláštního označení, často s opakovaným datem, jež bylo již v zápisu uvedeno.³⁾ Bylo-li vyhotoveno více listin téhož nebo podobného znění, označovalo se

¹⁾ Z různých způsobů datování buďtež uvedeny: R 35, fol. 2: Dán na Konopišti, v neděli po Novém léthě, létha etc. čtyřicátého pátého a království našich Římského patnáctého a jiných devatenáctého; fol. 8: Dán na hradě Pražském v neděli před Svatú Školastikú, létha etc. XLV a království ut supra; fol. 97: Actum na hradě Pražském ut supra; fol. 64: „Datum ut supra v středu; fol. 74: Datum ut supra; fol. 35: Actum in consilio regis ut supra; fol. 59: Ex consilio sabbato ut supra; fol. 59—60: ut supra; R 94, fol. 82: Actum na hradě Pražském v kanceláři Jeho Milosti císařské České; fol. 90: Decretum per Imperatoriam Maiestatem in consilio in arce Pragensi, XV. Januarii, létha etc. LXXVII; fol. 155: Decretum per Imperatoriam Maiestatem in arce Pragensi 24. die Aprilis, anno LXXVII; fol. 182: Actum ex consilio v městě Olomúci v pondělí po svatém Prokopu; fol. 190: Ex cancelaria Bohemica, Viennae Austriae XX. Septembris anno LXXVII; R 65, fol. 290: Decretum per imperatorem die et anno ut supra, též fol. 292, 298; fol. 299: Decretum in consilio imperatoris die 30. Octobris, anno LXVI; R 108, fol. 1: Decretum 18. Februarii etc. 600; fol. 43: Decretum Pragae atd.; R 65, fol. 290: Dán v Vídni, v středu po Svaté Martě, létha etc. šedesátého šestého, podobně fol. 67; V latinských zápisech zní datovací formule na př. tamtéž, fol. 113: Data Pragae ex Regia nostra 12. Aprilis, anno etc. 1604; fol. 250: Actum et publicatum in consilio Bohemico Pragae 3./VIII.

²⁾ Na př. R 35, fol. 92: List fedrovní obyčejný do Čech dán jest urozenému Joachymovi Malcanovi a najvyššímu maršálku polnímu etc. uts; Dán na hradě Pražském v neděli po Svaté Lidmily, létha etc. 46. Zkrácených zápisů s obratem „ut in forma communi“ jest velmi mnoho, tak na př. v R 50, fol. 97 u zápisu z 18./II. 1556; obdobně srv. na př. R 108, fol. 140: In forma jako Tomášovi Šromovi.

³⁾ Srv. na př. R 35, fol. 74: Postscripta. A jakož také jistú správu

to na konci zápisů rozličnými poznámkami a obraty, jako „In simili“, „V táz slova“, „Idem mutatis mutandis“, „Dvakrát psáno“ s údaji o počtu exemplářů, místě určení atd.¹⁾ Kde bylo nutno učiniti změnu, bylo to vyjádřeno rovněž v poznámce i jinak.²⁾ O některých jiných přípiscích a škrtnutých zápisech bude zmínka později. V R 50 jest na konci r. 1556 (fol. 124) vpleteno do ozdob jméno Engelmann, jež lze snad pokládati za jméno registrátorovo resp. písařovo. V témže svazku register jest na konci zápisů z r. 1557 vlevo asi počáteční písmeno registrátorova jména, vpravo pak značka „Registrata“, zkrácená obvyklým způsobem.

Dobu, kdy bylo zapisováno do register, nelze všeobecně stanoviti, někde dělo se tak dříve, jindy později po dni, uvedeném ve formulí datovací. V celku však lze, jak svědčí značné rozdíly v datování zápisů hned nebo nedaleko za sebou následujících,³⁾ počítati

¹⁾ R 35, fol. 88: V táz slova vydána jest přísaha hajtmanuom krajským; fol. 165: Idem čtyři mandáty do knížectví Opolského a Ratibořského mutatis mutandis; R 50, fol. 89: In simili takový čtyři mandáty, k 3./I. 1555; R 65, fol. 55 k 23./XI. 1561: V táz slova hejtmanu novoměstskému, Idem hejtmanu malostranskému; fol. 56: In simili Novoměstským; fol. 71: Do kraje (uvedeny názvy 7 krajů) do každého kraje dva odevřené listy; fol. 146: Tři recesy v jednostejná slova; fol. 241: In simili mutatis mutandis; R 94, str. 1: Takové dva listy jemu Linhartovi Polsterovi; str. 45: In simili mutatis mutandis patent na slovutného Jana Jablonského z Jabloně do krajův litoměřického a žateckého; R 108, fol. 17: Dva dekrety takový byly napsány; fol. 103: Na dví se má přepsati; fol. 81: Dvakrát psáno; fol. 237: Tři recesy, každé straně jeden; fol. 297: Vedle toho patent na svědky manželce pana Vitysa; R 50, fol. 138: Čtyři k přibití v městech i na hradě Pražském. Summa 18.

²⁾ Srv. R 65, fol. 82: In simili mutatis mutandis a tento artykul doložiti; R 94, str. 111: Idem compulsorial urozenému Kašparovi staršímu Vlčkovi; Idem atd. mladšímu Vlčkovi; Nota vypustí: Proti urozenému Janovi Tomášovi ze Zvole a toliko simpliciter psáti, že by někderého svědomí potřeboval; str. 183: Item krom poslední klausuly o hejtmanu vypustiti; R 35, fol. 235: Tomu na svědomí etc. ut supra až do konce jako druhé psáti.

³⁾ Tak na př. v R 50, fol. 67 následuje po 9./I. hned 4./X. a pak zase 13./I.; fol. 152 a 153 na konci r. 1557 připsány zápisy z 23./IV., 2./I. a 26./IV.; R 65, fol. 240: v r. 1565 následuje po 8./III., 10./XI. a pak zase 13./IV.;

s dobou značně pozdější, kdy nahromadění látky ztěžovalo přehled; někde byl snad nepořádek zaviněn tím, že registrátor nedostal předlohu k opsání včas. Je-li možno vyložit poznámku písařovu „4. 10. A^o 76, Ratisbonae“, připojenou vpravo dole na fol. 303 R 65, jako datum, kdy zápisy byly skončeny, bylo by nutno počítati v tomto případě s časovým rozdílem 10 let mezi datem předloh a jich zápisem do registru. Předpisy pro registrátora české kanceláře z této doby se nepodařilo nalézt a podle instrukcí české komory z první polovice XVI. stol. lze souditi, že byly jen rázu všeobecného.¹⁾ Teprve pozdější instrukce pro českou kancelář a komoru jsou obšírnější a stanoví termín pro zapsání listů.²⁾

Rovněž se nelze určitě vyjádřiti o tom, zda bylo registrováno podle konceptů či podle originálů, resp. kopií. Obvyklý způsob i v kancelářích jiných byl, že se registrace dělá většinou nebo skoro vesměs podle konceptů.³⁾ Přes důkladné pátrání se nepodařilo nalézt v dostatečném množství takových konceptů, originálů, ev. kopií, jež by korespondovaly se zápisy v registrech a zároveň přispěly k rozřešení otázky. Ani nepřímé důvody, některé okolnosti a četné poznámky v registrech tu namnoze nerozhodují. Že někde písař vypisuje celé formule, jinde pak že je zkracuje, nelze vysvětlovati jako důkaz pro užívání jednak konceptu, jednak originálu jako předlohy, nýbrž jest to pouze charakteristický znak individuálního způsobu registrace. Poznámka „Nevyšel“, jež se tu a tam vyskytuje u zápisů přeškrtnutých, nevylučuje jako předlohu originálu nebo R 94, fol. 94 má za zápisem z 8./I. hned zase zápis z 22./XI.; V R 108, fol. 224 je za zápisem z 22./I. hned zápis z 1./VI.

¹⁾ Srv. instrukce české komoře z r. 1527: „er (sc. sekretář) vleisig aufsehn hab, das... und was Not ist, ordenlich geregirt werde und etc.“, Dr. A. Rezek, Geschichte der Regierung Ferdinand I. in Böhmen, 1878; též instrukce české komoře z 8./VIII. 1548, kde se nařizuje sekretářům, aby dohlíželi na to, aby „was zu registriern von nöten, mit allem Fleisz in die Pücher eingeschrieben und registriert“; Böhm. Herrschaftsakten, fasc. B/VII čís. 1, Archiv Pražského hradu.

²⁾ Srv. na př.: Instrukcí registrátorovi českému při komoře, ze 4./XI. 1641, Archiv min. vnitra, S 49/14: ... nicméně aby hned po vyjítí každého měsíce všechny koncepty do repertorium vyznamenával a zregistroval tak, kdyby se co potřebovalo, to se hned najíti a vyhledati mohlo.

³⁾ Srv. předešlou poznámku.

kopie, nýbrž dokazuje jen, že došlo k zápisu před vydáním listiny z kanceláře.¹⁾ Někde jest připojena tato poznámka jen k pouhému regestu, asi proto, že písař v době, kdy zápis prováděl, věděl již o tom, že k vydání listu nedošlo, a proto se spokojil jen regestem. Ani přípisky o látce a pečetí nepadají pro rozhodnutí otázky spolehlivě na váhu.²⁾ Rovněž okolnost, že bylo zapisováno teprve v pozdější době po vyhotovení předloh, nesvědčí pro to, že bylo nutno registrovati jen podle konceptů, a podobně není v tom ohledu směrodatným, že jsou zápisy tu a tam přeškrtnuty a ve změněné úpravě zařaděny na dalším listě.³⁾ Ze všeho, co bylo uvedeno, zdá se býti ovšem v celku pravděpodobnější, že registra byla dělána spíše podle konceptů, než podle originálů nebo kopií.

Důležito jest však, že při zápisech s inserovanými listy je uveden jen text potvrzovacího listu a pro inserované listy že jest ponecháno prázdné místo, jež však nestačilo, takže bylo nutno užití vložených lístků.⁴⁾ Nikde nenajdeme dále případu, že by v zápisu byly uvedeny alespoň nějaké části podpisu, kancelářské poznámky a pod., kteréžto věci naopak vidíme při zápisech listů cizí provenience, jež byly předlohou v originálech. Mimo to stylisace přípisků u jednotlivých zápisů činí dojem, že mohly býti převzaty jen z konceptů.⁵⁾ Také datovací formule byla u zápisů někde připsána teprve dodatečně, čili původní předloha byla bez ní, což bylo tu a tam v konceptech. Řadové číslo zápisů v R 108 se shoduje s číslem příslušného konceptu.⁶⁾ A tak lze souditi, že registra byla dělána pravděpodobně podle konceptů, při čemž se nevylučuje možnost, že v některých případech bylo užito jako předlohy také originálů nebo kopií.

Z register jest patrno, že byla snaha přispěti k orientaci v nich

¹⁾ Na př. R 35: zápis z 5./X. 1545, fol. 50 s poznámkou „nevyšel“; podobně 1./I. 1547, fol. 110: „Tento list nevyšel“; R 108, fol. 258: „Další exekucí děkana litoměřického. Nevyšlo“; podobně fol. 37.

²⁾ Srv. poznámku 72.

³⁾ R 65, fol. 103, 7./V. 1562. Jest zjinačen, převrať na druhú stranu.

⁴⁾ Srv. R 65, fol. 37 z 1./VIII. 1561, fol. 44 z 18./IX. 1561.

⁵⁾ Srv. poznámku 89.

⁶⁾ Srv. na př. koncept z 3./VIII. 1604 (N/3/1 stará manipulace A. m. v.), jenž koresponduje se zápisem v R 108, fol. 145.

a k nápravě porušeného pořádku, když byla zjištěna nějaká vada již během zápisování v témž svazku; jiná upozornění jsou z pozdější doby¹⁾ Četná znamení při regestech měla označovatí tištěnou přílohu, již se regist týkal a jež mnohdy chybí.²⁾ V textu zápisů najdeme mnoho oprav a nelze vždy rozeznati, které provedl písař hned při psaní zápisu, nebo později, a které vznikly při kolationování.³⁾ Zvláštních značek kolationování nelze v registrech pozorovati. Registra měla poskytovatí usnadnění přehledu o vyhotovených listech a bylo jich užíváno ve sporných případech jako opory při úřední agendě. Stopy toho možno viděti v pozdějším podtržení částí zápisů a pak v různých poznámkách, na př. o obnovení zapsaných listů.⁴⁾

Historická cena register jest zřejmá již z účelu, za nímž byla

¹⁾ Na př. R 50, fol. 133 u zápisu z 13./IV. jest po straně poznámka: Reces Jiřkovi Šlejnicovi jest nejposlěz roku tohoto registrován; fol. 151 u 23./IV. t. r.: Tento reces měl před Jiřkem z Valdštejna, kdež rukou znamenáno, registrován býti; fol. 122, 123 z 20./XI. t. r.: Tato dvě Postscripta měla jinde zregistrována býti, stalo se přehlédnutím; R 65, fol. 232: Nota jest prve registrována; R 108: Nota № 5 jest pod № 1 (fol. 8). Také jest zařaděn omylem akt, vydaný komorou, srv. R 50, fol. 71, 12./V.: „Vyšlo z komory České“. Někde se vyskytují jen znamení ruky, na př. 6./XI. 1559, fol. 205, 206, s příslušnou značkou. R 108, fol. 2, k r. 1600: No 29, 30 se při konci toho měsíce nejde; fol. 23, č. 46, Nota o Jakuba Žida jest již pod № 35; fol. 37: Nota 47 bude za du tohoto měsíce.

²⁾ Srv. znamení # ✕ ✕ # # v R 35, fol. 231, pak v R 65, fol. 58, 93, 125, 141, 142, 174, 239, 241.

³⁾ Srv. na př. přípisky touž rukou: R 50, fol. 154 a 176 z r. 1558 26./I. a 20./III.; fol. 141 k 15./VIII. 1557; fol. 214 k 26./I. 1560: R 35, fol. 90 k 12./IX. 1546. Jinou rukou byly na př. provedeny opravy: R 35, fol. 18 k 1./III. 1545; R 50, fol. 53 k 21./XII. 1553; fol. 215 k 3./II. 1557; fol. 180 k 13./VIII. 1558.

⁴⁾ Srv. na př. R 35, fol. 97, R 50, fol. 171; fol. 176 k 20./VII. 1558: Tento reces jest pod podpisem Jeho Milosti císařské ruky a zpečetěný jím vydán; R 35, fol. 102 k 7./II.: Tyto mandáty jsau po druhé obnovení. Datum na hradě Pražském, v sobotu před Sv. Tomášem apoštolem, létha 1546; R 50, fol. 218 k 27./III. 1560: Tento vejpis této vejpovědi vypsán jest z registr královských a vydán s povolením urozeného pána, pana Zdislava Berky z Dubé a na Lipém a Zákupí, nejvyššího hofmistra království českého a markrabství Horních Lužic lantfojta, pod pečetí Jeho Milosti v pondělí po Svatém Vítě, létha etc. 1537.

vedena. Srovnáním zápisů s koncepty lze zjistiti, že se s nimi doslovně shodují, chyby jsou jen tu a tam a nepatrné. Kde jsou pouze stručné výtahy z konceptů, poslouží v podstatě rovněž. V opravách jest patrna snaha zachovatí správnost zápisů, a to jen utvrzuje význam těchto namnoze jedinečných historických pramenů XVI. a začátku XVII. stol. Pro badání dobře poslouží index osobní, místní a věcný, kde jsou udány číslo a strana registru i rok, z něhož zápis je.

Václav Letošník.

Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského.¹⁾

(Příspěvek k dějinám inkolátu před OZZ.)

1. Proč se cizozemci v Čechách usazovali.

Mezi obyvatelstvem sousedních zemí, zejména v pohraničním jejich pásmu, býval vždy pohyb, jehož čilost někdy podporovaly, jindy zase dusily mimořádné poměry politické a hospodářské, náboženské nebo válečné. Tak tomu bylo všude a zejména u nás, kde ústřední poloha Čech otvírala zemi jako průchodní bránu západní Evropy na východ.

Ale cizozemci nejen procházeli zemí, nýbrž se i rádi v Čechách usazovali, činitele tak z mnohých příčin. Většina jich se táhla za dvorem českých králův a v době Habsburků za dvorem císařským, hledajíc štěstí a zisk v jeho službách. Počet těch, kterým služby dvorské dopomohly k právu obyvatelskému v Čechách, byl dosti velký a zejména za Rudolfa a Matyáše činil značný zlomek všech cizozemců přijatých do země za obyvatele.²⁾ Lze

¹⁾ Tento článek založený na novém materiálu archivním vznikl při výzkumných pracích, které bylo nutno autoru vykonati jednak pro katalog reversů k zemi, který vyjde letos v publikacích čes. zemského archivu, jednak pro vlastní zpracování dějin inkolátu v Čechách, které vyjdou v Bratislavě.

Užitá zkratky: DD, DZM, DZV, DZSt.: desky dvorské, zemské menší větší a stavovské; ZZ1500, ZZ1549: různá vydání Zřízení zemských.

²⁾ Srovnej, co říká J. V. Šimák o vlivu dvora na přijímání cizozemců do Čech před OZZ. (Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615 ve Sborníku věd právních a státních, XII. (1912) str. 182). Zajímavými vývody Šimákovými neotřese ani nesprávně sestavená statistika, počítající mezi cizozemce též Moravany, Slezáky a Lužičany, kteří se podle ZZ 1549 B 15 a ZZ 1564 A 18 nepokládali za cizozemce a nemuseli tedy býti přijímáni na sněmu do země. Proto také z 251 cizozemců přijatých za Rudolfa a Matyáše do Čech, které Šimák vypočítává, nutno odečísti 91 Moravanů, Slezákův a Lužičanů.

ostatně snadno pochopiti, že cizí dynastie přiváděla s sebou nejen své vyšší dvořanstvo ze šlechty, nýbrž i nižší služebníky z erbovníkův a měšťanstva i lidí nesvobodných. Získávala tak v prostředí, které jí bylo řečí i náboženstvím cizí, spolehlivé straníky, téhož jazyka a skoro vždy stejné víry.

Podíváme-li se po těch, kdož jsou v dvorských službách se chtěli v Čechách usadit a byli pak stavy českými skutečně přijati do země, shledáme společnost velmi pestrou. Z *Anglie* přišel pověstný alchymista Edvard Kelley, z *Belgie* byl rodem dvořan císaře Rudolfa Jan Dyenberg z Rehmen, z *Dánska* věhlasný hvězdář Tycho Brahe, ze *Španělska* byl Jan Manrique de Lara, *Vlachů* byla celá řada mezi dvorskými úředníky, z *Polska* původem byl Jan hrabě z Rozdražova a Petr Tarnovský z Tarnova, rodem *Chorvat* byl Jiřík Perger z Perku, z *Durynska* pocházeli bratři z Bílé, z *Pomořan* Jan Mathias, z *Falce* Hektor Vajs z Miflinku, z *Branibor* Petr z Libentálu, z *Prus* byl Ondřej z Ostešova, z *Lindavy* Jan Oldřich Šobloch, z *Mišně* Jakub Reiter z Plankenšteinu vedle mnohých jiných cizozemců ze zemí alpských a z *Uher*.¹⁾

Do Čech se však také uchýlovali obyvatelé zemí zkoušených vpády Turků, hledající země, která by jim svým pořádkem a klidem zabezpečila onen zbytek majetku, kterého uchránili před Turky. Tak prosil r. 1614 hejtman panství hradeckého Linhart Korka Cholovský z Korkyně císaře o přimluvu u stavů dokládaje, že přišel v Uhrách „pro dokázání věrné poddanosti králi v nenabytou škodu“.²⁾

To platí také o mnohých Maďarech, kteří se v Čechách usadili za Rudolfa.

Také političtí psanci se zakupovali v Čechách, když jim byl návrat do vlasti zapovězen. Petr Tarnovský z Tarnova chtěje býti přijat stavy českými do země, prosí r. 1604 císaře za přimluvu u nich a dovolává se toho, „kterak jsem Vaší cis.“

¹⁾ Data o původu jednotlivých cizozemců, kteří se chtěli usadit v Čechách, vysvítají též z jejich žádostí císaři o přimluvu u stavů, kteréžto materiál je v archivě min. vnitra pod sign. J 21.

²⁾ Archiv min. vnitra J 21 K 48.

Mti i všemu slavnému domu Rakouskému a zvláště JMti arciknížeti Maximiliánu v tom proti Polákům a vlastní své vlasti tažení sloužil.¹⁾ Podobný osud stihl Hanse Vajsa ze Selmic, který byl vypovězen z Polska a statky mu zabaveny pro věrné služby konané arciknížeti Maximiliánovi za jeho polské výpravy.²⁾ Pro věrnost králi byl vyhnán rebely ze své země též vojvoda Valašský a Multanský Markus, za kterého se Rudolf r. 1607 přimlouval u stavů, aby ho přijali do země.³⁾

Nescházeli však ani dobrodruzi, kteří šli do Čech za bohatstvím a mocí. Z nich jsou nejznámější dva nejvyšší komorníci císaře Rudolfa.⁴⁾ Filip Lang z Langenfelsu, pokřtěný žid z Tyrol, který byl na zvláštní přimluvu Rudolfovu⁵⁾ i se dvěma syny přijat na sněmu r. 1606 do Čech a do stavu rytířského,⁶⁾ ale již 5. listopadu 1609 byl vyloučen ze stavu rytířského⁷⁾ pro svá zločinná provinění ve službě a odsouzen k doživotnímu žaláři v Bílé věži, kdež r. 1610 zemřel. Druhý byl jeho nástupce Kašpar Rucký z Ruc, který se r. 1604 přiznal k zemi⁸⁾ a skončil svou zločinnou činnost sebevraždou v žaláři r. 1612. K nim se pojí podobná dobrodružná dvojice Theobald a Jan Hokové z Cvajbruku, kteří byli na přimluvu Petr Voka z Rožmberka a císaře Rudolfa přijati na sněmu roku 1610 do země,⁹⁾ avšak pro ne-

¹⁾ Archiv min. vnitřní J 21 T 7.

²⁾ Archiv min. vnitřní J 21 W 24. — Hans Weiss von Selmitz prosil císaře o přimluvu: „nachdem ich aller meinen Güter in Polen entsetzt worden bin und dazu bandiert wegen meiner treuen Dienste, welche ich dem hochlöbl. Hause zu Oesterreich mit grosser Gefahr meines Lebens mit aller Treue geleistet habe... und ich schon hier zehn Jahre das ungeschuldige Exilium leide, dieweil ich nichts mehr in Polen zu hoffen habe.“

³⁾ Archiv min. vnitřní J 21 M 15. — Vojvoda prosil císaře o přimluvu: „da ich wider E. Mt. ihren (t. j. rebelů). Pakt und Bund nicht konsentieren wollte, durch die Gewalt nicht allein um's Land und Leute, sondern um alles Hab und Gut gekommen.“

⁴⁾ Srovn. Zíbrt, Bibliografie české historie III., str. 503.

⁵⁾ Archiv min. vnitřní J 21 L 8.

⁶⁾ DZSt. 51 fol. O 19.

⁷⁾ DZV 133 fol. G 26' iuxta; DZV 134 fol. P. 4', DZSt. 51 fol. O 19 iuxta.

⁸⁾ Orig. pergam. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

⁹⁾ Archiv min. vnitřní J 21 H 74. — Revers k zemi ze dne 12. února 1619 v čes. zem. archivě.

šlechtnost, faleš a podvody odsouzeni a zbaveni 23. března 1618 zase práva obyvatelského.¹⁾

Četní cizozemci se za svého pobytu při dvoře pražském oženili s Češkami a příbuzenské svazky pak spolupůsobily na jejich rozhodnutí zakoupit se v zemi. Tak víme, že hrabě František z Turnu byl již dříve ženat s Ludmilou Berkovnou z Dubé, než byl přijat r. 1561 do země. Nejvyšší kuchmistr arciknížete Ferdinanda Martin Maminger z Loku prve než se dostal r. 1561 do Čech za obyvatele, pojal za manželku Češku Juliánu z Vitence.²⁾ Jan Oldřich Šobloch z Lindavy, rada nad počty při účtárně komory v království Českém, přijatý r. 1604 do země na přimluvu císaře Rudolfa, dovolává se mimo jiné také svého sňatku s Češkou; měl totiž za manželku Annu Menšíkovou z Menštejna.³⁾ Na Menším městě Pražském se oženil Hans Mathias.⁴⁾ Válečná rada císaře Rudolfa Jiří Frydrych hrabě z Hohenloe vyženiv s Evou z Valdštejna, vdovou po Bohuslavu Jáchymovi Hasištejnském z Lobkovic Mladou Boleslav,⁵⁾ ucházel se r. 1607 o přijetí do Čech.⁶⁾ Také Karel Jörger z Toletu se oženil v Čechách, pojav za manželku Annu Hofmanovou z Grynpichlu,⁷⁾ a chtěl se proto usadit v zemi. Prosil za tou příčinou r. 1615 císaře Matyáše o přimluvu u stavů, říká o sobě, že má za manželku dceru českého obyvatele.⁸⁾ Hans Jakub Kynyk z Kynygfeldu se ve své žádosti z roku 1615 dovolává toho, že je „durch das Segen Gottes alhier im Königreiche Böhmen beheiratet.“⁹⁾ Dceru Jindřicha Vrchatického z Loutkova Alžbětu pojal za manželku Prušák rodem, Ondřej z Ostešova, hejtman panství Krivoklátského, a když r. 1615 žádal císaře o přimluvu, chtěl se za-

¹⁾ DZV 135 fol. A 30'. — Srovn. Sedláček, Českomoravská heraldika II., str. 438. Též ČČM LV. (1881). str. 370 a násl.

²⁾ DZM 233 fol. C 3.

³⁾ Archiv min. vnitřní J 21 S 49.

⁴⁾ Archiv min. vnitřní J 21 M 18.

⁵⁾ DZV 133 fol. K 20'.

⁶⁾ DZSt. 52 fol. B 15.

⁷⁾ Sbírka Dobřenského v čes. zem. archivě.

⁸⁾ Archiv min. vnitřní J 21 J 13.

⁹⁾ Archiv min. vnitřní J 21 K 41.

koupit v zemi, dovolával se toho, že se s mnohými a vzácnými rody ženitbou spřiznil.¹⁾ Druhou dceru Jindřicha Vrchotického Johanku pojal za manželku Kašpar Mecerod z Mecerodu, který r. 1619 se přiznal k zemi.²⁾ Rovněž válečná rada císaře Rudolfa a velitel pevnosti Komárenské Ferdinand svob. pán Kolonič podporuje r. 1607 svou žádost o přijetí do země tím, že jest „již s mnohými vzácnými rody zde v tomto království spřizněn“,³⁾ a o Jeronýmu Puchfeldrovi z Presotu, císařském svícniku, který byl na sněmu r. 1601 přijat do země, víme, že měl už před tím za manželku měšťanku Starého města Pražského Annu Zelingarovou z Hengersdorfu.⁴⁾

V Praze se oženil také bohatý kupec Jonáš Paust z Libštátu, který po dvacetiletém pobytu v zemi „handlem svým království Českému sloužíc a přes svět do dalekých krajín, nelitujíc hrdla ani zdraví svého, pracujíc,“ zatoužil r. 1604 po tom, aby se zde zakoupil.⁵⁾ Češku měl též z Branibor pocházející Petr z Libentálu, neboť pojal za manželku Kateřinu z Vajtmíle, s níž vyženil Toužetín.⁶⁾ Proto říkal o něm císař Rudolf v přímlově ke stavům ze dne 23. ledna 1601 „že jsouce ve službě při dvoře našem v tomto království z vůle Pána Boha všemohoucího v stav manželský vstoupil a s vzácným rodem z stavu panského i jinými se skrze to spřiznil.“⁷⁾ A konečně Jan Kundrát z Amštatu, jehož revers k zemi dne 19. září 1615 zpečetila jeho sestra Anna Juliána provdaná za Mikuláše Beřkovského z Šebířova, měl již před tím za manželku Zuzanu Leskovcovou z Leskovce.⁸⁾

Také drahosta v městech Pražských nutila mnohé

¹⁾ Archiv min. vnitra J 21 0 6. — DZV 295 fol. E 30.

²⁾ Orig. pergam. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě. — DZV 140 fol. J 17'. Kšaft Jindřicha st. Vrchotického z Loutkova ze dne 12. srpna 1619. Svatbu měl 20. listopadu 1605. Srovn. *Březanův* Život Petra Voka z Rozenberka str. 213.

³⁾ Archiv min. vnitra J 22 K 43.

⁴⁾ DZSt. 50 fol. D 22.

⁵⁾ Archiv min. vnitra J 21 P 19.

⁶⁾ DZV 133 fol. A 30, F 21.

⁷⁾ Archiv min. vnitra J 21 L 76.

⁸⁾ Orig. perg. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

dvořany k tomu, aby se zakoupili v Čechách. Císařský dvůr a vše co kolem něho žilo, sbor cizích vyslancův a diplomatických agentů, vojáci, umělci, učenci, alchymisti, živnostníci a řemeslníci, všechna ta pestrá mezinárodní společnost, která tehda v Praze žila, zdražovala živobytí tou měrou, že Praha platila za jedno z nejdražších měst. Proto se zámožní úředníci dvorští zakupovali v zemi, aby měli své vlastní prameny životních potřeb a nebyli odkázáni jenom na nákup v městě. Tak president dvorské komory Volf Unverzagt prosil r. 1605 císaře Rudolfa o přimluvu u stavů, aby ho přijali za obyvatele, ježto se chce zakoupit v Čechách, a za příčinu udává, že „ausser deren (t. j. vlastních statků) mir bei so teurer Zeit alhie in die Länge zu wohnen und alles um bares Geld zu kaufen unerschwinglich wäre.“¹⁾

Nesmíme však zapomínati ani hospodářských poměrů té doby, jejichž vliv na příliv cizozemců do země nebyl zcela nepatrný. Hodnota peněz a s ní tedy hodnota peněžních poddanských platů klesla od počátku XV. století do počátku XVII. na čtvrtinu nebo pětinu hodnoty předhusitské, takže se výnos peněžních platů zmenšil do té doby velmi podstatně. Následek toho byl, že vrchnosti jednak hleděly nahradit úbytek vzniklý znehodnocením poddanských platů zvýšením výnosu své vlastní půdy lepším hospodařením, jednak že se tu a tam pokoušely přinutiti poddané k novým pomocným pracím při obdělávání panské půdy zvýšením robot.

Mnohým se však nepodařilo získat rovnováhu v tomto znehodnocení poddanských platů, zejména když vedli po zvyku té doby a podle příkladu pražského dvora nákladný život a podnikali daleké cesty. Tak smetla tato vlna hospodářské krise, která se v XVI. století převalila přes velkostatky osazené většinou sedláky na peněžních platech, leckteré z pánův a rytířů kdysi velmi bohatých a mocných, jako Zdenka Lva z Rožmitála a jeho dědice, nebo aspoň otiřásla samotnými základy jejich bohatství, jako pánů z Pernštejna, z Rýzemberka, z Vajtmíle, rytířů z Fictum a mnohých jiných.

Není pochyby, že k tomu později přispěly též rozsáhlé kon-

¹⁾ Archiv min. vnitra J 21 U 10.

fiskace provedené králem Ferdinandem po bouřích v roce 1547, které ochudily stavy dost citelně a v nedostatku domácích kupců nabídky dosti značné statky novým cizozemcům. A konečně svízelné poměry české šlechty nemohl zlepšit ani berní útlak, který zejména v druhé půlce XVI. stol. povážlivě rostl vlivem nekončících válek s Turky.

Snahou šlechty ocitlé se takto ve stálé finanční tísní bylo prodati aspoň část svých statků co nejvýhodněji, a k tomu se zvláště hodili cizozemci toužící se usaditi v zemi u císařského dvora, kteří platili za statky ceny daleko větší než kupci domácí. 1)

Ježto však bylo podle ZZ zakázáno prodávati, zapisovati nebo zastavovati statky cizozemcům, musili si majitelé statků vyžádat od stavů na sněmu shromážděných zvláštního povolení. Takováto povolení se často objevují v sněmovních artykulích XVI. století, a někdy již jmenují i onoho cizozemce, kterému se onen statek může prodat. Tak povolili stavové na sněmu 31. března 1519 Janu z Valdštejna, aby směl prodati Krupku cizozemci, „však bez újmy a škody všelijaké tohoto království.“ 2) Když pak se stavové usnesli na sněmu 24. února 1530, že král Ferdinand může na svých důchodech a zámcích v Čechách zastaviti do dvou let až do celkové částky 33.333 kop 29 gr. čes., povolili zároveň, aby tuto zástavu učinil cizozemci, neboť se nedalo očekávat, že by zástavu mohl převzít někdo z domácích. Stavové si však vymínili, že toho cizozemce, kterému budou ony statky zastaveny, přijmou do země za obyvatele, když se podle ZZ přízná k zemi listem pod svou pečeti a s tím statkem se zachová tak, jako jiný obywatel království Českého. Výslovně se však řeklo, že toto přijetí jest jenom dočasné, na dobu, dokud se zastavený statek zase nevyplatí a že cizozemec takto do země

1) Cílou poptávkou cizozemců po statecích pozemských se jejich cena nepřiměřeně zvyšovala, a to se dalo nejen u nás, nýbrž ve všech sousedních zemích. — Tak odmítli štyřští stavové udělit právo obyvatelské biskupu Rábskému a jiným Uhrům, a to zejména z té příčiny, že Uhři vykupují statky ve Štyrsku a vyhánějí ceny jich tak vysoko, že toho domácí nemohou zaplatiti. (Dobré zdání stavů z 2. února 1567 ve štyrském zemském archivě ve Štyrském Hradci, Landmannschaftsakten Fasc. 1 No 2).

2) Archiv Lobkovický v Roudnici. Rkps DC 54, fol. 39 a násl.

přijátý nesmí ani přijmouti žádných úřadů, ani zasedati v radě královské. 1)

Na sněmu 21. ledna 1540 udělili stavové podobné povolení bratřím a strýcům Švihovským z Rýzberka, Adamu Lvovi z Rožmitála a Janu Trčkovi z Lípy, a to s tříletou platností. 2)

Tiseň finanční byla však všeobecná a nezbylo, než že se stavové na sněmu 12. září 1541 usnesli o tom: „poněvadž na lidi pro dluhy veliké těžkosti jdou, že jeden každý bude moci statek svůj nebo díl statku svého, nemohl-li by obyvatele království tohoto kupce na ten statek míti, aby mu zaň tolikéž dáti chtěl jako cizozemec, a cizozemec se hodně zachovalý našel, osoba neb osoby z stavu panského nebo rytířského, a chtěl, učinit povinnost podle ZZ, ten statek koupiti, že ten každý bude moci statek svůj nebo díl statku svého prodati“. Všeobecné toto povolení mělo však platit jenom do příštího sněmu a výslovně se ustanovovalo: „chtěl-li by který obywatel tolikéž jako cizozemec za týž statek nebo díl statku dáti, má se jemu toho trhu a statku předkem dopřítí“. 3)

Sotva že platnost tohoto všeobecného povolení pominula, vyžádal si Hanuš z Fictum na sněmu 30. dubna 1543 souhlas stavů k prodeji svého statku Wohrabovi z Watzdorfu. 4) A po třech letech na sněmu 27. července 1546 byli stavové nuceni povolití odprodej statků zadluženým pánům Janu z Pernštejna na Helfenštejně a bratřím Jindřichu a Břetislavu Švihovským z Rýzberka. Toto usnesení platilo dvě leta a zemský soud dostal ze sněmu plnou moc, schválil-li osobu cizozemce, kterému by se měl statek dostat, aby jej přijal do země podle ZZ. 5)

Podobná povolení byla udělována ještě později několikrát r. 1547, 1549, 1552, 1553, 1575 a 1576 a pokaždé se dala již předem soudu zemskému plná moc přijmouti do země cizozemce, který by onen statek koupil nebo v zástavu přijal. 6)

1) Sněmy České I., str. 329.

2) Sněmy České I., str. 476.

3) Sněmy České I., str. 497.

4) Sněmy České I., str. 567. — K prodeji však nedošlo.

5) Sněmy České II., str. 27.

6) Sněmy České II., str. 511, 573, 635, 657; IV., str. 300, 567, 568.

Tento postup při prodeji statků cizozemcům, odpovídal ustanovením ZZ, které přísně zakazovalo, že nikdo nesmí prodávati statky, ani je zastavovati, zapisovati, postupovati nebo vyměňovati cizozemci, a to ani statky svobodné, ani manské nebo zápisné bez povolení krále a vůle stavů. A kdo by tak učinil, aby čest ztratil a jako psanec a zhoubce království Českého ze země byl vypovězen a žádným způsobem aby nebyl navrácen ke cti. Cizozemec pak, který by takový statek koupil, zástavou nebo výměnou získal, aby ten statek králi propadl.¹⁾

Ale cizozemci nemohli ani dědit po svých příbuzných v Čechách, neboť když král Vladislav propustil pánům a rytířstvu všecky odúmrtí, výslovně ustanovil, že nepořízené statky spadají na nejbližší krevní příbuzenstvo, avšak „toliko na ty, kteříž by byli v království nebo z království Českého, z markrabství Moravského, z knížetství Slezského a ze země Lužické, než na cizozemce nic“.²⁾

2. Jak se cizozemci v Čechách zakupovali proti zřízení zemským.

Mohli se tedy cizozemci podle ZZ zakoupit v Čechách jenom tehdy, jestliže byli dříve přijati všemi stavy na sněmu do země za obyvatele a přiznali se zvláštním reversem na pergameně. Avšak přes tato přísná a jasná ustanovení přece jen zůstala otevřena cestička, po níž se cizozemci dostávali k nám a na deskové statky, a to skrze královská města. Podle ZZ mohla si s povolením královým nejen města, nýbrž i jednotliví měšťané kupovati svobodné statky a s relací královskou klásti je do desk.³⁾ Pražané pak a Kutnohorští měli ode dávna výsadu, že si k městu

¹⁾ Památný tento nález plného zemského soudu z r. 1486 byl přejet do ZZ a zůstal s nepatrnými změnami a doplňky v ZZ 1549 B 15 a v ZZ 1564 A 18 normou až do OZZ.

²⁾ ZZ 1549 F 25, ZZ 1564 J 52.

³⁾ ZZ 1549 G 40, ZZ 1564 E 28.

i sami mohli svobodně kupovat statky pozemské a bez relace královské klásti do desk.¹⁾

Ježto se pak do měst královských mohli cizozemci přijímati za měšťany, dostávali se takto jako měšťané i v držení svobodných statků, které jim byly kladeny do desk. Bylo to zjevné obcházení ZZ a dalo se asi dosti často, neboť si stavové na to velmi stěžovali na sněmu v září 1575. Aby pak tento podloudný způsob zamezili, usnesli se o tom, že se sice cizozemci mohou i nadále podle starobylého pořádku přijímati do měst, že však takový cizozemec nově přijatý za měšťana, chce-li koupiti nějaký statek pozemský a dát si jej vložit do desk zemských, musí dříve „při JMti král. a stavech hledati pořádného do země přijetí a přijat jsouc, povinnost náležitou království a zemi jako jiní“ učiniti. Kdož se už před tímto usnesením takto zakoupil v Čechách, ti se při tom nechávají.²⁾ Tímto usnesením mělo býti napraveno, v čem se městská práva potýkala se ZZ, a artykul ten se měl při příští redakci dostat do ZZ.

Přehlédneme-li všechna ustanovení, kterými ZZ normovalo přijímání cizozemců do Čech i krajně přísné tresty ustanovené na prodej, zástavu nebo zapsání statku cizozemci, o nichž jsme svrchu mluvili, očekávali bychom, že se cizozemci bez práva obywatelského v Čechách neusazovali, obávajíce se, že svůj nově nabytý statek propadnou králi, a že by jim ani nikdo ze stavů svého statku neprodal, nezastavil ani nezapsal, nechtěje, aby byl podle ZZ stavy trestán jako psanec a zhoubce království. A kdyby se přece jen někdo toho dopustil, očekávali bychom, že budou splněny všechny sankce, jimiž ZZ hrozilo. Avšak prakse byla jiná.

Neboť ačkoliv se v XVI. stol. usadilo v Čechách dosti cizozemců na statech zpupných i manských, jak se dále vysvětluje, bez práva obywatelského, tedy proti ZZ, podařilo se nám zjistit jenom jeden případ, kdy skutečně došlo k pokutě, ale i ta byla konec konců prominuta. Bratři a strýcové *Vidpachové z Vidpachu*, pocházející odněkud z Německa, se zakoupili společně

¹⁾ Srovn. VI. Klecanda, *Obnovení desk zemských po požáru r. 1541* (Zprávy čes. zem. archivu V., str. 244.)

²⁾ Sněmy České IV., str. 275. — Usnesení sněmu ze dne 27. září 1575.

v Čechách. Tím upadli podle ZZ v pokutu králi Ferdinandovi, který je však přijal na milost a na jejich prosbu se přimluvil za ně 20. května 1539 u stavů, aby je na příštím sněmu přijali za obyvatele království Českého.¹⁾ Stavové vyhověli přimluvě králově a prosbě Vidpachů a přijali je na sněmu 21. ledna 1540 do země.²⁾ Podle tohoto usnesení přiznal se Hendrich z Vidpachu k zemi a položil u desk revers a po požáru desk obnovil 13. prosince 1541 svůj revers³⁾ a 10. května 1542 též svoje osobní přiznání u desk.⁴⁾ O pokutě druhé strany, která svůj statek prodala Vidpachům, se nemluví a zdá se, že věc přijetím jejich do země byla úplně odbyta.

Je pravdě nepodobno, že by to byl jediný případ, kdy se cizinec usadil v zemi bez práva obyvatelského. Jestliže bychom však chtěli zjistit všechny konkrétní případy, kdy se tak stalo, museli bychom prohlížet všechny kvaterny desk zemských i dvorských do vydání OZZ a každý zápis, v němž se objevuje cizí jméno, zkoumat, jde-li v něm vskutku o kupce cizozemce. Je to práce velmi zdlouhavá a nesnadná.

A ani tehda bychom neměli plné jistoty, že jsou to všechny prodeje statků z rukou domácích do rukou cizozemců. Nebylo totiž povinné zapisovati si koupě statků do desk, takže se mnozí cizozemci mohli vyhnout úřadu desk zemských, který by jim po případě podle ZZ odmítl učiniti deskový vklad, a to na tak dlouho, dokud nebyli přijati formálně do země. Pak teprve po letech se přiznali u desk ke koupi, která jim bez závady vešla do kvaternů trhových, po případě trhová smlouva do kvaternů památných. Vzpomínáme jednoho z těchto případů, kdy děkan v Míšni, Jiřík z Karlovic, prodal r. 1595 cizozemcům bratřím Jiřímu a Konrádu Meinlům z Hiršpachu, bohatým kupcům norimberským, kamencové doly v Černicích a lesy kolem.⁵⁾ Teprve potom si opatřili Meinlové 29. února 1596 přimluvu od císaře Rudolfa ke stavům⁶⁾ a

¹⁾ Archiv min. vnitra, Missivy 1538—40, svazek 20, fol. 122.

²⁾ Sněmy České I, str. 476.

³⁾ Orig. perg. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

⁴⁾ DZV 1 fol. H 13.

⁵⁾ DZV 176 fol. H 16.

⁶⁾ Archiv min. vnitra J 21 M 51.

ucházeli se u nich o přijetí do země. Jiřík zatím zemřel a Konrád sám byl přijat na sněmu 22. ledna 1602.¹⁾ Položil 20. května obvyklý revers²⁾ a den poté se osobně přiznal u desk.³⁾ Dne 4. června 1602 vešla do desk i ona smlouva z r. 1595 o kamenkové doly v Černicích. Úřad desk zemských námitek nečinil. Soušed Meinlův Jan Mikuláš Hochhauzar z Hochhauzu odepřel však tomuto vkladu, ježto mu bylo onou smlouvou zasaženo do jeho lesů, které měl po svém otci Jiříkovi. Odpor vložený do desk dovozuje mimo jiné, že Meinlové nemohou onoho trhu užiti a smlouva z r. 1595 že je neplatná, „poněvadž Meinlové gruntovní a dědičné spravedlnosti jakožto cizozemci ještě užívati nemohli“.⁴⁾ Došlo však ke smíru a Meinlové při statku zanechání.

Zemské zřízení se však obcházelo také tím, že cizozemci kupovali pozemské statky „na místě a k rukám“ svých českých manželek. Tak Damián z Pejelsdorfu, úředník na Bezdězi, koupil 4. října 1580 dvůr poplužní s poplužím ve Visce ležící pro svou manželku Geruši z Lutic⁵⁾ a r. 1586 koupil „na místě a k ruce“ své druhé manželce Bohunce Kelblové z Gejzinku ve vsi Lobzech pivovar se sladovnicemi a výsadnicemi krčmami.⁶⁾ Teprve 1. června 1590 se Damián podle ZZ přiznal k zemi⁷⁾ a od té doby kupuje statky již svým jménem.⁸⁾

Avšak je ještě jiná příčina, proč se mnozí deskám vyhýbali, a to značné poplatky, které bylo odváděti úředníkům, když se zapisoval trh do desk. Koupil-li někdo pozemský statek za 1000 kop gr. čes. — což byl v polovici XVI. stol. průměr rytířských statků — bylo zaplatiti na poplatcích:

a) nejvyšším úředníkům zemským společně podle ZZ 1549
K 14 a ZZ 1564 F 39 . . . . . 500 gr. čes.

¹⁾ DZSt. 56 fol. L 30.

²⁾ Orig. pergam. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

³⁾ DZV 130 fol. D 19.

⁴⁾ DZV 176 fol. H 16 iuxta.

⁵⁾ DZV 65 fol. F 6. — Zápis učiněn 12. prosince 1580.

⁶⁾ DZV 68 fol. B 21. — Zápis učiněn 8. července 1586.

⁷⁾ Orig. pergam. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

⁸⁾ Damian koupil 25. července 1594 zámek Housku s příslušenstvím za 21.900 kop gr. čes. (DZV 169 fol. 0 30).

- b) místopísaři podle ZZ 1549 L 1 a ZZ 1564 G 13 4 gr. čes.
 c) ingrosátoru podle ZZ 1549 N 16 a 1564 I 20 900 gr. čes.

celkem tedy 1404 gr. čes.,

což jest 23 kopy 24 gr. čes. Připočteme-li k tomu výlohy s několikadenní cestou odněkud od hranic českých do Prahy k deskám a zpět, pochopíme, proč se mnozí spokojili trhovou smlouvou učiněnou před sousedy jako prostředníky a svědky. Ušetřila se tím při koupi většího statku dosti značná částka peněz, za kterou tehda bylo lze poříditi již malý stateček.

Z těch pak trhových smluv, které přece jen vešly do desk, po případě z těch přiznání k nim, je nám mnohdy nesnadno poznat, je-li to cizozemec nebo člen rozvětvené rodiny slezské nebo lužické, těžko je bezpečně říci, nebyla-li jeho rodina kdysi usazena v zemích koruny České.

Vždyť ani současníci nebyli si mnohdy jisti, je-li ten či onen šlechtic obyvatelem zemským či cizozemcem, zejména šlo-li o rodinu usedlou jak v Čechách, tak v okolních zemích. Některá dominia severočeská zasahovala do Míšně a do Horní Lužice, jiná na jihu Čech do Dolních a Horních Rakous — a rodiny z těch krajín mívaly svá příbuzenstva v zemích sousedních. Tu bylo pak už tehda těžko rozhodnout, je-li ten či onen člen rodu z větve české nebo zahraniční, má-li tedy právo obyvatelské. Oč těžší je to dnes nám!

Jeden takový případ, kdy se pochybovalo o právu obyvatelském rodiny v Čechách usedlé, poskytuje původem míšeňská rodina *Čirná z Čirnu*, z které se jedna větev snad už počátkem XVI. stol. zakoupila v Loketsku. Z této větve byl Petr Čirn z Čirnu, který smlouvou z 23. listopadu 1545 prodal městu Mostu tvrz Červený Dvůr za 1550 kop gr. čes.¹⁾ a který si 16. října 1553 koupil od Jana z Vajtmíle na Chomutově ves Kotenice za 350 kop gr. čes.²⁾

Z míšeňské větve byl Jiřík Čirn z Čirnu, který byl se synem Hanušem přijat na sněmu v lednu 1545 do Čech³⁾ a 17. dubna

¹⁾ DZV 7 fol. H 21 a DZV 46 fol. B 29.

²⁾ DZV 11 fol. D 10.

³⁾ DZSt. 42 fol. F 9.

1548 podepsal revers k zemi¹⁾ a přiznal se osobně u desk zemských.²⁾

Svrchu řečený Petr Čirn měl dceru Dorotu, kterou vybyl a provdal za Bedřicha Lunkvice z Lunkvic, a zůstal pak v nedělu s bratrem Volfem. Volf měl zase dceru Kateřinu, která po smrti obou bratří obeslala 16. října 1574 svou sestřenicí Dorotu k sirotčím dnům, viníc ji z toho, že vyzdvihla od Bernarda z Vřesovic 550 kop gr. míš., které svědčily někdy Petru Čirnovi z Čirnu, nedílnému bratru jejího otce Volfa Čirna, a po jeho smrti Kateřině.

Proti tomu namítáno se strany Doroty Lunkvicovy, že Kateřině ty peníze nemohou svědčit, „neb Volf z Čirnu, otec Kateřiny, byl jest cizozemec a v zemi míšeňské statek svůj měl a ZZ J 52, na koho nápady jdou, zjevně vysvětluje, čehož tato Kateřina užití nemá dotud, dokudž přijetí otce svého někdy Volfa z Čirnu do království Českého neprokáže“. Proti tomu zase Kateřina mluvila, že „se toho ničímž neprovozuje, že by cizozemci býti měli, neb kterak jsou oni bratří cizozemci býti měli, an jim desky sloužily, davši čisti desk zápisu vkladu Petra Čirna,³⁾ též zase jemu od Hendrycha Štampacha;⁴⁾ Kateřina z Čirnu ta se v Čechách zrodila, v Míšni jak živa nebyla; kdyby je, bratří z Čirnu, za cizozemce míti chtěla, musela by to prokázati, že jsou od země království Českého odpuštění vzali a v míšeňské zemi se zvosazovali“. Čirnové byli uznáni za obyvatele a Kateřině dáno za právo.⁵⁾

Podobný případ, kdy nebylo jisto, zda jde o cizozemce či rodilého Čecha, je bratří *Hartyšův z Hartyš*. Když si Šebestyán z Vajtmíle vyžádal od stavů povolení, aby mohl pro velikou zadluženost část svých statků prodat cizozemcům a jmenoval jako kupce ucházející se o ně bratří Jiříka a Hanuše Hartyš z Hartyš, přijali stavové na sněmu 14. února 1549 oba bratry do Čech za obyvatele „na ten způsob, jestliže by díl statku od Šebestyána

¹⁾ Orig. perg. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

²⁾ DZV 8 fol. K 11.

³⁾ DZV 87 fol. L 10. — V outerej po sv. Havle, 17. října 1564. Petr Čirn z Čirnu postoupil v dluhu 1050 kop, gr. čes. Jobovi a Jaroslavu bratřím Šmohařům z Rochova tvrz Běšice.

⁴⁾ DZV fol. E 3.

⁵⁾ DZM 234 fol. E 26.

z Vajtmíle na Chomutově koupili a s ním se o něj smluvili, však tak, aby tíž bratří povinnost všecku podle ZZ, kteráž králi JMti a tomuto království náleží, učinili¹⁾ Bratří však statku od Šebestyána nekoupili a nepřiznali se tedy u desk, ani nedali reversu k zemi.

Přes to však seděla už v Čechách jiná větev této míšenské rodiny na manském statku Záluží (Maltheuer) u Mostu, který byl kolem r. 1535 získal Jiřík Hartyš z Hartyš.²⁾ Jeho syn Jiřík přikoupil si k tomu r. 1577 ještě dva zpupné statky, a to od císaře Rudolfa ves Janov³⁾ a od kláštera Oseckého osm kmetcích dvorů ve vsi Kolozrucích a osm dvorů ve vsi Komořanech.⁴⁾ Tak proklouzla rodina Hartyšů bez inkolátu do země a zůstala tu na deskových statcích až do r. 1623. Hartyšové měli své příbuzenstvo a některé statky v sousední Míšni. Když se 10. února 1564 přiznali Jiří a Adolf bratří Hartyšové k rozdílu statků po otci Jiříkovi, vzal Jiří na svůj díl dvůr a ves Záluží, na hotových penězích 1000 zl. a ves řečenou Pretzschendorf v Míšni, Adolf pak přijal všechno ostatní co měli v Míšni po otci. Král Maxmilian dal však 24. listopadu 1564 tento rozdíl vymazati z desk dvorských, jež to ves Pretzschendorf leží v Míšni a nemůže se tedy v Čechách klást do desk.⁵⁾ Když pak roku 1583 Jiřík kšaftoval ve prospěch svého bratra Adolfa, vymínil si, že ho dá pochovati v Horním Jiřetíně a na hrob že mu dá kámen a ke zdi k tomu epitafium. Rozhodně však nechtěl, aby se jeho tělo ven z království Českého vezlo, leda že by vrchnost jiřetínská pohřbu ve svém kostele nedovolila. Tehda aby byl pochován v Pretzschendorfě v Sasku.⁶⁾

Odtud odněkud byla asi jeho rodina, z níž byli oni dva bratří, které chtěl sněm r. 1549 přijmout do země.

¹⁾ DZSt. 42 fol. L 27.

²⁾ *Sedláček, Hrady a zámky*, XIV., str. 179.

³⁾ DZV 19 fol. O 8 a DZV 63 fol. H 18.

⁴⁾ DZV 19 fol. G 14 a DZV 62 fol. R 30.

⁵⁾ DD 64 pag. 323.

⁶⁾ DZV 22 fol. Q 3. — Kšaft je sepsán v Záluží v sobotu den sv. Tomáše, 21. prosince 1583 a v desky vepsán 25. března 1585.

Jako Hartyšové dostali se do Čech bez inkolátu přes manský statek také Kečové z Kečova¹⁾ a zajisté i četná jiná drobná německá šlechta ze sousedních zemí, které stavové nikdy nebránili usazovat se v zemi. Tím méně pak dbal ustanovení ZZ sám král, který prodával, zastavoval a v manství dával malé statky cizozemcům. Tak prodal Ferdinand ze statků získaných konfiskacemi cizozemci *Jiříkovi Krejřtanovi z Krejřtanu* tvrz Popovice s několika vesnicemi za 750 kop gr. čes. a 3. srpna 1548 mu je vložil do desk.²⁾ Ze stavů tehda pokořených se nikdo neozval, že je to zřejmě proti ZZ, a když pak po pěti letech Krejřtan žádal, aby byl přijat do Čech za obyvatele, vyhověli mu stavové bez námitek na sněmu 20. února 1553.³⁾ Krejřtan vydal 5. dubna 1553 obvyklý revers,⁴⁾ ale teprve 5. září 1554 se osobně přiznal k zemi.⁵⁾ Podle ZZ měly mu teprve od oné chvíle sloužit desky zemské.

Také *Jan st. Tuchar z Šoverova* (Tuecher von Schowerau), který přišel z Augšpurka do Čech, se zakoupil v zemi dříve, než nabyl práva obywatelského. Od r. 1571 seděl na Novém Sedlišti u Tachova, nestaraje se o to, aby byl přijat do Čech. Teprve po třech letech si opatřil přímluvné listy od tehdejšího krále uherského Rudolfa a arciknížete Arnošta ke stavům českým a sám jich prosil, aby byl přijat se dvěma syny Rejmundem a Jonášem. Stavové mu vyhověli na sněmu 14. června 1574⁶⁾ a když si dodatečně opatřil list přímluvčí od císaře Maxmiliána,⁷⁾ bylo mu dovoleno, aby položil revers k zemi⁸⁾ a přiznal se 28. března 1575 osobně u desk.⁹⁾ Že si koupil statek v Čechách proti ZZ dříve, než nabyl práva obywatelského, toho mu nikdo za vinu nepočítal.

¹⁾ Viz o tom dále.

²⁾ DZV 8 fol. N 2.

³⁾ Sněmy České II., str. 657.

⁴⁾ Orig. pergam. ve sbírce reversů čes. zem. archivu. Na pečeti „Georg von Crostin“.

⁵⁾ DZV 11 fol. H 14.

⁶⁾ DZSt. 45 fol. M 20.

⁷⁾ Archiv min. vnitra J 21 T 44.

⁸⁾ Orig. pergamenový ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

⁹⁾ DZV 18 fol. L 7.

Jediné tehdy se stavové na zemském soudu zajímali o obyvatelské právo nově se zakoupivších cizozemců, když na to bylo ve sporu před soudem někým ze stavů českých pře se účastnicím výslovně ukázáno. To se stalo *Kunci Kečovi z Kečova* a bratřím z *Býnu* ve sporech o dědictví pozemského statku, kdy jim bylo odpornou stranou upíráno právo obyvatelské a tím i právo nápadu na dědictví a desk zemských vůbec.

3. Spor o inkolát Kunce Keče z Kečova.

Hejtmanem na Tachově byl v polovici XVI. stol. *Kunc Keč z Kečova*,¹⁾ jenž držel v manství tvrz Tisovou u Tachova. Z manželky Kateřiny z Ebrnic měl syny Jana Lejpolta, Arnošta, Kryštofa, Kašpara a dcery Rozinu a Maryanu.²⁾ Jeho manželka Kateřina byla dcera *Jana z Ebrnic* na blízkém Ošelíně, jehož synové Lejpolt a Jáchym Frydrych se po smrti otcově rozdělili o Ošelín.³⁾ Lejpolt z Ebrnic byl dlužen svému švagru Kuncovi sto kop grošů českých, v kterémžto dluhu postoupil Kuncovi a Kateřině i dětem jich „ihned po smrti své... všeho dědictví svého... , což jest mu se na rozdíl od Jáchyma bratra jeho dostalo“. Přiznání k tomuto postoupení učinil, jsa těžce nemocen, dne 16. května 1553 na Ošelíně, kamž za tou příčinou přijeli dva z úředníků menších desk.⁴⁾ Za nedlouho poté zemřel, neboť již 6. července 1553 se

¹⁾ Tak se nejčastěji píše v zemských deskách, ač se čte často i *Geč*, *Geč*, *Koč* a j. Na originále z 11. června 1557 se podpisuje „*Cuntz von Ketschau zu Tissau, der Herrschaft Tachau Amtsverwalter*“ (Archiv nár. musea, H), jeho syn se podepsal na svém reversu k zemi 9. února 1564 „*Jan Lejtolt Getz z Ketzoffa*“ a na pečeti má „*Hans Leitolt von Kets*“ (Sbírka reversů v čes. zem. archivě) a v dílčích cedulích z 25. září 1567 mluví o svém otci Kuncovi „*Conrad von Khotschau*“ (DZV 61 fol. A 18). Srovnej též *Sedláček, Českomoravská heraldika II.*, str. 469.

²⁾ Nejstarší Jan Lejpolt byl po leta v Itálii, ještě v r. 1561, kdy se mluví v registrech komorního soudu o ostatních (Archiv nár. musea č. 830 fol. 332) V r. 1565 byli živi ještě všichni bratří, jsoouce nedílmi (DZM 233 fol. F 25). r. 1567 byli již oddělení (DZV 61 fol. A 18).

³⁾ *Sedláček, Hrady a zámky*, XIII., str. 136.

⁴⁾ DZM 229 fol. H 5.

uvázali Kunc s Kateřinou i na místě dětí s komorníkem při deskách zemských v jeho polovici Ošelína.¹⁾

Proti tomu však vystoupil Joachym Frydrych a obrátil se prosebně k zemskému soudu, dokládaje, že Kunc Keč je cizozemec a nemůže tedy získati statek v Čechách. Pře vedená o tuto polovici Ošelína táhla se až do r. 1559, kdy byla rozhodnuta výpovědí zemského soudu 3. března v neprospěch Joachyma Frydrycha.

Pře je poučná svým výkladem o právu obyvatelském. Třebas Kunc Keč už po léta byl manem královým a v zemi na manském statku osedlý, nenabyl tím práva obyvatelského, ježto nebyl stavy přijat do země. Ani to, že ho král a arcikníže Ferdinand často užívali ke komisím v zemi, mu nepomohlo prokázat, že by byl rodilým Čechem.²⁾ Ježto však statek byl postoupen též Kateřině z Ebrnic, manželce jeho, a ta jsouc rozená Češka zemřela bez pořízení, spadla polovice Ošelína na její a Kuncovy děti v Čechách zrozené.³⁾

Přes to však, že byly děti Kuncovy uznány výpovědí zemského soudu za obyvatele království Českého a přiřčena jim polovina Ošelína, požádal Jan Lejpolt Keč, navráťivší se zatím z Itálie, na sněmu ve čtvrtek po obrácení sv. Pavla, 27. ledna 1564, stavů českých, aby jej přijali do země. Stavové mu vyhověli a učinili o tom ze sněmu relaci ke deskám.⁴⁾ Jan Lejpolt složil pak 9. února předepsaný revers⁵⁾ a 14. února 1564 se osobně

¹⁾ *Ibid.* iuxta.

²⁾ O takové komisi píše ve svém listě z 11. června 1557 Jáchymovi z Švamberka na Kynžvartě (Archiv Nár. musea I. c.).

³⁾ Jáchym Frydrych z Ebrnic zanevřel pro tuto výpověď na Keče z Kečova tak, že ještě po jedenácti letech čině dne 27. června 1570 pořízení o svém statečku v Ošelíně vzpomíná jich trpce: „Než toto obzvláště vymíňuji a tak mfti chci, aby nynějším Kečom ani dědicom jich a budoucím ten můj stateček prodáván nebyl ani jim, aby jej kupovati měli, dopřáno nebylo, ani takový trh aby žádné moci mfti neměl a nemohl, nežli jiným jak svrchu dotčeno jest, aby prodán byl, tak aby do jich Kečom ruce a v držení nepřišel...“ (DZV 17 fol. F 17'. Vloženo do desk 23. dubna 1571.)

⁴⁾ DZSt. 45 fol. B 6'. — V outerý po sv. Dorotě, 8. února 1564.

⁵⁾ Sbírka reversů v čes. zem. archivě. — V reversu se podepsal pod

přiznal k zemi u desk zemských.¹⁾ Bratr jeho Kašpar se již o zvláštní přijetí u stavů neucházel, ačkoliv si podle dílčích cedulí z 25. září 1567 podržel při rozdílu zpupný statek Ošelín.²⁾ Třetí bratr Arnošt měl statek poplatný k záduší sv. Kříže a čtvrtý Kryštof měl dům šosovní v městě Tachově.³⁾ Jan Lejpoll býval též hejtmanem na Tachově.⁴⁾

* * *

„Léta Páně 1555 v sobotu po sv. Diviši [12. října].⁵⁾

Vedle toho obeslání, kteréž se jest stalo z rozkázání panuov Jich Mti a vládyk z plného soudu zemského na Kunce Keče z Kečova na žádost Joachyma Frydrycha z Ebrnic podle suplikací podané, kteroužto suplikací na Jich Mt vznáší, kterak někdy Lejtolt z Ebrnic, bratr jeho, statek svuoj a aby s ním dokonce dílen byl, jemu Kuncovi Kečovi a někdy Kateřině z Ebrnic manželce jeho a dětem jich dekami zápisem nápadním odkázal, poručil a zapsal, že toho učiniti nemohl z té příčiny, že on Kunc Keč jest cizozemec a do tohoto království Českého přijat není a tak to odkázání pruochodu svého míti nemůže a on po témž někdy Lejtoltovi z Ebrnic jakožto bratru svém vlastním týž Joachym Frydrych z Ebrnic nápadem k témuž statku jakožto obyvatel království tohoto Českého pravi se míti právo a spravedlnost lepší nežli on Kunc Keč ani kdo jiný, poněvadž on Kunc Keč do království tohoto za obyvatele přijat není etc., jakž táž suplikací a obeslání od Jich Mti plněji svědčí a v sobě šffe drží a zavírá.

Na touž suplikací v obeslání dotčenou ukázal tolikéž odklad,⁶⁾ jak plikou vlastní rukou Jan Lejtolt a na pečeti má Hans Leitolt. A přece, když byl s bratry pohnán r. 1568 Morycem Šlikem před soud dvorský a v pūhonu nazýván Jan Lejtolt, dovozoval, že jeho křestním jménem je Lejpoll nikoli Lejtolt. Prokázal to, takže dvorský soud 3. května 1568 ten pūhon zdvihl pro pochybení jména podle ZZ 1549 G 7 a C 39 (DD 43 fol. 135).

¹⁾ DZV 14 fol. Q 2.

²⁾ DZV 61 fol. A 18 a násl. — Za manželku měl cizozemku Barboru, sestru Kryštofa Cegele z Kagu, držitele manství koruny České v Ullrichs-reutu v Německu (DZM 234 fol. Q. 8').

³⁾ DD 43 fol. 135.

⁴⁾ Sněmy České V., str. 190. R. 1577.

⁵⁾ DZM 230 fol. H 29'.

⁶⁾ DZM 230 fol. B 28'. — Odklad se stal 28. května 1554 z té příčiny, »poněvadž on Kunc Keč dal od sebe promluvíti, že Kunc některé děti dorostlý má a jich že se tu také dotýče, a protož aby on Kunc Keč i s dětmi leta majícími na svrchupsaný den před Jich Mti tolikéž i on Joachym Frydrych z Ebrnic se všemi potřebami stáli.«

se jest na jistej způsob stal, žádajíc, stojí-li synové Kečovi osobně podle odkladu Jich Mti za opatření.

Proti tomu od Keče Kunce jest mluveno, že se od Joachyma Frydrycha z Ebrnic mluví, že by synové jeho Kunce Geče, kteříž by leta jměli, podle odkladu Jich Mti osobně nestáli, ježto předešle s povolením jeho Joachyma Frydrycha moc sou otcí svému dali a jeho zmocnili a na to list mocný že od synuov svých má, táhna se v tom na pamět nejv. pana purkrabí Pražského a Šebestyána Markvarta z Hrádku na Někmi, purkrabí Karlštejnského, a tak tu straně nic nesejde, poněvadž otec na místě jich stojí a odpovídati chce a syn jeho nejstarší jest v Vlaších a od té chvíle jest při otcí svém nebyl a není, žádajíc při tom za opatření.

Proti tomu od Joachyma Frydrycha jest mluveno, že jest povolení, aby on Geč na místě synuov svých k prvnímu soudu stál, dal před tím odkladem, kterýž se Jich Mti stal, ale poněvadž týž odklad to v sobě zřetedně obsahuje, že on Keč nazajtří sv. Jeronýma s syny svými osobně státi má, kteříž by leta jměli, ničímž se dále nezastírajíce a poněvadž osobně nestojí, že žádá na osoby synuov jeho za stané právo, a když jsú Jich Mtem pamět svú Jan mladší z Lobkovic etc najvyšší purkrabie pražský a Šebestyán Markvart před Jich Mti oznámili, že jest se přátelské mezi stranami snešení stalo, aby on Kunc Keč na místě synuov svých podle zmocnění státi mohl a on Joachym Frydrych aby mohl sobě svědky listovní, ač se statku pozemského dotýče, věsti, aby týmiž svědky hýbáno nebylo. A na to táž svědomí ukázal, tolikéž nález mezi Kryštofem hrabětem z Hardeku a Albrechtem Šlikem z Holajče, kterýž se na to vztahuje, že cizozemci nápaduov zde v království Českém užítí ani na ně jítí nemají, též také ZZ B XV o cizozemcích, že na ně nápadové jítí nemohou: c...

Zase k tomu od Kunce Geče jest mluveno, jakž předešle tak i nyní vidí se Kuncovi, že z této věci a k tomuto obeslání odpovídati povinen není, poněvadž se chce dědictví dotýkati, že jest neměl na suplikací než trojím puohonem obslán býti,¹⁾ pak-li by se chtělo také nějakých zápisuov desk dotýkati, tehda tolikéž nemělo z toho obsláno než otvíráno pořadem práva býti,²⁾ a tak tato pře jakž s počátku tak nyní ve všem se nepořad nachází neb svědky prve nežli obeslání čísti dal a věda, že také díl toho statku Kateřině manželce jeho, vlastní sestře Joachyma Frydrycha a jakž na to svědomí čísti dal, odkázáno jest, kteráž z tohoto světa sešla a ten díl její na děti její jest připadl a tak měly by i ty děti obslány podle něho býti. Na to ZZ ukázal, že všickni společníci spolu poháněni býti mají.³⁾

¹⁾ ZZ 1549 C 29; »Kdož z dědictví pohnati chce, má tento řád zachovati: . . . c . . . « a ZZ 1549 D 1: »Žádný listem od úřadu aby nebyl obslán, kteráž věc ku pūhonnému právu přísluší . . . c . . . «.

²⁾ ZZ 1549 C 33.

³⁾ ZZ 1549 D 17.

A toho se nic podle též suplikací od puovoda, aby cizozemcem byl, neukazuje, nýbrž to Joachym svú vlastní suplikací vysvědčuje, že cizozemec není a ZZ od puovoda ukázané to v sobě obsahuje, bylo-by co kterému cizozemci odkázáno, že s tím statkem odkázaným má zde v koruně České zuostatí¹⁾ zc...

Zase proti tomu od Joachyma Frydrycha jest mluveno, že mnohé obrany se kladou, že by zápisuom odpíráno, z dědictví pohonino býti mělo, jako by on Keč obyvatelem království tohoto byl, ježto by toho pořadu Joachym Frydrych, kdyby obyvatelem byl, nepochybil, ale poněvadž obyvateľ ani přijat do království tohoto (ač jest toho na stavích žádal) není, že jest dobře jeho tak na tu suplikací obezlati mohl.

K tomu zase od Kunce Keče jest mluveno, nebožtík Lejtolt z Ebrnic jest zápis dskami učinil, kterýmž statek svooj zapisuje Kuncovi Kečovi, Kateřině manželce jeho a jich dětem a drahný počet svědkuov seznává, že poddaným svým přikázal, aby nadepsaným manželuom člověčenství slibovali a jimi se zpravovali, také ukázána cedule díleí dokonala a spečetená,²⁾ ač v té suplikací toho doloženo jest, jakoby do konce rozdělení nebyli, ježto sám Joachym k tomu rozdílu jeho někdy Lejtolta z Ebrnic bratra svého přinutil a každý rozdíl pořádný dskami neb listy býti má, což se tak stalo, že sú se konečně rozdělili, při tom zuostaven při svém zápisu býti žádá.

Což se pak osoby jeho Kunce Keče dotýče, že jest podle jiných manuov JMti král. podle obyčeje manského věrnost a poddanost slíbil, tehdy cizozemcem nazýván býti nemá; a jaká JMt král. jemu při panství i lidech a v jiných potřebách poručenství činiti ráčil, ježto se cizozemcuom takového poru-

¹⁾ Nesprávný výklad majestátu krále Vladislava o odúmrti, který byl pojat do ZZ 1549 F 25. Ustanovení věty: »Pak-li by kdo kde rodilý chtěl se na jaký statek po přibuzenství táhnouti, ten s tím statkem v zemi zůstaň a v zemi se osad, ale z země aby ho nenesk« je vykládáno v prospěch cizozemců. Přečteme-li však předcházející větu, která výslovně říká, že nápady mají jíti »toliko na ty, kteříž by byli v království nebo z království Českého, z markrabství Moravského, z knížetství Slezského a z země Lužické, než na cizozemce nic«, poznáme, že svrehu citované ustanovení se týká jedině obyvatelů ze zemí přivtělených, kteří se mají usaditi na statku v Čechách zděděném.

²⁾ O této díleí ceduli mluví se při rozdílu bratří Jana Lejtolta a Kašpara Keču v r. 1567: »dieweilen auch mein Bruder Caspar die versiegelten Teilzettel, so dem Leipolt von Oberrnitz seligem von seinem Bruder Joachim Friederich zu seinem Teil worden und sie genannter mein Bruder Caspar gegen Prag geführt, dem Joachim von Oberrnitz vielleicht zu Gezeugnis beim Kammerrecht eingelegt hat, soll mein Bruder schuldig sein, wann mir dieser andere genannte Teil Oschalin würde, dieselben Teilzettel, so oft genanntes Leipolts von Oberrnitz gestanden, auf gleichen Unkosten helfen und er soll dem Jon Pruseligem gewest, auf gleichen Unkosten helfen wie wegen bringen und er soll dem Jon Pruseligem darumb allein schreiben; desgleichen will ich neben ihm dem Kustosch schreiben, schoffsky darumb allein schreiben; desgleichen will ich neben ihm dem Kustosch schreiben, schoffsky darumb allein schreiben; desgleichen will ich neben ihm dem Kustosch schreiben, schoffsky darumb allein schreiben; desgleichen will ich neben ihm dem Kustosch schreiben, schoffsky darumb allein schreiben; desgleichen will ich neben ihm dem Kustosch schreiben, schoffsky darumb allein schreiben; desgleichen will ich neben ihm dem Kustosch schreiben, schoffsky darumb allein schreiben; desgleichen will ich neben ihm dem Kustosch schreiben, schoffsky darumb allein schreiben.« (DZV 61 fol. B 15).

čení nečiní, na to JMti král. i tudíž JMti arciknížecí listy ukázal, též ukázal smlouvu trhovou a trh, že ten statek, o kterýž tato rozepře jest, vlastní byl jest Kateřiny z Ebrnic, manželky jeho Kunce Keče a že jest byla Češka a on taky Kunc Keč jest obyvatelem, tehdy dobře jest jim manželům a dětem jejich ten statek pořádně zápisem dán a odkázán. A tomu podle práva, až léta zemská prošla, odpíráno není, v tom ve všem za opatření žádající.

Zase k tomu od Joachyma Frydrycha jest mluveno, že jest tato nová věc a nebývalá, ježto v ZZ nikdyž se nenachází taková případnost, a by někdo nejsadskami ani od stavuov za obyvatele království tohoto přijat, statek zděditi a jej proti ZZ obdržeti měl a mohl a není naděje, aby jaký nález a o tomu podobnou věc kdy učiněn byl, leč se tento první stane a bude za pravidlo. Také jest vedeno, že by ty cedule díleí pořádné a stvrzené byly, ježto dokonale nejsú, neb se v některém artykuli což v nich položeno jest, dosti se nestalo, že jest jej Joachyma někdy Lejtolt k dosti učinění a týchž díluov stvrzení obslal,¹⁾ kterémužto obezlání oběstranně jsú nestáli a tak dokonány nejsú. Což se pak pod tímto odkladem stalo, jakých škod on Kunc Keč na tom statku nadělal, dříví za mnoho set posekati i jinak plundrovati a ječmen odvézti dal, na to svědomí ukázal, při tom všem žádajíc za opatření.

Tu páni Jich Mt a vладыky na plném soudu zemském slyševše... zc... toho všeho s pilností pováživše, takto etc. vypovídati ráčí:

Poněvadž jest on Kunc Keč toho ničímž nepokázal, aby pořádně do království Českého za obyvatele přijat byl, z té příčiny toho zápisu, kterejž jest někdy Lejtolt z Ebrnic dskami o statku svém učinil, v tom což se na jeho osobu vztahuje, toho užiti nemůže a nemá; však poněvadž se v týmž zápisu zřetelně nachází, že týž někdy Lejtolt souc pořádně cedulemi díleími s Joachymem Frydrychem bratrem svým rozdělen, všecken statek a díl svůj dskami zemskými manželce téhož Keče Kateřině z Ebrnic, sestře své a dětem jejím, kteříž v tomto království zrozeni jsou, společně odkázal a zapsal, a ona Kateřina z Ebrnic, máti těch dětí, neučinivši žádného pořizení o témž statku jí tak s dětmi jejími odkázaném jest umřela a ZZ ukazuje, že k takovému ne-pořizenému statku po materi zuostalému děti právo a spravedlnost nápadem mají,²⁾ z těch příčin dává se týmž dětem po někdy Kateřině z Ebrnic zůstalým proti němu Joachymovi Frydrychovi z Ebrnic za právo, tak že ten statek a díl po někdy Lejtoltovi z Ebrnic podle téhož zápisu dskami

¹⁾ DZV 50 fol. C 29. — V středu po sv. Urbanu, 31. května 1558 Lejpolt z Ebrnic na Vošelině dal plnou moc Kuncovi Kečovi z Kečova na Tisové, svému švagru, a Erazímu Zumrfeidovi jinak Častolárovi z Tumnice na Skřivanech, aby se mohli oba spolu nebo jeden z nich přiznati k rozdílu, kterýž učinil s Joachymem Frydrychem z Ebrnic, bratrem svým, obezlaným za tou příčinou před menší úředníky desk zemských.

²⁾ ZZ 1549 F 25.

učiněného jim dětem náleží. Dali památné. Relátorové Jan st. z Lobkovic a na Zbiroze a Točnice, nejv. hofmistr království Českého z pánuov a Jan Leskovec z Leskovce etc. z vládyk.

Actum feria sexta ante translacionem Venceslai anno 1559. [3. března].“

4. Spor o inkolát bratří a sester z Býnu.

Hanuš ze Solhauzu (von Salhausen) nemoha udržeti panství Děčínské vyžádal si od stavů povolení, aby je mohl prodati cizozemci, nenajde-li kupce domácího. Stavové mu to povolili s podmínkou, že onen cizozemec bude přijat do země a vykoná svou povinnost k zemi podle ZZ. Hanuš pak prodal r. 1534 Děčín s panstvím za 4000 kop gr. čes. svému švagru míšenskému rytíři *Rudolfu z Býnu*, který byl za tou příčinou přijat na sněmu i se svými syny za obyvatele.¹⁾ Rudolf složil u desk zemských revers, a z pěti synů se přiznali tehda jenom tři, a to Rudolf starší, Henrych mladší a Rudolf mladší.²⁾

Po požáru desk obnovil Hanuš ze Solhauzu dne 4. srpna 1543 svůj zápis, přiznav se, že panství Děčínské prodal Rudolfovi a jeho „dědicům mužského pohlaví toliko, kteříž králi Českému a zemi vedle ZZ povinnost učinili a učini.“³⁾ Ježto však Rudolf z Býnu zatím byl již r. 1540 zemřel⁴⁾, přiznalo se dne 7. srpna 1543 všech jeho pět synů Henrych st., Rudolf st., Henrych ml., Gynter a Rudolf ml. společným reversem k zemi.⁵⁾ V několika letech zemřeli dva z bratří, oba Rudolfové a 5. října 1553 zemřel bezdětek třetí z nich Henrych ml.,⁶⁾ který vedle Blanska (Blank-

¹⁾ *Sedláček, Hrady a zámky XIV.*, str. 83. — Německá rodina z Býnu (von Bünau) psána byla v deskách všelijak z Bínu, z Pínu a jinak.

²⁾ Nasvědčuje tomu jednak obnovený revers citovaný doleji v poznámce, kde všech pět bratří slibuje „tak jakž někteří prvé před shořením desk zemských slíbili“, jednak dále citovaná výpověď jejich sestry Anežky na soudu zemském.

³⁾ DZV 4 fol. L 12.

⁴⁾ Srovn. *Fr. Focke, Aus dem ältesten Geschichts-Gebiete Deutsch-Böhmens* (Warnsdorf 1879) I., str. 207.

⁵⁾ Pergam. originál ve sbírce reversů zem. archivu v Praze.

⁶⁾ DZM 230 fol. J 2.

štejn, Blankenstein) získaného zpět od synovců v r. 1551¹⁾ měl též Děčín postoupený od svých bratrů.²⁾ Po jeho smrti rozdělili se zbylí dva bratří o jeho statky dne 29. května 1554, a to tak, že Henrych st. na Wesensteině,³⁾ landfojt v Perně dostal za díl Blansko a Gynter podržel Děčín. V dílčích cedulích bylo však ustanoveno, kdyby jeden z nich a jeho mužští dědicové vymřeli, že to přejde na druhého a jeho mužské dědice. „Aneb jestliže by těch nebylo, aneb jsouce že by zemřeli, tehdy na pana Rudolfa a Gyntera, strejce jejich, syny někdy pana Rudolfa z Býnu na Blankštejně neb dědice jejich mužského pohlaví, a jestliže by těch nebylo aneb jsouce že by zemřeli, tehdy to na nejbližší po meči jeho přátele a dědice mužského pohlaví plným právem aby připadlo.“⁴⁾

Henrych měl však ještě sestry, Annu, Alžbětu provdanou za Pfluga z Rabštejna, Anežku provdanou za Mikuláše Trmického z Miliny a mladší svobodnou Barboru. Z těch si Anežka a Barbora činily nároky na dědictví po něm a sepsaly již o tom 9. dubna 1554 německou smlouvu, kterou se navzájem zavázaly, že si dědictví po bratru na polovic rozdělí a náklady se získáním jeho spojené že společně ponosou.⁵⁾ Aby pak smlouvu utvrdily, chtěly

¹⁾ Henrych ml. prodal Blansko 12. srpna 1546 svému bratru Rudolfovi st. za 8000 kop gr. čes. Ježto však tato suma nebyla splacena, postoupili synové Rudolfovi, Rudolf a Gynter Blansko zase 28. srpna 1551 opět Henrychovi (DZV 8 fol. A 10, DZV 86 fol. B 3).

²⁾ Srovn. Focke l. c. a dále zde v textu.

³⁾ Panství Wesenstein leží v Míšni při českých hranicích.

⁴⁾ DZV 51 fol. A 18.

⁵⁾ DZV 51 fol. C 9'. „... und wir obgenannte Schwestern vermeinen die nächste und beste Gerechtigkeit vor allen anderen Freunden zu seinen [t. j. Henrycha ml.] nachgelassenen Gütern zu haben, derhalben wir uns treulich zu Haufen geschlagen, verbunden und verglichen, verbinden und vergleichen uns in Kraft dieses Briefes, dass wir oder unsere Erben solche nachgelassene und verstorbene Güter . . . etc . . . es sei, dass wir sämtlich oder eine aus uns solche Güter durch Rechtsspruch, Vertrag, gütliche Abtretung oder wie sich das zutragen möchte, überkommen, zu gleich ohne alte Vorteile . . . etc . . . miteinander teilen auch sämtliche Unkosten darauf legen und wenden wollen und sollen . . .“ Svědkové Kamil purkr. z Donína, Albrecht Kaplíř ze Sulevic, cís. rada a hejtman Nov. města Pražského a a Jakub Hruška z Března, cís. rada.

si ji dát do desk zemských a vyžádavše si slyšení u krále Ferdinanda na hradě Pražském, poprosily ho, aby k této jejich smlouvě dal své povolení. Ferdinand jejich prosbě vyhověl a nařídil 5. září 1554 nejvyššímu písaři Volfu z Vřesovic, aby byl relátorem té smlouvy do desk.¹⁾ Dva dny poté přiznaly se obě sestry před menšími úředníky desk zemských, že se spolčily a v nedílnot vstoupily, pokud jde o statek, který má na ně připadnouti po jejich bratru Henrychovi²⁾ a německá jejich smlouva vepsána do památného kvaternu.³⁾ Téhož dne si sestry zjednaly od zemského soudu povolení zříditi si poručníky pro vedení pře.⁴⁾ Nemínily se nijak dáti odbýt a Anežka se ujala sama vedení pře, obeslavši oba bratry na zemský soud.⁵⁾

Pře byla vedena stranami plné dva roky a když stavové na soudu zemském otáleli s výpovědí, rozkázal jim král Ferdinand dne 7. září 1557, aby na nejbližším soudu učinili o tom spravedlivou výpověď.⁶⁾ Teprve tehda se stavové rozhodli a přiřkli 8. října 1557 Henrychovy statky bratřím z Býnu, jakožto obyvatelům českým. Zajímavé je stanovisko královského prokurátora, který chtěl statky získat jakožto odumřelé pro krále, dovozuje mimo jiné, že cizozemka se nestává Češkou sňatkem s rodilým Čechem. Ježto však spor byl rozhodnut v prospěch bratří z Býnu, nebylo třeba, aby zemský soud vypovídal o správnosti tohoto názoru královského prokurátora. Z praxe deskové však víme nade vší pochybnost, že se cizozemské manželky rodilých Čechů vždy považovaly za Češky a jako Češky že kupovaly statky, dědily je a kšaftovaly o nich, přijímaly poručenství nad dětmi a statky po svých manželech, aniž by jim kdo v tom odpíral.

¹⁾ DZ St. 43 fol. J 8'. — List Ferdinandův daný na hradě Pražském ve středu po sv. Jiljí 1554 byl vepsán do desk 7. září 1554.

²⁾ DZV 11 fol. H 17.

³⁾ DZV 51 fol. C 9'.

⁴⁾ DZ St. 43 fol. J 9.

⁵⁾ DZM 230 fol. J 2 iuxta. — Rukojmím za škody vzniklé vedením pře se za Anežku postavili Jan z Vejtmíle na Chomútově a Jakub Hruška z Března.

⁶⁾ Archiv min. vnitra, Misivy č. 60 fol. 214'.

Jako jeden z četných příkladů můžeme jmenovat hraběnku z Ebrštejna. Na sněmu v roce 1557 přijali stavové do Čech za obyvatele hraběte Ludvíka z Ebrštejna.¹⁾ Ludvík však ani nepoložil obvyklého reversu k zemi, ani se nepřiznal osobně u desk, takže práva obyvatelského vůbec nenabyl. Jeho dcera hraběnka Kunigunda z Ebrštejna se provdala za Jetřicha Jiřího Berku z Dubé. Ačkoliv byla rodem cizozemka, kupovala i dědila statky pozemské, byla otcovskou poručnicí dětí a statku po zemřelém manželu a r. 1589 prodala Karlu z Bibrštejna Nový Stranov.²⁾ Takových příkladů najdeme s dostatek, ježto se česká šlechta, zejména německé národnosti, často ženila s cizozemkami.

Pro názor královského prokurátora, že žena sňatkem nezískává práva obyvatelského, mluví jedině případ Kateřiny z Ludanic, manželky Petra Voka z Rožmberka. Moravané nebyli sice cizozemci, směli se však v Čechách zakupovat jenom tehdy, jestliže položili k deskám revers a osobně se přiznali s tím statkem k zemi. Analogicky podle toho, co jsme řekli o cizozemkách do Čech vdaných, můžeme soudit, že se i Moravanka vdaná do Čech stává Češkou, že tedy nemusí klásti onoho reversu k zemi. Je toho s dostatek příkladů v deskách zemských. A tu pojednou Kateřina Rožmberská z Ludanic vydává 18. června 1593 revers³⁾ předepsaný Moravanům v ZZ 1564 A 18 a osobně se přiznává dne 25. června 1593 k zemi.⁴⁾

Uvážíme-li však, že to byl případ zcela neobyčejný, kdy se ohromné statky posledního člena vymírajícího rodu zapisovaly v nepatrné částce 1000 kop. gr. čes. — šlo mimo jiné o panství Krumlovské, Rožmberské, Třeboňské, Novohradské, Drslavské a Libějické⁵⁾ — a připomeneme-li si, kolik bylo uchazečů, kteří by byli rádi rozchválili statky pánů z Rožmberka a již se o ně smlouvali, stane se nám opatrnost Kateřiny z Ludanic pochopí-

¹⁾ DZSt 44 fol. A 16. — Relace byla učiněna ve čtvrtek po neděli Laetare, 1. dubna 1557.

²⁾ DZV 166 fol. F 27. — Vklad se stal 21. července 1589.

³⁾ Orig. pergam. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

⁴⁾ DZV 26 fol. M 16.

⁵⁾ *Březanův* Život Petra Voka z Rosenberka, str. 148.

telnou, a to tím spíše, že se i císař Rudolf velmi rozhorlil pro toto zapsání.¹⁾ Aby se zajistila i po této stránce proti možným námitkám, Kateřina položila k deskám revers jako Moravanka. Nikdy se však nežádalo od Moravanek, Slezanek ani Lužičanek do Čech vdaných, aby dávaly revers k zemi, když nabývaly v Čechách statků pozemských. Je tedy pře bratří a sester z Býnu zajímavá též tím, že v ní jde o vymezení obyvatelského práva. Z té příčiny otiskujeme vedení pře ze zápisu deskového, vynechávající tu a tam věci zbytečně se opakující a zejména ony, o kterých sám ingrosátor deskový po straně zápisu poznamenal: „muož býti bez toho všeho, neb prve to všecko napsáno jest.“

* * *

„Leta Páně 1555 v pondělí den sv. Kalixta [14. října].

Vedle toho obeslání, kdež Anyžka Trmická z Býnu obsílá Hendrycha st. z Býnu a na Wesenštejně a Gyntera z Býnu na Lau[en]štejně z toho, kdež jest léta 1553 ten čtvrtek po sv. Václavě [5. října] někdy Hendrych ml. z Býnu a na Děčíně, bratr její smrtí z tohoto světa sešel a statek znamenitý totižto zámek Děčín s jeho příslušenstvím, zámek Blankštejn s jeho příslušenstvím a k tomu na svrščích, nábytcích, klenotech, hotových penězích po sobě zanechal, ke kterémuž to statku ke všemu, cožkoli po témž Hendrychovi z Býnu, bratru jejím vlastním, zůstalo, praví se ona sestra nahoře dotčená podle milosti slavné paměti krále Vladislava o nápadích učiněné právo a spravedlnost míti lepší nežli kto jiný, ale Hendrych st. a Gynter oba nahoře psaní z Býnu, nejsouce obyvatelé tohoto království Českého, po smrti častopsaného Hendrycha ml. z Býnu v ten statek ve všecken proti ZZ nenáležitě vkročili, totižto v zámek Děčín s jeho příslušenstvím, zámek Blankštejn s jeho příslušenstvím i v svršky, v klenoty a nábytky a hotové peníze se uvázali na škodu a na ublížení spravedlnosti častopsané Anežky sestry z Býnu proti ZZ toho učiniti nemajíce etc. tak jakž obeslání plněji svědčí.

Na to od Hendrycha a Gyntera z Býnu mluveno, že k tomuto obeslání nejsou povinni odpovídati jedno proto, že se dotýče dědictví Děčínu a jiných dědictví, z kterýchž se nemá obsílati než poháněti; na to ZZ ukázal D první a druhém C 29, druhá příčina, že se praví míti nápad po bratru svým podle milosti krále JMti o nápadích učiněné a dané a tak se nápadu statku dědičného a zpupného dotýče, z čehož taky obsíláno býti nemělo než poháněti; druhé že se obsílají Hendrych a Gynter oba spolu,

¹⁾ Březan I. c., str. 143 a 147.

jakoby dílni nebyli, ježto jsou se před tímto obesláním rozdělili a tak měl jest jeden každý z nich obzvláště poháněti býti, na to cedule dílejší ukázal, též ZZ o společnicích, kterak všickni společníci poháněti býti mají, ježto těch statků Děčína a Blankštejna jsou v rozdílu po otcích svých, a tak jich tímto obesláním spolčovati neměla; třetí že v tomto obeslání obsílá z mnohých artykuluov, kteříž jsou sebe rozdílí, neb nejprvy obsílá z dědictví Děčínu a Blankštejna, druhé z nápadu, třetí že jsou cizozemci, čtvrtý že jsou se uvázali nepořádně a pátý z hotových peněz, klenotův a jiných svrškův, ježto jsou všecky ty věci rozdílný a sebe se nedotýkající, a tak to obeslání spravedlivě zdviženo býti má¹⁾ na to nález mezi Jeronýmem z Hrobčice a Jiříkem Zejdlicem z strany druhé učiněný ukázal; a tak i to obeslání jest zatmělý, že se nejmenuje, jaké svršky, jaké peníze neb jiné věci jsou pobrány a odvezeny, nic zejména nejmenuje, žádajíc při tom za opatření.

Na to od Anyžky Trmické jest mluveno, že od Hendrycha a Gyntera Býnuov jest několik příčin položeno, proč by to obeslání zdviženo býti jmělo a na to ZZ i některé nálezy ukázali, ježto ty příčiny nemohou jim postačiti a kdyby byli obyvatelé království tohoto, věděla by se k nim jak zachovati, ale jsouce cizozemci vložili sú se v dědictví jí Anyžce náležící, to pryč odvézti dali na škodu její, toho učiniti nemajíc a protož jsou jí k tomuto obeslání odpovídati povinni, neb k tomu podobně obeslal jest Joachim Frydrych z Ebrnic Kunce Keče z Kečova a týmiž všemi příčinami obranu svou měl, že není povinen odpovídati k tomuto obeslání, však Jich Mtí jemu nalezeno jest odpovídání.²⁾

Také ukázali jsú cedule dílejší; i ráda by ona Anyžka věděla, oč jsou se dělili, davši též cedule dílejší čísti, při tom toho dokládajíc, že jest od strany mluveno, že nejsou společníci a že spolu obeslání býti neměli, i nachází se z těch cedulí jich vlastních, že sú vkročili v statek po někdy Hendrychovi ml., vlastním bratru jejím, Anežky z Býnu, zůstaly nepořádně společně a o něj se dělili i nápad na jiné cizozemce, kteříž by nejbližší přátele jich po meči byli, obrátili a sami jsouce cizozemci, jakž tytulové jich při těch dílech ve dsky zemské vložených ukazují, že jeden jest v Vajnsštajně [Wesenstein] a druhý na Lauenštajně, obyvatelé knížectví Míšenského a tak nepořádně v týž statek vkročili, ježto obyvatelům zdejšímu království Českého takové věci zapověděny, aby žádným cizozemcům od království Českého nic odkazováno a odcizováno nebylo, na to též ZZ [1549] B XV ukázala.

A kdež se k tomu mluvilo, že nejmenuje, jaké by peníze pobrali aneb v svršky v které vkročili, i jest vědomé, že jsou mnoho tisíc z království tohoto odveztí³⁾ i kterakž muož jmenovati, co sú odvézti dali, po-

¹⁾ ZZ 1549 D 2.

²⁾ DZM 230 fol. H 30.

³⁾ Král Ferdinand psal 7. září 1557 zemskému soudu, aby pře byla skončena »poněvadž srozumívati ráčíme, že těchto časů pod touž při oni bratří z Býnu ten statek tak

něvadž sú jí toho neukázali, a majíc rozkaz od Jich Mtí, aby to, což sú odvézti dali, zase přivezli, toho jsú neučinili ani komorníku téhož statku spisovati nedopustili, a tak z toho jich vlastního ukázání se nachází, že sú vkročili společně v statek po někdy bratru jejím zuostalý. Tehdy také společně dobře obeslání býti mohou, a prve nemohše toho při Jich Mtech obdržeti, aby jim takový statky ve dsky vloženy býti mohly, směli sú vše- tečně sami sobě je klásti, toho učiniti nemajíc, žádajíc při předešlém odkladu Jich Mtí za opatření, a to v tom, jakž obeslání ukazuje, že jest je obeslala, že mimo pořad práva jsú v ten statek vkročili, v něj se uvázali i pryč odvézti dali, toho učiniti nemajíce.

I dala jest ZZ FXXV o odúmrtích, milost krále Vladislava slavné paměti stavům učiněnou čísti, že napadové na cizozemce nejdú, než toliko na obyvatele království Českého a ona Anyžka, jakožto obyvatelkyně tohoto království toho nápadu užiti žádá, a to, což jsú vyvezli, aby zase do tohoto království a statku vložili.

K tomu od Hendrycha a Gyntera bratří z Býnu jest mluveno, že ona Anyžka Trmická majíc obeslání své provozovati, toho nečiní, než ukázala milost krále Vladislava, kteráž se na ni nevztahuje, nežli na ně jako na bratří vlastní a ona nikdá není do království Českého přijata od JMti královské ani od stavův, než od nich bratří vdána jest do království Českého, a tak oni a ne vona k tomu statku spravedlnost mají, a taky jest prve od otce svého vybyta, na to kšaft někdy Rudolfa z Býnu jest čten, tolikéž kvitančí, že jest od někdy Hendrycha z Býnu C zlatých a řetěz přijala, s podepsáním její vlastní ruky ukázali i smlouvu svatební, jak jí na místě otce svého věnem i nad věno opatrují a přijmouce své věno i což nad věno jí náleží, že se měla i s manželem svým všeho statku bratří svých odřici; také ZZ, jakž bratr sestry nedílné odbyti má a jak otec o dcerách nařídí, při tom se zachovati tak mají,¹⁾ tím dokládajíc, že Jich Mt ráčili slyšeti kšaft otce jich i Anyžky Trmický i také odřeknutí statku jich bratří a tak jim bratřím po otcí jich ten statek postoupně náleží. Též ukázali dsky trhu, kdež Hanuš z Zolhauzu Rudolfovi z Býnu a jeho dědicům toliko těm, kteříž jsú JMti král. povinnost učinili neb učiní, a ne ženskému pohlaví.²⁾ A poněvadž jim dsky trhu postoupně po otcí jich svědčí, že toho užiti mají neb kdyby k tomu přišlo, jest ještě jedna sestra jich mladší a nevdána [Barbora], ježto by k tomu lepší spravedlnost míti mohla, nežli ona Anyžka. Také zápisy dskami jest ukázán, kdež Hendrych ml. z Býnu zápis činí Rudolfovi z Býnu, že jemu VIIIe zlatých každého roku vydávati má,³⁾ kterýžto Rudolf taky do země přijat

plundrují, že v mnoho tisíc na něm škody udělali a bylo-li by na dlúze, dokonce že by jej zplundrovali« (Archiv min. vnitra, Misivy č. 60 fol. 214').

¹⁾ ZZ 1549 F 32.

²⁾ DZV 4 fol. L 12.

³⁾ DZV 4 fol. L 16 — ve středu po sv. Sixtu, 8. srpna 1543.

byl a umřev po sobě dvou synův zanechal, nad kterýmiž jsou oni Hendrych a Gynter, jakožto strajci poručníci,¹⁾ a statek jim uručili a tak by i ty sirotky o jich spravedlnost připraviti chtěla.

A kdež toho dotýče, že by cizozemci býti měli, jakž tytulové ukazují, kde který sedí, tím je za cizozemce pokládajíc, i k tomu praví, že jsú obyvatelé království Českého a že ta sídla, o kterých se zmínka činí, jsú v království Českém pod léna JMti král. náležíc,²⁾ žádajíc na místě svém i týchž sirotkův za opatření.

Proti tomu zase od Anyžky Trmický jest mluveno... z... že v týchž smlouvách svatebních toho zřetelně doloženo jest, kdež jí k stavu manželskému za Trmickýho zamlouvali, že jsú obyvatelé v Míšni a ne v království Českém a tak toho nápadu užiti nemají, ale ona, poněvadž jest obyvatelkyně království Českého, tak jakž sami mluvíti dali, že jsú jí do království Českého k stavu svatého manželství zamluvili, ač dosti opatrně na to nastupují.

Ukázali zápis trhu, kdež někdy Hanuš z Zolhauzu prodává Rudolfovi z Býnu a dědicům jeho, a tím by zápisem toho užiti chtěli, jako by oni do země přijati byli, ježto sú nikda přijati nebyli a toho neukází, ale kteří jsú bratří podle otce svého přijati byli, ti jsú všickni zemřeli a tato sama jediná sestra nebožtíka Hendrycha ml. vlastní a obyvatelkyně zuostala,³⁾ a tak spravedlivě na ni a ne na ně jakožto cizozemce ten nápad jíti má podle milosti JMti král. o odúmrtích stavům dané a na to touž milost ZZ^o čísti dala... z...

Též některá svědomí ukázala, kterýmiž provozuje, že nebožtík Rudolf otec její se třemi syny, kteréž zejména jmenují, do tohoto království přijat byl, a tito dva že sú v Míšni na jistajch sídlech zuostali, příčinu toho jistou, proč se všemi syny nechtěl aby přijati byli, oznamujíc, jakž tíž svědkové seznávají. A poněvadž sú cizozemci a přijati nejsou, že takový nápad na ně podle ZZ jakožto na cizozemce jíti nemuož; na to dal čísti nález mezi Albrechtem Šlikem z Holajče a Kryštofem hrabí z Hardeku o k tomu věc podobnou učiněný při tom při všem za opatření spravedlivě žádajíce.

Proti tomu od Hendrycha a Gyntera jest mluveno, že včerajšího dne od Anežky Trmické jest mnoho mluveno i ukazováno, však rozumějíc, že těžko proti vodě plynúti a proti včerajšímu jich ukazování dostatečnému, že do tohoto království přijati sú, nemaje co mluvíti, mnohá svědomí jest ukázala, kteráž jim bratřím na škodu nejsou a jak se do země přijímati cizozemci mají, na to ZZ ukázal a dále že jsú se podle

¹⁾ DZV 8 fol. A 10 iuxta.

²⁾ Statky Wesenstein a Lauenstein nebyly v Čechách, nýbrž v Míšni při českých hranicích.

³⁾ Zemřeli bratří jsou Rudolf st., Henrych ml. a Rudolf ml. Svobodnou sestru Barboru nepočítá, ježto ta nebyla přijata do země, zůstávajíc Saskou.

téhož Z zachovali i listem pod pečeti svú se přiznali, jakž týž list, který při dskách leží, od úředníkův přijat jest, žádajíc podle téhož trhu, kdež Hanuš Zolhauz Děčín klade trhem Rudolfovi, otcí jich a jeho synuom, kteříž JMti král. a zemi povinnost by učinili a učiní, a to jest dostatečně provedeno, že po smrti Rudolfa otce jich všech pět bratruov se v týž statek uvázali a týž statek všickni bratří společně držali a léta zemská vydrželi a lidé jim společně všem pěti bratřím člověčenství slibovali a on nebožtík Hendrych ml. jim počet z vydávání činil. Na to registra téhož vydání ukázal a zvláště ten artykul, co jest někdy Janovi Bechyňovi toho času nejvyššímu písaři království Českého od přijetí do království Českého od nich bratří dáno, jeho Hendrycha vlastní rukou psaná.

A ktož jest kdy leta zemská po shoření desk zemských jakýho statku vydržel, každý toho užil, na to nález mezi Janem Byšickým z Byšic, purkrabím hradu Pražského a Janem Břekovcem z Vostromeče o vydržení let ukázal.

Těž psaní, kdež JMt. král. ráčí je sročovati před osobu svú královskou s podepsáním ruky JMti král. vlastní s Maurycem Šlikem ze jména Hendrycha st., Hendrycha ml., Rudolfa a Gyntera bratří z Býnu a aby některé věci jemu Maurycovi proti sobě k svědomí kladli. A obeslání od úředníkův pražských menších desk zemských, tolikéž na to nález též ukázali, že jest na nich jakožto držitelech a nápadnicích statku po někdy Rudolfovi otcí jich, přísudek se stal a Maurycovi Šlikovi proti nim podle jiných poručníkův dáno za právo.

Což sú všecko jakožto obyvatelé trpěli, milosti a poručníky sobě zapisovali . . . zc . . .

A sirotci po Rudolfovi dva zuostali a jsúc zde v Čechách rodilí, kterýchž oni poručníci sú podle společného snešení, že takový statek posloupně na najbližší přátely mužského pohlaví spadati má, nejlepší k tomu statku spravedlnost mají a zápis desk určení statku týmž sirotkuom leta XLIX. za živnosti Hendrycha bratra jich, kterýž sú uručili a pokuta jest kdyby se co toho statku umenšilo.¹⁾ Več by se tíž sirotci uvázati měli, když by zde žádného statku neměli a poněvaž se to ukazuje, že sú praví Čechové, do země přijatí, zde právo trpěli a trpí, nálezy podnikají, berně dávají,²⁾ milosti,

¹⁾ DZV 9 fol. B 21. — Ve čtvrtek před sv. Františkem, 3 října 1549: Hendrych st. a Gynter bratří vlastní z Býnu přiznali se, že . . . zc . . . poručenství sirotkuov a statku po někdy Rudolfovi z Býnu, bratru jich, na se přijali jsou a přijímají na ten způsob, aby týmž sirotkuom statek neumenšovali, ale raději přivětšovali. A za to jsou předkem sami slibili a podle nich Hanuš Zolhauz z Zolhauzu na Švádově a Hendrych ml. z Býnu na Děčíně, všickni společně . . . zc . . . pakli by co týmž sirotkuom statku umenšeno bylo, tehdy tíž sirotci přijdouc k letům spravedlivým s jedním komorníkem pražským budú se moci uvázati předkem v dědiny a statek jich Hendrycha st. a Gyntera z Býnu a potom v rukojmí jich, kteréž mají aneb mítí budou . . . zc . . .

²⁾ V roce 1544 se přiznal k berni v kraji Litoměřickém Hendrych [st.] z Býnu na Blankštejně ze 6000 kop gr. čes., a Hendrych [ml.] z Býnu na Děčíně z 15.000 kop gr. čes.

poručníky zapisovati dali, jako praví Čechové a obyvatelé království tohoto, s tím se vším poroučejíce se Jich Mtem k spravedlivému opatření.

Zase od Anyžky Trmický jest mluveno, že oni bratří Býnové toho neukazují, aby do země přijati byli, neb ten list jich přiznání to v sobě obsahuje, že se přiznávají tak, jakž někteří z nich prve před shořením desk se přiznali, ježto prve nebyli sú než tři přijatí, ukázavše zápis, kdež mladší Hendrych z Býnu dělá zápisy dva, jeden staršímu a druhý mladšímu Rudolfovi z Býnu na vydávání jisté summy a nejsú dokonání, neb při nich iuxta jest, že ti zápisové nejsú dokonání, dokavadž se dskami k zemi nepřiznají¹⁾ . . . zc . . .

Proti tomu od Petra Chotka z Vojnína, prokurátora na místě Jkrál. Mti²⁾ jest předkem čteno pře vedení nadepsané, při tom mluvíc, že ona Anežka z Býnu ani bratří její Býnové k tomuto nápadu statku Děčínského žádní nápadníci nejsú z příčiny té, že oni všickni cizozemkyně a cizozemci jsou, na kteréž nápadové žádní podle ZZ nejdú. A tak jest ten statek JMti král. přišel a připadl jakožto nepořízený, neb milost krále Vladislava, slavné paměti, na žádné cizozemce nesvědčí, nežli na samé Čechy a žádného ZZ se neukazuje, aby jaké o tom bylo, která se cizozemkyně sem vdá, proto Českú býti a nápadu o tudy užítí jměla . . . zc . . .

Že se jest [Anežka] touž smlouvou [svatební] všech nápaduo odřekla, protož že tu již žádné spravedlnosti nemá . . . zc . . ., k tomu dávše čísti dále smlouvy dvě, jednu Anny z Býnu a Alžběty Pflugové odtudž z Býnu sestr jejich, v kterýchž se všech a všelijakých napaduo odřikají a ona Anežka tolikéž. A protož poněvaž zde v zemi rodilá není a z toho statku jest vybyta a nápaduo všech se jest odřekla a Českú žádnú není, vidí se, že ona Anežka takového nápadu proti JMti král. v ničemž užítí nemá,

(Berní registra v archivu ministerstva vnitra S 15/10). V registrech nejvyšších berníků na hradě Pražském z roku 1557 se přiznal Hendrych z Býnu a na Blankštejně, že má svého statku za 4000 kop gr. čes., na úrocích 500 kop a lidé jeho poddaní statku za 2450 kop; Gynter z Býnu a na Děčíně se přiznal, že má statku svého i sirotího za 20.000 kop a poddaní za 10.000 kop gr. čes. (Universitní knihovna v Praze, rukopis XVII. G 15).

¹⁾ DZV 4 fol. L 16 a 17. — Ve středu po sv. Sixtu, 8. srpna 1543. Iuxta: »Non terminatum tito oba zápisové, dokud se dskami k zemi nepřiznají.« — Z té příčiny obnovili bratří z Býnu své přiznání k zemi.

²⁾ Prokurátor Petr Chotek z Vojnína vyžádal si na soudu zemském ve čtvrtek po sv. Jeronýmu, 1. října 1556 povolení, aby mu »ta všecka pře, jakž jest na soudu zemském od obojíh stran ukazována a vedena byla, i též i pře vedení zoupna přečtena byla« (DZ St. 43 fol. M 3). — Když pak došlo 19. března 1557 k prvnímu roku s Petrem Chotkem, žádali bratří z Býnu o odklad, který jim byl povolen až do suchých dnů letničních »z příčiny, že jsou oni Hendrych a Gynter bratří z Býnu to od sebe mluvití dali, že se toho nenadáli, ani také nemajíc k tomu žádného obeslání, z čehož by je on prokurátor na místě JMti král. obviniti chtěl, k tomu přichystati nemohli, aby to ukázali že jsou od JMti kurfiřta saského vyhoštěni a jeho svobodní. A když se jim toho odložil, že to tak ukázati chtějí« (DZM 230 fol. P 27).

nežli že jest, jakž dotčeno, na JMt král. takový nápad přišel a připadl . . .

Tu páni Jich Mt a vládky na plném soudu zemském slyševše strany a jich s obou stran pře líčení . . . takto o tom vypovídati ráčí:

Poněvadž sou to oni Hendrych st. a Gynter bratří z Býnu pokázali, že sou s někdy Rudolfem z Býnu otcem svým do království tohoto za obyvatele všickni bratří a synové jeho přijati byli a někteří z nich, jakož i prve podruhé list ke dckám zemským po shoření desk, kterýmž se k zemi podle ZZ přiznávají, před několika drahně lety položili, po kterémžto jich do země přijeti jakožto obyvatelům tohoto království jest jim svrchupsaným bratřím dáno poručenství nad dětmi i statkem někdy Rudolfa z Býnu strejce jich, tolikéž nález neb vejповědi mezi Maurycem Šlikem a jinými poručnký na ně bratří z Býnu sou činěni,¹⁾ též také že sou někdy Hendrychovi ml. odtudž z Býnu bratru svému statek Děčín do desk zemských, jakž jiní obyvatelé kladli a jemu ho postoupili i také od jiných zápisy dckami zemskými jim činěny sou, tolikéž potomně sami mezi sebou rozdily učinivše, týmiž dckami zemskými sobě to stvrđili a k tomu od JMti král. oni oba bratří mocné listy, aby o dětech a statku svém v Čechách řídití mohli, sobě vyjednali, z čehož ze všeho se nachází, že tíž bratří z Býnu za obyvatele království Českého jsou.²⁾ A milost králem Vladislavem slavné paměti stavuom panskému a rytířskému vo odúmrtech daná a učiněná to v sobě obsahuje, kdož by bez porízení statku umřel, že statek jeho na nejbližšího přítele krevního po meči případnouti má . . .

Z těch příčin dává se jim Hendrychovi st. a Gynterovi bratřím z Býnu proti ní Anežce sestře jich odtudž z Býnu jakožto přednímu puovodu a na místě JMti král. proti Petru Chotkovi z Vojnina, prokurátorovi JMti král., vobeslaným za právo, tak že jim, z čehož jest je ona Anežka obeslala a on prokurator obvinil, tím povinni nejsou; oni bratří z Býnu podle též milosti krále Vladislava jakožto nejbližší nápadníci se při témž statku zůstávají a Jich Mt z hodných příčin škody zdvihati ráčí. Dali památné. —

Relatorové Jan starší z Lobkovic zc., nejv. hofmistr království Českého z pánuov, a Šebestyán Markvart z Hrádku zc. z vládky.

Actum f. VI. post Francisci [8. října] 1557.“

¹⁾ DZM 229 fol. B 24. — Actum f. II. post Gregori, 13. března 1553.

²⁾ Hendrych i Gynter, uznání byvše takto za obyvatele království Českého, byli na sněmu v lednu 1558 a jsou mezi relátory ze stavu rytířského. Sněmy České III., str. 17.

5. Cizozemské rodiny rytířské, které se bez práva obyvatelského usadily v Čechách v XVI. stol.¹⁾

Čta zápisy desk zemských a dvorských přicházel jsem v nich na nečeská jména rytířských rodin, a hledal-li jsem, od kdy se u nás vyskytují, seznal jsem, že přicházejí z ciziny. Prohlédl jsem za tou příčinou letmo všechny trhové a památné kvaterny desk zemských až do Bílé Hory a z téže doby kvaterny desk dvorských a pokusil se sestavit seznam cizozemských rodin, které se v XVI. stol. zakoupily na pozemských statcích v Čechách. Je však třeba výslovně připomenouti, že zde nejsou pojaty ony cizozemské rodiny, které se dostaly do královských měst a odtud se teprve vyšinuly do stavu rytířského formálním přijetím, jako Karykové z Řezna, Bettenglové z Najemperka, Mylnerové z Mylhauzu a j. v. Tyto rody pominuly ZZ tím, že prošly nejprve stavem městským a odtud už jako obyvatelé země se dostávaly mezi rytíře. Nás zajímaly jediné ony cizozemské rodiny, které se přímo usazují na statcích pozemských proti ustanovení ZZ.

Seznam není a ani nemůže dnes býti úplný, pokud jde o počet cizozemských rodin, ani pokud jde o genealogická data o rodinách v něm pojatých. A ostatně nebylo to jeho účelem.

Výčtem cizozemských rodin má býti jednak potvrzeno, co říkáme v kapitole druhé a v závěru o povlovném pronikání drobných rodin německých mezi českou šlechtou, jednak se má tím osvětlit charakter a majetnost nových rodin, které bez formálního přijetí do země podle ZZ si své obyvatelské právo v Čechách takřka vydržely a splynuly s domácí šlechtou. A ježto jde většinou o rody nevalně známé, není sbírka těchto dat ani po stránce genealogické zcela bez ceny.

* * *

¹⁾ Číslo v hranatých závorkách [ ] za místními jmény udávají stránku *Palackého* Popisu království Českého.

*Adlspachové z Damsdorfu*¹⁾ přišli do Čech v XVI. stol. Jiříkem, který býval v letech 1560 až 1562 hejtmanem na Roudnici²⁾ a r. 1563 se stal hejtmanem císařského panství Pardubic.³⁾ Jiřík, který ještě r. 1590 hejtmanoval na Pardubicích,⁴⁾ koupil si od Václava Lukavského z Lukavice tvrz Bořice [171] na Chrudimsku,⁵⁾ prodal je však smlouvou z 21. října 1591 Markétě Berkové z Lípy za 4250 kop gr. čes.⁶⁾ Počátkem XVII. stol. mizí jméno Adlspachů z Čech s dcerou Jiříkovou Annou Marií provdanou poprvé za Petra Kryštofa Kapouna ze Svojkova a podruhé za Ladislava Lukavského z Lukavice.⁷⁾

Čirnové z Čirnu (von Tschern, Tschirn)⁸⁾ míšenská rodina rytířská, která se v první polovici XVI. stol. usadila bratry Petrem a Volfem na Litoměřicku. Tytulář z r. 1534 jmenuje Petra Čirna v Teplicích, který později získal tvrz Červený Dvůr a když ji r. 1545 prodal městu Mostu,⁹⁾ koupil si r. 1546 od Hendrycha Štampacha ze Štampachu za 1050 kop gr. čes. tvrz Běšice.¹⁰⁾ Roku 1564 prodal však Běšice v stejné částce peněz bratřím Šmohařům z Rochova.¹¹⁾ Více o nich výše v kapitole druhé. V druhé polovici XVI. stol. mizí rodina zase z Čech.

Gynterové z Moren (Günther von Mohren),¹²⁾ vládycká rodina německá, která se k nám přistěhovala v první polo-

1) Erb Adlspachů popsán u *Sedláčka*, Českomor. heraldika II., str. 355.

2) *Sedláček*, Hrady a zámky I., str. 220.

3) Instrukce mu byla vydána králem Maxmiliánem 15. října 1563. (Opis v čes. zem. archivě ze státního archivu ve Vídni.)

4) Archiv Kutnohorský č. 4339. List císaře Rudolfa Kutnohorským z 31. ledna 1590.

5) DZV 24 fol. D 18. — Vklad učiněn 17. května 1588. — V tytuláři r. 1589 se jmenuje na Bořicích.

6) DZV 168 fol. C 30. — Vklad učiněn 12. listopadu 1591.

7) *Sedláček* v Ottově Slovníku Naučném I., str. 213.

8) Erb *Čirnu* není v *Sedláčkově* Heraldice popsán.

9) DZV 7 fol. H 21 a DZV 46 fol. B 29.

10) DZV 15 fol. E 3. — Vklad učiněn teprve 17. října 1564.

11) DZV 87 fol. L 10. — Vklad učiněn 17. října 1564.

12) Erb Gynterů popsán v *Sedláčkově* Českomor. heraldice II., str. 422.

vině XVI. stol., snad s dvorem krále Ferdinanda, jehož účetním byl Jan Gynter z Moren.¹⁾ Ten se v Čechách oženil, pojav za manželku Annu z Pliknštejna, dceru někdy Erazíma Šnobla z Pliknštejna.²⁾ Od krále Ferdinanda dostal majestáty na výplatu některých vsí kanovníků kostela Vyšehradského, mezi nimi též Vratkova [233] u Českého Brodu. Po jeho smrti synové Václav, Erazím a Jan vrátili ty majestáty do komory královské a dostali za to r. 1575 od císaře Maxmiliána vesnici Vratkov v dědictví.³⁾ Erazím a Jan, kteří se usadili na manských statcích v Mirovicích [333], a v Miroticích [332], prodali ves Vratkov 21. ledna 1583 Maryaně Ichtrycové z Veleně.⁴⁾ Snad že seděli na statcích služebných ke Zvíkovu a poměrně krátkou dobu byli usedlí v Čechách, zavdalo r. 1578 příčinu Volfu Rozvadovskému z Nešova k výroku, že Gynter žádným zemanem není.⁵⁾ Erazím pomáhal později v rožmberské kanceláři na Bechyni.⁶⁾ Syn některého z těchto bratří jménem Kryštof seděl koncem XVI. stol. na vsi Kožlí [333], kterou prodal r. 1600 Vilému Vrabskému z Vrabí za 500 kop gr. míš.⁷⁾ Počátkem XVII. stol. seděl Kryštof v Hořejších Neřestcích [333] a přikoupil 3. ledna 1605 od Jana st. Dejma ze Stříteže dvůr a ves Dolejší Neřestce [332] za 7350 kop gr. míš.⁸⁾ Počátkem XVII. stol. mizí rodina Gynterů z desk zemských.

Habšpergarové z Habšperku (von Habšperg),⁹⁾ německá rodina, snad švábského původu, která se v polovině XVI. stol. objevuje mezi many Tachovskými. Na manském statku v Šenvaldě [397] seděl roku 1555 Valter z Habšperku,¹⁰⁾ který se r. 1557 jako JMti král. rada přiznal, že má statku za 1050

1) DZM 91 fol. A 29 (1545). — Tytulář z r. 1534 uvádí Jošta G. z M.

2) DZV 43 fol. D 21 (1543).

3) DZV 18 fol. P 1. — Zápis učiněn 25. října 1575.

4) DZV 65 fol. R 26. — Zápis se stal 18. února 1583.

5) DZM 126 fol. E 4.

6) *Březanův* Život Petra Voka z Rosenberka, str. 104.

7) DZV 129 fol. O 16. — Vklad byl učiněn 9. října 1600.

8) DZV 179 fol. B 21. — Vklad do desk učiněn 6. května 1605.

9) Erb neznámý, u *Sedláčka* nepopsán.

10) *Sedláček*, Hrady a zámky XIII., str. 107.

kop gr. čes. a poddaní jeho za 300 kop 45 gr. čes.¹⁾ V roce 1595 se jmenuje v Šenvaldě Jan Rudolf H. z H., který držel po předcích tři manské statky Gehag [431], Šenprun [399] a Langendörflas [399], k zámku Tachovskému hledící.²⁾ Roku 1603 přikoupil si k tomu ještě zpupný statek ves Gross-Gropitzreut [399] za 3400 tolarů české mince.³⁾ Jan Rudolf neučinil však předepsané manské povinnosti králi a měl své manské statky propadnout komoře královské. Císař Rudolf vyslal za tou příčinou r. 1608 na Tachov komisaře, před nimiž Jan Rudolf z Habšperku prosil, aby mu statky byly dány dědičně. Císař Rudolf mu to povolil, než se to však provedlo, Jan Rudolf zemřel. Teprve roku 1617 pustil císař Matyáš řečené statky jeho vdově Volpře z Trautnberku a dětem za jistou summu peněz ve zpupné dědictví do desk zemských.⁴⁾ Když synové dospěli, rozdělili se o statky tak, že Jiří Zikmund podržel Langendörflas, Kašpar Arnošt a Jobst Adam dva statky Gehag a Šenprun. Bratři propadli konfiskacím, statky jejich se však dostaly čtvrtému bratru Kryštofu Rudolfovi, jenž byl v cis. vojsku podplukovníkem.⁵⁾

Hartyšové z Hartyš (též z Horče, von Hartisch)⁶⁾ vládycká rodina míšenská, která se v první polovině XVI. stol. dostala k nám do kraje Litoměřického na manský statek Záluží [51]. Jedná o nich zde obsírněji kapitola druhá. Synové tam řečeného Adolfa, který r. 1610 zemřel, byli Jiřík Adolf a Jan Jetřich, oba usedlí v Míšni, Mikuláš na zpupném statku Janově [27] a Moryc Jindřich na tehda již zpupném statku Záluží. Bratři propadli své statky při konfiskacích a rodina Hartyšů mizí v první polovině XVII. stol. z Čech.⁷⁾

¹⁾ Registra nejv. berníků král. českého z r. 1557. (Univ. knihovna v Praze XVII G 15.)

²⁾ DZM 25 fol. C 25.

³⁾ DZV 177 fol. M 1. — Vklad se stal 18. července 1603.

⁴⁾ DZV 139 fol. F 8. — Zápis deskový učiněn 12. dubna 1617.

⁵⁾ *Tomáš V. Bílek*, Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618, str. 131 a 1265.

⁶⁾ Erb popsán u *Sedláčka* v Českomor. heraldice II., str. 430.

⁷⁾ *Bílek* l. c., str. 138. — DZV 135 fol. C 1.

Huvarové z Lobenštejna (Hofer von Lobenstein)¹⁾ přišli do Čech v první polovici XVI. stol. z Bavor, kde byli dědičnými maršálky řezenského biskupství.²⁾ Jan Huvar, kterého uvádí už tytulář z roku 1534 pode jménem Hanuš Hovora z Lobinštajnu, získal před rokem 1539 statek Čichalov [425] u Žlutic.³⁾ V registrech nejvyšších berníků království Českého z roku 1557 nalézáme jeho syny Jošta a Kašpara, usedlého v městečku Lestkově [34].⁴⁾ V roce 1565 se přiznal Jošt, který byl hejtmanem kláštera Chotěšovského, že má 250 kop gr. čes. na úrocích, Kašpar v registrech berních není, snad že už neměl pozemských statků.⁵⁾ V tytuláři z roku 1572 jsou ještě oba jmenováni. Snad jejich třetí bratr David měl syny Hendrycha a Julia, kteří si 11. ledna 1581 sami vložili statek Čichalov znova do register, kdež po obnovení desk zemských po požáru r. 1541 sami sobě kladli.⁶⁾ Tomuto Juliovi byl Čichalov r. 1623 třetinou zkonfiskován a ponechán jeho synu Janu Kryštofovi. Avšak i jemu byl pro jeho provinění v době saského vpádu do Čech znova r. 1631 zabrán, a konečně r. 1655 postoupen jeho vdově Anně Marii rozené ze Šteinsdorfu.⁷⁾ Z Huvarů měli počátkem XVII. stol. zpupné statky ještě Vilém, který koupil r. 1599 od Evy Fictumové z Fictum její dědictví ve vsi řečené Černitci [28],⁸⁾ a David, jenž prodal smlouvou z 5. července 1617

¹⁾ Erb Huvarů je popsán u *Sedláčka*, Českomor. heraldika II., str. 449; vyobrazen v Hradech a zámcích XIII., tabul. a u *Bernaue*, Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebietes in Böhmen und Mähren (Praha 1903). Srov. též *Kolářův* článek v *Ottově Slovníku Naučném* XI., str. 943.

²⁾ *Philipp Apian's* Topographie von Bayern (Ed. München 1880), str. 488 a erb č. 330.

³⁾ Pozůstatky desk zemských I., str. 356.

⁴⁾ Rkps. univ. knihovny v Praze XVII. G 15.

⁵⁾ Výpis z berních register kraje Plzeňského z r. 1565/66 v archivě města Rakovníka.

⁶⁾ DZV 252 fol. C 2'.

⁷⁾ *Bílek*, l. c., str. 203.

⁸⁾ DZV 177 fol. L 4. — Smlouva z 16. dubna 1599 vložena do desk 11. července 1603.

poplužní dvůr ve Vahanči [425] u Žlutic Jáchymovi Libštejn-
skému z Kolovrat.¹⁾

Konfiskacemi pobělohorskými tato rodina zcela zchudla
a zmizela z politického života u nás; jiné větve zůstaly v Ně-
mecku, kde dodnes žijí ve Virtmbersku.

Kečové z Kečova (Kötsch von Kötschau),²⁾ vládycká
rodina, která se v první polovině XVI. stol. dostala z Německa
Kuncem Kečem na manské statky Tachovské a později se za-
koupila na zpupném statku. Kečové, o nichž zde jedná obšír-
něji kapitola třetí, vymřeli v Čechách po meči v první polovině
XVII. stol. Janem Václavem Kečem, který zemřel v čas vzpoury,
které se účastnil, zanechav dceru Marii Amalii, provdanou za
Perglara z Perglasu. Statky po něm pozůstalé Tisová a Trnová
propadly konfiskacím.³⁾

Kolkrejtarové z Kolkrejtů (též Kolichrejtarové, Kalk-
reuter von Kalkreut),⁴⁾ vládycká rodina odkudsi z Němec
nebo z Rakous, která se dostala v službách pánů z Rožmberka
v první polovině XVI. stol. do Čech. Snad je s sebou přivedla
z Rakous manželka Jošta z Rožmberka Anna z Rogendorfu,
v jejímž průvodě byl roku 1547 Jan Kolkrejtar s 3 koni.⁵⁾ Jan
se pak stal váženým a vlivným úředníkem Rožmberským. Roku
1566 se mu dostalo místo hejtmana na Nových Hradech.⁶⁾
Zakoupil se na zpupném statku na tvrzi Poříčí [319], kterou si
r. 1562 koupil se vsí i s dvorem a se vsí Černodubem [301]
od Blažeje z Píbrů.⁷⁾ Jan měl za manželku Markétu z Libnova
a zemřel r. 1574. Synové po něm pozůstali Kryštof, Baltazar,
Melichar, Jan a Lev, jimž byl poručníkem strýc Adam Kolkrejtar,

¹⁾ DZV 192 fol. A 17. — Vklad učiněn 4. července 1618.

²⁾ Erb Kečů popsán u *Sedláčka* v Českomor. heraldice II.,
str. 469.

³⁾ *Bilek*, I. c., str. 275.

⁴⁾ Erb Kolkrejtarů popsán v *Sedláčkově* Českomor. heral-
dice II., str. 479.

⁵⁾ *Březanův* Život Viléma z Rosenberka, str. 15.

⁶⁾ Tamže, str. 167.

⁷⁾ DZV 14 fol. J 17.

se rozdělili o statek otcovský.¹⁾ Rodina měla několik drobných
statků v jižních Čechách a vymřela u nás v polovici XVII. stol.²⁾

Lišvicové z Lišvic (von Luschwitz),³⁾ vládycká rodina,
která se odkusí z Němec k nám přistěhovala v první polovici
XVI. stol. Poprvé se objevují na služebných lénech tachovských,
kde se v letech 1543 až 1572 připomíná Erhart jinak Gerhart
Lišvic z Lišvic na Dlouhém Derflíně (Langendörflas) [399].⁴⁾
Pravděpodobně jde tu o otce a syna. V roce 1566 sedí tam
Jeremiáš a Gerhart bratři Lišvicové, r. 1572 se tam píše
vedle Gerharta Jiřík, který se sám připomíná ještě r. 1589.⁵⁾
V roce 1581 je poháněna před zemský soud Dorota L. z L.
a v Satalicích (Sattelles) [423] a v roce 1595 Rejnhart Lišvic,
JMti cis. harcíř.⁶⁾ Tou dobou je v službách Hasištejnských z Lob-
kovic jako úředník na Toužimi Rejnhart Jan Gerhart z L.,⁷⁾
který později přechází do služeb Rožmberských. R. 1590 se
stal rožmberským lovčím a seděl pak jako rada v krumlovské
kanceláři. Zemřel 18. listopadu 1605 na horách Ratiborských
a 25. listopadu byl pochován v kostele Třeboňském.⁸⁾ Byl radou
Petra Voka z Rožmberka a velmi oblíbený jak u vrchnosti tak
u poddaných. Statků pozemských však neměl.

¹⁾ DZV 18 fol. D 18.

²⁾ Srovn. článek *Sedláčkův* v Ottově Slovníku Naučném XIV.
str. 552 a v Hradech a zámcích III., str. 290—293 a j. v.

³⁾ Erb Lišviců je popsán u *Sedláčka*, Českomor. heraldika II., str. 511.

⁴⁾ *Stöcklów*, Geschichte der Stadt Tachau II., str. 213 a 232
(1543, 1555). — DZM 91 fol. E 28 (1545). — Tytuláře z roku 1556 a 1572. —
Registra nejv. berníků z r. 1557 v univ. knih. v Praze XVII G 15. —
Výkaz berních dlužníků z r. 1558 jmenuje „Gerharta z L. v Dlouhém
Derflíně z dvoru svobodného“ (Opis v zem. archivě z Hofkammerarchivu
ve Vídni). — Výpis šacunků kraje Plzenského z r. 1565 v arch. Rakov-
nickém cituje Gerharta staršího (Opis v zem. archivě).

⁵⁾ Tytulář z r. 1589. — Rejstra k muštrůnku v roce 1566 v archivě
Rakovnickém.

⁶⁾ DZM 126 fol. A 27. — DZM 25 fol. C 25.

⁷⁾ *Karl Siegl*, Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs,
str. 295.

⁸⁾ *V. Březana* Život Petra Voka z Rosenberka, str. 134,
213 a j. v.

Majtolárové z Majtoly (též *Mejtolárové z Mejtoly*, *Mayenthaler von Mayenthal*)¹⁾ vládycká rodina odkudsi z Němec, jejíž jedna větev byla od počátku XVI. stol. ve službách Rožmberských, druhá se později usadila na drobných statcích manských v západních Čechách. Z oné byl Jiřík, který se připomíná v roce 1507 a onen „Maitoller“, který byl v roce 1558 s dvěma koni v průvodu Viléma z Rožmberka, když jel na soud zemský do Prahy.²⁾ Jeho synem byl asi ten „mladý Maitolar“, který s koněm doprovázel r. 1562 pana Petra Voka z Rožmberka na cestě do Němec.³⁾ Z druhé větve byl Fabián z Majtoly, který byl r. 1537 hejtmanem na Chodové Planě⁴⁾ a v roce 1557 se přiznal nejvyšším berníkům, že má statku za 550 kop gr. čes.⁵⁾, a Jan z Majtoly, jmenovaný již v tituláři z roku 1534, který byl v roce 1541 purkrabím na Přimdě.⁶⁾ Tytulář z r. 1556 uvádí Jana a v tituláři z r. 1572 je Fabian Majtolar. V druhé polovici XVI. stol. seděl Joachym Mejtolar na svobodném dvoře ve vsi Kunkovicích.⁷⁾ Potom se rodina ztrácí z Čech.

Polbrycové z Polbryc (von Bolberitz)⁸⁾ rytířská rodina pocházející z Míšně. V Čechách se zakoupil Jindřich, usedlý v městečku Buškovících [37], o němž podával 14. května 1565 úředník na Chomutově Václav Oulička z Oulic zprávu arciknížeti Ferdinandovi, že byl zle pobodán v potyčce s panem Pavlem z Polheimu.⁹⁾ Jindřich si koupil 24. srpna 1578 od Jiříka Fictuma z Egrberku ves Dolánky [38] u Podbořan za 3700 kop gr. miš. a vystavil tam novou tvrz.¹⁰⁾ Zadlužil se tím však a prodal všechno za 3000 kop gr. čes. Danielu z Micha-

¹⁾ Erb je popsán v *Sedláčkově Heraldice* II., str. 527.

²⁾ *Březanův Život* Viléma z Rožmberka, str. 128.

³⁾ Tamže str. 148.

⁴⁾ *Karl Siegl* l. c., str. 286.

⁵⁾ Univ. knihovna v Praze, rukopis XVII G 15.

⁶⁾ *Karl Siegl* l. c., str. 289.

⁷⁾ DZV 252 fol. D 2.

⁸⁾ Erb Polbryců popsán v *Sedláčkově Heraldice* II., str. 574.

⁹⁾ Opis v čes. zem. archivě z archivu zem. vlády v Inšpruku.

¹⁰⁾ DZV 64 fol. N 13.

lovic, jemuž to vložil 22. června 1582 do desk.¹⁾ Od té doby bydlil v městečku Maštově.²⁾

Prolhoferové z Purkrštorfu (*Brüllenhöfer von Burkersdorf*, *Prollenhofer von Purkersdorf*)³⁾ manská rodina z Míšně nebo z Fojtlandu, která přišla do Čech v první polovici XVI. stol. s pány z Plavna. V roce 1532 se jmenuje hejtmanem na Lokti Hanuš Prolhofer, který později seděl na manství v Herstošicích [425].⁴⁾ Jindřich z Plavna propustil ho 28. června 1567 i se statkem z manství.⁵⁾ Hanuš zemřel 4. června 1568 a byl pochován v Bochově, kde je dodnes zachováno nádherné jeho epitafium.⁶⁾ Z jeho synů byl Adam dne 2. července 1576 na silnici do Týniště za Žluticemi ubit Melicharem Šparnekem ze Šparneku.⁷⁾ Druhý syn Hanuš Hendrych se dostal do císařských služeb jako hejtman panství a hrádku Křivoklátu.⁸⁾ Koupil si r. 1588 od bratří Štampachů tvrz Luky [423] s několika vesnicemi za 6000 kop gr. miš.⁹⁾ a roku 1595 od císaře Rudolfa díl městečka Buškovice [37] za 5000 kop gr. miš.¹⁰⁾ Po dvou letech si přikoupil od Hanuše Kašpara Frankengrynara z Kynšperku tvrz a ves Týniště [425] za 3300 kop gr. miš.¹¹⁾ a prodal mu Buškovice za 1000 kop. gr. čes.¹²⁾ V roce 1604 prodal Volfu st. z Vršovic tvrz Lippenec [23] a ves Netluky [23] a vložil mu je 19. ledna 1604 do desk.¹³⁾

¹⁾ DZV 21 fol. K 28.

²⁾ DZV 67 fol. D 21. — Podepsal se „Hendrych von Bolbritz“.

³⁾ Erb Prolhoferů je popsán u *Sedláčka* v *Českomor. heraldice* II., str. 581.

⁴⁾ *Sedláček*, *Hrady a zámky* XIII., str. 26.

⁵⁾ DZV 20 fol. F 23. — Zápis deskový učiněn až 3. října 1578.

⁶⁾ Srovn. *Bernau* l. c., str. 667 a vyobrazení.

⁷⁾ DZV 20 fol. Q 1.

⁸⁾ Byl hejtmanem v letech 1576—78 a znova 1588 až do smrti 1604. (*Hrady a zámky* VIII., str. 39 a násl.)

⁹⁾ DZV 24 fol. E 25. — Vklad učiněn 1. července 1588.

¹⁰⁾ DZV 27 fol. J 5, — Vklad učiněn 23. února 1595.

¹¹⁾ DZV 128 fol. D 8. — Zápis učiněn 18. října 1597.

¹²⁾ DZV 128 fol. D 10. — Vklad se stal 20. října 1597.

¹³⁾ DZV 132 fol. D 13.

Brzy potom zemřel¹⁾ a syn Fabián Šebestyán se ujal jeho statků, z nichž vyměnil r. 1605 tvrz a ves Týniště se Štěpánem Šlikem za dvůr Kopáčovský [423] ke vsi Lochotínu náležející.²⁾ V roce 1609 si koupil tvrz Oudrč [425] a vsi Těšetice [423], Skoky [425] a Lhůtu od bratří Adama a Jáchyma Hendrycha ze Štensdorfu,³⁾ ale již 23. října 1600 prodal tvrz a ves Herstošice za 10.600 kop gr. míš. Janu Jiřímu Zumrovi z Herstošic.⁴⁾ Dne 7. června 1611 učinil jsa těžce nemocen na tvrzi Lukách poslední pořízení, kterým učinil svou manželku Annu Kateřinu ze Štensdorfu poručnicí nad svým statkem a dětmi, a to synem Janem Hendrychem a dcerami Johankou, Mandalénou a Dorotou Žofii.⁵⁾

V době konfiskací nebylo již v Čechách mužských potomků.

Sybenhorové z Alešvintu (Siebenharer, Siebenherr von Almerschwind),⁶⁾ vládycká rodina, která se v první polovici XVI. stol. odkudsi z Němce dostala na tachovské manské statky. V roce 1523 se jmenuje na manství v Dörflasu [422] Kryštof Siebenherr, o jehož potomcích víme, že seděli na Trnové, [399] manství k Tachovu.⁷⁾ V roce 1542 a 1543 se tam připomíná Servác Sybenhor z Alešvintu,⁸⁾ jehož vdova Krystýna roz. z Kečova jakožto poručnice jeho dětí let nemajících učinila 17. listopadu 1556 manskou povinnost králi se statkem Trnovou.⁹⁾ Když její synové Jan, Kašpar a Kryštof dospěli, rozdělili se o Trnovou. Avšak Jan prodal 3. června 1570 svůj díl bratru Kašparovi za 1100 kop gr. míš.¹⁰⁾ a Kašpar oboje

1) DZV 132 fol. J 18. — Kšaft z 23. dubna 1604 vložen do desk 7. srpna 1604.

2) DZV 132 fol. S 13. — Vklad do desk se stal 7. prosince 1605.

3) DZV 14 fol. Q 1 iuxta.

4) DZV 135 fol. E 24 a DZV 133 fol. L 8.

5) DZV 135 fol. J 15. — Vklad do desk se stal 8. června 1611.

6) Erb Sybenhorů není u *Sedláčka* v Heraldice českomor. popsán.

7) *Stocklów*, Geschichte der Stadt Tachau II., str. 210. — *Sedláček*, Hradý a zámky. XIII., str. 106.

8) DZG 41 fol. N 1.

9) DD 64 pag. 263.

10) DD 64 pag. 395. — Smlouva vepsána do desk až 4. června 1575.

r. 1575 za 1550 kop gr. míš. Janu Lejpoltovi Kečovi z Kečova,¹⁾ který r. 1577 získal za 500 kop gr. čes. též díl Kryštofův.²⁾ O Kryštofovi víme, že měl vládyčí statek Pernolec [399], na němž 22. června 1579 věnoval své manželce Kateřině z Hertmberka,³⁾ která v roce 1580 zůstávala v Tachově.⁴⁾ Koncem XVI. stol. se tato rodina ztrácí z desk.

Šofmanové z Hemrlesu (Schafmann von Hemmerles)⁵⁾ vládycká rodina odkudsi z Německa, která dostala 1. února 1548 od císaře Karla V. potvrzení starožitného rodu vládyckého a zděděného erbu pro Jana, Jiřika a Kryštofa bratří Šafmany. V Čechách se objevuje Janův syn Adam, který seděl již před r. 1589 na mlýně Lomeckém [371] a koupil si r. 1600 od Viktorína Bohuchvala z Hrádku za 6000 kop gr. míš. tvrz Břeží [369] s dvorem poplužním.⁶⁾ Mimo to měl Adam svobodný dvůr ve vsi Kunkovicích [346] s mlýnem a pilou, které si po vydržených zemských letech sám vložil 28. srpna 1609 do desk,⁷⁾ a přikoupil si k tomu 29. srpna 1614 od Volfa Lamingera z Albenrejtů dvůr ve vsi Čeleticích [346] za 100 kop gr. míš. a 36 kbelců žita.⁸⁾

V Čechách se usadil bez formálního přijetí na sněmu a splýnul se stavem rytířským. Zdá se však, že se přece jen tu a tam objevily pochybnosti o jeho stavu, který nebyl v zemi s dostatek znám, a proto si dal Adam 14. listopadu 1615 vepsat do desk majestát císaře Rudolfa z 19. října 1579, kterým mu bylo kdysi obnoveno obdarování císaře Karla V.⁹⁾

Rodina se potom rozrodila v Čechách a vymřela v první

1) DD 64 pag. 393. — Zápis učiněn 4. června 1575.

2) DD 64 pag. 415. — Vloženo do desk 3. října 1577.

3) DZV 20 fol. L 21.

4) DZM 4 fol. A 27.

5) Erb Šofmanů popsán v *Sedláčkově* Heraldice II., str. 632. — Srovn. Ottův Slovník Naučný XXIV., str. 692.

6) DZV 129 fol. H 26. — Vklad se stal 14. března 1600.

7) DZV 252 fol. D 2.

8) DZV 137 fol. L 26. — Vklad do desk se stal 29. ledna 1615.

9) DZV 137 fol. M 18.

polovině XVIII. stol. ve stavu panském. Ve stavu rytířském jsou v Čechách ještě na konci XVIII. stol.¹⁾

Štensdorfové ze Štensdorfu (též Štansdorfové, von Steinsdorf),²⁾ rodina z Fojtlandu, která počátkem XVI. stol. přišla s pány z Plavna do Čech. Poprvé se vyskytují r. 1502 v Teplících. Na Kynžvartě (1516) a později na Plané (1528) býval purkrabím Kryštof Štensdorf.³⁾ Anzelm Št., který přijal kolem r. 1520 od Leuchtenberků v Horní Falci léno na Mostov v Loketsku [430],⁴⁾ zakoupil se první z této rodiny na zpupném dědictví, získav dne 13. listopadu 1539 od Albrechta Martického z Rabštejna čtyry dvory a půl popluží v Telči [425] a dva dvory v Radyni [427] u Toužimě za 600 kop gr. míš.⁵⁾ Roku 1540 a 1542 se píše seděním v Prohoři [426] u Žlutic.⁶⁾ Dvory v Radyni prodal Hendrychovi z Plavna a vložil mu je 16. června 1543 do desk. Sám si pak od něho koupil a téhož dne vložil do desk vsi Sobolusy [425], Jesínky [425] a čtyry dvory kmetci v Telči [425].⁷⁾ Manželka Anzelmova Anna z Hardeka koupila r. 1545 od Markéty Hasištejnské rozené z Plavna tvrze Polom [425] a Martice [425] u Žlutic.⁸⁾ Zdá se, že Anzelm vyženil s Annou z Hardeka nějaké, peníze neboť jeho syn Adam si r. 1563 koupil tvrz a ves Oudrč [425] a vsi Těšetice [423], Skoky [425] a Lhůtu za 2400 kop gr. čes. od Hendrycha z Plavna⁹⁾ a v r. 1573 získal za 16.500 kop gr. míš. od Jindřicha Mikuláše Hasištejnského z Lobkovic město Bochov [422] a pustý zámek Hartenstein [423] a k tomu vesnice Tašvice [422], Německý Chlomek

¹⁾ Srovn. *Sedláček* v *Ottově Slovníku Naučném* XXIV., str. 692.

²⁾ Erb Štensdorffů popsán u *Sedláčka*, *Českomor. heraldika* II., str. 638. Vyobrazen též u *Bernaui* l. c. tab. X. Srovn. též *Sedláček* v *Ottově Slovníku Naučném* XXIV. str. 770.

³⁾ *Bernaui*, l. c., str. 644.

⁴⁾ *Sedláček*, *Hrady a zámky* XIII., str. 186.

⁵⁾ DZV 41 fol. F 12. — Zápis učiněn 18. dubna 1542.

⁶⁾ Orig. perg. z 4. února 1540 v archivě města Žlutic.

⁷⁾ DZV 4 fol. K 22 a K 23.

⁸⁾ DZV 7 fol. D 5. — Vklad učiněn 9. května 1545.

⁹⁾ DZV 14 fol. Q 1. — Do desk vloženo 4. února 1563.

[427] a Čihání [424].¹⁾ Před tím měl již ves Hlince [50] a dvůr poplužní, které si 20. dubna 1577 sám kladl do desk.²⁾ Adam měl čtyry syny: Jana Jiřího, Anzelma, Kašpara a Abrahama, jimž jejich bába Anna z Hardeka postoupila r. 1565 v dluhu 50 kop gr. čes. vše, co měla, a přijala zase od jejich otce a svého syna Adama v dluhu 100 kop gr. čes. ves Telč u Bochova.³⁾

Abraham, který měl po bábě Oudrč, zemřel bezdětek před r. 1599⁴⁾ a o potomstvu Jana Jiřího nic nevíme. Třetí z bratří Anzelm si vyměnil smlouvou z 29. dubna 1589 s Jeronýmem st. Hrobčickým zámek Hartenstein, město Bochov a vsi Tašvice, Těšetice a dva domy v Bochově za tvrz, dvůr i ves Koštice [46], dva sedláky v Želevicích [46] a 1550 kop gr. míš. na hotových⁵⁾ a získal r. 1599 od bratra Kašpara v dluhu 100 kop gr. čes. půl tvrze Oudrče.⁶⁾ Koštice se mu však nelíbily a vyměnil je r. 1602 i s řekou Ohří, pokud ji měl, a s oněmi dvěma poddanými v Želevicích za Hlubany [37] u Podbořan a za 4900 kop gr. míš. hotových peněz od Jana Štampacha z Štampachu.⁷⁾ Anzelm byl již počátkem roku 1609 mrtev a jeho dva synové Adam a Jáchym Jindřich postoupili tvrze i vsi Oudrče a vsi Skokův a Lhůty zápisem z 30. ledna 1609 Fabiánu Šebestyánu Prohoferovi z Purkerštorfu.⁸⁾ Jáchym Jindřich koupil si však 14. července 1608 od Volfa Bernarta z Fictum za 12.000 kop gr. míš. statek Brodec [82] s tvrzí.⁹⁾ O Adamovi v čas povstání nic ne-

¹⁾ DZV 61 fol. F 29. — Trhová smlouva z 16. dubna 1573 byla vepsána do desk 28. listopadu 1573.

²⁾ DZV 252 fol. B 26.

³⁾ DZM 232 fol. R 26. — Zápisy učiněny 23. března 1565.

⁴⁾ Podle zápisu v DZM 236 fol. B 5. — Tytulář z r. 1589 jej uvádí na Oudrči.

⁵⁾ DZV 166 fol. G 8. — Vloženo do desk 21. července 1589.

⁶⁾ DZM 236 fol. B 5. — Zápis učiněn 24. července 1599. — V tytuláři z r. 1589 se ještě píše na Hartensteině a Bochově.

⁷⁾ DZV 178 fol. P 17. — Smlouva z 9. ledna 1602 vepsána do desk 10. prosince 1604.

⁸⁾ DZV 14 fol. Q 1 iuxta.

⁹⁾ DZV 138 fol. M 12. — Vloženo do desk 17. srpna 1615.

víme. Jáchym Jindřich, který měl za manželku Kateřinu Varko-
čevnu z Nobčic, propadl v pokutě třetinu svého statku Brodce,
ale přišel o celý.¹⁾

Čtvrtý bratr Kašpar, kterého jmenuje titulář z r. 1589
seděním na Marticích, měl pět synů: Volfa Adama, Abrahama,
Jiřího Frydrycha, Linharta Viléma a Floriána, kteří se všichni
účastnili stavovského odboje. Jiří Frydrych slouže ve vojště
zemřel r. 1619, Florián zemřel při vpádu Saském r. 1631
v službách saských. Abraham, který odprodal 11. září 1620
ze svého dílu dva rybníky u Polomě Janu Jáchymu Ratibor-
skému ze Chcebuze,²⁾ propadl pokutě třetinou svých statků, ale
stav se katolíkem, podržel na své dvě třetiny tvrz i ves Telč
s dvorem poplužním. Linhart Vilém, nejša v čas vzpoury plno-
letý, zachoval si svůj statek Čihání a konečně Volf Adam pro-
padl za své provinění při vpádu Saském svůj statek Německý
Chlomek.³⁾

Členové této větve, ač nebyli nikdy formálně přijati na
sněmu do Čech, seděli přece na statcích manských i svobod-
ných a požívali plně i ostatních práv obyvatelů království
Českého. Tak se účastnil Adam Štensdorf na Oudřei sněmu
r. 1571, jehož byl relátorem.⁴⁾

Jiná větev, která vyšla rovněž z manů Plavenských, byli
oni dva Štensdorfové, které 28. června 1567 propustil Hendrych st.
z Plavna z manství mezi stavy české, a to Jan Jindřich na
Brtí, něm. Pirten [428] u Bečova a Víta na Měchově, něm.
Mies [428].⁵⁾ Potomek jednoho z nich byl onen Jan Kryštof,
kterému byly oba tyto statky r. 1623 zkonfiskovány.⁶⁾ Ani tato
větev nebyla přijata podle ZZ do země.

K třetí větvi patřili Petr, Hanuš a Volf z Štensdorfu, které

¹⁾ *Bílek* I. c., str. 631.

²⁾ DZV 140 fol. G 4.

³⁾ *Bílek* I. c., str. 630 a násl.

⁴⁾ Sněmy České III., str. 615.

⁵⁾ DZV 23 fol. A 13'—A 15'. — Zápisy o tom učiněny teprve
27. června 1585.

⁶⁾ *Bílek* I. c., str. 632.

stavové na sněmu 4. ledna 1552 přijali do Čech.¹⁾ Z nich se
však jedině Hanuš přiznal k zemi a položil 22. února 1559
předepsaný revers u desk zemských.²⁾ Pokud se dalo zjistit
z kvaternů deskových, tato větev, která jediná byla formálně
přijata do země, vůbec se v Čechách neusadila na zpupných
ani manských statcích.

Z ostatních dvou větví žili v Čechách Štensdorfové až do
XIX. stol. majíce drobné statky deskové.

Šurerové z Valdheimu (Schürer von Waldheim)³⁾
původem městská rodina německá, která se objevuje v první
polovici XVI. stol. v západních Čechách a zabývá se ode dávna
výrobou skla. Do Čech přišel první z nich Pavel, narozený
r. 1504 v Aschberku v Míšni, který založil r. 1530 sklárnu
ve Falknově.⁴⁾ Jeho potomkům a příbuzným Valentinovi,
Kašparovi, Dominikovi a Pavlovi, strýcům Š. a Martinovi, synu
Valentinovu, dovolil císař Rudolf majestátem z 1. července 1592
aby se psali z Waldheimu a dal jim erb. Pavel, který zřídil
a spravoval sklárny řečené Švanaprykl (Schwanenbrückl)⁵⁾
v lesích Přimdeckých, získal je roku 1596 od císaře Rudolfa
dědičně a přikoupiv si téhož roku od panství Přimdeckého
část lesa, postavil si tam zámek Waldheim. Byl zámožný člověk,
koupil si r. 1601 od císaře Rudolfa též starou huť a později
ještě od panství Tachovského les až k hranicím falckrabským.
Měl stálé spory a nepřijemnosti se svým sousedem Janem ml.
Vidršpergarem z Vidršperku, který chtěl sklárny dostat do
svých rukou. Pavel mu konec konců prodal r. 1607 obě sklárny

¹⁾ Sněmy České II., str. 636. — Z nich Petr je snad onen Petr
Štensdorf, kterého jmenuje titulář z roku 1534 v Teplících.

²⁾ Orig. pergam. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

³⁾ Erb Šurerů popsán u *Sedláčka*, Českomor. heraldika II., str. 644.

⁴⁾ *Frant. Mareš*, České sklo (Rozpravy České Akademie I. tř.,
roč. II., č. 1), str. 15 a násl. — *Edmund Schebek*, Böhmens Glas-
industrie (Prag 1878), kap. II. Die Familie Schürer von Waldheim, str.
25—60. — Pokud není jinak citováno, jsou čerpány údaje z těchto prací.

⁵⁾ Sklárna Schwanenbrückl byla zřízena za Jindřicha ze Švamberka,
snad před r. 1579. Srovn. *Stocklów*, Geschichte der Stadt Ta-
chau II., str. 258.

zvané Švanaprykl i s kusem lesa koupeného od panství Přimdeckého. Vidršpergar toužil i po ostatním, ale Pavel snad jemu na zlost odprodal statek Waldheim se vsí řečenou Grünwald, s hutí a lesem, který byl kdysi od panství Tachovského koupil, r. 1617 Leonhartu Kolonovi z Felzu.¹⁾

Rodina Šurerů se rozrodila po Čechách, všude se zabývají sklářstvím. Přišla jako městská v XVI. stol., někteří se z ní dokonce usadili na poddanských statech, r. 1592 dostala erb a přídomek a zbohatnuvši přešla znenáhla z erbovníků mezi vládyky. Nějaký čas seděla i na zpupných statech. Její vzestup ukazuje názorně několik zápisů: r. 1577 dává Jaroslav Smiřický privilej Pavlu Šurerovi, *sklenáři poddanému* na huť ve vsi Rejdících [106].²⁾ Týž Pavel si po třiceti letech klade do desk zpupný statek na relaci královskou a je titulován „*opatrný*“, t. j. člověk třetího stavu užívající.³⁾ V roce 1611 klade však do desk sám, bez relace královské, a zván je již „*slovutným*“ jako vládyka.⁴⁾ Na sněmu práva obyvatelského rodina Šurerů nikdy nedostala, ale časem si je vydržela.

Svrchu řečený Martin, syn Valentinův, který byl se strýcem Pavlem též pojat do erbovního obdarování, byl po léta sekretářem Petra Voka z Rožmberka a zemřel 11. listopadu 1594 v Třeboni, utopiv se v studni před pivovarem.⁵⁾ Statků deskových neměl, jenom v městských knihách dům v Českém Krumlově a při něm zahrádku s „lusthauzem“ a stodůlku za Kajovskou bránou s dědkou, jak mu to r. 1593 daroval pan Vilém z Rožmberka.⁶⁾ Potomků, zdá se, nezanechal.

Utenhofarové z Utenhofu (též Hytnhuvar z Hytnhofu, Uttenhofer von Uttenhof),⁷⁾ manská rodina míšenská,

¹⁾ DZV 138 fol. L 12. — Zápis učiněn 9. března 1617.

²⁾ List z 2. října 1577 otištěn u *Mareše* l. c., str. 155.

³⁾ DZSt. 50 fol. G 21.

⁴⁾ DZSt. 184 fol. J 15.

⁵⁾ *Václava Březana* Život Petra Voka z Rosenberka (ed. *Frant. Mareš*), str. 161.

⁶⁾ Tamže str. 146.

⁷⁾ Erb Utenhofarů popsán u *Sedláčka*, Českomoravská heraldika II., str. 660.

kteřá se dostala do Čech po prvé na krátko v době, kdy hrad i klášter Osek a město Duchcov byly odcizeny koruně České, jsouce v rukách knížat Míšenských. Tehda (r. 1418) býval na Oseku úředníkem knížete Míšenského Klaus z Utenhofu.¹⁾ Jakožto usedlíci se objevují v Čechách o 150 let později jako manové pánů z Plavna ke hradu Hartenšteinu [423], když Jindřich st. z Plavna propustil 28. června 1567 své many mezi stavy české, mimo jiné Jana z Utenhofu v Miřeticích [427] a Jiřího Utenhofera v Kozlově [425]. Jindřich z Plavna slíbil svým manům v propouštěcí listině, že jim dá sám jejich manský statek jako zpupný vložit do desk zemských. Neučinil toho však, a tak si dali bývalí manové až po jeho smrti vepsat do desk aspoň ono propuštění, a to Jan dne 3. října 1578²⁾ a Jiřík až 27. června 1585.³⁾ Jan, který si byl ono manství v Miřeticích koupil od Jiříka Proma, prodal je brzy Adamovi ze Štensdorfu a zůstával v Bečově.⁴⁾ Jiřík si koupil poplužní dvůr v Kozlově od Jana Ratiborského ze Chcebuze a vložil jej 17. července 1570 do desk.⁵⁾ Byl též mezi rytířstvem, které se mělo sjeti 5. února 1577 v Praze, aby doprovodilo mrtvé tělo císaře Maxmiliána.⁶⁾ Jiříkovi synové Adam, Kašpar a Jindřich se přiznali 14. května 1588 k rozdílu svého otcovského statku. Z nich Jindřich byl v letech 1569 až 1574 úředníkem Hasištejnských z Lobkovic na Toužimě,⁷⁾ později hejtmánem Kolonů z Felzu na Andělské Hoře.⁸⁾ Adam si ke svému dílu Kozlova přikoupil 10. listopadu 1600 ještě tři dvory ve vsi Radyni [427] za 1000 kop gr. míš.,⁹⁾ ale propadl r. 1623 třetinou všeho statku konfiskací.¹⁰⁾

¹⁾ *Sedláček*, Hrad y a zámky XIV., str. 173.

²⁾ DZV 20 fol. F 21'.

³⁾ DZV 23 fol. A 17.

⁴⁾ DD 38 pag. 174. — Tytulář z roku 1572 Jana už na Miřeticích nejmenuje.

⁵⁾ DZV 59 fol. N 19.

⁶⁾ Sněmy České V., str. 44.

⁷⁾ *Karl Siegl*, Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs, str. 295.

⁸⁾ DD 38 pag. 465 (r. 1574).

⁹⁾ DZV 177 fol. D 18. — Zápis o tom učiněn teprve 25. června 1603.

¹⁰⁾ *Bílek*, l. c. str. 728.

Vinarové z Muránu (Wiener von Muran)¹⁾ původem městská rodina z Dolních Rakous, která se v první polovici XVI. stol. dostala do jižních Čech a do služeb Rožmberských. Pravděpodobně přímluvou Rožmberků se dostalo Volfu Vinarovi dne 24. března 1538 od krále Ferdinanda majestátu na erb a přidomek z Muránu,²⁾ kterého však rodina již před tím užívala; neboť v tituláři M. Brieků z Licka z r. 1534 se jmenuje Šebestyán Wiener z Muránu. Aniž byl Volf přijat na sněmu stavy českými do země a položil revers ZZ předepsaný, dostal se na zpupné dědictví tvrz Drslavice [357], na kterémž, jsa již na smrt nemocen, v domě svém v Českých Budějovicích 11. srpna 1548 věnoval své manželce Anně Štrabochové ze Vstuh 650 kop gr. čes.³⁾ Volf zemřel ještě téhož roku a vdova Anna kšaftem ze 4. března 1549 odkázala své věno na Drslavicích dceři Maryně z Muránu,⁴⁾ která pak po smrti své matky dostala 15. června 1553 plná léta.⁵⁾ Měla tedy Maryna pěkné věno a není divu, že se o ni mnozí ucházeli. V roce 1557, kdy ještě byla u svého poručníka, městského písaře v Českých Budějovicích, obrátil se plzeňský měšťan Zikmund Stašek z Dubnice ke králi Ferdinandovi, jakožto nejvyššímu poručníku vdov a sirotek, s prosbou, aby dal povolení ke sňatku jeho syna Nataniele s Marynou z Muránu. Král nařídil 26. dubna 1557 nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, aby si předvolali Marynu, zvěděli její vůli a poněvadž již leta má, aby poručili statek jí postoupiti.⁶⁾

O Marynu však jednal již před rokem deklamátor při deskách zemských Benjamin z Popic na soudu zemském a zdá se, že Maryna byvši tážána, vyslovila s tím svůj souhlas, ale soud činil Benjaminovi nějaké nesnáze. Stěžoval si tedy králi, který 9. září 1557 vyzval zemské soudce, aby se zeptali Maryny,

1) Erb Vinarů z Muránu je popsán v *Sedláčkově Českomor. heraldice II.*, str. 669.

2) *Doerr*, *Der Adel der böhm. Kronländer*, str. 10.

3) *DZV* 8 fol. K 11.

4) *DZV* 8 fol. Q 27. — Kšaft vepsán do desk 23. března 1549.

5) *DZV* 50 fol. D 18.

6) Archiv mín. vnitřní, Misivy, svazek 60. fol. 154.

je-li to též její vůle, a je-li tomu tak, aby Benjamin „v tom spravedlivě opatřen byl a posměchu žádného ani škody skrze to neměl.“¹⁾ Komu se Maryna konec konců dostala, nevíme.

Teprve Dominik Vinar z Muránu, snad Volfův syn, který byl ve službách pana Petra Voka z Rožmberka a později správcem na Vimperce,²⁾ se ucházel u stavův o přijetí do Čech za obyvatele. Přijat byv pak na sněmu 2. října 1561 do země³⁾, položil 4. listopadu 1561 revers⁴⁾ a přiznal se 16. března 1562 osobně u desk zemských.⁵⁾ Statků v deskách zapsaných neměl a zdá se, že ani potomků nezanechal.

6. Závěr.

Shrneme-li všechno, co bylo řečeno v předcházejících kapitolách o nabývání zemských statků cizozemci bez práva obyvatele a co vysvětluje z oněch dvou procesův o zpupné statky v Čechách, při nichž bylo rozhodující právo obyvatele, a připomeneme-li si původ a vývoj oněch rodin, které jsme výše vypočetli jakožto cizozemce nabyvší práva obyvatele povolným vývojem t. j. vžitím se do českého rozuměj zemského prostředí a splnutím s obcí stavovskou, vysvitnou nám některé zajímavé linie vývoje české šlechty v XVI. stol. Ohlédneme-li se pak po zemích okolních, do Moravy, do Dolních i Horních Rakous, do Štýrska i do Korutan, seznáme, že všude šel vývoj skoro stejnou cestou, že zápas mezi stavovskou ústavou a absolutistickými snahami dvora ať už královského českého nebo arciknížecího rakouského charakterisují stejné epizody a podobné konce.

Nejprve si však musíme uvědomit pojem obyvatele království Českého v době předbělohorské. Obyvateli království

1) *Ibid.* fol. 217'.

2) *Václava Březana Život Petra Voka z Rosenberka* (ed. *Frant. Mareš*), str. 21 a 32.

3) *DZSt.* 44 fol. H 27.

4) Orig. pergam. ve sbírce reversů v čes. zem. archivě.

5) *DZV* 14 fol. H 10'.

Českého byli vlastně jenom stavové čeští, t. j. páni, rytíři a měšťané královských měst. Od rytířstva té doby je u nás třeba odlišovati erbovníky, t. j. lidi svobodné obdařené od krále erbem, kteří se podle ZZ teprve přijetím na sněmu do stavu rytířského stávají účastni práv a výsad druhého stavu. To platí pro XVI. století.

Dříve před tím, ve XIV. a XV. století nebylo oné hranice mezi erbovníky a vládýkami. Neboť mnozí měšťané zbohatnuvše ve svém stavu kupovali pozemské statky blíže města, ve kterémž posud obývali, a jmenujíce se po svém sídle tak jako zemané, pečeti jako oni helmici, štítem a klenotem a vstupovali z městského do vládyckého stavu. Byl tedy rozdíl mezi vládkou a měšťanem překlenutelný bohatstvím. Nepotřeboval tehda měšťan, aby se stal vládkou, žádného erbovního obdarování, neboť každý svobodný muž jmenoval se podle svého sídla a volil si sám erb.¹⁾ Tak tomu bylo v dávných dobách a ještě v XV. století se tak dalo.

Jdeme-li však po stopách vzrůstu některých mladých rodin vládyckých užívajících koncem XVI. stol. druhého stavu, zpět až k jejich vzniku, shledáme, že to, co je pro starší dobu jaksi normálním vývojem, není ani v XVI. stol. zcela vyloučeno přes všechna opačná ustanovení ZZ. A stejně tak ani ony články ZZ, které normují přijímání cizozemců do Čech, nezabránilo tomu, aby se ta či ona rodina usadila bez formalit předepsaných ZZ v zemi a v druhé generaci splynula již se stavy. Platí to však oboje jenom pro rytířstvo, ježto ve stavu panském větší pýcha urozenosti a poměrná nepočtenost jeho příslušníků ode dávných dob zcela vylučovala možnost, aby se někdo vetřel mezi pány, nebyv dříve jimi přijat.

Správnost toho, co říkáme o cizozemcích stavu městského a rytířského, vyplývá jednak přímo z předchozí kapitoly vypočítávající přední rodiny rytířské, které se v Čechách usadily na statcích pozemských, aniž byly přijaty za obyvatele, jednak nepřímo z některých stížností stavův a odůvodnění, proč

¹⁾ Srovn. *Sedláček*, Pýcha urozenosti, str. 1 (Věstník Král. české společnosti náuk 1914).

se to zakazuje. Není to však nic výhradně českého! O Moravě víme totéž¹⁾ a i z jiných zemí slyšíme podobné nářky.

Když dolnorakouští stavové podávali císaři Maxmiliánovi 21. března 1571 návrh zřízení o přijímání cizozemců do Rakous, dovolávající se ZZ v Čechách a na Moravě, nařikali si, že se v poslední době plno cizozemců zakoupilo v zemi a tím se vetřelo mezi stavy, ba dokonce někteří z nich že i na sněmy chodí.²⁾ Skoro slovně shodně stesky se ozývají z Horních Rakous, když stavové na sněmu v Linci jednají o zřízení, podle kterého by se měli cizozemci přijímat za obyvatele do země.³⁾ A podobně zní stížnosti štyrských stavů, když se r. 1609 radili o statutech, jak přijímat cizozemce do Štýrska.⁴⁾ I v těchto zemích se tedy dostávali někdy cizozemci na zpupné statky jaksi pod rukou, proti zvyklostem a platným zřízením. A to, že se stejný odpor objevuje proti podloudnému vnikání cizozemců u stavů v zemích českých i stavů zemí alpských, kde ti cizozemci byli přece většinou také Němci, jako obec stavovská, dává nám tušiti, že se tak nedálo z pohnutek národnostních,

¹⁾ Srovnej *Frant. Kameniček*, Zemské sněmy a sjezdy moravské III., str. 68 a j. v.

²⁾ „Nachdem sich je länger je mehr allerlei Inländer und Ausländer mit Kaufung der Landgüter für Landleute eingedrungen, auch die Landtags- und andere Versammlung der Stände besucht und sich also den althergekommenen Geschlechtern in Allem gleich machen wollen, da doch solches in anderen Königreichen und Ländern nicht dergestalt gestattet wird, dass derhalben hinfüran unter den Herrn — noch Ritterstand keiner, der nicht ein alter bekannter wissentlicher Landmann und Adelsperson von ehrlichen Landleuten herkommen ist, mit einigem Gut in's Gültbuch nicht einverleibt werden solle.“ 21. března 1571 (Dolnorakouský zemský archiv ve Vídni F 6 f. 1.)

³⁾ Hornorakouští stavové shromáždění v Linci na sněmu podávající 31. března 1574 císaři návrh zřízení o přijímání cizozemců do země, vysvětlovali, že nežádají nic nového a nic jiného „als vor den fremden einkommenden und neu angenommenen Adelspersonen, so in mehrweg mit allerlei beschwärlischen Neuerungen, darunter dann viel Missverstand entspringen tun, sich in Land eindringen, verhütet bleiben.“ (Hornorakouský zemský archiv v Linci. M I 11.)

⁴⁾ Štýrský zemský archiv ve Štýrském Hradci. Landmannschafts-akten 1a (1569—1791). Statuta z 20. února 1609.

nýbrž po výtce z příčin politických, nikoli tak z nechuti k cizozemcům, jako z obavy před posílením strany dvorské. Bylo to tedy jen zdůrazňování ZZ, jehož ustanovení byl panovník nakloněn vždy nedbat, kdykoli se mu zdálo, že příliš omezují jeho moc a posilují opozici stavovskou. A stavům to dávalo do rukou možnost obrany, kdykoli pod ochranou dvora se chtěl dostat do země cizozemec jim nemilý. Připočteme-li pak k tomu prudké rozpory mezi samými stavy ve věcech víry a houževnatý boj strany katolické a protestantské o převahu ve správě zemské, pochopíme, proč se také stavové obávali cizích živlů, které by na jejich sněmech mohly rušivě zasahovat do jejich jednání. Uvážíme-li, že sněmování v XVI. stol. bylo velmi nákladné pro stavy se toho účastníci, pochopíme, proč bývala tak malá účast na častých a dlouho trvajících sněmech a proč se tak rychle rozjížděli sněmující domů, nedočkavše se ani konce. Tím větší však bylo nebezpečství, že se zámožní cizozemci v zemi účastní sněmův a neznali jsouce práv zemských nebo i z nepřízně k nim, že budou rozhodovat ke škodě zemi a stavům.

A přes to přese všechno se dostávali k nám cizozemci a není po celé XVI. stol. u nás případu, že by stavové užili proti takovému rytíři, který se v zemi zakoupil bez práva obyvatelského, přísných sankcí vyjmenovaných v ZZ.

Na otázku, proč tak snadno vplynuli tito cizozemci do země a splynuli s obcí stavovskou, pokusíme se dát tento výklad: Rody, o něž jde a které jsme vypočetli v předchozí kapitole, byly celkem nepřilíš zámožné a usadily se na pomezí českém na drobných statech manských nebo zpupných. Tam v pohraničním pásmu, daleko od středu stavovského života, vžily se zcela nerušeně do nového prostředí, beztak skoro ryze německého, spřiznily se s ním a pod protektorátem svých lenních pánů nebo mocných sousedů zdomácněly časem i v Praze, zejména byli-li jejich členové úředníky královskými. Rostly zvolna, nikoli překotně, takže svým vzrůstem nebudily závistí ani nevůle mezi domácí šlechtou.

Ta se teprve tehda počala zajímat o to, jak se ta či ona

rodina dostala do Čech, když vzplála nějaká pře a šla před zemský soud, který měl rozhodnout o právu obyvatelském. A tu pojednou rytíř již dlouho usedlý v Čechách, který v komisích královských projezdil zemi, je prohlášen za cizozemce, ježto nebyl přijat na sněmu. To se stalo Kunci Kečovi z Kečova, hejtmanu Tachovskému, jak jsme výše ukázali. Děti jeho však, jakožto z Čechy a v Čechách již zrozené, uznány za obyvatele. Soudíc z tohoto případu, staly se v druhé generaci všechny ony rodiny námi výše vypočítané, zcela nesporně obyvateli Čech.

V druhé generaci srostli tito cizozemci se zemí a splynuli se stavy tak, že v onom tragickém konfliktu s panující dynastií stáli skoro bez výjimky v řadách vzbouřilých stavův a s nimi také propadli konfiskacím.

Vladimír Klecanda.

O programu státního historického ústavu vydavatelského v Praze.

I.

Maje v úmyslu promluvit o programu československého státního historického ústavu vydavatelského v Praze, pokládám za prospěšné učinit nejdrive několik poznámek retrospektivních.

Když se po převratu odborné kruhy archivářské a historické zabývaly myšlenkou reorganizace československého archivnictví, nemohly se ovšem vyhnouti otázce, co s vydavatelskými podniky archivů. Poněvadž se očekávalo, že nové uspořádání archivů, jehož korunou měl být ústřední archiv národní, a práce archivní spojená s vídeňskými reparacemi, pohltí všechny čas a všechny síly archivářů, kteří se tedy nebudou moci věnovati práci ediční, přišlo se na myšlenku zřídit vlastní ústav historický, který by především vzal na sebe úlohu vydávati prameny. O theoretických rozporech, rázu příliš akademického, co je úkolem archivů, raději pomlčím.

Ministerstvo školství a národní osvěty chopilo se iniciativy, zřídilo si vlastní poradní sbor historický a přijímalo návrhy jednotlivých odborníků, které mu byly podkladem programu ústavu.

První samostatné návrhy byly vypracovány drem. Václavem Hrubým, prof. Vlastimilem Kybalem a mnou. Ministerstvo, poradiвши se se sborem historickým a dostavši ještě jiné písemné projevy, učinilo pak své vlastní rozhodnutí.

Pokud jde o návrhy podané, bylo by zajímavo srovnati je mezi sebou, aby se vidělo, co se všechno chtělo a jak mnoho a jak rozdílných námětů bylo podáno. Myslím však, že by bylo účelnější především vytknouti, v čem se návrhy shodovaly, abychom viděli, co hlavně navrhovatelům leželo na srdci.

Autoři prvých tří návrhů souhlasili, že dlouholetá ediční tradice zemského archivu v Praze neměla by přijíti na zmar a že by se měla převést také do nového historického ústavu. Kdežto dr. V. Hrubý, později první správce ústavu, byl mínění, že by se tato tradice měla převzít celá „nejlépe i s osobami, jež ji nesou, do nového střediska vydavatelské činnosti,“ pokládal prof. Vl. Kybal za nejlepší řešení, aby zemský archiv vzdal se svých sbírek archivních a vrátil se k původnímu programu a stal se přípravnou dílnou novějších dějin českých a byl tak přeměněn v historický ústav státní. Můj návrh, který udával jen hlavní rysy programu, nepouštěl se do těchto úvah. Arci při ústním jednání historického poradního sboru ministerstva školství a národní osvěty zastával jsem tytéž zásady, pokud jde o ediční činnost zemského archivu a nepotkal jsem se s odporem. Prof. Vl. Kybal, který ukládal tomuto ústavu jen podniky novověké, zmínil se ve svém návrhu o možnosti svěřiti edice středověké „jako jest Diplomatař, Regesta, různá Monumenta“ universitnímu ústavu pro pomocné vědy historické, ale připouštěl, že by se mohly „také přičleniti k ústavu vydavatelskému“.

Hledě k tomuto dodatku, který nevyklučuje možnost, aby ústav převzal též edice středověké, nebylo rozporu mezi všemi třemi prvými navrhovateli, že nový ústav má vydávati prameny dějin československých vůbec v nejširším rozsahu.

Také v tom se všichni shodovali, že ústav má mít a spravovati odbornou knihovnu historickou a náležitě sbírky, t. j. především sbírky opisů a jak se návrh Hrubého i můj dále vyslovují, také sbírky genealogické, sbírky odlitků pečeti, fotografií dokumentů atd.

Ani v poměru k badatelům historickým a jiným korporacím, které vydávají prameny, nebylo mezi nimi podstatného rozdílu, alespoň ne v těchto hlavních zásadách: 1. Ústav má podporovati práci badatelů vědeckých informacemi, sbírkami, prostředkováním u jiných ústavů atd., což Hrubého i můj návrh zřejmě vyslovují, kdežto Kybalův to v sobě skrytě obsahuje, přejímaje se zemským archivem i jeho dosavadní praxi. 2. Ústav má být ve styku s jinými vědeckými korporacemi, které vydávají prameny. O způ-

sobu, jak se to má dít, se návrhy různě, ale nutnost takového styku uznávají všechny.

Zajímavé je, že všichni tři první navrhovatelé pokládali za účelné, aby historický ústav byl buď místně spojen nebo přičleněn k budoucímu velikému národnímu archivu.

Ústav takového rozsahu ministerstvo prozatím zříditi nemohlo, již proto ne, že velká část edicí v ústavě projektovaných byla dosud v rukou země a že plán národního archivu nepřiblížil se dosud k metám dosažitelnosti. Ministerstvo školství a národní osvěty se spokojilo zatím skromnějším měřítkem. V roce 1920 zřízen byl v Praze Československý státní historický ústav vydavatelský za souhlasu ministerstva financí a po usnesení ministerské rady ze dne 17. února 1920, mezi jehož vydavatelskými úkoly na prvním místě je jmenována edice listinných pramenů dějin českých po způsobu Erben-Emlerových Regest, jakožto jejich pokračování.

Ministerstvo školství a národní osvěty se tím ovšem nevzdalo ostatních projektů, naopak pokládalo tento ústav jen za zárodek budoucího ústavu ve větším měřítku, jak zejména ukazuje votum jeho odboru V. ze dne 24. března 1923, které se zabývá zásadami nových stanov. Podle nich se má ústav jmenovati ústavem historickým (ne historickým ústavem vydavatelským), což již samo v sobě je rozšířením programu, a má míti za úkol jednak soustavný výzkum pramenů, jak domácích tak zahraničních, jednak vydávání těchto pramenů. Stanovy určují, jaké má míti vedle knihovny sbírky (sbírku archivních inventářů, opisů, sbírku genealogickou, heraldickou, sfragistickou a sbírku fotografických snímků z cizích archivů a knihoven), jak sbírky ty mají sloužiti účelům vědeckým, a jak ústav má podporovati jiné dějezpytné a ediční podniky, subvencované ministerstvem školství a národní osvěty. Mezi vlastními vydavatelskými podniky ústavu uvádí se prozatím pokračování Regest, ale stanoví se, jak ministerstvo pomocí zvláštních zřízených komisí bude určovati další úkoly ústavu. Úkoly ty má prováděti jednak personál ústavu, jednak odborné síly externí po návrhu příslušné komise.

Srovnáme-li zásady tuto uvedené s prvými třemi podanými

návrhy, vidíme na první pohled, jak mnohé body mají s nimi společné a jak původní návrhy byly doplněny, po případě změněny. Společnou prací úředníků ministerstva školství a národní osvěty a historiků poradního sboru došlo k naznačenému výsledku.

Poněvadž se prozatím Regesta stala hlavním pracovním předmětem ústavu, jmenovalo ministerstvo školství a národní osvěty z historických odborníků komisi pro vydání Regest z let 1346—1437, jejíž předsedou zvolen prof. Gustav Friedrich. Komise měla první ustavující schůzi již 15. listopadu 1922 a sestavila plán a základní pravidla publikace. První věta určuje rozsah: „Vydají se všechny listiny a listy z let 1346—1437, týkající se území a příslušníků bývalé koruny království Českého“. Plán dále dává podrobné vysvětlení, stanoví latinu jakožto řeč edice, rozhoduje se pro jedinou časovou řadu a určuje způsob, jak se mají písemnosti vydávati: buď text zkráceně nebo podrobný regest. Tato pravidla byla ministerstvem školství a národní osvěty se všemi usneseními komise ze dne 15. listopadu 1922 schválena 13. prosince 1923 č. 107.519/23—IV.

Příčina, proč ústavu uloženo především vydávati Regesta, byla jednak jejich potřeba, historickými kruhy všeobecně cítěná, jednak předběžné práce, které již byly vykonány nákladem první třídy České akademie a které byly zárukou rychlejšího postupu. Program Regest později byl rozšířen a na návrh komise ze dne 14. dubna 1924 ministerstvem schváleno (č. j. 51.604-IV-24) pojmouti do plánu ústavu výzkum a vydání listinné a listové látky k dějinám československým z l. 1437—1526, rozdělití tento úkol mezi několik pracovníků, začítí přípravnými pracemi pro období 1437 až 1470 a svěřiti tyto práce dr. Blaženě Rynešové.

Vedle Regest pomýšlelo se hned od počátku na publikaci úzce s nimi související, totiž na vydání Archivu koruny České. Byla tu podobná příčina jako u Regest, že totiž část této publikace z doby Karlovy byla již připravena k tisku, a to soukromou pílí dra. Václava Hrubého, takže i zde se mohlo očekávati, že brzy bude lze předložiti veřejnosti výsledek.

Nebyl to tedy ústup od širšího programu zakládaného ústavu, nýbrž především skutečnost, že takový a takový materiál byl

dříve již připravován a hodil se ústavní práci a že to byl materiál, který se ústavu sám podával a který úzce souvisel s jeho prvními úředníky.

Návrh, aby Archiv koruny České byl pojat do publikačních úkolů ústavu, podal správce ústavu ministerstvu školství a národní osvěty koncem roku 1923 zároveň s projektem širšího rámce „Památek dějin československých“, což obojí po souhlasu Komise pro vydávání regist bylo ministerstvem schváleno (č. 27.771-IV-24 ze dne 30. března 1924), a pravomoc komise rozšířena také na tuto „základní publikaci ústavu“. Toto rozšíření kompetence vyjádřeno bylo také změnou názvu komise, která nadále pojmenována Komisí čsl. státního historického ústavu vydavatelského. Do programu Památek pojaty byly také z desk dvorských Půhonné knihy královského českého soudu dvorského, jichž vydání svěřeno prof. G. Friedrichovi.

Následkem tohoto rozhodnutí přestala býti Regesta jediným publikačním podnikem ústavu, ač nikterak nebyla posunuta do pozadí. Naopak bylo pečováno, aby nejen doba Karla IV., v jejíž vydávání se uvázali dr. Václav Hrubý a dr. Bedřich Mendl, nýbrž také období pozdější byla obsazena. Pro dobu Václava IV. přihlásili se koncipisté archivu ministerstva vnitra dr. Jaroslav Prokeš a dr. František Roubík, a účast jejich byla na návrh komise a po dohodě s ministerstvem vnitra a ministerstvem školství a národní osvěty schválena (čís. 107.519 ze dne 13. prosince 1923). Pro dobu 1437—1470, jak výše uvedeno, vyhlédnuta byla dr. Blažena Rynešová a pro sbírky formulářové XIV. století, jež budou doplňkem Regest, archivář Václav Hadač, který se jimi již dříve zabýval.

Vedle těchto podniků, které patří do kompetence bývalé regestové, nyní ústavní komise, jejíž návrhy po schválení ministerstva jest ústavu prováděti, byla ministerstvem školství a národní osvěty po založení československého ústavu historického v Římě zřízena komise, jejíž úkolem je pečovati o tento ústav (č. 130.058/22-IV ze dne 7. března 1923) a předkládati ministerstvu návrhy vztahující se k římskému výzkumu. Předsedou komise zvolen prof. Jos. Šusta. Výkonným orgánem této komise

je ovšem historický ústav vydavatelský v Praze, který již svým programem, hledícím nejen k domácímu, nýbrž i k zahraničnímu výzkumu, byl k tomu předurčen.

Pokud jde o římský výzkum, učiněna byla dohoda mezi ministerstvem školství a národní osvěty a zemským správním výborem v Praze, který již několik desetiletí řídil svou zemskou historickou komisí a svým zemským archivem badání ve Vatikánském archivu a jiných archivech vlašských, nahromadil velikou sbírku opisů a vydal řadu publikací římského a jiného vlašského archivního materiálu.

Komise historického ústavu římského ujala se především nového publikačního podniku a odhodlala se vydávati zprávy nunciů na dvoře císařském 1593—1628, t. j. v době, kdy kurie s velikým zájmem sledovala vývoj událostí v Čechách a provedla protireformaci. Jednání komise s římskými ústavami jiných států, účastněnými publikace nunciatur, potkalo se se zdarem. Dále převzala tato komise péči o slovenika vatikánská, která budou vydána podobně jako Monumenta Bohemiae Vaticana, a konečně vzala na sebe úkol pokračovati v této publikaci v dohodě se zemí v XV. století.

Jak z uvedeného římského programu tak i z ostatních plánů výše naznačených je patrné, že historický ústav vydavatelský je vlastně státní paralelou heuristické a ediční složky zemského archivu v Praze. Dával-li mu na př. prof. Kybal téměř týž úkol, jaký měl původně zemský archiv a nazval-li jej proto staronovým ústavem, přál-li si první správce ústavu dr. V. Hrubý, aby tradice zemského archivu byly přeneseny do nového ústavu i s nositeli této tradice, bylo na snadě, že po odchodu jeho na universitu brněnskou ministerstvo školství a národní osvěty učinilo pokus alespoň personální unie mezi oběma ústavami.

Tedy z těchto věcných důvodů se stalo, že ministerstvo školství a národní osvěty svěřilo mi rozhodnutím ze dne 17. srpna 1925 č. 88.737/25-IV. správu ústavu a zároveň mne vyzvalo, abych předložil program dalších prací ústavu.

Nemohu prozatím naléhati, aby se uskutečnila reálná unie mezi oběma ústavami, neboť dosud není vyřešen poměr země

k státu, ale již po zkušenosti prvních měsíců nemohu popírat, že nejen z důvodů vědeckých, nýbrž i z důvodů praktických bych pokládal takové spojení za velmi prospěšné, at by již bylo ve formě jakékoli.

Jedna velká knihovna, jedna velká sbírka soupisů a opisů archiválií, jedna sbírka genealogická, sfragistická, fotografická a jiné, jeden fotografický atelier, jedna galvanostegická laboratoř atd. jistě budou účelnější a mohou být lépe vyzbrojeny, než kdyby se to všechno pořizovalo na dvou místech.

Je-li správnost tohoto úsudku přímo matematicky jasná, mluví i důvody vědecké pro takovýto způsob řešení velmi zřetelně. Myslím, že každý uzná, jak mnohem účelněji by se daly provádět podniky heuristické, kdyby byly spravovány z jednoho a ne ze dvou středisek. Již po krátké zkušenosti je mi patrné, jak při dobré vůli státní a zemští badatelé si na výzkumných cestách mohou navzájem pomáhati a jak mnohdy s nepatrnou ztrátou času může jeden druhému ušetřiti zájezd do některého archivu a tím čas i peníze.

Při vlastní práci vydavatelské nedá se podceňovati úzký kontakt pracovníků, při němž lze vyměňovati vzájemně nabyté zkušenosti a dospívati k větší ediční dokonalosti a k jednodušší technice.

Edice, o něž má pečovati zemský archiv a edice, které má na starosti historický ústav vydavatelský, jak svým založením tak svým obsahem tihnou k spojení. Jsou aneb budou to veliké řady publikační, v nichž se mají vydávati listiny, akta a korespondence vztahující se buď k celé staré České koruně neb k Českému království neb k celému státu Československému. Jsou to edice, které většinou nelze provésti jednotlivci za celý lidský život a které, nemají-li zůstatí nedokončenými torsy, musí mítí svůj domov v ústavu nebo v korporaci, které přetrvají jednotlivce. Za lepší jejich stánek pokládám ústavu než korporace pro lepší možnost organisace a snadnější režii.

Tohoto rázu jsou edice, které jsou spojeny se zemským archivem, a to Sněmy české,¹⁾ Monumenta Vaticana a Acta propa-

¹⁾ Cituji tyto všeobecně známé publikace zkráceně.

gandy a rovněž edice, o něž bude pečovati historickému ústavu, Regesta, Archiv koruny České, Desky dvorské, Monumenta Vaticana (svazky projektované) a Nunciatury.

Bez formální souvislosti s ústavem je publikace zemská Codex diplomaticus, což odůvodňuje její zvláštní ráz s hlediska diplomatiky a následkem toho zcela jedinečný způsob a postup práce.

Protože jsem přesvědčen, že by publikace výše jmenované neměly zůstatí odděleny dvěma různými ústavu a že by z personální unie měla se v budoucnosti vyvinouti unie věcná, nemohu souhlasiti s jakoukoli překážkou tomuto plánu. Nemohu na př. schvalovati širší rámec a nadtitul „Památky dějin československých“ a myslím, že nyní za změněných poměrů ani navrhovatel sám ani členové ústavní (registové) komise nebudou na něm trvati. Jistě by bylo účelnější, aby byly vydávány dále vedle sebe veliké řady publikační, každá samostatně, než aby byly jakýmsi seriemi v nadřaděném rámci „Památek“. Staré zemské publikace, zejména, které již vyšly, by se do něho nemohly vtěsnati, a na př. publikace nunciatury císařské v Praze již svým teritoriálním rozsahem z tohoto rámce vykročuje.

Nechť jsou tedy ponechány jednotlivé řady publikací souvislé obsahem jako samostatné celky, vždyť je to nejen z uvedených důvodů, nýbrž i z důvodů bibliografických a citačních přehlednější.

Tím není míněno, aby se vyloučila možnost děliti některé publikace v serie s vlastní arithmetickou řadou. Někde to bude nutné, jak uvidíme níže.

II.

Nyní mi budiž dovoleno promluvití o vydavatelských podnicích historického ústavu jednotlivě, nejprve o deskách.

Z desk dvorských část, a to knihy provolací, vydává se v Archivu českém, nákladem domestikálního fondu českého, kde je i mnoho jiného materiálu právně historického, kdežto knihy půhonné mají vyjítí v historickém ústavu vydavatelském. Jistě by se vedle zmíněných publikací hodilo pro ústav, aby měl podobnou serií publikací jako je Archiv český, kde by podřadnou

serií byly edice deskové, ale kde by se mohly vydávati také prameny jiného druhu, které by nemohly býti zařazeny v publikacích uvedených výše.

Nerozpakoval bych se navrhnouti, aby historický ústav vydavatelský založil vlastní řadu Archivu českého, který by měl podobnou úpravu. Byl by to tedy Archiv český — řada druhá, kde by se vydávaly především desky dvorské, ale kde by se mohlo také pomýšleti na případné umístění publikace Desk zemských jakožto samostatné serie. O vydání Desk zemských bylo již jednáno v první třídě České akademie a její historické komisi, a zde by bylo možno učiniti východisko další akce.

Představuji si to tak, že by si první třída Akademie zřídila zvláštní komisi pro vydání Desk zemských a že by historický ústav vydavatelský navázal s touto komisí styky a stal se se svolením ministerstva školství a národní osvěty, pokud jde o tento podnik, jejím výkonným orgánem.

Edice Desk zemských je podnik tak ohromný, bude vyžadovati tak mnoho času, zabere tolik vydavatelských sil a pohltí takový náklad, že by první třída Akademie s něj nebyla, kdyby ministerstvo školství a národní osvěty nemohlo poskytnouti zvláštní větší dotaci. Kdyby se tak stalo, nebyla by, myslím, dohoda o složení Deskové komise mezi Akademií a ministerstvem školství a národní osvěty věcí nesnadnou.

Prozatím ovšem věc nespěchá, neboť není tu pracovníků, kteří by vedle zkušenosti měli tolik času, aby se pustili do práce. Budoucí vydavatele Desk nutno teprve vychovati, a tu by bylo dobře pomýšleti na dorost vycházející z archivní školy. Leckterý z absolventů této školy za řízení starších a zkušených odborníků mohl by býti pro takovýto úkol znenáhla připraven. Jejich paleografickodiplomatická erudice spojená s výchovou historickoprávní by je k takovémuto úkolu téměř předurčovala. Vydavatelé Desk byli by ve styku s ústavem buď jako externisté, buď jako jeho orgány. Ústav by za řízení Deskové komise pečoval o provádění práce a o režii a staral se o prostředkování mezi vydavateli, komisí a ministerstvem.

Obdobným způsobem bude nutno upravit poměr historického

ústavu vydavatelského k velikému podniku komise ústavu československého v Římě, edici pražské nunciatury u císařského dvora. Jde tu především o materiál z doby Rudolfa II., který dosud vydán nebyl aneb byl vydán nedostatečně, a také o další materiál předbělohorský. Komise ústavu římského převzala tento úkol před forem mezinárodním. Bylo jí dříve jednati o nunciaturách s některými zahraničními ústavy v Římě, které jí části svého programu přenechaly. Je proto její čestnou povinností, aby pečovala nejen o správnost, nýbrž i o postup práce, pokud možno rychlý, aby se mohla vykázati výsledky. Není třeba se zde šířiti o jednání komise a pracích vykonaných, o tom je pojednáno jinde. Podnik již tak pokročil, že v dohledné době lze mysliti na tisk.

Jakmile se začne tisknout, případně historickému ústavu vydavatelskému, jakožto výkonnému orgánu usnesení komise schválených ministerstvem školství a národní osvěty, starost o práce vydavatelské. Zase zde bude dvojí druh vydavatelů, jednak vydavatelé externí, jimž ústav poslouží svým prostředkováním a prací kancelářskou, jednak vydavatelé, jež bude nutno úže připoutati k ústavu. Není třeba, aby se stali hned úředníky ústavu, nýbrž jakými stálými spolupracovníky, kteří, když dokončí práce heuristické v Římě a jiných místech, kam byli posláni se stipendiem ministerstva školství a národní osvěty, budou se moci usaditi v ústavu, kde budou ministerstvem honorováni za práce spojené s vydáním nashromážděného materiálu tiskem. Dokončili tak určitý svazek, mohou zase jako stipendisté pokračovati ve svém badání v cizině. Osvědčili-li se takový vydavatel a zhostili se svého úkolu výborným způsobem, jistě bude i ministerstvu samotnému záležeti, aby ho buď úže připoutalo k ústavu nebo umístilo jinde, kde by ve své vědecké činnosti mohl pokračovati.

O serii slovenské podniku edičního „Monumenta vaticana“, jež na se vzala komise československého ústavu v Římě, platí mutatis mutandis totéž, co o nunciaturách. I tu bude dobře vykázati se brzy výsledky před forem mezinárodní historické práce v Římě. Podle názoru komise bude se tato edice prováděti takovým způsobem jako dosavadní edice zemská, která se s vědeckého

i praktického hlediska osvědčila. Historický ústav vydavatelský bude k tomuto podniku v téměř poměru jako k nunciaturám.

Pokud jde o publikaci Archiv koruny české, který vyjde prací bývalého správce ústavu historického, prof. V. Hrubého, nemohu leč s radostí uvítati, že korunnímu archivu, který je nejvzácnějším skvostem mezi prameny naší historie, dostane se pečlivého a reprezentačního vydání.

Poněkud šíře se chci vysloviti o publikaci Regest. Doba Karlova již je zajištěna. Plán je do podrobností vypracován, přípravné práce již tak pokročily, že ještě letos spatříme prvé tiskové archy. Pokládal bych tedy za bezúčelné přicházeti nyní s nějakými návrhy na změny, poněvadž by se tím celá práce zdržela. A není toho ani zapotřebí. Komise regestová (nyní ústavní) se pokud možná přimkla k způsobu vydávání Emlerových Regest, tedy k jakémusi kompromisu mezi Regesty ve vlastním slova smyslu a mezi otisky textů. Tento způsob byl účelný pro Emlerova Regesta, poněvadž bylo třeba, aby se rychle shrnul všechn materiál až skoro do poloviny XIV. století. Podobný požadavek je nyní; publikaci Regest z doby Karla IV. nelze již odkládati. Mimo to materiál listin, akt a listů z doby Karlovy lze ještě zvládnouti; ani stanovení jediné řady časové nebude publikovnému materiálu na závadu a usnadní přehled. Listin a listů soukromých není ještě v této době takový přival jako později.

Pokud jde o regestové podniky z doby pozdější i předcházející, myslím že by neškodilo poněkud o nich uvažovati.

Především se obraťme k době předcházející. Regesta krále Jana, jak je máme ve IV. dílu Emlerových Regest, dnes již nedostačují, hlavně proto, že se od doby jeho vydání našlo mnoho listin Janových, které byly v nejrozmanitějších knihách vydány. Jsou to publikace německé, francouzské a vlašské, které je dosti těžko shledávati. Mnoho listin, které byly vydány podle kopií nebo starých tisků, našlo se v originále a vedle toho byly nalezeny listiny ještě úplně neznámé.

Král Jan svou čilou mezinárodní činností založil moc rodu Lucemburského v XIV. století. Jeho působení na Rýně, jeho přátelské styky s Francií, jeho snahy po panství v severní Itálii

poskytnou historikovi ještě mnoho látky k studiím velmi zajímavým. Také itinerář tohoto krále, měnicího stále svůj pobyt, působí dosud veliké potíže. Proto by bylo dobře, aby do programu edičních prací historického ústavu byla zařaděna jakožto samostatná publikace: „Regesta et itinerarium Johannis regis Bohemiae“. Poněvadž se již vyskytl mladý historik, který by se chtěl věnovati tomuto podniku, a poněvadž se nutné práce heuristické — alespoň v Itálii — na návrh komise československého ústavu v Římě již provádějí, nebude nesnadno edici uskutečniti. Také by se při tom mohlo uvažovati o diplomatárii krále Jana.

Mnohem obtížnější je otázka pokračování Regest v době Václava IV. a pozdější. Především bych měl námitku proti tomu, aby se látka Regest dělila budoucím vydavatelům *pouze* s hlediska chronologického, hlavně v XV. a na zač. XVI. století, kdy listina vniká do širokých vrstev zejména městských a kdy zavedením národního jazyka přival listin soukromých se zmnohonásobí.

Má-li badatel stejný zájem věnovati listinám, v nichž jde o politiku království jako kupním smlouvám nepatrných městských objektů, má-li se stejným způsobem zapracovati do spisové pozůstalosti Rožmberků, kteří mají postavení vedlejší vlády v zemi, jako do písemné pozůstalosti kterékoli církevní instituce, pak neprohloubí látky tak, jako kdyby mohl všechny síly věnovat určité skupině věcné. Vnitřní poměr k látce, který je nutným předpokladem zdaru, se nedostaví. To je hlavní příčina, proč namáhavá práce regestová, je-li rozdělena pouze chronologicky, pokračuje zřejmě pomaleji než jiné ediční podniky.

Navrhoval bych jiné rozdělení a jiný postup práce. Základem by bylo, aby především jednotlivci zpracovali určité soubory látky souvislé obsahem, Na př. jeden by se věnoval osobě králově, ústřední vládě a všem listinám, aktům a listům, které se jakkoli vztahují k politice země a stavů. Jiný by měl na starosti materiál městský, při čemž by se musil učiniti výběr jen věcí všeobecně důležitých, na př. městské správy, městských financí a berní a poměru měst k zemi a k vrchnostem. Jiný by se věnoval písemné pozůstalosti institucí církevních. Všichni by mohli pracovati v téměř časovém období a látku nashromážděnou

společně vydati. Každý by svým jménem ručil za správnost materiálu jím zpracovaného, ať už by byla jedna chronologická řada, neb ať by se udělaly dvě, na př. jedna věcí královských, druhá ostatního materiálu. O tom by se prozatím při pracích přípravných nebylo třeba rozhodovati.

Výhodou při tom by bylo, že by každý badatel lépe vědecky vnikl do látky, kterou si obral, že by se v ní stal odborníkem s hlediska věcného, což by bylo ovšem edici velmi na prospěch. Místo mechanického shromažďování materiálu obsahem různorodého nastalo by třídění látky stejnorodé. Myslím, že tímto odmechaničtěním práce by jak editoři tak edice velmi získali. Předpokladem ovšem je ještě těsnější spolupráce s historickým ústavem vydavatelským, neboť jen dobrá organizace by tu byla zárukou dobrého výsledku.

Zejména heuristické práce by musily býti vedeny z jednoho střediska za vzájemné podpory badatelů, hlavně v menších a vzdálenějších archivech, kde by vždy jeden seznamenával, fotografoval neb opisoval také materiál pro druhého badatele, aby se ušetřila cesta a čas. Tak se ostatně částečně pracuje i nyní při chronologickém rozdělení publikace.

Avšak ještě s jiného hlediska bych chtěl promluvit o postupu práce. Jsem přesvědčen, že na konci XIV. a zejména v XV. a začátkem XVI. století budou se musiti před poslední redakcí regestového materiálu vykonati ještě jiné věci. Nechceme-li stavěti od střechy, nevyhneme se tomu, abychom dříve nevydaly některé přípravné edice k Regestům.

Svěřilo-li se archiváři Václavu Hadačovi zpracování sbírek formulářů 2. pol. XIV. století, hlavně z doby Václava IV., ukázalo se příkladně, jaký postup je správný. Dokud nebudeme s těmito sbírkami v době Václavově hotovi, nemůžeme se s dobrým svědomím pustiti do vydávání Regest. V podobné situaci byl na př. Redlich, když vydával Regesta Imperii díl VI., a objevila se důležitá sbírka, „Wiener Briefsammlung“. V úvodu k tomuto dílu Regest pravil, že nebylo lze ani pomyslet na vydání Regest, dokud tato sbírka nebyla zpracována.¹⁾

¹⁾ Böhmer, Regesta Imperii VI, Innsbruck 1898, st. XVIII.

Avšak jsou zde ještě jiné komplexy, s nimiž bude nutno se dříve vyrovnati. Na př. dr. Blažena Rynešová při svých pracích o regestech z doby 1437—1470 narazila na nevydaný neb vydaný jen částečně komplex materiálu rožmberského. Výsledkem jejího badání bylo, že dospěla k náhledu, že by se rožmberské materiálie měly zpracovati, po př. vydati dříve, než se přikročí k redakci Regest. Počátek učinila s kanceláří Oldřicha z Rožmberka, jehož akta a korespondence by chtěla dříve vydati tiskem.

I to lze jen schvalovati a viděti v tom hlubší poměr badatelčin k převzatému úkolu. Nerozpakoval bych se navrhnouti, aby se takováto publikace listin, akt a korespondencí rožmberských pojala do programu ústavu, a aby dr. Blažena Rynešová na návrh komise bylo ministerstvem uloženo vydati písemnou pozůstalost kanceláře Oldřicha Rožmberka jakožto přípravnou edici pro pozdější vydání Regest.

Takovýchto přípravných edicí bude v XV. a začátkem XVI. století více. Není na př. kriticky vydán materiál Sněmů českých z té doby a jiné skupiny podobné důležitosti.

Není třeba je již teď uváděti podrobněji, o tom může uvažovati regestová (ústavní) komise. Vyslovuji jen skromné mínění, že by se mělo přikročiti pokud možno brzy k těmto přípravným edicím v letech 1378—1526, aby se potom usnadnilo a urychlilo vydání Regest.

Také, pokud jde o rozsah, nebude možno v XV. století zachovati směrnici určenou pro Regesta Karlova, nýbrž z materiálu, který se netýká krále a vlády, vybrati jen takové listiny a listy, které mají důležitost pro dějiny země. Ovšem při badání by se bralo všechno, ale pak by bylo nutno učiniti výběr.

Ještě bych si dovolil upozorniti, pokud jde o badatelské podniky, na jednu věc. Ministerstvo školství a národní osvěty má dosud jedinou zahraniční komisi historickou, která má pečovati o výzkum historický v Římě a v Itálii.

Navrhoval bych, aby ministerstvo školství a národní osvěty si zřídilo také podobnou komisi, nejlépe o témže presidiu, která by pečovala o výzkum ve Vídni, kde je nejvíce pramenů pro české dějiny. Tato komise by se nestarala o reparační podniky

ministerstva zahraničních věcí, nedotýkala by se jeho politického zájmu na aktech moderních, ale měla by podobně jako komise římská na starosti vědecký výzkum od nejstarší doby. Historického materiálu i z doby před spojením je ve Vídni dost, natož z doby, kdy Habsburkové byli českými králi.

Později se možná vyskytne nutnost zříditi analogické komise ještě pro jiné oblasti, a nemohu dosti doporučiti, aby ministerstvo školství a národní osvěty takovýmito komisemi, složenými z odborníků, podrželo v patrnosti domácí i zahraniční výzkum historický.

Ještě jednu věc nemohu pominouti mlčením. Soupis archivního materiálu byl od počátku na programu historického ústavu vydavatelského a soupis takový bych pokládal za práci z nejdůležitějších. Zemský archiv už ode dávna podniká takové soupisy českých archivů a ústav historický by měl tuto činnost rozšířiti především na všechny archivy československé. Výsledky těchto prací by se měly uveřejňovati ve zvláštní sbírce Soupisů a katalogů archivů československých. Co je hotovo, by se na badatelských cestách zrevidovalo a mohlo by se vydávati. Historický ústav by hledal spolupracovníky také v řadách archivářů a historiků venkovských, navazoval by styky i s archivy velkými, jichž katalogisace jistě tak pokračuje, že přijde okamžik, kdy soupisy svých fondů dají veřejnosti k dispozici. Také inspektořaty archivů a kruhy konservátorské by jistě neodepřely podpory. A tak by bylo možno součinností všech, a na počátku hlavně spoluprací zemského archivu a historického ústavu, dopracovati se výsledku, který by byl pro práci ediční i historickou neocenitelný.

Z úkolů tuto naznačených nebude arci historický ústav vydavatelský moci vzítí na svá bedra všechny, dokud nebude náležitě vypraven úřednictvem. I to asi půjde za dnešních poměrů jen znenáhla, avšak nelze se nesliti nadějí, že, jakmile zde budou první veřejně znatelné výsledky práce a jakmile se vyskytnou noví pracovníci, kteří podají ukázky své zdatnosti, ministerstvo školství a národní osvěry neodepře ústavu své podpory.

Na konci chci stručně shrnouti program historického ústavu vydavatelského v nejbližší době:

1. Připravovati a vydávati Regesta z doby Karlovy i z doby pozdější, jichž díl, upravený drem. Bedřichem Mendlem (1355—1363), se začne tisknouti již letos.

2. Pečovati o vydání Archivu koruny české, jehož díl z let 1346—1355 prof. Václav Hrubý již tiskne a jež pravděpodobně dokončí budoucího roku.

3. Pečovati o vydání Půhonných knih král. českého soudu dvorského, jichž první svazek má prof. Gustav Friedrich již v tisku, a který může vyjít letošního roku.

4. Připravovati materiál kanceláře Oldřicha z Rožmberka, který chystá k tisku dr. Blažena Rynešová jakožto nutnou přípravu k Regestům jí svěřeným v XV. století.

5. Zahájiti společně se zemským archivem edici Soupisů a katalogů archivů československých, kteréžto soupisy a katalogy byly by součástí jednotného velikého podniku soupisového po dohodě s jinými institucemi.

6. Zahájiti po návrhu předloženém komisi československého ústavu historického jednání s historickou komisí České Akademie o vydávání Desk zemských.

7. Pečovati po návrhu komise československého ústavu v Římě o vydávání Akt nunciatury při dvoře císařském z let 1593 a násl., z nichž první svazky začnou se tisknouti pravděpodobně již budoucího roku.

8. Pečovati o sebrání a vydání pramenů slovenských dějin vůbec a starati se po návrhu komise československého ústavu historického v Římě o heuristické a jiné přípravné práce pro edici slovenské řady Monumenta Vaticana.

9. Podporovati práce o regestech a itineráři krále Jana a pečovati, aby práce ty v dohledné době vyšly tiskem.

10. Starati se o rozmnožení sbírky reprodukcí bohemik ze zahraničních archivů získávaných jednak na badatelských cestách vlastních úředníků, jednak vyjednáváním se zahraničními archivy a knihovnami. Dále pečovati o rozmnožení a pořádání knihovny a sbírek ústavu, jimž se odkazem a smrtí Augusta Sedláčka dostává mimořádného přírůstku.

Literatura.

Zprávy českého zemského archivu. Svazek VI. Pořádá ředitel dr. Jan Bedřich Novák. V Praze 1924.

Nový svazek Zpráv čes. zem. archivu znova ukazuje, že tento ústav je podstatným článkem v organizaci naší dějezpytné práce. Svědčí o tom všeobecně ředitelova zpráva o činnosti ústavu za léta 1918—1922, otištěná na konci svazku (mluvím o ní na konci), a zvláště tři práce jeho úředníků, uveřejněné před ní. První z nich od dra B. Jenšovského, nadepsaná *Knihovna Barberini a český výzkum v Římě* (s. 5—171), dobře naznačuje, co znamená zemský archiv pro náš římský výzkum. Ze druhé od dra R. Kossa, nazvané *Provenience českých archiválií ve státním archivu vídeňském* (s. 173—254), vysvítá význam archivu pro naše vídeňské práce o spisové rozluce. Třetí práce konečně od dra J. Werstadta s názvem *Střediska dokumentů a studií z dějin války světové v cizině* (s. 255—297) je dokladem, že se zemský archiv, zřídív Archiv Národního osvobození, velmi zasloužil o naše badání o světové válce a zvláště o naší revoluci.

Ze základních úkolů našeho římského výzkumu je soustavný soupis bohemik a slovenik v římských archívech a knihovnách. Tato otázka se hlásí od let stále nalahavěji a bude ještě dlouho trvat než řekneme: není jí! Vyžaduje poctivé, obětavé práce, velkého sebezapření, ale i veliké heuristické zkušenosti a hlavně — heuristického talentu! My, bohužel, nemáme dosud dost pracovníků tohoto zvláštního vědeckého odstinu. Jedním z nich je nesporně dr. B. Jenšovský. Zná velmi dobře římské knihovny a archivy, zná je, jako málo kdo z nás, a dovede z nich připravit nám práce opravdu hodnotné. Za první úkol své usilovné snahy o pevný základ našeho vatikánského výzkumu si vytkl seznámiti nás s bohemiky, která nalezl ve známém oddělení knihovny vatikánské, v knihovně Barberinské — a práci jeho máme před sebou.

Jenšovský, naznačiv stručně dějiny knihovny Barberinské a spolehlivě poučiv o jejich inventářích, obrací se k svému vlastnímu úkolu. Vychází od svazků knihovny Barberinské, které obsahují zprávy o koncile kostnickém a tridentském (starších zpráv pro nás v Barberině není), výpisy ze středověkých register, řady

papežské kanceláře, zprávy o nunciatuře 16. století a p. Již zde se nalezne několik drobných poznámek kritických, historických nebo diplomatických, vetkaných do popisu jednotlivých svazků. A dále vysvitne tento Jenšovského způsob popisu ještě jasněji.

Jádro látky, v knihovně Barberinské vyhledané, sestavuje Jenšovský do skupin podle obsahové příbuznosti látky. První skupinu mu tvoří akta konsistorní, obsahující 63 svazky 36. oddělení knihovny. Poněvadž jde o věc zásadní, jak z dalšího vysvitne, budiž mi dovoleno sledovati Jenšovského práci v tomto odstavci o aktech konsistorních podrobněji. Jenšovský nejdříve celkově vyznačuje časové meze akt v knihovně uložených, poté charakterisuje tato akta a upozorňuje všeobecně na povahu bohemik v nich. K tomu význačně připomíná: „Není však úkolem tohoto článku vyčerpati všechna tato bohemica . . . Omezují se zde tudíž jen na některé poznámky, osvětlující zároveň i povahu těchto zápisů.“ Pak naznačuje stručně vznik archivu konsistorního a dále již seznamenává jednotlivé svazky konsistorních akt v řadě chronologické podle jednotlivých pontifikátů, nikoli v pořadí, jak jsou v knihovně uloženy. Jednotlivé svazky popisuje, buď udává je jejich původní název (naznačující jejich obsah) v čele (21) nebo svazky s akty konsistorií téhož papeže shrnuje společným záhlavím (24), na př. „Záznamy o konsistoriích z doby pontifikátu Pavla III. obsahují svazky . . .“ K popisu svazků nebo jejich skupin poznamenává stručnější nebo obsírnější výklad o bohemikách v nich. Výslovně říkám výklad, nikoli seznam (soupis) bohemik, neboť Jenšovský sám hned na místě sestavuje zmínky, roztroušené po celém svazku nebo i svazcích, v souvislejší řadu, někdy i v dost ucelené obrázky té neb oné osoby, těch neb oněch událostí, jednání a p. (srv. na př. ohlas nebezpečnosti tureckého v konsistoriích [22 sl.] nebo ohlas změn na císařském trůně [26 sl.] atd.). Jsou to výklady vždy velmi cenné, většinou zcela nové, přinášející nové zprávy nebo aspoň nová hlediska. Jsou plodem nejen kritiky historické, nýbrž namnoze i diplomatické, takže se v nich často naleznou i důležité poznámky diplomatické, dokazující, že se Jenšovský dobře seznámil se způsobem zasedání konsistorií a s jejich písemnostmi. Ale na tom Jenšovský nepřestává. Historicky zvláště důležité zmínky nebo rozhodná místa z akt, na nichž buduje své výklady, uvádí v poznámce pod čarou v původním znění, někdy i nad čarou v textě (20, 22).

A jako výklad o aktech konsistorních, je stavěn i výklad o druhé, daleko větší skupině látky, kterou Jenšovský v knihovně Barberinské prozkoumal, pátraje v ní po bohemikách, o politické korespondenci, uložené v oddělení Carteggi diplomatici, obsahu-

jícím přes 3500 svazků. Nebudu zde podrobně dokládati, že i tento výklad, který je jádrem celé práce Jenšovského, je pracován stejným způsobem, jako výklad o aktech konsistorních, jen připomínám, že i on je založen chronologicky podle jednotlivých papírů, že i v něm se vykládá o bohemikách v kritických obrázcích, že i v něm se otiskují důležitá bohemika v plném znění buď v textě nebo v poznámce. Poněvadž pak takových důležitých bohemik je zde více než v aktech konsistorních, a jejich otisknutí by bylo málem změnilo práci v edici, zaznamenává je Jenšovský zevrubnými registry a zase nikoli, jak jdou ve svazku za sebou, nýbrž v chronologické řadě. Kromě toho zvláště důležité kusy otiskuje Jenšovský v plném znění v „Přílohách“ na konci práce. Tolik o stavbě práce, o níž mi jde především. Ovšem bylo by křivdou, kdybych zde výslovně neřekl, že Jenšovského výklad o politické korespondenci je ještě lépe propracován než výklad o konsistorních aktech. Kritika je zde ještě hlubší, historický podklad některých odstavců ještě plnější, bohatší, takže tento výklad sám o sobě je vlastně velmi cenná studie o naší „nunciaturní“ látce, svědčící každou stránkou, jak je tato látka Jenšovskému blízká, jak ji ovládá. Ale o to mi nejde, ani o to, abych podle práce Jenšovského upozorňoval na cenu nunciatur pro naše badání dějepisné. To ostatně ukazuje Jenšovský sám velmi pěkně a přesvědčivě. Mně jde o jinou věc.

Ptám se nyní: co Jenšovský zamýšlel touto svou prací? Sám ji charakterisuje (7) jako „práci, jež přihlížejíc k celkovému obsahu velikého a důležitého fondu knihovny vatikánské pokouší se ukázat na význam různorodého obsahu tohoto fondu pro český výzkum italských archivů a knihoven.“ Jindy (9) mluví o své práci, jako o „statu, která . . . pokouší se při celkovém obrazu obsahu jednoho fondu z bohatství pramenů vatikánských ukázat přibližně poměr a podíl věcí českých nebo aspoň českým dějinám blízkých.“ Konečně jinde (19) nazývá Jenšovský svou práci článkem. Tedy nikde ani slůvkem nenaznačuje, že by mu bylo šlo o soupis bohemik v knihovně Barberinské — to dlužno mít na paměti, chceme-li jeho práci správně posuzovati. A přece se nemohu zbavit představy, že hlavní význam práce Jenšovského je v tom, že seznamává, sepisuje bohemika knihovny Barberinské; její část popisná, jež jest podstatným znakem soupisu bohemik, přece jen převažuje nad ostatním zcela jasně, takže v jádře jde v ní o soupis bohemik v knihovně Barberinské.

A jde-li zde o soupis bohemik, budiž mně dovoleno ještě několik slov. Soupis bohemik některého archivu (knihovny) měl by býti, nemýlím-li se, úplný, přesný a vhodně upravený. Jak

tyto tři základní požadavky splniti? První požadavek je, myslím, jasný. Nějaké pochyby mohly by zde někdy vzniknouti jen otázkou, co je a co není bohemikum. Odpověď na ni bude sice vždy do jisté míry subjektivní, ale v jádře vždy bude možno spolehnouti na určité objektivní měřítko v té věci. Bude záležitostí jen na heuristické zkušenosti a historickém rozhledu toho, kdo bude o soupisu pracovati, aby určitou objektivní mírou, co je a co není bohemikum, již zásadně bude zachovávat, na pravém místě na prospěch věci překročil. Již z toho je jasno, že soupis bohemik může, má pracovati jen badatel zkušený.

Obtížnější bude splniti druhý požadavek soupisu bohemik: aby byl přesný, t. j. aby každé bohemikum správně popsal, určil a jednoznačně zaznamenal jeho archivní (knihovní) signaturu. Zde ovšem již bude velmi, velmi mnoho záležitostí na pracovníku soupisu, zde bude jeho odpovědnost největší — ale také zásluha. Leč přes nespornou subjektivnost této práce popisné bylo by, myslím, lze i zde se dohodnouti o nějakém objektivnějším, normálnějším schématě popisu, což by bylo jistě značně na prospěch. Hlavní jeho zásadou, zdá se mi, by měla býti jednoduchost, zaznamenávající prostě jen zjištěné poznatky bez všech kritických poznámek nebo výkladů, popisující jednotlivá bohemika registrem zevrubným nebo heslovým, někdy jen původním nápisem nebo nadpisem, doplněným podle potřeby do žádoucí jasnosti. Kritické vysvětlivky k popisu se shrnou v úvodu celého soupisu. Pokud by to byly jen jednotlivé poznámky, mohly by snad odpadnouti vůbec — neboť, kdo bude pracovati soupis bohemik, bude, doufejme, vždy jen badatel, jemuž budeme moci plně důvěřovati. Konečně půjde při soupise bohemik o to, jak jej vhodně upravit, aby ho bylo možno co nejsnáze užívat. Zdá se mi jen dvojitý způsob možným. Buď bude sebraná látka seřaděna v soupise podle jednotlivých oddílů archivu, o něž jde, a v nich podle pořadí signatur, nebo budou všechna sebraná bohemika sestavena v jedinou chronologickou řadu. A tento druhý způsob je podle mého výhodnější. Historik se bude, myslím, k soupisu bohemik obracet buď s otázkou: jaká jsou v určitém archivu bohemika pro tu neb onu dobu, nebo: jsou-li v něm doklady pro tu neb onu osobu nebo místo. Na tuto druhou otázku odpoví dobrý rejstřík jmenný a místní k soupisu přidaný, na první pak soupis sám přímo, bude-li založen chronologicky. Poněvadž chronologické řadení sebraných bohemik může i jinak o nich nejsnáze poučiti, mám za to, že soupis bohemik by měl býti chronologický. Budou sice při tom souborné jednotky archivní (na př. fascikl korespondencí z řady let) roztrhány, po-

něvadž registry jednotlivých kusů nezůstanou vždy pohromadě jako kusy ve fasciklu, ale soupis bohemik určitého archivu není právě soupis (inventář) toho archivu. Úvod k soupisu bohemik určitého archivu měl by, myslím, stručně poučiti o archivu samém, zvláště upozorniti na souvislejší skupiny bohemik a pokud by bylo třeba, jejich vzájemnou souvislost (na př. původ z jedné registratury, z jedné kanceláře a p.) kriticky vyložit.

Práce Jenšovského mně znova potvrzuje, že tato úprava soupisu bohemik, k níž jsem dospěl svou vlastní heuristickou zkušeností, je asi v jádře vhodná. Lze, myslím, u Jenšovského snadno poznati, že, sestavují-li se v jeho práci bohemika do zvláštních skupin podle obsahové příbuznosti, nikoli jen do jediné chronologické řady, a prokládá-li se popis bohemik historickými a diplomatickými poznámkami nebo dokonce souvislým výkladem, znesnadní se tím užívání práce, jakožto soupisu bohemik, velmi značně. A nad to je neméně jasno, že se ony historické i diplomatické poznámky a výklady ve vlastním popise ztrácejí, sotva kdo je tam bude hledati, a tedy se neuplatní, jak podle své ceny zasluhují. Čili mám za to, že je popis soupisu bohemik zachovati čistý, neprokládati jej výklady diplomatickými a historickými, neboť sloučí-li se obojí, neposlouží se ani popisu ani výkladům. Stejně, jsem přesvědčen, překáží vlastnímu účelu soupisu bohemik texty pramenné, otiskované ať již v textu soupisu nebo v poznámkách pod čarou. Tolik jsem chtěl ještě říci k otázce soupisu bohemik. Znova připomínám, že Jenšovský své práce za soupis bohemik v knihovně Barberinské nevydává. A chápu zcela dobře, že, jsa v ohnisku prací o naší látce římské, neodolal, aby rámce, pro soupis bohemik, zdá se mi, nutného, nepřekročil a sám hned neřekl nebo aspoň nenaznačil, jak se látka, uložená v knihovně Barberinské, dotýká českého výzkumu v Římě. Je tedy název jeho práce *Knihovna Barberini a český výzkum v Římě* zcela správný, ale, je-li práce ta vlastně soupisem bohemik — a to, myslím, je — není její základní úprava dost účelná. Rejstřík jmen osobních a místních, ke práci přidaný, tento nedostatek poněkud zmenšuje, ale odčiniti jej nemůže.

Kossova práce, nadepsaná „Provenience českých archiválií ve státním archivu vídeňském“ je nejasně stavěna i provedena, poněvadž je nejasně myšlena. Svědčí o tom i její název, podle něhož bychom v ní očekávali mnohem více (v práci je zjištěn nebo naznačen původ jen zlomku českých archiválií ve státním archivu vídeňském) a zase mnohem méně (vykládá se v práci leccos, co s daným úkolem nesouvisí, co by proto mělo býti vyloženo jinde, ale za to podrobněji). Zdá se mi, že

Koss, který se jistě účastnil velmi pilně prací o odluce naší archivní látky od ostatní látky vídeňského archivu státního, nenalezl ještě dost času, aby si srovnal spoustu nových poznatků heuristických, ve Vídni nabytých, v jasné celky. Proto asi tato jeho práce je nevykvašená. Je v ní jistě velmi mnoho nového, ale všechno neladně promíseno a někdy i zpřeházeno. Koss ještě množství látky, jež mu přišla ve Vídni do rukou, nezmohl. To se jeví, bohužel, v mnohých dosavadních pracích našich badatelů vídeňských (vyjma články Kazbundovy v tomto časopise, které mají určitou páteř). Kletbou leží na nich spousta nové látky, již nestačí myšlenka zpracovati. Nechci jim toho vytýkati (tedy ani Kossově práci nikoli), je to vysvětlitelné a pro první chvíli snad i omluvitelné, ale je, zdá se mi, čas, aby se naši vídeňští badatelé vzpamatovali: nedejte již, prosím, na příště utonouti myšlence — duch je, který látku posvěcuje!

Koss vykonal ve Vídni jistě veliký kus práce, hodné vši úcty a je jasno, že nám může pověděti velmi mnoho nového. Slibuje také několik dalších prací. Jádrém této práce je známá „činnost“ Rosenthalova, kolem níž se točí celá práce Kossova až na kapitolu devátou. A jako v „akci“ Rosenthalově byl archiv koruny království českého kořistí nejbohatší a úsilí Rosenthalovo o něj největší, zabírá i v práci Kossově místo nejznačnější. Mám sice za to, že naše právo na tento archiv bylo i právnicky tak nesporné a technické podmínky (staré inventáře, konsignace, protokoly, indorsaty), jak jej vrátiti, kam patří, tak jasné a jednoduché, že připraviti a provésti jeho návrat nebylo právě věci příliš těžkou, ale myslím, že mluvím každému z nás ze srdce, poděkuji-li i zde dru Kossovi za práci, kterou návratu archivu koruny království českého tak obětavě věnoval.

Po několika letmých, ne dost jasných poznámkách k dějinám archivu koruny král. českého a po obsírnější zmínce o péči Erlsfeldově o tento archiv, což vše s vlastním thematem práce nesouvisí, obrací se Koss v kapitole druhé k osobě Rosenthalově a jeho posláni v Praze. Toto posláni, jeho důvody, účel i cíl i, jak provedeno, líčí Kos dosti podrobně, bohužel, jen podle vídeňských pramenů. Mám za to, že by se ve zdejším archivu ministerstva vnitra našlo leccos, co by osvětlilo Rosenthalovu „akci“ s druhé strany, se stanoviska českých stavů. Jak a kde byly listiny archivu koruny král. českého ve vídeň. stát. archivu v poslední době uloženy a jak byly zase z ostatní listinné látky tohoto archivu vyloučeny, tedy o vlastní provenienci jejich, jakožto součástí archivu vídeňského, neříká Koss bohužel nic — až to právě bychom podle názvu jeho práce očekávali. Ve třetí ka-

pitole mluví Koss o sbírce Pešínově, zmiňuje se o sbírce Astfeldově, o které slibuje práci zvláštní. První se vytvořila v rukou Pešínových, druhá vznikla péčí nejvyššího zem. písaře sv. pána z Astfeldu. A zase ani o jedné, ani o druhé sbírce nepodává Koss jasných zpráv, kde a jak byly ve Vídni uloženy. Kapitola čtvrtá o komorní a místodržitelské registratuře a o návrzích J. J. Klausera, jak je nově uspořádati, s otázkou provenience našich archiválií ve Vídni nijak nesouvisí, třeba je v ní leccos zajímavého z dějin těchto registratur. Stejně Kossovy poznámky o německém říšském archivu v Praze v kapitole páté nepřinášejí k oné provenienci nic přesného, ač zase je v nich mnoho nového k dějinám onoho archivu. Také kapitola šestá o marném pátrání Rosenthalově v archivu Starého Města Pražského, kapituly vysehradské, řádu maltézského a kláštera broumovského, nepřinášejí nic k provenienci našich archiválií ve Vídni, spíše již zpráva o písemnostech hrabat Kinských v téže kapitole. Podobně i sedmá kapitola, Kossem samým vyznačená hesly: „Pátrání po chebských listinách. Úmysl císař. Marie Terezie, některé listiny odvésti z Chebu do Vídně. Úloha registranta Klausera prohlednouti chebské archivy. Klauserova činnost pořadatelská a inventarisační v chebských archivech,“ obsahuje mnohou novou zprávu o chebských archivech, hlavně městském, ale o provenienci našich archiválií ve Vídni se z ní nedovídáme nic. Také kapitola osmá o „slezských archivech odvezených do Vídně“ ve válce sedmileté jen naznačuje, že bylo cosi odvezeno, ale co a kde to uloženo, neříká. Konečně ani poslední kapitola Kossovy práce o erbanuňkách českých, ač je lépe pracována se stanoviska tematů, nevhovuje, myslím, dosti naší touze poznati osudy těchto erbanuňků ve Vídni. A zde jsme u kořene. Podle názvu čekali bychom od práce Kossovy, že nám vyloží nejen, které naše archiválie se do Vídně dostaly, nýbrž i, a to především, co se s nimi tam stalo, jak, podle čeho je sám ve Vídni poznal, zda byly převezeny nebo nikoli a kde jsou v Praze uloženy, jaké práce ještě bude potřeba, aby se zjistilo ve vídeňském státním archivu a převezlo, pokud bude možno, co je ještě naše. Nemyslím ovšem, že by to mohl Koss vyložit již nyní úplně a konečně, ale zdá se mi, že se měl o to pokusiti podle svých zkušeností. Ty jsou jistě bohaté a zavazují jej. Že by to Koss dovedl, svědčí jasně devátá kapitola jeho práce o „akcesním a submissním prohlášení sněmů zemí českých k pragmatické sankci.“ Ta je skutečně velmi pěkná, zde určitá myšlenka látku zmohla. Ale jinde a velkou většinou, bohužel, látka zmohla myšlenku. Koss utkvěl v látce skoro veskrze, srovnej na př., jak je při ličení „akce“ Rosenthalovy zá-

vislý na jeho pamětních spisech, a p. Proto je jeho práce značně nesouvislá, jakoby stále nastavovaná, nemá jednotné vůdčí myšlenky. Její název „Provenience českých archiválií ve státním archivu vídeňském“ je nesprávný, jsou to daleko více příspěvky k dějinám českých archivů a archiválií.¹⁾

¹⁾ Hrubý mi vytýká, že moje vývody jsou nejasné. Myslím, že nejasností, jichž i po uveřejnění všech svých příslušných prací badatelských bude v dějinách českých archivů a úřadů ještě více, než dosti, nenese nikdo tak bolestně jako já. Neodpověděl-li jsem na některé otázky, jež by toho zasluhovaly, je nutno omluviti tento jistý nedostatek tehdejšími stavem badání. Neboť již čtyři leta byla moje práce v tisku hotova. A během této doby došel jsem často po bludných cestách k novým poznatkům, důležitým zvláště pro určování provenience, jichž bude upotřebeno teprve v kapitolách dalších. Nepochybuji o tom, že Hrubý nalezne i v pokračování mé práce mnohou věc, na níž nebude sto dáti odpověď. Pomůcky, jichž můžeme použiti pro archivní vědecké badání, jsou velmi nedostaččné, a „duch“ Hrubým tolik doporučovaný nemůže přes všechno úsilí proniknouti temnoty, jež zahalují století dějin archivů a úřadů.

Zajisté byli bychom mu za opravné návrhy vděční, zvláště za konkrétní náměty k odborným otázkám z archivních dějin, avšak místo nich pozorujeme všední námitky rázu všeobecného. Bohužel nedovedl se Hrubý mírniti, aby se nestal osobním, když se přes slova uznání snaží zlehčiti mou práci ve Vídni vykonanou. Není zde snad nutno mluvit o obtížích prací, spojených s rekonstrukcí archivů, zvláště jde-li o archivní soubory nebo dokonce o jejich části, kterým po staletí nebylo popřáno archivního klidu. Není třeba archivním odborníkům vykládati o velikosti těchto obtíží, stejně jako není třeba dokazovati, že vývody Hrubého zde uveřejněné ani v nejmenším nepomohou nauce o dějinách starých českých archivů, dosud tak bolestně zanedbávané.

Prvních devět již vytištěných kapitol mé práce: „Provenience českých archiválií ve státním archivu vídeňském“ je věnováno především historii českých archivů. Dalších jedenáct kapitol (X—XX), jež teprve budou vytištěny, je věnováno příslušným studiím o dějinách jednotlivých úřadů a rozborům diplomatickým. Dějiny archivů a úřadů jsou nezbytným předpokladem zkoumání provenience jednotlivých archiválií. Vypátrati a přesně stanoviti provenienci archiválií je předmětem veškeré mé práce ve Vídni, mého vědeckého badání stejně i celého jednání se zástupci rakouských archivů, které bylo k tomu, aby byly navráceny všechny archiválie, na něž máme právo podle archivní úmluvy, uzavřené mezi Československem a Rakouskem.

Poslední čtyři kapitoly (XXI—XXIV) mé práce budou proto obsahovati s použitím předcházejících výkladů o dějinách archivů a úřadů a studií diplomatických přehlednou analýsu všech kdysi ve vídeňském státním archivu uložených českých archiválií se stanoviska provenienčního, a to nejen archiválií, které byly po převratu převezeny do Prahy, nýbrž i písemností, které po ukončení archivní rozluky musely být ponechány ve Vídni. Až do vyjití tohoto pokračování bude třeba, aby měl Hrubý strpení.

Vzhledem k souvislosti výše naznačené a k vědeckému i praktickému cíli svých vídeňských prací, domnívám se, že jsem oprávněn dáti své práci uvedený nadpis.

Celé badání nebylo lze po léta připravovati, poněvadž mělo přímo

J. Werstadt ukazuje ve své práci „Střediska dokumentů a studií z dějin světové války v cizině“ velmi pěkně na základní povahu a účel těchto středisek v cizině a zvláště na to, že u nás nemohlo vzniknouti takové středisko, ústav sbírající dokumenty k dějinám světové války, poněvadž my jsme se války neúčastnili jako samostatný stát, nýbrž jako odbojníci proti Rakousku, usilující o své osvobození z jeho pout. Proto u nás vzniká „Památník odboje“ a Archiv Národního Osvobození“. O obou ústavech

sloužití praktickému účelu, totiž splnění mírové smlouvy. Zároveň dlužno uvážiti, že se před převrátím a před vlastní archivní rozlukou nikdo nezabýval otázkami, které při takové práci se vyskytují, takže bylo nutno začítí úplně od základu. *Rudolf Koss.*

Koss mi nerozumí. Nevytýkám mu, že nepronikl dost do vídeňské látky archivní, nýbrž, že své bohaté heuristické poznatky vídeňské nám předkládá, aniž by si je dříve srovnal tak, aby nás o nich mohl poučiti v souvislém, jasném výkladě. Nevytýkám mu tedy nedostatek ducha analytického, jak se domnívá, nýbrž nedostatek ducha syntetického. Má výtka se týká formy, pojetí práce a ne věci, o níž práce jedná; ovšem nedostatek formy práce, svědčící o tom, že není jasně promyšlena, je mně i nedostatkem celé práce, neboť kdo nejasně píše, patrně nejasně myslil. Dokládám, co tvrdím, těmito skutečnostmi (vzatými namátkou jen z první kapitoly práce): myšlenka, zřídit ve Vídni archiv z písemností vzatých z jednotlivých zemí, není jasně odlišena od myšlenky zřídit archiv při české dvorské kanceláři (175); mluví se o českém korunním archivu, aniž by se naznačilo, co to je a proč Vídeň o něj usilovala (176); mluví se (177) o nařízeních z l. 1706 a 1709 a teprve na následující stránce se dovíme, jaká to nařízení byla; mluví se najednou (185) o Rosenthalovi, aniž se jen naznačí, kdo to byl. Z toho ovšem čtenář, a hlavně látka neznalý čtenář, je zmaten. Proto soudím, že v práci Kossově látka zmohla myšlenku, neboť vyložiti uvedené věci jasně, nebude již vyžadovati žádného výzkumu, jak myslí Koss, nýbrž jen jasně myšlenky. Tento můj soud o nepromyšlenosti své práce potvrzuje sám Koss, tvrdě nyní dodatečně, že tato jeho práce je jen zlomek z práce větší. Napsal-li Koss práci o 24 kapitolách a vydal-li z ní jen prvních deset, aniž by při tom, třeba jen římskou jedničkou, položenou za nadpis, naznačil, že je to jen část práce, nemohu, než souditi, že práce Kossova není promyšlena a domyšlena, jinak by si byla sama přímo vynutila nejen onu římskou jedničku, nýbrž aspoň informační poznámku, ne-li celý úvod s rozvrhem práce a výkladem, co autor svou práci zamýšlí. Ostatně, kdyby byl Koss ve své práci poznamenal, co nyní v té věci na můj referát teprve připojuje, nebyl bych nikdy o jeho práci psal; není mým zvykem psati o pracích nedokončených. Domnívá-li se konečně Koss, že jsem chtěl zlehčovati jeho práci ve Vídni vykonanou, mýlí se. Nemluvil jsem o celé jeho práci ve Vídni, nýbrž jen o archivu koruny král. českého, samém o sobě, a co jsem o něm poznamenal, je mi samozřejmá skutečnost (rozumím tomu také trochu, zvlášť archivu koruny král. čes.); zmínkou o ní jsem chtěl jen naznačiti, že vrátiti domů jiné naše archiválie vídeňské byla a zvlášť ještě bude práce mnohem těžší (to ví jistě Dr. Koss stejně dobře jako já).

Václav Hrubý.

vyloží Werstadt v příštím svazku Zpráv. V tomto svazku sleduje cizí ústavy, soustřeďující dokumenty a studie k dějinám světové války. Je velmi dobře poučen o vzniku těchto ústavů, o jejich organizaci a technice a přehlíží je kriticky v ucelených obrázcích podle jednotlivých zemí. Je zajímavo sledovati, jak každá země, každý stát touž myšlenku: zachovati památky ze světové války, jinak, po svém uskutečnil. Jestliže Belgie ve svém „Archives de la guerre“ usiluje zachytiti vše, co na věky by svědčilo o jejím hrdinství a utrpení ve válce, Italie zřizuje „Ufficio storio-grafico della mobilitazione“, aby zde byla studována „národní mobilisace“ italská. V Anglii vzniká „Imperial War Museum“ s úkolem spíše lidově výchovným, podobné ve svém jádře pařížskému Musée de l'Armée. Amerika ovšem i zde vyniká tím, že shromažďování válečných dokumentů organizovala opravdu obdivuhodně podle přesného plánu, prováděného nejen pomocí státní, nýbrž i za účinné účasti okresů, měst i obcí. Rusko se obrátilo především k dějinám své veliké revoluce, ale smysl pro staré veliké archivy na štěstí nezakulhal, takže jeho „Edinnyj gosudarstvennyj archivnyj fond“ slučuje i prameny k dějinám doby předrevoluční i prameny k dějinám revoluce. Zájem o ni a o dějiny bolševického hnutí a komunistické strany ovšem v Rusku převládá. Také Rakousko a Maďarsko uložilo dokumenty z války světové do starých archivů. V Německu již za války vznikla ze soukromého, popudu „Weltkriegsbücherei“, o dvou odděleních: knihovním a musejním, „která je nyní nejdůležitější ze všech sbírek válečných dokumentů v Německu“. Soustřeďuje pro historické badání nejen dokumenty k válečným dějinám Německa, nýbrž celého světa. Podobně i pařížská „Bibliothèque et Musée de Guerre“, vzniklá hned na začátku války z popudu soukromého, má oddělení knihovní a musejní a má býti „laboratoří dějin války z r. 1914 v její světové všeobecnosti, v jejich různých stránkách a v jejich mezinárodních důsledcích“. Vedle toho je svou musejní částí asi to, co londýnské Imperial War Museum. K podivu i Poláci měli již od r. 1915 své zvláštní „Polskie Archiwum Wojenne“, ovšem soukromé, které po obnově Polska zaniklo; za to vzniklo nové státní „Centrálné Archiwum Wojskowe“. V Jugoslavii vznikl teprve r. 1923 „Ustav za povijest ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca 1908—1918 god“. Vedle těchto ústavů ústředních je ovšem ve všech státech plno menších sbírek válečných dokumentů veřejných i soukromých, omezujících se na zájmy místní nebo na určité zvláštní úseky z dějin války. O tom všem vykládá práce Werstadtova velmi podrobně, jasně, takže lze v ní sledovati různé snahy o zachování paměti na velikou válku velmi

pěkně. Také studie a publikace, které se již k těmto ústavům druží, probírá Werstadt ve své práci, ukazuje na jejich cenu, na jejich směry a cíle. Ze všeho je patrné, že se Werstadt velmi dobře a dopodrobna obeznámil s organizací studia dějin veliké války, takže můžeme být o osud našeho Archivu Národního osvobození úplně bez starosti. Je jistě v dobrých rukou.

Bohatá „Zpráva o činnosti Českého zemského archivu za léta 1918—1922“, sestavená ředitelem archivu dr. J. B. Novákem, důstojně zakončuje tento svazek Zpráv. Ukazuje, jak iniciativním byl zemský archiv, především jeho ředitel, ve všech otázkách, týkajících se našeho archivnictví. Je zde veliký kus dějin našich archivářských snah s otázkami národního archivu, Archivní školy (komise volená, aby vypracovala její definitivní program byla čtyřčlenná, byl v ní také správce Čs. st. historického ústavu vydavatelského, dr. V. Hrubý), Čs. st. historického ústavu vydavatelského a Archivu Národního osvobození. Vše psáno velmi taktně, ale s pýchou na vykonané dílo. Je zde dále neobyčejně průkazně doloženo, co úsilí a práce věnovali úředníci českého zemského archivu záchraně ohrožených archivů, návratu našich archiválií z Vídně, rozmnožení sbírek archivních, pořádání a katalogisaci starých fondů archivních. Nepříznivé poválečné podmínky zdržely značně vzrůst příruční knihovny, publikační činnost archivu a konečně i zahraniční výzkum. Od r. 1922 jímž Zpráva Nováková končí, bylo ovšem zase vše dohoněno.

Václav Hrubý.

Podlaha Ant., Povšechný katalog arcibiskupského archivu v Praze. V Praze 1925, 80, str. 112 + 1 příloha.

Je milým úkolem referovati o knize, která je ne sice úplným splněním, ale aspoň slibným předpokladem vyplnění dávné touhy českých archivářů a historiků po katalogu a inventáři největšího z našich duchovních archivů. Jméno autora Katalogu rukopisů knihovny metropolitní kapituly Pražské samo již zaručuje, že práce byla podniknuta odborným znalcem, a slib jeho, že v podrobné katalogisaci hodlá pokračovati, je nadějí, že brzy „největší duchovní archiv“ bude přístupen vědeckému badání rychlou orientací o jeho základních fondech.

Autor založil svůj Povšechný katalog na principu lokálního uložení archiválií. Podává stručný soupis a přehled archiválií uložených v jednotlivých místnostech (A—H), udává jejich signatury nové (i staré) a časové určení. Všude se jeví snaha zkušeného archiváře netrhati archivních celků a zachovati, pokud možno, staré registraturní rozdělení, uložení i označení fasciкул.

Překvapující je malý počet pergamenových listin a starších pramenů až do první polovice 16. století; starší administrativa od dob husitských a za dlouhé sedisvakance se soustředila v horní konsistoři, která měla své sídlo v pražské kapitule — archiv kapitulní podá jistě vysvětlení a doplňky scházejících akt — mnoho zavinil i zhoubný požár r. 1541. Prvotřídním pramenem je arcibiskupský archiv pro náboženské dějiny české 17. a hlavně 18. století. Relace vikářů, visitační zprávy podle distriktů, prae-sentace (od r. 1564), acta haereticae pravitatis podají, doplněny ovšem materiálem místním, spolehlivý obraz církevní správy arcidiecese pražské. Pozornost literárních historiků zaujme asi oddělení „Manuscripta ad censuram data et alia“, pozornost kulturních historiků inventáře kostelů a far, v nichž se často najdou roztroušeny i zajímavé zmínky o sochařství a malířství 18. věku. Oddělení akt jednotlivých řádů a klášterů je vítaným doplňkem pro českou monasteriologii.

Knížka je opatřena pečlivě pracovaným jmenným i věcným rejstříkem, který velice usnadní hledání, a plánkem archivu, v němž jsou vyznačena jednotlivá stavební období. A s největší radostí se čte kratičká věta, že laskavostí arcibiskupa Kordače byla zřízena pracovna, již archiv dosud neměl.

M. Opočenská.

Kubičková Božena. K počátkům pražského oficialátu.

Zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hl. města Prahy sv. V. V Praze 1925, 80, str. 92.

Studie K. obírá se důležitou, dosud však velmi málo osvětlenou otázkou z dějin církevní správy v našich zemích; poučuje nás o vzniku, oboru působnosti i rozvoji úřadu biskupského oficiála a seznamuje nás zevrubně s písemnostmi, které vznikly z jeho působnosti. Obsahově se dělí na dvě části. První (kap. I.—V.) se obírá organizací úřadu od prvních počátků až do doby arcibiskupa Jana z Jenštejna, kdy byl povlovný vývoj nového úřadu v podstatě ukončen a kdy byla též vymezena jeho kompetence, zejména vůči později vzniklému úřadu generálního vikáře. Druhá část (kap. VI.) jest věnována rozboru písemnosti úřadu oficiálova. Jsou z nich zachovány jenom trosky, takže badání jest velmi stíženo; často bylo třeba vynaložiti mnoho úsilí i kritické pohotovosti, měly-li býti úsudky ne-li bezpečné, tedy alespoň pravděpodobné. Jiné prameny skýtají velmi málo opory a jenom některé podrobnosti z nich mohla K. čerpati. Vylíčení vývoje úřadu, jeho organizace i činnosti spočívá právě na oněch spoře dochovaných písemnostech úřadu

oficiálova, které jsou četnější teprve z doby, kdy byl vývoj už ustálen. Již tím jsou naznačeny potíže — a nejsou to jediné —, které se při práci velmi často stavěly v cestu. Než i tak se podařilo objasnit většinu základních otázek a vystihnouti vznik i vývoj úřadu, jenž v organizační duchovní správě zaujímal význačné místo.

Počátky pražského oficiálátu jakožto trvalé instituce padají do doby Jana IV. z Dražic. Setkáváme se sice již v dřívější době s některými náběhy (za Tobiáše z Bechyně se občas vyskytují delegovaní soudci a za biskupa Řehoře na konci XIII. stol. jest doložen biskupův oficiál), avšak teprve v první čtvrti XIV. stol. se dostavuje pravidelnost a dočasné funkce se mění v stálé zřízení. Souvislost se dostavuje znenáhla. Tím, že boleslavskému děkanovi Tomášovi byla častěji svěřována tato funkce, připravovala se půda změně, která se dostavila po odchodu Jana IV. do Avignona. Tehdy jmenovala kapitula oficiálem mistra Mikuláše, jenž již před tím občas tuto funkci zastával. Mikuláš byl již stálým oficiálem; důkazem toho jest mimo jiné i to, že tehdy byla zavedena úřední pečeť oficiálova. Za dlouhého pobytu Janova v cizině se instituce úplně vžila, takže Jan jí už nezrušil. Na základě, v této době položeném, se rozvíjela dále i po povýšení pražského biskupství na arcibiskupství a včlenila se do soustavy církevní správy. Arnošt z Pardubic, jenž zasáhl do vývoje plodně na všech stranách, položil pevný základ i pro organizační arcib. soudního tribunálu; dal sepsat pravidla, jimiž se měl řídit oficiál a osoby jemu podřízené a doplnil je později nařízením z r. 1356 „De officio officialatus Pragensis et servitoribus officii“, jehož rozbor K. podává.

Vedle přehledného vypsání historického vývoje pražského oficiálátu jest objasněna v první části studie i jeho působnost, organizace (srovnává se s úřadem roty u kurie papežské), způsob řízení před soudem oficiálovým; zde jest též pojednáno o osobách, které se zúčastnily soudního řízení, a jejich úkonech a konečně vyznačen poměr oficiálátu k úřadu generálního vikáře, jenž vzniká po povýšení biskupství na arcibiskupství, ještě za Arnošta z Pardubic. Zde jest třeba povšimnouti si především dvou otázek, které jsou základní důležitosti. První se týká oboru působnosti oficiálovy. Oficiál obstarával u nás výhradně soudní agendu biskupovu. Z prvu byl ustanovován jenom pro určitou věc, později pro všechno soudnictví, spadající do oboru biskupovy moci. Oficiál je plnomocníkem biskupovým a přijímá svůj úřad jenom z jeho rukou. Na důležitou otázku, zda lze pokládati oficiála za pouhého mandataře, či za soudce ordinár-

ního, odpovídá K., že nelze cele přisvědčiti ani prvému ani druhému. Oficiál zastává sice svůj úřad z moci biskupovy, avšak to, že úřad oficiála trvá stále, i když se osoby mění, dodává mu do značné míry rázu soudce ordinárního. Nejlépe lze vystihnouti rozdíl pravomoci oficiálovy a biskupovy tím, že se pravomoc oficiálova označí jako quasiordinární (str. 23—24).

Druhá důležitá otázka se týká poměru oficiála ke generálnímu vikáři. Generální vikářové přejímají část soudní agendy, protože vzrůstala a nebylo možno ovládnouti ji v jednom úřadě. Spolehlivé odpovědi na otázku, co bylo dělitkem, se K. nedobrала, poněvadž dochovaných písemností oficiálových, které by dovolovaly srovnání a dávaly jistotu, jest velmi málo. Pravomoc generálních vikářů byla širší a nevztahovala se jenom na soudnictví. Oficiálovi zůstávalo pouze soudnictví, a to, jak se zdá, z velké části ve věcech sporných; toto připadlo mu podle všeho výhradně. Oficiál měl vyslýchat strany a rozsuzovati spory, vésti soud, ustanovovati zástupce stran a ostatní věci, spojené se soudním řízením; doplňoval tak generálního vikáře v jeho rozsáhlém oboru působnosti.

V první části pojednala K. i o organizační kanceláře biskupských oficiálů a o rozdělení činnosti osob v ní zaměstnaných, v druhé části, jak bylo již uvedeno, podává výsledky diplomatického rozboru oficiálových písemností jak po stránce vnější, tak vnitřní. Dochované písemnosti jsou rozříděny na tři skupiny (protokoly, listiny, formulářové sbírky), které jsou probrány odděleně. Nejdůležitější jsou protokoly neboli akta oficiálova, do nichž byly zapisovány všechny záležitosti, projednávané před soudem oficiálovým. Zachovalo se z nich jenom několik opisů, které jenom stěží umožňují postihnouti jejich ráz i význam. Mimo to jest zachován zlomek manuálu, kamž zapisovali notáři aktů přidělené rozepře nejprve; odtud je přepisovali do register, t. j. oněch podrobných akt, dnes ztracených. Manuály byly rozlišený; do jedněch zapisovány věci sporné, do jiných nesporné. Poměrně hojněji jsou dochovány listiny (jejich přehled podává II. příloha), a to hlavně konečné rozsudky, jež měly pro strany největší význam, a transumpty, autentické opisy originálních listin, pořizované stranám před úřadem oficiálovým; jiné druhy listin jsou zachovány jenom zřídka (srov. k tomu II. přílohu, oddělení druh listiny). Formulářové sbírky, sloužící úřední potřebě oficiálovy kanceláře, jsou většinou pořizeny, jak ukázala K., na základě skutečných listin a doplňují tak aspoň z části skrovný materiál aktový i listinný.

Studie K., jejíž hlavní výsledky jsem vytkl, omezuje se,

jak již titul naznačuje, jenom na diecési pražskou a na vylíčení vývoje do doby, kdy se dospělo k ustálení, ač ovšem autorka neustále přihlíží k vývoji, jež prodělal úřad biskupského oficiála v okolních zemích a hledí odtud analogiemi osvětliti záhady, k jejichž řešení nestačí domácí materiál. Tím však, že jest zde zjištěn i historický vývoj i organizace bezpečně alespoň v hlavních rysech, jest dána základna pro obdobné jiné práce, zejména pro vylíčení poměrů v olomoucké diecési, kde byl vývoj, jak se zdá, poněkud jiný. Také pro vylíčení vzniku a organizace úřadu generálních vikářů jest tu v leččemž položen pevný základ.

O. Odložilík.

Ptaszycki Stanisław, Encyklopedja nauk Pomocniczych historii i literatury Polskiej. Biblioteka Uniwersytetu Lubelskiego. Wydział nauk humanistycznych, nro 2. Lublin 1921, str. 283.

Polští historikové, stejně jako i ostatní pracovníci v jiných vědeckých odvětvích, pokládali za nutné zahájit nové období práce v samostatném státě tím, že provedli jaksi bilanci toho, čím minulé doby přispěly k rozvoji historické vědy, aby tím snáze mohli vytýčiti další směrnice a stanovití nové programy. Historičtí badatelé polští, kteří se zajisté nejednou setkali ve svém vědeckém úsilí s překážkami a obtížemi pramenícími především v nedostatku státní svrchovanosti a v neměsí míře též v rozdělení polského národa do tří různých státních celků, chtěli touto retrospektivou překlenouti rozdíly pracovních metod i cílů zaviněných těmito poměry a začítí práci podle přesného a jednotného plánu. Proto již v r. 1918 v prvním díle sborníku, „nazvaném „Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój“, nalézáme několik statí přehlízejících dosavadní výsledky na poli polské vědy historické a stanovících cesty do budoucna. Mezi nimi čteme též studii vynikajícího paleografa polského, profesora na universitě v Krakově W. Semkowicze, v níž krátce shrnuje, co až dosud vykonáno bylo v Polsku v jednotlivých pomocných vědách historických a načrtává na konec maximální program příštího badání. V článku svém Semkowicz ukazuje především na naléhavou potřebu polské přehledné příručky, obsahující základní poznatky všech disciplín, zahrnovaných pod společný název pomocných věd historických.

A vskutku velmi brzy, a to téměř současně, dostává se polské historické vědě dvou prací, které do určité míry hledí zaplniti tuto mezeru. Jest to jednak *Handelsmana* práce, nazvaná podle Lelewela „*Historyka*“¹⁾, která v jistém smyslu,

¹⁾ díle tom viz recenzi J. B. Novákovu v ČČH XXIX. 1923.

zvláště pak v pojednání o heuristice a též i v jednom odstavci článku o metodě přináší ve zhuštěném přehledu dobrý úvod do těchto nauk, jednak jest to i přítomná práce, o níž chceme se obšírněji zmíniti. Obě dvě práce vznikly převážně za cíly pedagogickými. Ovšem povaha látky práce prvé přispěla zajisté k tomu, že přes svůj vyslovený účel jest skutečným pozoruhodným vědeckým dílem, kdežto omezený obsah, který si stanovila práce druhá, velmi často dal vystoupiti pedagogickému účelu někdy i na úkor vědeckému probírání věci. Můžeme však pronésti tento úsudek snad jen proto, že máme v přítomném díle před sebou vlastně jen prvou část Encyklopedie, pojednávající podrobně pouze o dvou disciplínách pomocných věd historických, totiž o bibliografii a archivnictví, kdežto ostatní části budou patrně následovati v dílech dalších.

Podle programu načrtnutého hned v úvodní stati zahrnuje autor pod pojem pomocných věd historických, vedle všeobecně již v této souvislosti jmenovaných věd, též i bibliografii, archivnictví a nakonec i historickou geografii. Máme-li na zřeteli, že autor prvním dílem Encyklopedie chce dáti základy též i pro badatele v dějinách literatury, nepřekvapí nás, že dílu o bibliografii věnuje tak velikou pozornost. Pro historika tato část, která zabírá plné dvě třetiny knihy, nemůže míti v mnohých svých oddílech takového významu, jako má pojednání o archivnictví. Tak na příklad hned na počátku přehledná studie o vývoji polských názorů na úkoly i význam dějin literatury zaujme především literárního historika. Více již zájmu může vzbuditi dobrý přehled dějin bibliografické nauky, všímající si sice hodně zběžně poměrů v cizině, za to však jdoucí do značných podrobností pokud se týče polské produkce v tomto odvětví. V Polsku bibliografie jak teoretická tak i v praktickém provádění našla mnohé význačné pracovníky a dosáhla nesporně evropské výše v osobě znamenitého teoretika i praktika Karla Estreichera. V r. 1872 počal Estreicher vydávati první díly svého rozsáhlého díla bibliografického, v němž obsáhl celou knižní produkci polskou od prvních tisků až ku konci století devatenáctého. Poslední léta století devatenáctého jsou vlastně již prací jeho syna. 7 dílů jeho Bibliografie polské století devatenáctého, 11 dílů seznamu polských tisků od r. 1455—1889, jakož i jiné monumentální práce Estreichrovy byly pevným základem bibliografických prací polských, na němž nynější doby pracují velmi čile.

Nejen učené společnosti, nýbrž i soukromá nakladatelství dříve i nyní jsou ochotna vydávati periodické publikace věnované jen všeobecné bibliografii. Z nejdůležitějších můžeme jme-

novati: Przewodnik Bibliograficzny, Książka, Nowości Wydawnicze a úřední Biuletyn Bibliograficzny, vydávaný od dubna 1920 knihovním oddělením polského ministerstva osvěty. Právě v tomto oddíle, pojednávajícím o bibliografických periodikách doby nejnovější, pohřešujeme zejména jasné údaje o bibliografických časopisech dosud vycházejících a proto nemůže nám býti spolehlivým vodítkem v tomto oboru také již proto, že od r. 1921, kdy kniha byla vydána, na tomto poli, jak se zdá, nastaly značné změny.

Zajímavou a vítanou praktickou pomůckou jsou však hned poté v oddíle o bibliografii speciální bohaté zprávy o katalozích prvotisků cizích a zejména polských, dále i velmi podrobné údaje o seznamech tisků stol. 16. a konečně i zprávy o knihovnách, chovajících polské rukopisy. Zejména tato poslední část je obšírná a přináší nejen úplný výčet všech polských knihoven, poznamenávajíc u každé jak úplnou literaturu o jejich sbírkách, tak i výčet nejvzácnějších rukopisů, nýbrž i podává zprávu o knihovnách na Litvě, ve Švédsku, v Berlíně, Vídni a jinde, pokud chovají polské rukopisy. Při této příležitosti se zmiňuje též o rukopisných pokladech a vzácných knihovnách, které byly z Polska odvezeny do Ruska, a sleduje dále jejich osudy na půdě ruské. Tato část jest v Polsku dnes akutní již proto, že mírem říšským zavázalo se Rusko všechny odvezené archiválie a knihovny Polsku vrátiti. Dobrým je ku konci tohoto oddílu připojený krátký seznam souborných indexů k časopisům, obsahujícím důležité články historické.

V třetím oddíle knihy, jednajícím o bibliografii systematické, zaujme historiky zejména obšírné pojednání o Finkelově Bibliografii historie polské, jakož i zprávy o bibliografických pomůckách k historii Litvy a Bělorusi, a poukaz na periodicky vycházející bibliografii při Kwartalniku Historycznem. Z jiných částí tohoto oddílu můžeme upozorniti dále na odstavec o bibliografii polské etnografie, státovědy a práva. Vítány budou též i ve čtvrtém oddíle informace o polských pokusech encyklopedistických.

V dalším oddílu, jenž chce podati zprávy o nejdůležitějších vědeckých společnostech, které vydávají prameny k dějinám polským i k dějinám polské literatury, viděli bychom rádi, aby vedle jejich výčtu a informací o hlavních směrnicích, jimiž se při svých vydavatelských podnicích řídí, byly uvedeny též i výsledky jejich činnosti, jakož i seznamy dosud vykonaných prací a to mnohem obšírněji a soustavněji, než se stalo. Pojednání o bibliografii uzavírá autor velmi účelně též i krátkým

referátem o jednotlivých bibliografických a studijních pomůckách, k dějinám polské literatury a k dějinám polským.

Několika poznámkami o nynějším stavu a technickém zařízení polských knihoven a zároveň i krátkou informací o pokusech sestaviti polské seznamy vědeckých odvětví na základě soustavy desetinné, zavírá autor první díl encyklopedie.

Podobným způsobem založena jest i druhá menší část knihy, kladoucí si za úkol podati stručné informace o nejdůležitějších problémech polského archivnictví a osudech všech druhů polských archivů. Po krátkém a příliš snad stručném úvodě o vývoji názorů na archivy v polské vědě historické, přechází autor hned k referátům o cizích pomůckách archivní nauky, z nichž zejména knize Löherově věnuje větší pozornost, již proto, že v polské literatuře moderní není díla, které by knihu Löherovu mohlo nahradit.

V rozdělení archivů na státní a soukromé řídí se schematem Handelsmanovým, který správně spojuje vývoj archivů těsně s vývojem státní správy. Mezi literaturou o polských státních archivech, kterou autor uvádí, bohužel nikoliv v úplnosti, zaujímá význačné místo Balzerova práce „Skarbiec i Archiwum Koronne w dobie Jagiellońskiej“. A tato práce dává právě autorovi příležitost, aby v pojednání o nejdůležitějších archivech samostatně Polsky, zejména pak ve zprávě o korunním archivu polském užil jejich hlavních výsledků. V dalších částech mluví též o hlavním litevském archivu, o korunních i litevských registrech zv. metrika, načrtáváje jejich vývoj a nejdůležitější jejich obsah.

Podobným způsobem počíná si i v pojednání o archivech soudních i zemských. Přehled ten, byť suchý, jest velmi instruktivní a jasný a dává dobrý názor na obsah i ráz jednotlivých archivních sbírek a jejich nynější umístění. Neméně zajímavá jest i teritoriálně již rozdělená část o osudech a rázu archivů Polsky nesvobodné. Mluví se zde o všech archivech v Krakově, Lvově, Lublíně, Vilně, Varšavě a dokonce i v Kijevě.

Archivy polské měly tak jako národ sám v posledním století osudy jistě málo klidné a plné změn a nebezpečí; a jest nyní úkolem nové archivní organisace polské — o jejímž rázu podává autor ku konci svého pojednání o archivech státních též několik, bohužel stručných, informací — aby napravila křivdy minulých dob. Křivdou největší byla jistě soustavná snaha Ruska, zbaviti Polsko jeho archivních pokladů. Mír říšský má tuto křivdu napravití a revindikační práce stojí nyní v popředí všeho zájmu archivní i historické veřejnosti polské. Proto také

věnuje se v knize archivům vyvezeným do Ruska samostatný obšírný odstavec, sledující osudy polských sbírek v různých archivech na půdě Ruska.

V dalším obsahu nechybí ani pojednání o archivech církevních, které není ovšem, zejména v části o archivech klášterních, nijak vyčerpávající a také v uvedené literatuře má hojně mezer. Po krátké zmínce o archivech městských přináší ještě několik málo informací o archivech soukromých.

Béřeme-li práci Ptaszycého do ruky, dáme se snad svěsti jejím titulem k poněkud jiným požadavkům, než nám splní podrobné její pročtení. Přes to však, přes určité zklamání, jež nám připraví, dá nám toto snad příliš mechanicky sestavené pojednání o dosavadní produkci polské ve dvou zmíněných disciplínách pomocných nauk historických jistě velmi mnoho nových a vítaných poznatků, které bychom i u nás třeba jen v této nehotové formě velmi rádi viděli.

Em. Janoušek.

Ludwig Bittner, Die zwischenstaatlichen Verhandlungen über das Schicksal der österreichischen Archive nach dem Zusammenbruch Österreich-Ungarns. — Berlin 1925, str. 39 in 80. — Otisk z Archiv für Politik und Geschichte, 3. (8.) Jahr, Heft 1., str. 58—96.

Bittnerův článek je psán podle přednášek, které měl 6. června 1923 v naší archivní škole a 3. října 1924 na frankfurtském sjezdu německých historiků. Autor, nyní správce vídeňského domáciho, dvorního a státního archivu a přednosta nejvyššího vedení archivů republiky Rakouské (Oberste Archivleitung der Rep. Österreich), vedl šťastnou a taktí rukou všechna mezinárodní jednání o vydání po př. rozdělení archivních fondů býv. Rakouska, a jeho článek je tedy jaksi oficiálním výkladem rakouského stanoviska v těchto sporných otázkách.

Bittner právem hned na počátku říká, že je to v archivnictví zcela ojedinělý případ, aby se rozdělovaly archivy tak veliké říše a v takovém rozsahu, jako se stalo ve Vídni. Aby pak názorně ukázal, jak veliké to byly fondy, načrtává přehled archivních těles bývalého Rakouska. Za jádro — třeba roztržité — lze mít archiv bývalých vévodů rakouských, který se teprve na rozhraní středověku trvalým získáním důstojnosti německých císařův a nabytím koruny České a Uherské rozplynul v archivy jednotlivých úřadův ústředních a v archivy úřadů jednotlivých zemí. V organizaci ústřední správy bylo již s počátku provedeno celkem jednoduché rozdělení podle oborů. Vedle německých říšských úřadů, a to říšské dvorské kanceláře a říšské

dvorské rady fungovaly zvláštní úřady pro finance: dvorská komora a pro vojenství: dvorská válečná rada. Mimo to byla ještě zvláštní kancelář pro věci české a jiná pro věci uherské. V roce 1620 se oddělila od říšské dvorské kanceláře zvláštní rakouská dvorská kancelář, z které za Marie Terezie a Josefa II. spojením s českou dvorskou kanceláří vzešla jednotná spojená kancelář českorakouská a zvláštní ústředny pro císařský dům a zahraniční službu (státní kancelář), pro soudnictví (die oberste Justizstelle) a pro policii (die oberste Polizeistelle). Vedle těchto výkonných úřadů byly kolem osoby panovníkovy seskupeny ještě poradní tělesa, tajná rada 1526—1669, potom tajná konference, od r. 1760 státní rada a v letech 1809—1848 státní konference. V XVIII. stol. byla vytvořena zvláštní kabinetní kancelář, která měla na starosti veškeren písemný styk panovníkův. Pro věci dvoru a dvořanstva fungovaly již od středověku úřady nejv. hofmistra, nejv. komoří, nejv. dvorského maršálka a nejv. podkoní. K tomu přišly v XIX. stol. správní úřady pro rodinný majetek habsburskolotrinský. Všechny tyto úřady a tělesa si vytvořily své archivy.

Organisace ústřední správy po r. 1848 přinesla další rozčlenění zřízením zvláštních ministerstev pro jednotlivé obory vládní činnosti (zahraničí, válka, finance, vnějšek, spravedlnost, kultus a vyučování, obchod a doprava, zemědělství atd. s několika podstatnými přesuny). A konečně vyrovnání s Uhrami r. 1867 vytvořilo ještě zvláštní c. a k. ministerstva pro věci Rakousku a Uhrám společně, a to pro zahraničí, válku a finanční věci s tím související. Dvorské úřady, k nimž přistoupila zvláštní vojenská kancelář císařova, fungovaly i dále po r. 1848. Jako ústřední poradní místa jest jmenovati říšskou radu 1851—1860, mladší státní radu 1861—1868, ministerskou radu a konečně od r. 1867 rakouskou a společnou ministerskou radu a lidové zastupitelské sbory.

Všechna tato ústřední místa si vytvořila své archivy, které jsou buď uloženy v archivních ústavech (v domácím, dvorském a státním archivě, ve válečném archivě, který k tomu ještě přezval archivy generálního štábu a armádních a jiných vojenských velitelstev, ve státním archivě vnitra a spravedlnosti, který je určen, aby uschoval archivní fondy rakouské ústřední správy, v archivě pro dopravnictví, v archivech ministerstva financí a ministerstva vyučování) nebo ještě dosud leží v příslušných registraturách.

K tomu Bittner připočítává archivy vzniklé v jednotlivých zemích, a to jednak ony, které byly již před Habsburky nebo vedle nich, jako králů českých, biskupů salcurských, tridentských a brixenských, republiky dubrovnické a j., jednak archivy vzniklé v zemích již habsburských. Mezi těmi je pak třeba rozlišovati archivy autonomních dříve stávkových správ (jako jsou vědecky organizované zemské archivy v Čechách a na Moravě, v Dolních a Horních Rakousích, v Štýrsku, v Korutanech, v Krajině, v Tyrolech a Vorarlberku) a archivy zeměpanských vlád (jako byly organizované v Dolních Rakousích, Salcursku, Štýrsku, Tyrolech, Haliči, Dalmacii a v Čechách, kde nyní splynul s archivem min. vnitra). K tomu by přišly ještě archivy a registry městské a různých okresních a místních úřadů.

Podle tohoto výčtu, který není ovšem úplný, odhaduje Bittner, že v době převratu bylo na území nynějšího Rakouska asi 200.000 listin, 150.000 kancelářských knih a rukopisův a 600.000 fasciklů s celkovým počtem asi 250.000.000 aktů, kteréžto archívě postaveny na police by činily řadu 60 km dlouhou!

Po tomto úvodním přehledu rakouských archivů, který je i pro naše historiky velmi poučný, přechází Bittner k vlastním jednáním o osudu těchto archivních těles. Čtenáři našeho časopisu znají o téže věci informativní článek *Dr. Jana Opočenského Archivní úmluva RČS s republikou Rakouskou* otištěný v prvním ročníku (str. 51—141), který je psán zcela pochopitelně se stanoviska námi vždy hájeného při jednáních s Rakouskem. Pojednání Bittnerovo, které je jaksi pendantem článku Opočenského, dokumentuje, jak suveréně autor ovládá všechny otázky, které mu bylo řešiti jakožto archivnímu plnomocníku rakouskému.

Zásadní rozdíl mezi oběma články je ve výkladu prvního odstavce článku 189. první redakce mírových podmínek, který zněl:

„L'Autriche remettra sans délai aux Gouvernements alliés ou associés intéressés les archives, registres, plans, titres et documents de toute nature *concernant* les administrations civile, militaire, financière, judiciaire ou autres des territoires cédés. Si quelques-uns de ces documents, archives, registres, titres ou plans avaient été déplacés, ils seront restitués par l'Autriche sur la demande des Gouvernements alliés ou associés intéressés.“

Rakouská delegace se právem obávala slova *concernant*, které by uplatnilo vztahovou zásadu a roztrhalo vídeňské archivy, a snažila se je zaměnit termínem vyplývajícím ze zásady provenienční: *provenant de l'activité*. Třebas se jí však nepodařilo dostat tuto formulaci do definitivního textu, získala přece jen značný ústupek tím, že řečený odstavec byl pojat do

mírové smlouvy jako první odstavec článku 93. se slovem *appartenant*.

Pokud jde o zásadní význam této změny, říká Opočenský (75), že nelze jí vykládat jako oficiální uznání provenienční zásady, ježto kdyby byla mírová konference měla ten úmysl, byla by jistě užila slova *provenant*, které rakouská delegace navrhovala. To bylo také české stanovisko při zjednávání Pražské úmluvy, zračící se v jejím úvodním odstavci: „Ač československá vláda nemá za to, že doslov [má býti „text“; v něm. je „Wortlaut“] článku 93. státní smlouvy St. Germainské vykládati sluší ve smyslu archivní zásady provenienční.“

Bittner však dokazuje, že citovaný odstavec mírové smlouvy podle textu jiných článkův a ducha celé smlouvy a konečně podle analogií, jak byla interpretována a prováděna obdobná ustanovení dřívějších smluv, nelze jinak vykládati, než podle zásady provenienční, že se totiž týká jediné oněch archivů, které vznikly kdysi na územích mírovou smlouvou odstoupených.

Čteme-li důvtipnou argumentaci Bittnerovu, neubráníme se dojmu, že má v zásadě pravdu a jako archiváři byli bychom jistě za jedno s Rakušany v tom, že nelze archivy trhat, a kdybychom si vyměnili úlohy s Rakouskem, nemohli bychom ani vykládat čl. 93. St. Germainské smlouvy jinak, než oni.

Avšak archivy nejsou jenom skladištěm starého papíru, jsou součástí a svědectvím národního života a státního organismu, a mluví-li Bittner (81) o jejich vědeckém, kulturním a politickém významu, domníváme se, že to bylo právě vodítkem naší delegace i mírové konference, když rozhodovala o osudu archivů bývalého Rakouska. Nelze zajisté rozhodovat o archivech jaksi abstraktně podle nějaké teorie, aniž bychom přihlíželi k tomu, čím jsou ty archivy té či oné straně. A s tohoto hlediska není nám pochybnost, že každá mírová konference by po právu stála na naší straně. Četné analogie, kterými Bittner velmi pěkně argumentuje správnost své these, mají základní nedostatek: náš případ, kdy šlo o stát vzniklý ve svém celku z části oddělené mírovou smlouvou od státu poraženého, nemá analogií.

Nejasnost ustanovení mírové smlouvy — a onen článek o archivech je zajisté nejasný — byla pro nás šťastnou shodou okolností odstraněna Pražskou úmlouvou z 18. května 1920, která nám získala daleko více, než St. Germainská smlouva dávala. Že při tom působila v náš prospěch stísněná hospodářská i politická situace Rakouska, jak Bittner (80) otevřeně přiznává, můžeme i my zcela upřímně potvrdit.

Přehlédneme-li však nyní, jaké škody jsme způsobili prováděním Pražské úmluvy vídeňským archivům jakožto uzavřeným a organicky vzniklým celkům, a přirovnáme-li je k zisku našich archivů, můžeme s klidnou myslí říci, že jsme se dopustili nepoměrně menšího zla, než kdybychom byli nechali své fondy ve Vídni osudu, jehož cest nemáme ve svých rukou. A o škodě historického badání nelze snad mluvit, budou-li archivalie řádně a přehledně u nás uloženy a volně přístupny vědeckým badatelům. Že je u nás budeme s větší láskou opatrovat, než by je chovali ve Vídni, je lidsky pochopitelné a nemůže být ani Rakušanům ve zlé vykládáno.

A konec konců i archiváři vídeňští pochopili věcnost našeho stanoviska a na nepatrné výjimky vždy se snažili vyhovět našim požadavkům. Pochválil-li pak Bittner naši rozlukovou delegaci, že provedla ohromný úkol s věcností hodnou uznání, je i naší povinností si připomenout, že rakouští archivní úředníci hájící svých archivů prováděli přes to loyálně úmluvu, kterou v dobách zlych podepsali.

Vladimír Klecanda.

Helmuth Rogge, „Das Reichsarchiv“. — Archivalische Zeitschrift, 35. Band, München 1925, str. 119—133. Též zvláštní otisk.

Říšský archiv německý, o němž podává Roggeova studie obsažnou a zajímavou informaci, byl zřízen říšskou vládou něm. republiky v roce 1919 a je nejmladším, materiálem nerozsáhlejším a co do svých úkolů nejvšestrannějším německým archivem. Veliký rozsah jeho je dán především okolností, že je hlavním válečným archivem nejvojáctější do nedávna velmoci, že je též archivem německé branné moci za světové války. Jeho program a úkol i jeho bohatý materiál poznáváme nejlépe z přehledu jeho organisace a jeho fondů

První skupina politická obsáhne akta zákonodárných sborů a příslušných nejvyšších úřadů říše; budou tu tedy akta kanceláře říšského presidenta, spolkové a říšské rady, říšského sněmu a říšské vlády, kancléře, zahraničního ministerstva a vyslanectev i konsulátů, říšských ministerstev: vnitřní, finanční, práce, min. pro obnovu i úřadů jim podřízených, říš. účetního dvoru, říšské banky atd. spolu s akty dočasných vládních a národních orgánů revolučních z let 1918—19. Druhou skupinu tvoří materiál vojenský; sem patří spisy nejvyššího armádního vedení, velitelstev jednotlivých armádních skupin a armád, generálních a skupinových velitelství, jednotlivých divisí a brigád, pluků a částí, různých vojenských formací, generálních gouvěrnementů

v obsazených územích na západě, na východě i na jihu, dále bývalý válečný archiv velkého gener. štábu s akty, jež se týkají válek od r. 1859 do 1914, akta býv. pruského ministerstva války od r. 1867, jakož i nynějšího ministerstva říšské obrany, říšského úřadu pro námořnictví a pod. Do třetí skupiny náleží věci hospodářské a technické, to jest akta příslušných říšských ministerstev a úřadů, jako ministerstva pro říšské hospodářství, dopravu, pošty, výživu a zemědělství, vedle aktů různých společností a centrál z let válečných. Čtvrtá skupina soustřeďuje „judicialia“, tedy akta státního soudního dvora, říšského ministerstva spravedlnosti, říšského soudu a j. Ve skupině páté bude chován materiál z různých úřadů a národních zastupitelstev z doby před založením nové německé říše, v šesté rozmanité písemnosti původu soukromého, neúředního, jako pozůstalosti, soukromé válečné deníky a korespondence, sdělení vojevůdců a státníků, depozita i opisy z cizích archivů atd. Další oddělení (7.) tvoří t. zv. „Aktenkontrollstelle“ pečující o agendu souvisící s půjčováním archiválií, s přijímáním a rozdělováním nových dokumentů, se skartací a p. Osmý referát o rganisační má na starosti pořizování různých kartoték a statistik, udílení informací a j. Devátou skupinu představuje knihovna, čítající okrouhle 70.000 svazků a brožur, z čehož asi 10.000 svazků zabírá literatura ze světové války; knihovna je systematicky budována se zřetelem k všeobecným a zvláště německým dějinám 19. a 20. století a obsahuje velkou sbírku válečných novin, časopisů, vyhlášek, plakátů atd. Desátý oddíl je archiv mapový a poslední (11.) archiv obrazů, fotografií a filmů. Všecky vyjmenované skupiny a referáty tvoří dohromady jediné velké oddělení Říšského archivu, t. zv. archivní, čili vlastní archiv, který je jádrem a těžištěm celého ústavu.

Vedle něho však existuje ještě samostatné oddělení pro dějiny války, jehož úkol je ryze badatelský, totiž zpracování dějin světové války na základě aktů říšského archivu a tedy za stálé součinnosti jeho archivního oddělení. Proto také je rozděleno podle válečných jevišť na referáty západní, východní, jihovýchodní a italský, k nimž se druží speciální referáty pro železniční dopravu v poli, válečnou vzduchoplavbu a válečné hospodářství. Ze souborného díla o světové válce, o němž se tu pracuje a jež je rozvrženo na 10 až 12 svazků, vyšly dosud první dva; zvláštní svazky budou věnovány otázkám speciálním. K oddělení pro dějiny války je přičleněno ještě zvláštní oddělení G, čili referát pro národní dějepisectví, jemuž v prvé řadě náleží pečovatí o vylíčení jednotlivých válečných událostí v sou-

borné publikaci nazvané „Schlachten des Weltkrieges“, z níž vydáno dosud 11 svazků a dalších 21 je připraveno. Kromě toho pod vedením oddělení G jsou zpracovávány a vydávány dějiny jednotlivých vojenských částí ve sbírce „Erinnerungsblätter deutscher Regimenter“, z nichž dosud vyšlo 130 svazků a více nebo méně je připraveno asi 400 svazků, týkajících se různých formací bývalého pruského kontingentu (— stejně jsou zpracovávány historie vojenských jednotek bývalého kontingentu bavorského a saského). Při tom úřední materiál je doplňován zprávami a záznaky zúčastněných bojovníků, sdružených namnoze v rozličných spolcích bývalých pluků staré armády.

Německý „Reichsarchiv“ má sídlo v budově bývalé válečné školy v Potsdamu u Berlína, avšak není tam ani zdaleka umístěn celý. Tak archiv bývalého pruského ministerstva války zůstal na svém dosavadním místě jako „berlínské oddělení“ Říšského archivu, hlavně však akta dřívější branné moci byla většinou ponechána v odbočkách Říšského archivu, v nichž byla v prvních letech poválečných shromažďována a uchovávána. Takových „Reichsarchivzweigstellen“ byla celá řada (ve Spandavě, Magdeburce, Hannoveru, Münsteru, Vratislavi, Braunsbergu, Drážďanech, Mnichově, Würzburku, Štuttgartě, Karlsruhe, pro akta námořního vojska v Kielu a Wilhelmshavenu); v letech 1924 a 1925 byl pak příslušný materiál soustředěn z důvodů finančních nikoli v jediné ústředně potsdamské, nýbrž v několika pobočkách, jež zbyly po zrušení ostatních. Tak jsou nyní sebrána akta jednotlivých částí staré armády od generálních velitelstev dolů, všechna akta k dějinám pluků a jejich mírové i válečné činnosti atd. uložena u zbývajících poboček: pruské a námořní věci ve Spandavě, saské v Drážďanech, württemberské a badenské ve Štuttgartě, bavorské v Mnichově; tento bavorský materiál byl však již dříve vyjmut ze správy Říšského archivu a sloučen se starým bavorským Kriegsarchivem. Této dislokace válečného archivního materiálu do několika vzdálených středisek se velmi lituje v odborných kruzích s hlediska zájmů vědeckých, jak bylo jednomyslně zdůrazněno na posledním berlínském sjezdu státních archivářů německých (zvláště též jiho-německými účastníky). Nicméně soubor válečných deníků jednotlivých armádních jednotek byl soustředěn v Říšském archivu potsdamském jako hlavní pramen pro dějiny světové války.

Po stránce organizace osobní má „Říšský archiv“, který je jakožto „vyšší říšský úřad“ bezprostředně podřízen říšskému ministerstvu vnitra, v čele presidenta (nyní je jím rytíř Mertz von Quirnheim) a dva ředitele, kteří spravují zmíněná dvě

hlavní oddělení ústavu (nyní dr. Ernst Müsebeck v oddělení archivním a von Haeften v oddělení pro dějiny války). Vedle nich působí a je jim podřízeno několik desítek vědecky kvalifikovaných úředníků: 9 vrchních archivních radů (1 v čele odbočky drážďanské), 45 archivních radů (1 ve Štuttgartě a 2 v Berlíně), 3 pomocní referenti a 7 pomocných archivářů kromě 63 středních a 19 nižších úředníků. Pokud se týče organizace práce archivní je hlavní její charakteristickou známkou rozdělení v řadu samostatných referátů většinou podle jednotlivých archivních fondů a skupin, jež vedou a za něž odpovídají vědecky vyzbrojení úředníci. Toto rozdělení bylo nutné zejména s počátku, měla-li být již z důvodu praktické potřeby (administrativní a j.) zdošana vbrzku ohromná massa registratur a spisů, a osvědčilo se trvale, jsouc na druhé straně doplňováno a vyvažováno pravidelnými konferencemi referentů a pod.

Zvláštní povaha archivního materiálu a zcela nové poměry a měřítko, jimiž byla určována práce „Říšského archivu“, způsobily, že provenienční princip bylo nutno při pořádání a rozřídění archiválií do jisté míry omeziti, takže se systém provenienční kříží s rozdělením věcným. To bylo nutno zejména v oddělení vojenském. Ostatně mapy, fotografické desky a filmy nebylo možno již z technických důvodů uspořádati jinak než ve zvláštních referátech věcných. Vůbec archivy obrazový, mapový a filmový i nesmírná massa spisů různých hospodářských organizací válečných kladla Říšskému archivu zcela nové a nebývalé úkoly archivně technické a vědecké, jež bylo možno řešiti teprve a toliko při pořadatelské práci samotné. Archivní práce však byla a je valně ztěžována nedostatečným umístěním archivu, jehož veliké fondy nutno ukládati též v jiných vzdálených budovách nebo provisorních barácích. Nápravu může přinést jen stavba velikého moderního archivního depôt, k níž snad bude možno přistoupiti v dohledné době se zřetelem k mimořádnému významu nového institutu.

Od svého vzniku měl Říšský archiv trojí úkol: archivně technický, to jest shromáždění a zabezpečení obrovského dokumentárního materiálu, jež zůstavila na konci války stará armáda, správa obsazených území a různé válečné organizace; vědecký - b a d a t e l s k ý, to jest pohotovému studium válečných událostí, jež vyústily v mocný politický a duchovní otřes celého národa a vedly k novým útvarům a podmínkám jeho příštího života; konečně administrativně-fiskální, související s nutností likvidovati politicky organizační, finanční a hospodářské následky války a poskytovat k tomu cíli úřední informace a do-

klady. K těmto úkolům přistupuje však v posledních letech úkol další, jenž je zároveň v sobě zahrnuje, ale i převyšuje, úkol národně-kulturní, jež zdůraznil zejména ředitel dr. Müsebeck u příležitosti výstavy Říšského archivu k německým dějinám od roku 1848, pořádané v říjnu 1924¹⁾. Říšský archiv má shromažďovati a uchovávat všecka akta říšských orgánů zralá k archivnímu uložení a tím představovat jaksi německou říšskou myšlenku přítomnou. Má však dále shromažďovati v rozsáhlém měřítku též prameny k dějinám německého národa jakožto nositele říše, to jest soukromé historické prameny, korespondence jednotlivých osobností, spolků a stran, a tento materiál má tvořit druhou velkou skupinu vedle materiálu úředního, s nímž by se navzájem doplňoval. Nový Říšský archiv chce takto býti zároveň představitelem dějinné minulosti a tradice říše, „organickou institucí, v níž se soustřeďuje státní myšlenka v přítomnosti“ i „národním archivem celého německého národa“. K tomu cíli je třeba, aby Říšský archiv byl v ustavičném styku nejenom s říšskými úřady, nýbrž i s širokými kruhy národa, aby docházel podpory a důvěry na všech stranách. — Jenom ryze archivně technické zvládnutí massy aktů, které již dnes chová, bude vyžadovat celá desetiletí. Ony další a vyšší úkoly vědecké a národní, jež si Říšský archiv ukládá, mají však učiniti z něho pro všecku budoucnost velkou historickou ústřednu německé říše a německého národa, pomník jeho vůle k sebeutvrzení a jednotě uprostřed neštěstí a zhroutil. Výstražné hlasy dějin, jež se živě ozývají z papírových hor archivních spisů, mají býti vždy dobře chápány v budoucnosti a mají spolupůsobiti ke zdaru říše.

V Roggeově stati o Říšském archivě, s jejímž obsahem jsme se právě seznámili, najdeme též odkaz k ostatní literatuře o novém německém ústavu. Nejdůležitější je pro nás zpráva, že v německé řadě známých publikací Carnegiovy nadace k hospodářským a sociálním dějinám světové války vyjde v nejbližší době (měla vyjít již koncem r. 1925) celá kniha o německém Říšském archivě z pera jeho ředitele E. Müsebecka, jehož přednáška „Die nationalen Kulturaufgaben des Reichsarchivs“ a stať „Der systematische Aufbau des Reichsarchivs“ vyšly již dříve první též samostatně ve sbírce Einzelschriften zur Politik und Geschichte v Berlíně 1925, druhá v Preussische Jahrbücher 1923, 191. Bd.)²⁾.

¹⁾ Jeho přednáška vydaná tiskem je zaznamenána dále.

²⁾ Rogge též užil těchto Müsebeckových statí, s jejichž vývody se plně shoduje, jak mohl referent zjistiti, seznámiv se dodatečně s Müse-

Český archivář a interesent všimne si snad na novém velkém archivním a historickém ústavu německém zvláště těchto skutečností: 1. že v Německu vytvořili jediný říšský archiv pro akta všech zákonodárných a správních orgánů říše na rozdíl od menšího a slabšího Československa, kde vytvořena řada zvláštních archivů ministerských; 2. že činnost historicko-badatelská rozvíjí se v Říšském archivě v těsné spojitosti s vlastní prací archivní a že je akcentována jako zvláště důležitá složka celého ústavu; 3. že se při tom neulpívá dogmaticky na známé a u nás někdy nevhodně aplikované holandské teorii archivní, která nemůže vystačit pro všechny zvláštní poměry a potřeby, a že se nový archiv buduje jako středisko historických pramenů k dějinám národním a státním vůbec; 4. že v souvislosti s tím a v důsledku toho se staví do popředí národně kulturní úkol a význam celého ústavu. Soudím, že u nás, kde jsme v popřevratových letech byli svědky sporů o myšlenku ústředního národního či státního archivu československého, v nichž její obhájci stáli přibližně na téže myšlenkové základně, na níž byl vybudován nový veliký archiv německé říše, a kde podnes otázka velkorysé a definitivní organizace archivnictví není rozřešena, mohou nám příklady a podněty přicházející z velkého sousedství německého — právě tak jako i slovanského, ruského — býti poněkud užitečny.

Jar. Werstadt.

beckovou přednáškou o národně kulturních úkolech říšského archivu. O připravované knize věnované říš. archivě podáme referát, jakmile bude vydána.

Zprávy.

Sedmdesáté páté narozeniny Františka Mareše. — Na samém sklonku minulého roku dovršil uvedené jubileum svého života i díla historik český z nejstarších, historik, jež sice osud postavil stranou hlavních středisk vědeckého ruchu, jemuž však naopak dal možnost, aby v klidném poměrně ovzduší malého města a v pracovním archivu nad jiné bohatého a významného uplatnil své vlohy, nesmírnou píli a lásku k vyvolenému předmětu.

František Mareš pochází jako tak mnozí naši vynikající lidé z jižních Čech (nar. 28. prosince 1850 v Bavorově) a velká část jeho dějepisného výzkumu věnována jest jeho rodné oblasti. Po skončených studiích v C. Budějovicích a ve Vídni, kde absolvoval znamenitý tehdy Institut für österreichische Geschichtsforschung, po nějaké době strávené v Římě, kam vyslán byl s dávno již zesnulým historikem a universitním knihovníkem F. Tadrů jako první český zemský badatel a po kratším úředním pobytu vídeňském vrátil se na dobro do svého rodného kraje, aby jako úředník a později ředitel vzácného švarcenberského archivu v Třeboni obohatil znalost jeho minulosti měrou nejhodnější. Za studií vídeňských zajímaly Mareše ještě problémy všeobecných dějin evropských z druhé polovice XVII. století, brzy však se obrací důkladnějším životopisem českého obhájce Vídně proti Turkům (1683) a potomka známého mučedníka pobělohorského, Kapliče ze Sulevic, k tématům z českých dějin. Pobyt v Římě dal mu podnět k studii o dějinách českého hospice v Římě, založeného Karlem IV., a nepřehrané dosud bohatství treboňského archivu, který již Palacký nazval Mekkou českých historiků, poskytl mu hojně látky k dalším pojednáním i publikacím. Tak zejména vydal Popravčí knihu Rožmberskou, Břežanův Život Petra Voka z Rožmberka, korespondenci rodiny Rožmberské a Svamberské, kriticky rozebral Paměti i kroniku Třeboňskou, vylíčil literární činnost treboňských Augustiánů, život Břežanův, práci Palackého v archivu Třeboňském, mincovnictví pánů z Rožmberka i jejich světoznámou hudební kapelu. Velmi cenná byla jeho archivální spolupráce při umělecko-historickém výzkumu jižních Čech, jevící se hlavně v sebraných materiálech k dějinám umění (v několika ročnících „Památek Archaeol. a místopisných“) a ve vzorně zpracované historické části tří svazků „Soupisů uměleckých památek“, věnovaných okresu treboňskému, prachatickému a krumlovskému. Smysl pro staré památky a svěřený mu úřad konservátora jejich byly příčinou záchrany celé řady uměleckých památek na panstvích švarcenberských, zejména v okresu treboňském. S památkovou činností souvisí zajisté i velká a cenná práce o dějinách českého skla, hlavně středověkého (v publikacích České Akademie). Českou středověkou diplomatiku obohatil nám Mareš vydáním spisu „Prokopa pisaře Nového města pražského Ars dictandi“. V posledních letech též kriticky zhodnotil a vydal t. zv. Kroniku Budějovickou z let 1467—1727, jakož i řadu nových zajímavých příspěvků k památným chvílím

roku 1848 ze soukromé korespondence tehdejšího švarcenberského úřednictva. Nesčetné jsou vedle toho Marešovy drobnější studie životopisné, místopisné, kulturně-historické a odborné referáty, uveřejňované po dlouhou řadu let v našich předních historických. Mareš nejen že opatroval svěřený mu archiv a jeho bohatý obsah svým vzorným, svědomitým způsobem až do konce roku 1924, kdy s titulem archivního rady vstoupil do výslužby, nýbrž s nevšední, vzorně kolegiální ochotou vycházel povždy vstříc dotazům i návštěvám všech našich i cizích historiků. Jako svého nejstaršího zasloužilého člena zvolila jej obec našich archivářů jednohlasně prvním předsedou svého sdružení ve „Společnosti archivní školy“ a jako muže vykonavšího veliký kus poctivé a významné dějezpytné práce jmenovalo jej ministerstvo školství a národní osvěty na návrh filosofické fakulty Karlovy university v Praze čestným doktorem.

Jestliže jméno Marešovo položeno bylo v čelo právě vydaného ročníku tohoto časopisu, činí tak vydavatelstvo zajisté nejen z toho důvodu, že ročník spadá v jedno s Marešovým rokem jubilejním, nýbrž i v plném vědomí, že těžiště jeho životní práce a dosažených výsledků spočívá od samého počátku v činnosti archivní. Z toho důvodu také bylo by si přáti, abychom od Mareše dočkali se ještě vedle toho, co uloženo jest snad dosud rozpracováno v zásuvkách jeho stolku, též memoírů archiváře z generace spojující dobu Palackého a Emlerovu s kvasem doby dnešní. Přejeme k tomu všichni jubilantovi hojně klidu, zdraví a hezkou řadu let.

Jan Morávek.

Šedesáté narozeniny biskupa dra Antonína Podlahy byly vděčnou příležitostí přehledky a ocenění dosavadní veliké práce a mnohostranné činnosti tohoto učeného preláta, vzácného mecenáše a horlivého a zasloužilého pracovníka na několika polích práce historické. Na tomto místě nemůžeme ani nechceme zabývat se celou dosavadní činností Podlahovou v oboru literatury náboženské, studií biblických, archeologie a dějin umění a církevních dějin českých, činností to, jejíž bibliografie čítala by dnes již přes půl tisíce spisů, článků a různých příspěvků, ani jeho čilou organizační práci v českých nakladatelských podnicích katolických; zde se chceme jen dotknouti Podlahovy práce ve velkých duchovních archivech českých a jeho publikační činnosti z těchto archivů. Bylo velikým štěstím pro archiv a knihovnu pražské kapituly metropolitní a značným ziskem pro českou produkci historickou vůbec, že r. 1904 stal se správcem těchto pokladů nový kanovník dr. Antonín Podlaha (zvolen 22. září 1903), známý té doby již četnými příspěvky v oboru církevních dějin českých, zvláště v XVIII. století, uveřejněnými v Časopise katolického duchovenstva a ve Sborníku Historického kroužku z pramenů knihovny strahovské, archivu jezuitského, pražské knihovny seminární a odjinud. S jakou láskou a s jakým porozuměním přicházel Podlaha k tomu novému úřadu, patrně z toho, že již ve druhém roce své správy archivu (r. 1905) počíná vydávati zvláštní sbírku pro publikaci pramenů z kapitulního archivu a knihovny, nadešpanou Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis, v níž sám vydal již 18 svazků obsahujících vydání cenných a důležitých pramenů, a to jak z doby předhusitské (Liber ordinationum cleri z l. 1395—1416, Akta korektorů duchovenstva diecese pražské z let 1407—1410), tak z doby reformační, zvláště ze století XVII. a XVIII. V této sbírce vydal též svou záslužnou a často hledanou pomůcku Series praepositorum, decanorum . . . et canonicorum

s. metr. ecclesiae Prag., v níž sestavil především na základě pramenů archivních důležitá data o prelátech a kanovnících pražské kapituly od dob nejstarších až do doby přítomné a k níž později připojil ještě dva dodatky. Vedle této sbírky zakládá Podlaha r. 1908 další podnik „Sbírku pramenů církevních dějin českých století XVI.—XVIII.“, v níž do r. 1914 v 5 svazcích otiskl prameny z uvedeného doby z archivu arcibiskupského, z knihovny universitní a z knihovny kláštera osekého. Za světové války, v době krajně nepříznivé produkci vědecké, ujímá se Podlaha dalšího vydávání Libri erectionum archidiocesis Pragensis saeculi XIV. et XV., počínaje r. 1915 — po čtvrtstoleté přestávce od publikování posledního svazku edice Borového — vydávati, jako obyčejně svým nákladem, VI. knihu tohoto vzácného pramenu k české topografii a dějinám církevním. Z krátké, přímo podiv vzbuzující, doby, v jaké Podlaha uveřejňuje své publikace, i ze skutečnosti, že mimo posleze uvedenou publikaci knih erekcí P. nezakládá velkého soustavného edičního podniku, pro něž by snad po řadu let musil rezervovati určité fondy archivní, ba že naopak jeho publikace spíše upozorňují na další cenný materiál pramenů, vzbuzují zájem a připravují tak práci další, jest patrné, že Podlaha snaží se především seznámiti veřejnost historickou s důležitými prameny sbírek svěřených své péči. S tímto sympatickým rysem vědeckého profilu Podlahova souhlasí i jeho necenitelná práce katalogisační a pořadatelská, a to, jak v archivu a knihovně kapitulní, tak v poslední době též v archivu arcibiskupském. Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské, vydaný ve dvou svazcích r. 1910 a 1922 v Soupisech rukopisů České Akademie, a Catalogus codicum manuseriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur, uveřejněný v XVII. svazku Podlahových Editiones kapitulního archivu (srv. Čas. Archivní Školy II. str. 146) jsou díla, jimiž Podlaha zapsal se zlatým písmem ve vděčnost všech dnešních i příštích badatelů historických. Zároveň připravuje však P. registový inventář listin kapitulního archivu, jichž je téměř 8000, a z poznámek i úvodů jeho dosavadních prací jest patrné, že se i pilně věnuje dějinám kapitulní knihovny i archivu. I lze očekávati, že v tomto směru obohatí ještě neúnavný správce těchto ústavů českou vědou historickou příspěvky vzácné ceny a že kapitulnímu archivu a knihovně dostane se tu děl, jaké jim zatím všechny ostatní archivy budou závidět.

Podlaha nevěnuje se však jen pořadatelské a katalogisační práci v archivu kapitulním; častým používáním při svých edicích i při svých velikých pracích historických seznámil se dokonale s největším našim archivem církevním, s archivem arcibiskupským, a jakmile dostalo se tomuto archivu rozšíření místností, takže mohlo býti přikročeno k soustavnému pořádání, ujímá se P. i zde v druhé polovině r. 1924 práce pořadatelské (zjev to zajisté ojedinělý u preláta tak zaměstnaného církevními úřady, jako jest generální vikář arcibiskupský a světící biskup, jímž je Podlaha od r. 1919, resp. 1920) — a v týdnu svých šedesátin předkládá českým badatelům Povšechný katalog arcibiskupského archivu v Praze, slibuje zároveň publikaci podrobnějších inventářů jeho fondů.

I při svých četných a význačných pracích, věnovaných soupisu uměleckých památek, užívá Podlaha značnou měrou pramenů archivních, až již jde o Soupis akademie, kde Podlaha vydal čtrnáct svazků, ať o samostatné velké dílo Posvátná místa království Českého, kde podle jednotlivých vikariátů podává „dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvát-

ných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém“ a jichž v l. 1907 až 1913 vyšlo nákl. dědictví sv.-janského sedm svazků, věnovaných zatím 12 vikariátům pražské arcidiecése, ať konečně o cenné příspěvky, uveřejňované v Památkách archeologických, jichž je Podlaha od r. 1913 hlavním redaktorem a v nichž v poslední době přináší zvláště cenné látky k dějinám stavby hradu pražského a stavby a výzdoby Svaté Hory. Z různých duchovních archivů a knihoven čerpané jsou ovšem i Podlahovy cenné Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách, jež od r. 1908 uveřejňuje v Památkách archeologických.

Vedle všech prací soupisových i publikací, jimiž obětavě a vytrvale připravuje cennou látku pro další badání dějepisná, přistoupil však i sám Podlaha k velikému syntetickému zpracování historického. Již r. 1897 uložil kardinál Schönborn mladému tehdy prefektu Strakovy akademie, aby podle pramenů v archivu arcibiskupském vypsal dějiny pražského arcibiskupství v době katolické reformace. Po pečlivých studiích, jak ukazují četné příspěvky otištěné v různých časopisech i práce pořadatelské, počíná Podlaha vydávati r. 1917 široce založené „Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.“, jejichž první svazek líčí zatím vnitřní správu a úřady arcidiecése v době arcibiskupa Jana Josefa Breunera (1694 až 1710). Ani v tomto stručném náčrtu nelze nezmíniti se ještě o dvou důležitých podnicích, jež započal Podlaha původně jako spolupracovník zvěčného kanovníka dra Josefa Tumpacha, podnikůch věnovaných sice literatuře theologické, ale přinášejících mnohý prospěch i vědecké práci historické, jsou to „Bibliografie české náboženské literatury od r. 1828 do konce 1913“ (obsahuje téměř 75.000 čísel a životopisy spisovatelů v abecedním pořádku) a „Český slovník bohovědný“ (od r. 1912; vychází 3. svazek). Dodáme-li ještě, že Podlaha jest redaktorem Památek archeologických, Časopisu katolického duchovenstva, Dědictví sv.-janského, že roku 1910 byl jmenován konservátorem pro čtyři politické okresy, že vedle vysokých úřadů duchovních jest též členem zemske školní rady, a že jakožto správce kapitulní knihovny a archivu vychází s velikou ochotou vstříc všem častým používatelům, uvědomíme si teprve, jak plodným a intenzivně činným jest život Podlahův a jak oprávněná jsou vyznamenání, jichž se učenému prelátu dostalo jak od institucí vědeckých (jest členem České Akademie i Král. české společnosti nauk), tak z kruhů církevních (jest domácím prelatem papežovým). Přehlízíme-li dnes rozsáhlou vědeckou činnost Msgra Podlahy mimoděk, ale stále, napadá nám výrazná postava jiného učeného hodnostáře církevního, kardinála Františka Ehrle, který loňského roku v plné tělesné síle, duševní čilosti i tvrdé schopnosti oslavil v Římě své osmdesáté narozeniny, a nemůžeme skončiti jinak, než upřímným přáním, aby i náš jubilant za stejných podmínek dožil se let Ehrlových i dalších.

B. Jenšovský.

Ze státní školy archivní. — Ke státním zkouškám r. 1925 přihlásilo se všech devět žáků třetího kursu školy, kteří podle zkušebního řádu předložili tyto domácí práce: 1. Zámecký archiv v Doksaněch (P. Vladimír Balcarék); 2. Příspěvky k Dobnerově činnosti dějezpětné (Otakar Bauer); 3. Instrukce vydaná pro král. zemske české gubernium r. 1764 (Miroslav Burian); 4. Počátky kláštera žďárského (Rudolf Hurt); 5. Diplomatická studie o listinách a kanceláři Přemysla Otakara II. do konce r. 1253 (Bohuslav Matouš); 6. Neznámý formulář hospodářských in-

strukei v archivu kláštera strahovského (P. Jiří C. Měcháček; 7. Poznámky k druhé Apologii stavů českých (Leopold Peřich); 8. Počátky organizace české komory za Ferdinanda I. (Václav Pešák); 9. Dějiny obchodu císařskou solí v Čechách od jeho vzniku až do války třicetileté (1541—1630) Miloslav Volf).

Písemné zkoušky ze středověké palaeografie a všeobecné diplomatiky, jakož i z novověké palaeografie a diplomatiky vykonány ve dnech 12. a 13. června 1925; ústní zkouška ze středověké i novověké palaeografie, z diplomatiky všeobecné, české i novověké, z pramenů dějin československých, z dějin veřejné správy v území republiky československé (a) církevní, zeměpanské a stavovské, b) krajské, městské a patrimoniální], z dějin práva v zemích českých, ze základních pojmů právních a hlavních pramenů práva římského i kanonického, a z nauky archivní konány dne 19. a 20. června před komisí, jmenovanou ministerstvem školství a národní osvěty dne 5. června 1925, č. j. 62.558-IV/25. Předsedou komise jmenován opět ředitel státního archivu min. vnitra min. rada Dr. Ladislav Klicman, místopředsdou vrchní státní archivář v ministerstvu školství a národní osvěty Dr. Jan Morávek; zkušebními komisary pak jmenováni: Dr. Gustav Friedrich, profesor Karlovy university v Praze, pro středověkou palaeografii a diplomatiku; Dr. Václav Vojtíšek, archivář hl. města Prahy a docent Karlovy university v Praze, pro středověkou diplomatiku českou; Dr. Jan Bedřich Novák, vrchní zemský archivní rada a ředitel čes. zem. archivu, pro novověkou palaeografii a diplomatiku; Dr. Václav Novotný, profesor Karlovy university v Praze, pro prameny dějin československých a dějiny veřejné správy v území republiky Československé (pro správu církevní, zeměpanskou a stavovskou); Dr. Josef Vančura, profesor Karlovy university v Praze, pro hlavní prameny práva římského a kanonického a základní pojmy právní; Dr. Jan Kapras, profesor Karlovy university v Praze, pro dějiny práva v zemích českých; Dr. Josef Borovička, zemský archivní rada v Praze, pro archivnictví, a Dr. Bedřich Jenšovský, zemský archivář v Praze, pro dějiny veřejné správy v území republiky Československé (pro správu krajskou, městskou a patrimoniální). Předsedci komise jmenováni pak ještě tyto odborníci: Dr. Josef Šusta, profesor Karlovy university v Praze, Dr. Kamil Henner, profesor Karlovy university v Praze, Dr. Adolf L. Krejčík, ředitel státního archivu zemědělského v Praze a Dr. Jan Opočenský, odborový rada a archivář ministerstva věcí zahraničních v Praze.

Státní zkoušku s celkovým prospěchem výborným (dva), velmi dobrým (čtyři) a dobrým (tři), vykonali tito pánové (pořadí abecední): 1. P. Vladimír Balcárek, O. Praem., farář v Doksaněch, 2. PhC Otakar Bauer, 3. PhC Miroslav Burian, 4. PhC Rudolf Hurt, 5. PhC Bohuslav Matouš, 6. P. Jiří Měcháček, O. Praem., 7. PhC Leopold Peřich, 8. PhC Václav Pešák, koncipista II. tř. státního archivu min. vnitra v Praze, 9. PhC Miloslav Volf.

Závěrečné zkoušky prvního ročníku čtvrtého kursu archivní školy vykonány písemně dne 17. června, ústní dne 19. června 1925. Podle jejich výsledků přijati pak za žáky druhého ročníku školy dámy a pánové: 1. Ph. St. Marie Vavroušková, 2. Ph. St. Miloš Kratochvíl, 3. Ph. St. Marie Frýzova, 4. Ph. & MUDr. Josef Řehák a 5. Ph. St. Helena Kloboučková.

Studijní knihovna státní školy archivní čítá koncem r. 1925 celkem 2380 svazků.

Přesídliv do Brna, Dr. Václav Hrubý, profesor Masarykovy university, vzdal se počátkem školního roku 1924—1925 přednášek o české diplomatice

na státní škole archivní; koncem téhož roku vzdal se pro churavost přednášek o hlavních pramenech práva římského a kanonického prof. Dr. Josef Vančura. Přednášky o české diplomatice středověké převzal archivář hl. města Prahy Dr. Václav Vojtíšek, přednášky o hlavních pramenech práva římského a kanonického rozděleny tak, že přednášky o hl. pramenech práva kanonického převzal prof. Komenského university v Bratislavě Dr. Vratislav Bušek, o pramenech práva římského docent Karlovy university v Praze Dr. Miloslav Boháček. Zemský archivář Dr. Vladimír Klecanda pro trvalé zaměstnání ve Vídni vzdal se počátkem r. 1925 funkce sekretáře školy, jímž byl od jejího počátku. Místo sekretářské nebylo dosud nově obsazeno.

Jenšovský.

Z Československého státního historického ústavu vydavatelského.

— Ve zprávě o činnosti ústavu jest třeba nejprve se dotknouti osobních změn, neboť tyto souvisí velmi těsně s vývojem ústavu vůbec. Jestliže byl zdržován zdárný postup základního úkolu ústavu, „Regest“, malým počtem úředníků v letech předcházejících, utrpěl na čas tím více v r. 1925 odchodem Dra Václava Hrubého, správce ústavu, na Masarykovu universitu v Brně; prozatímním zástupcem ústavu byl ustanoven adjunkt ústavu Dr. Bedřich Mendl, který jsa zaměstnán plně administrativními pracemi ústavu, nemohl se tak věnovati svému úkolu, Regestům z let 1355—1363. Rychlejší postup práce o Regestech byl umožněn, když ministerstvo školství a národní osvěty svěřilo správu ústavu řediteli Českého zemského archivu Dru Janu B. Novákovi rozhodnutím ze dne 17. srpna 1925 (č. j. 88.737/25-IV.).

Vyzván ministerstvem školství a národní osvěty podal nový správce obšírný program prací ústavu v nejbližších letech, který jest otištěn výše v tomto časopise. Ve svém programu podává J. B. Novák zprávu o stavu prací o Regestech, zmiňuje se též o postupu ostatních edicí, přijatých již dříve do programu ústavu. Zde jest poznamenati pouze, že v r. 1925 vyčerpal Dr. B. Mendl pro Regesta ještě některé venkovské archivy v Čechách a částečně na Moravě, ponechávaje výzkum zahraničních archivů na rok 1926, kdy se již také přikročí k tisku.

Vedle vydavatelské činnosti má ústav řadu jiných úkolů. Ministerstvo školství a národní osvěty vyžaduje si od něho velmi často odborných posudků o historických spisech autorů, žádajících státní podpory a pod. Svěřuje mu úkol získávati fotografické reprodukce bohemik, uložených v zahraničních archívech a knihovnách, poskytující k tomu správě ústavu zvláštní dotace. Cenné služby prokazuje ústav badatelům, vypůjčuje pro ně rukopisy ze zahraničních archivů a knihoven nebo opatřuje fotografické reprodukce zahraničních archiválií. Nemálo času vyžaduje agenda pro Československý historický ústav v Římě, o jehož činnosti podává se níže zpráva zvláštní.

Přízní ministerstva školství a národní osvěty rozmnožuje ústav svou sbírku fotograf. reprodukcí bohemik; v roce 1925 přibylo kromě řady snímků listin z různých zahraničních archivů 1049 snímků korespondence nizozemských stavů s českou vládou v letech 1618—1621 ze Státního archivu v Haagu (sign. „Staten generaal“ sv. 5982). Ve sbírce odlišit pečeti v r. 1925 byly rozříděny a instalovány galvanoplastické odlitky pečeti z hlav. stát. archivu v Drážďanech, již dříve pořízené. Knihovna a sbírka opisů bude podstatně rozmnožena odkazem spisovatele Dra Aug. Sedláčka.

Z českého zemského archivu. — Poslední pracovní období ukazuje, že zvýšená činnost zem. archivu jak po stránce správní, tak po stránce vědecké, nebyla jen přechodným důsledkem mimořádných let poprevra-

ových a nově se vytvářejících poměrů, nýbrž, že nutno s ní počítati jako s trvalým zjevem, vyplývajícím z postavení zemského archivu v nové organizaci vědecké práce v republice Československé. Období jednoho roku je příliš krátká doba, aby se v ní mohl projevit celkový obraz činnosti veliké vědecké instituce, proto letošní zpráva je spíše dodatkem zprávy, otištěné v minulém ročníku tohoto časopisu. V roce 1925 nezaznamenává zemský archiv většího rozmnožení ani organickým vzrůstem ze spisů úřadů a ústavů zemských — je známo ze zpráv novinářských, že veliký archiv Národního divadla nebyl ze spisovny zemského výboru odevzdán zemskému archivu, nýbrž, že byl prozatímně deponován v knihovně Národního musea, jakožto základ prý samostatného příštího archivu, resp. musea divadelního — ani jinými přírůstky nebo deposity. Menší přírůstky, na př. některé spisy patronátního úřadu zemského a jiné, budou vykážány jako obvykle v úřední zprávě v VII. svazku Zpráv zemského archivu.

V pracích pořadatelských práce o nové úpravě a katalogisaci katastrů tereziánských a katastru josefského chýlí se již ke konci a lze předpokládati, že v roce 1926 budou dokončeny. Nově bylo začato s pořadáním staré rodinné korespondence býv. hrabat Šporků i patrimoniálního archivu krnského, které před válkou byly zakoupeny naprosto neuspořádaný a pomíšeny, takže nové pořádní při úplném nedostatku pomocných knih musí vycházeti od počátku a je vešce nesnadné.

Jiné práce katalogisační konány v souvislosti s připravovanou publikací inventářů fondů, uložených v zemském archivu; jsou to podrobná katalogisace listin archivu korunního a příprava inventáře archivu býv. Vlastenecké hospodářské společnosti. Katalog listin korunního archivu prací Dra Rudolfa Kossa jest již v tisku a tisk tento pokročil tak dalece, že lze doufati, že I. svazek katalogu, obsahující listiny až do nastoupení Karla IV., bude vydán ještě r. 1926. Pro další svazek inventářů připravovalo ředitelství inventář archivu Vlastenecké hospodářské společnosti a počalo již se soustavným pořadáním tohoto oddělení. V této práci dostalo se však zemskému archivu vydatné pomoci a zastoupení s jiné strany.

Československé Zemědělské museum dalo totiž r. 1925 podnět k tomu, aby byl uspořádán archiv Vlastenecko-hospodářské společnosti české, aby tohoto důležitého materiálu mohlo být použito pro dějiny českého zemědělství, v první řadě pro dějiny Hospodářské společnosti samotné. Původcem této myšlenky byl jednatel musea Dr. J. Kazimour, docent zemědělských dějin na vysoké škole zemědělského inženýrství. Ministerstvo zemědělství uvítalo tento podnik s velikým zájmem a ustanovilo koncipistu zemědělského archivu Dra Václava Černého, aby se této práce ujal, pokud ho není nutně třeba v zemědělském archivu. Dr. Černý započal svou práci v zemském archivu v jarních měsících r. 1925 a po dohodě zástupců Zemědělského musea s ředitelstvím zemského archivu, jež z pracovních povinností upustilo od další katalogisace svými úředníky, ujal se též pořádní archivu, jak bylo v plánu zemského archivu. Pořádní archivu již zdárně pokračuje: pořadatelé jde jak o to, aby uspořádal archiv podle archivních zásad, tak zároveň i o to, aby ho zuzitkoval věcně pro zmíněný účel. K materiálu spisovnému z let 1770—1872, který zemědělská rada r. 1905 deponovala v zemském archivu, připojil Dr. Černý v posledních dnech ještě některé doplňky spisů a hlavně knih, které dosud ležely bez dohledu ve skladišti zemědělské rady; jsou to jednak knihy pomocné (s mezerami), jednak protokoly o schůzích, matriky členské a j. Budou tedy, jakožto inventář archivu Vlastenecké hospodářské spo-

lečnosti, zařazeny do řady soupisů zemského archivu výsledky práce dra V. Černého. Ředitelství zemského archivu zahájilo pak přípravy pro další svazky soupisu, jež mají přinést katalog reversů k zemi (Dr. Vlad. Klecanda) a inventář spisů sněmu království Českého (Dr. B. Jenšovský).

Rovněž v publikační činnosti o velikých edicích zemského archivu pokračováno pravidelným tempem. Tisk druhého svazku XV. dílu Sněmů českých, vydávaného ředitelem archivu Drem Novákem, pokročil velmi podstatně, takže koncem roku vytištěno již sedmdesát archů. Vydavatelem třetího svazku tohoto dílu ustanovil zemský správní výbor počátkem r. 1925 zem. archiváře Dra Jenšovského. Ředitelství doufá, že tento svazek, který bude obsahovati podrobné rejstříky k oběma prvním svazkům dílu XV., bude vydán zároveň s druhým svazkem tohoto dílu Sněmů. Také v tisku XII. dílu Sněmů českých (sněm r. 1606), vydávaného arch. radou Drem J. Borovičkou bylo pravidelně pokračováno. — Po návrhu ředitelství zemského archivu usnesl se r. 1924 zemský správní výbor, aby v souvislosti s edicí Sněmů českých byla vydávána také Knihovna Sněmů českých o svazcích aspoň desetiarchových, které by obsahovaly historická zpracování, vzešlá z přípravných i edičních prací vydavatelů akt sněmovních a vztahující se k dějinám sněmů českých a k dějinám poměrů stavovských vůbec, zvláště pak v době, již je věnována edice Sněmů českých.

V publikaci Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia pracoval dr. Jenšovský o úvodu a rejstřících k III. svazku edice (Acta Urbani V.), jehož text jest již vytištěn. Dr. Stloukal pokračoval v tisku prvních archů svazku IV (Acta Gregorii XI.). Tisk t. zv. úvodního svazku této publikace, který bude obsahovati akta papežů Jana XXII. a Benedikta XII., svěřen byl zemským správním výborem koncipistce zemského archivu Dr. Věře Kosinové, která pracovala již v archívech vatikánských o registrech Jana XXII. a která i roku 1925 pokračovala v těchto pracích výzkumných (v. níže). K rozsáhlému úvodnímu svazku publikace Acta S. Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia tiskne vydavatel Hynek Kollmann již rejstřík. Zároveň započato též prací Kollmannovou i s tiskem druhého svazku I. dílu Akt Kongregace (1622—1626), jehož první svazek vydán byl r. 1923. — V tisku jsou již také některé články, připravené pro VII. svazek Zpráv českého zemského archivu; tento svazek podle nynějších dispozic ředitelství má vyjít r. 1927.

Výzkum zahraničních archivů dál se opět zvláště se zřetelem k uvedeným publikacím a edičním podnikům zemského archivu. Zabývá se osudy jednotlivých skupin listin archivu korunního, dr. Koss pracoval v archívech německých, a to jednak ve Vratislavi, ve Zhořelci, a v Budyšině, jednak ve státních archívech bavorských, zvláště v Mnichově. Dr. Věra Kosinova pokračovala pak z uložení zem. výboru od října roku 1925 v archívech a knihovnách vatikánských ve svých pracích pro úvodní svazek zemské publikace Monumenta vaticánských (Acta Johannis XXII. et Benedicti XII.), přihlížejíc zároveň též k aktům z diecesí ostruhomské, nitranské a jagerské, které budou vydány v publikaci slovenik v rámci programu Československého ústavu historického v Římě.

Pro podrobný soupis listin královských českých panovníků z rodu Lucemburského pracoval Dr. Emil Schieche, bývalý člen rakouského ústavu pro dějepis ve Vídni a bezplatný volontér čes. zemského archivu, v městských archívech v Plzni, v Chebu, v Chomutově, v Zatici a v Lounech, vyhledávaje tu listiny krále Jana Lucemburského.

Výzkumem zahraničních archivů získáno bylo r. 1925 opět přes

jeden tisíc nových přepisů, zvláště z archivů vatikánských, ze státních archivů italských v Modeně, ve Florencii a v Turíně, z archivu La Marmora v Bielle atd. Přepisy tyto v první řadě mají sloužit velikým edičním podnikům zemským, jsou však podle možnosti předkládány i vědeckým badatelům nebo ústavům. Ve veliké míře zapůjčeny byly na př. letošního roku opětně všechny přepisy, týkající se pražské nunciatury Spinelliho, Ferreriho a Caetaniho, Československému ústavu historickému v Římě ke studiu jeho členů, pracujících v římských archivech o přípravě edice císařské nunciatury v době jmenovaných nunciů.

Příruční knihovna zemského archivu rozmnožena byla v uplynulém roce dary, výměnou a koupí o 395 děl o 688 svazcích; zvláště pak v tomto roce doplněno bylo oddělení publikací, vztahujících se k pracím z archivů italských, zejména vatikánských. Toto oddělení, jež mezi jiným ve značné úplnosti obsahuje též publikace historických ústavů a vědeckých škol římských, možno dnes pokládati za jediné toho druhu v republice.

Vedle veliké agendy, spojené se zahraničním výzkumem, s edičními podniky archivu i s podporou vědeckých prací soukromých badatelů (vy-půjčování rukopisů, dotazy ve věcech odborných a pod.), jest ovšem nutno zmíniti se i o značné agendě úřední, týkající se otázek historických nebo historicko-právních, pamětních knih obecních a místních dějin vůbec, majetku pozemkového, radikovaných živností, knih pozemkových, zemských katastrů atd. Celkem r. 1925 činila úřední agenda zem. archivu 3130 čísel jednacích. Vedle toho ovšem značný počet stran vyžadoval informací ústních a žádal za předložení archivních dokladů v pracovně archivní; v celku pro práci vědeckou i pro zjišťování různých právních nároků vykonány v pracovně zemského archivu 3173 návštěvy.

Koncem r. 1924 založen byl v zem. archivu fotografický a konser-vační atelier; úředník, spravující tento atelier (kanc. oficiál Voldan), pro doplnění svých zkušeností vyslán byl na krátký čas do konservační laboratoře zem. archivu moravského v Brně a do galvanoplastického a galvanostegického kabinetu hlavního státního archivu v Drážďanech.

Krátko po převratu (v lednu r. 1919) byl při zemském archivu zřízen rozhodnutím zem. správního výboru zvláštní Archiv národního osvobození, jehož vedení od počátku bylo svěřeno dru Jaroslavu Werstadtovi. Jeho úkolem bylo shromážďovati dokumentární materiál k dějinám naší osvobozené revoluce ve všech jejích složkách, tedy hnutí zahraničního i domácího, akce politické i vojenské atd., jakož i publikovati prameny k dějinám našeho osvobození pro studium vídeňské. Později však vznikl vedle tohoto archivu nový ústav s obdobným programem při ministerstvu nár. obrany: Památník odboje, označený nyní jakožto „museum a archiv zahraničních vojsk“, jehož archivní oddělení chovající hlavně archivy legií vyvíjelo se ve styku a pracovalo v součinnosti s archívem osvobození, jež byla umožněna jeho zatímním usídlením v místnostech zem. archivu. Při tom bylo vždy počítáno s úplným spojením obou těchto archivních středisek v jediný archiv celé naší revoluce, který má tvořiti vedle musea druhou hlavní složku příštího „Památníku osvobození“, pro něž je projektována důstojná budova jednak na vrcholu, jednak na úpatí žižkovského vrchu. Proto o dosavadní činnosti a sbírkách Archivu nár. osvobození na jedné straně a zároveň o rozvoji a stavu archivu legií na druhé straně bude třeba podati budoucně zprávu zvláštní. Při Archivu národního osvobození zřízena jest zvláštní knihovna literatury z války a o válce světové, čítající koncem r. 1925 již 6300 svazků; podrobnější zpráva o jejím obsahu a správě bude podána ve stati o Archivu národního osvobození.

V osobním stavu úředníků archivu zemského nenastaly r. 1925 změny podstatné. Ředitel zemského archivu vrchní zemský archivní rada Dr. Jan Bedřich Novák povýšen byl ke dni 1. ledna 1925 do IV. hodnostní třídy; zemskými archivními rady VI. třídy hodnostní jmenování zemští archiváři Dr. Bedřich Jenšovský ke dni 1. června 1925 a Dr. Rudolf Koss ke dni 1. září t. r. Koncipista Dr. Jaroslav Werstadt jmenován byl zemským vicearchivářem VIII. hodn. třídy s platností ode dne 1. srpna 1923. Zemský archivář Dr. Vladimír Klecanda, jemuž po dobu jeho prací v kulturně-historické komisi při československém vyslanectví ve Vídni byla udělena úplná dovolená, vrátil se z této dovolené dne 1. ledna 1926.

Jenšovský.

Z archivu ministerstva vnitra v Praze redakci zpráva zaslána nebyla, poněvadž archiv tento vydá ještě tohoto roku své vlastní úřední zprávy.

Z archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze. — V oboru vnější činnosti archivní zaznamenává archiv v roce 1925 uzavření archivní úmluvy s republikou Polskou dne 23. dubna 1925 (ratifikace její vyměněny byly dne 14. dubna 1926). Jednání s Maďary nevedla ani tohoto roku k cíli. Spisová rozlučka rumunská prováděla se během celého roku 1925 prostřednictvím příslušných komisí přidělených k županskému úřadu ve Velké Sevljuši. Spisová rozlučka rakouská byla skončena, pokud jde o jádro tradic. Pokud jde o soupis společného materiálu, byla agenda jeho organisována. Definitivní organisace této práce bude jedním z hlavních úkolů archivu v roce 1926.

V roce 1925 počal archiv vědecky badati v pramenech historických, chovaných v archivech a knihovnách francouzských v Paříži.

Hledě k archivním pracím uvnitř archivu, šlo v roce 1925 především o pořádání politické registratury ministerstva zahr. věcí. Nejstarší ročník (1918/1919) politických zpráv byl archivně spořádán a indikován.

V oboru vědeckého využitkování materiálu připravil archiv v roce 1925 do tisku druhou serií publikací archivu ministerstva zahrani. věcí, obsahující soupis bohemik v cizině. Svazek první jest v tisku. Bude obsahovati monografii dra Karla Kazbundy o archivu mladší státní rady rakouské s připojeným soupisem bohemik. V serií první publikací archivu tisknou se dokumenty, týkající se čl. otázky, chované v carských archivech. Vydavatelem jejím jest J. Papoušek.

J. Opočenský.

Z čl. státního archivu zemědělského v Praze. — Archiv zemědělský prováděl v roce 1925 rozsáhlé práce pořádací. Především uloženy byly spisy býv. rakouského ministerstva orby, převzaté v dřívějších letech z Vídně, tím způsobem, aby jednak usnadněna byla dosavadní evidence tohoto fondu, čítajícího na čtvrt milionu spisů, jednak aby některá nejdůležitější oddělení (jako spisy vodoprávní, meliorační a spisy z nejbližších let před válkou), jichž jest pro úřední potřebu ministerstva zemědělství stále ještě zapotřebí, byla k tomu účelu uzpůsobena. Vedle toho zpracován byl archiv inspekce statků Tereziánského ústavu šlechtičen z let 1760—1919 a uspořádán podle starých repertářů, takže jest nyní přístupen vědeckému badání. Podobným způsobem byl uveden do původního stavu rozsáhlý archiv panství Karlíštejnského, obsahující důležité prameny k hospodářským dějinám

od dob války třicetileté. Též i méně rozsáhlý archiv sestátněného statku Štěkně z 18. a 19. století byl připraven k vědeckému prozkoumání. Po ukončení těchto prací bylo možno přikročit k pořádání a konservování archivů nadačních statků Hlubočep, Malešic, Michle, Středokluk, Tuhoměřic, Hrdlořez, Vysočan a Chval, které archiv převzal ve stavu velmi žalostném. V pracích těchto se pokračuje. Také část archiválií pražského ředitelství státních statků byla definitivně uspořádána. Dále mimo archiv pracoval jeden archivní úředník na sestavení inventáře archivu „Hospodářské společnosti“, uloženého v archivu zemském.

Do nově založeného oddělení archivů literárních pozůstatostí získána byla pozůstatost a korespondence odborného spisovatele Jana Ev. Chadta-Sevětinského.

V péči o archiv a hospodářské registratury státních a nadačních statků bylo pokračováno, jakož i v dozoru na archivy zabraného velkého majetku pozemkového.

Pomocná archivní knihovna doplněna velmi značně; čítá nyní 5604 inventárních čísel asi o 10.000 svazcích a 229 mapách. Odborných časopisů historických, místopisných a vlastivědných, domácích i cizozemských odebráno 148.

E. J.

Z archivu Národního Musea v Praze. Sbírky archivní byly v roce 1925 značně rozmnoženy jednak dary, jednak koupi. Zejména lze upozorniti na koupi většího počtu velmi důležitých listin moravských z XVII. a XVIII. stol. a některé sice drobnější, ale přece neméně významné náklady a dary. Archivní správa snaží se zachytiti tak pro veřejný zájem důležité archiválie, jež by jinak přešly do rukou soukromých sběratelů. Roku 1925 zvláště se podařilo pro rozsáhlou sbírku pečatidel získati krásné stříbrné pečatidlo koželužského cechu ve Strakoněch (z r. 1566) vedle řady drobnějších kusů. Pokud jde o registraturu musejní Společnosti k podnětu archivní správy rozhodl Správní výbor Národního Musea, že veškerá oddělení mají do musejního archivu odvésti všechnu svou registraturu starší pěti let, takže všechna korespondence, akta atd. soustředí se napříště v musejním archivu jako velmi důležitý materiál pro příští dějiny Národního Musea. S převzetím registratury bylo právě započato.

V pracích pořadatelských za minulý rok bylo pokračováno a byla především dokončena revize oddělení F, obsahujícího listiny a knihy měst a obcí se týkající, při čemž byla zavedena také pevná signatura, takže badatelé budou mít nyní usnadněnu práci s citováním pramenů z tohoto oddělení, které skutečně je velmi bohato materiálem pro místní historii českou. Dále bylo přikročeno k pořádání a katalogisování oddělení archivu šternbersko-manderscheidského. Z patrimoniálních registratur byl podle starého katalogu srovnán oddíl vlastní správy patrimoniální registratury někdejšího kláštera a panství sv. Jana pod Skalou. Kromě toho bylo započato s katalogisací oddělení G (historicko-statistický materiál k popisu Čech čili t. zv. sbírka Eichlerova) a pak se soupisem rukopisů, kterážto práce ovšem vyžádá si delší doby.

Ruch badatelský vzrůstá rok od roku. Počet návštěv, nečítaje v to dotazy a menší hledání, dostoupil čísla 319, což proti létům minulým je skoro vzrůst třináásobný. Zejména značné pozornosti badatelů se těšily materiálie o Slovanském sjezdu, v nichž pracovali též i badatelé ze zahraničí.

Pro usnadnění práce badatelům byly vypůjčovány archiválie z jiných archivů mimopražských. Podobně též naopak i naše archiválie byly půjčovány do některých fádne organizovaných archivů. Tím ovšem stoupá značně

agenda úřední a zejména těžce doléhá na náš ústav nedostatek místa. Pracovna pro badatele naprosto nestačí a také depôt archivní, z něhož kromě toho dvě místnosti byly již před časem postoupeny ke spoluuzívání Československému historickému státnímu ústavu vydavatelskému, je v pravém slova smyslu úplně přeplněno. Poněvadž pak v musejní budově jiných místností již vůbec není, bude nutno v nejbližší době přikročit k neodkladnému řešení této otázky.

František Čáda.

Z archivu hlav. města Prahy. — V r. 1925 pokračoval archiv ve své činnosti celkem za stejných podmínek, jako bylo v letech předchozích. Jen pokud jde o personál, stala se kromě pravidelného postupování ta změna, že magistrátní přednosta Karel Stehlík odešel dnem 1. srpna do výslužby ve smyslu pravidel o úsporných opatřeních a ze dosavadní smluvní úřednice Dr. Božena Kubíčková po vypsání veřejného konkursu byla jmenována městskou radou archivní adjunktou v X. hodn. tř. od 1. listopadu počínajíc. Ale obsah archivu i v tomto roce značně vzrostl, a proto archivní správa měla na starosti, aby vzmáhající se tísní bylo odpo- moženo zajištěním místa pro budoucnost. Ziskem bylo, že k archivu byla připojena místnost v radniční věži, jež až bude upravena a zařízena, bude mít velké přednosti, vynikajíc i starobylostí, avšak zvláště možno zaznamenati, že se po návrhu kulturní a školské komise městská rada vyslovila pro projekt archivní správy, aby druhý dvůr radniční byl uzpůsoben archivním potřebám a aby zbývající přilehlé místnosti byly přičleněny městskému archivu vzhledem k tomu, že nelze lehkou rušití spojení archivu se staroměstskou radnicí. Provedení bylo sice odloženo do času, kdy se přistoupí k přestavbě radnice v její severní části, ale už z toho, že v zásadě řešení pro archiv velice příznivé bylo schváleno, lze čerpati naději na konečné odstranění obtíží, které zabraňují provéstí, co vše má archivní správa na mysli. Presto vedle pravidelných přírůstků v moderních právních listinách, ve sbírce vyobrazení a fotografií, v knihovně i ve sbírce novin přibýly některé mimořádné akvizice. Zejména podle výnosu ministerstva spravedlnosti ze dne 19. února 1925, čís. 51.864/24 byly postoupeny archivu hl. města Prahy pozemkové knihy vztahující se na území Velké Prahy od okresních soudů v Karlíně a na Smíchově od 18. stol. až do r. 1850, a při tom bylo učiněno rozhodnutí, že bude vydán zvláštní výnos v příčině podobných pozemkových knih, chovaných v čes. zemském archivu, až zemský správní výbor vysloví své mínění v této věci. Až se tato akce přivede ke konci, bude mít archiv hl. města Prahy ucelenou sbírku městských knih od r. 1310 i úředních knih postranních jurisdikcí a patrimonií v obvodu dnešní Prahy až do r. 1850, a bude se chlubití bohatstvím, jakého nemá jiné i cizí město. Mimo to bylo započato jednání, aby do archivu hl. města Prahy byly uloženy pozůstatostní spisy staré magistrátní spisovny od konce 18. stol. do r. 1850, uložené u zemského civilního soudu, a městská rada ve schůzi 7. srpna 1925 na dotaz presidia zemského civilního soudu vyslovila pod čj. 5515-I. b. ochotu archiválie ty převzítí do deponita a náležitě opatrovatí. Dobré služby konalo fotografické atelier, pro něž byl pořízen nový fotografický aparát, rozmnožující svou kvalitou (Ika-Ideal 13 × 18 s dvojitým výtahem, obj. Zeiss Tessar 1:4.5, ohnisko 21) neobyčejně pří- znivě starší dobré zařízení. Poněvadž v tomto roce městský archivář provedl částečný výzkum církevních archivů pražských, byla ofotografována řada důležitých listin, městských pečeti — zvláště byla objevena neznámá nejstarší pečet Starého města pražského z r. 1264 v arch. řádu Benediktinů v Břevnově — a vedle toho fotografovány i nejstarší městské knihy českomoravské,

pokud byly do městského archivu zapůjčeny (z Jihlavy, Čes. Třebové, Nov. Bydžova, z Plzně, Loun, Horažďovic, Pelhřimova). — Archiv hlav. města Prahy, navazuje na starší snahy, započal v r. 1925 prováděti ve větší míře konservaci archiválií pro potřeby domácí i cizí. Osvědčení v tom ohledu způsobilo, že ministerstvo školství a národní osvěty vyslalo mag. komisaře Václava Štovička do hlav. státního saského archivu v Drážďanech, aby se tam zdokonalil v conservačních methodách i technice. V. Štoviček pobyl v 2. polovině srpna v Drážďanech víc než 14 dní, a když se navrátil, byly učiněny kroky, aby při archivu byla zřízena conservační dílna, náležitě vypravená. K tomu bylo dosaženo podpory ministerstva školství a národní osvěty, jež poznalo důležitost podniku pro naše archivnictví, ale věc byla rozhodnuta a na pevnou půdu postavena porozuměním kulturní a školské komise i městské rady; nejen že vydala usnesením z 20. listopadu prohlášení, že conservační dílna přispěje ministerstvu školství a národní osvěty v jeho potřebách, nýbrž ustanovila, aby byl do archivu na stálo zjedнан knihařský dělník na kolektivní smlouvu, a povolila i náklad zařizovací a udržovací (čj. 13.310—VI.—25). Na conservační dílnu upravila se část přilehlé chodby, která byla uzavřena přepážkou.

Archiv hlav. města Prahy zasáhal v r. 1925 do všech oborů městské správy a bylo by mnoho vypočítávati, co vykonal ve věcech úředních. Zejména na něm z velké části ležela tíže pojmenování pražských ulic, otázek nadačních, pomníků a pamětních desk a j. v. Ale zároveň plnil své vědecké povinnosti a napomáhaje studiím a pracem zejména studujících, soustředil kolem sebe značný počet mladých pracovníků, kteří se připojují ke kruhu pracovníků starších. Z publikací archivních Sborník příspěvků k dějinám města Prahy sv. V. značně postoupil v tisku, takže ve zvl. otiscích byly vydány studie: B. Mendla, Hospodářské poměry v předhusitské Praze, B. Kubíčkové, K počátkům pražského officialátu, F. M. Bartoše, Do čtyř pražských artykulů a R. Urbánka, Volba krále Jiřího z Poděbrad. Mimo to třeba uvést, že k návrhu kulturní a školské komise usnesla se městská rada 15. května čj. 6341/25-VI., aby na paměť 75letého trvání městského archivu jako samostatného úřadu s městským archivářem v čele byla v r. 1926 vydána kniha o jeho dějinách, sbírkách i významu.

Václav Vojtíšek.

Z městského archivu v Plzni. — Teprve v posledních letech, kdy podařilo se aspoň pro některé výpomocné práce opatřiti potřebný personál v městském historickém muzeu v Plzni, bylo možno také alespoň trochu času věnovati městskému archivu a počítí i s pracemi, jež neomezují se již jen, jako dosud, na záchranu toho, co zbylo z minulosti, nýbrž je možno aspoň do jisté míry opravdu již pracovati také o úředních pracích městského archivu. Spojení s městským historickým muzeem opatřilo archivu od r. 1878 bezpečnou úchovu a v osobě horlivého pracovníka v muzeu i historii, Josefa Strnada, dostalo se také archivu pietního ošetření po všech těch nenahraditelných ztrátách, které stejně jako jiné městské archivy utrpěl z neporozumění nejen v době josefinské, ale ještě v polovině 19. století. Strnad nejzávažnější archivní poklady v Plzni nejen pečlivě uchoval a spořádal, nýbrž jak známo, i publikoval v Listáři města Plzně i jinde, a těžko započítu zprávu o městském archivu v Plzni jinak, než díkem za krásnou práci jeho života.

Organického vybudování v městský archiv řádně úřadující dosaženo sice nebylo vlastně ani podnes, poněvadž spojení s městským historickým muzeem a do nedávné doby i s vědeckou knihovnou prospívalo nejméně

archivu. Neboť knihovna i museum musily splňovati ihned neodkladné a neodbytné požadavky svého obecnstva, archiv jaksi jakoby mohl čekat. Jest to ostatně osud velké většiny tak zv. venkovských archivů, že jejich správce mohou věnovati čas vlastnímu svému úkolu spíše jen mimochodem a skoro pokradmo. Mimo to vše již v druhém desetiletí tohoto století přihlásila se záhada, vyvolaná překotným skoro vzrůstem sbírek muzejních, vědecké knihovny i samotného městského archivu, záhada, která na dlouhá léta práci o dobudování archivu a účelné navázání jeho na městskou registraturu znemožnila, totiž nedostatek místa v muzeu.

Než přece jen v archivu stal se podstatný pokrok, a právě v poslední době bylo dosaženo mnoho. Pro obsah archivu největší cenu měl nálezk staré registratury, pohozené v polovině 19. století do mezistropí radnice, kde byl objeven při rekonstrukci radnice roku 1908. Zachovalo se tu na 20 tisíc listů a listin, ovšem v žalostném stavu, takže bylo nutno všechno toto množství ihned konservovati archivním zaponem a spořádání samo, dodnes neukončené, jest spojeno s obtížemi zcela svéráznými, poněvadž často objeví se list v zbytku alespoň poněkud upotřebitelném teprve po rebusovitěm skládání z jednotlivých útržků a kousků, které se šťastnou náhodou při řazení podle ruky písařovy k sobě shodnou. Archivu konečně podařilo se postupně dostati do své správy, třeba nikoliv do majetku, všechny městské knihy, uložené do té doby jednak u zemského archivu, jednak v knihovním úřadě krajského soudu, a loňského roku tato akce byla dokončena odevzdáním knih ze století 18. a první poloviny 19.

Nejtísnivějším nedostatkem místa bylo poněkud uvolněno tím, že roku 1925 archivu byly přikázány nové vhodné místnosti skladištní přímo v budově radniční. Proto bylo možno vážně pracovati o přípravách k navázání na městskou registraturu, a během uplynulých tří let převzal archiv od jednotlivých městských úřadů v úschovu všechny zbytky starší registratury, co se jí zachovalo vůbec až do roku 1851. Bohužel zachovaly se právě z let 1785—1830 dosti skrovné zbytky, úplně vlastně jen registratury účetní, kdežto ve věcech správních a právních doba kolem 1800 bude snad z nejtěmnějších období plzeňských dějin. Letošního roku pak provádí se za vedení městského archivu a za jeho spolupráce skartace novějšího materiálu městské registratury, která bude provedena asi do let devadesátých.

Roku 1920 vstoupil v užší svazek s archivem jako stálý a velmi vítaný spolupracovník Josef Strnad, a proto bylo možno hodně práce dohnati i ve spořádání staršího majetku archivního. Založeny nové inventáře a nové zinventována i větší část starého pokladu, spořádán archiv vikariátu plzeňského, cenný zvláště pro dějiny školství i pro poznávání starých inventářů kostelních a p., sebrány a spořádány skrovné bohužel zbytky registratur cechovních. Archiv ochotně zasahoval i mimo svou vlastní kompetenci v akce o záchranu archivního materiálu v západních Čechách vůbec. Zachráněna dosti cenná patrimoniální registratura panství Hradiště, napolo již zničená v chlévě, i některé drobnější registratury jiné; cenné kusy získány z bývalého klášterního archivu v Chotěšově, kde archiv musil vydatně zasáhnouti i přímou koupí, která byla umožněna nákupním fondem Josefa Strnada při městském historickém muzeu.

Vydatně pokročily práce o indexech, které jsou klíčem ku používání archivu k historickému studiu. Skoro hotový jsou indexy městských domů, jejichž část se publikuje v musejním Sborníku, a jmenně indexy k městské správě, asi do pětiny pokročil všeobecný index jmenový, do něhož rozepisují se nejen městské knihy, nýbrž i matriky od r. 1648, a založeny i obsáhlé indexy věcné pro nejrozmanitější témata. Tato práce jest doplňována založením lístkové bibliografie, do

níž zařazují se i články novinářské a vůbec všechna Pilsnensia, a historické museum souběžně stále doplňuje podle ní knihovnu Pilsnensii ve své vlastní knihovně.

Bez staré městské registratury archiv již dnes chová na 27 tisíc inventárních kusů, z toho na 900 listin pergamenových a 600 rukopisů. Se vzrůstem bohatství stoupá nejen agenda vnitřní, nýbrž také vnější, archiv čím dále tím lépe může sloužiti předně obci ve všelikých jejích potřebách správních i kulturních, a čím dále, tím více jest také jeho služeb vyžadováno odjinud. Přes to pro vlastní studium historické mohl by archiv sám poskytnouti materiálu i pomocí mnohem většimu počtu interesentů, než se to posud děje, a právě odborně kvalifikovaní učitelé historie z Plzně a okolí jsou návštěvníky v archivu nejvzácnějšími.

Archiv působí mimo to i v působnosti jaksi přenesené: vykonával zvláště před zřízením stálého inspektorátu státního pomocnou agendu pro ministerstvo školství v celých západních Čechách, a dodnes zachraňuje přímo archivní materiál z celých západních Čech, pokud ovšem nejsou v kraji archivy nebo aspoň musea, zachraňující památky svého obvodu.

Pro potřeby studia historického založen diplomatář dnes již dosti obsažný, do něhož mimo vlastní opisy z originálů, jež však pro nedostatek času a prostředků možno získávati jen nahodile, zařazují se opisy, které si archiv náš opatřuje ochotou ředitelství zemského archivu z bohaté sbírky opisů tohoto archivu. Výsledky, zvláště pokud jsou přímo založeny na našich pramenech, publikují se hlavně ve Sborníku městského historického musea v Plzni, zpracování populárnější hlavně v časopisu Plzeňsko i jinde. K popularisaci pro nepřehlednou řadu přednášek, které jsou žádány zvláště nyní po převratu, bylo možno používatí mimo jiné i bohaté sbírky diapositivů, jichž má archiv i historické museum na 3500. Archivu slouží tu dobře fotografický archiv historického musea.

Nutno konečně aspoň vypočísti oddělení, jež svou povahou jsou na přechodu mezi archívem a museem. Jest to předně archiv stavební, v němž shromažďují se mimo fotografický materiál vůbec také plány a vyzobrazení, která je nutno a žádoucí zachrániti ze soukromého majetku nebo neodbornické správy. Cennou práci tu koná vrchní ofic. V. Klein, jenž sem přikázán z městského stavebního úřadu ku pomoci městskému archiváři. Mimo to je zvláštním oddělení pořádaný jsou v poslední době prací prof. Karla Škáby korespondence, literární pozůstalosti a soukromé písemnosti vůbec, jež ovšem často, pokud pocházejí od osob veřejně činných, bývají obsahem rovny úřednímu aktu, lišíce se jen formální stránkou vydání i přijetí. Jest jich zde dosud uschováno na 4 tisíce kusů.

Zdrželivě zachoval se archiv v provádění zákona o pamětních knihách. V Plzni samé vedení pamětní knihy nemá smyslu, mohlo by býti jen zbytečnou a drahou formalitou, pro vlastní účel však naprosto bezcennou. Za to podporuje archiv zakládání pamětních knih v obcích, pokud ovšem možno, tím směrem, aby bylo sice vyhověno formalitám zákona, při tom však, aby z kronikářů stávali se opravdu sběratelé dokladů o přítomnosti i minulosti své obce, s čímž zákon počítal spíše jen jako s vedlejší věcí.

Odkazují pro podrobnější data na své články v Sborníku hist. musea v Plzni. Z toho, co jsem pověděl, plyne, že přes všechny nedostatky přece jen ve správě města Plzně není nedostatek zájmu ani ochoty k hmotné pomoci, aby archiv mohl alespoň pokračovati na cestě ke svému zdokonalení, třeba ještě za dnešních vnějších prostředků dosíci ho

nemohl. První podmínkou dalšího vývoje a dokonalejšího spořádání bylo by jeho osamostatnění. I na to se pomýšlelo již před válkou, ale přirozeně válka a její následky, i v Plzni velmi citelné, oddálily zatím do nedohledna jeho uskutečnění.

F. Macháček.

Ze Schwarzenberských archivů za rok 1925. — A. Ústřední archiv v Českém Krumlově. Stejně jako v letech předchozích vyřízeno velké množství rešerší pro agendu správní v obvodu schwarzenberských statků. Vedle značného počtu rešerší pro vědecké badatele soukromé zodpověděny také četné, namnoze velmi obšrné dotazy úřadů a korporací veřejných. Mezi badateli vědeckými byli opět přemnozí již loni uvedení; Dr. August Sedláček s chotí studoval v červenci změny a rozvoj názvů místních — byla to jeho poslední návštěva v Krumlově. Pro archiváře hlav. města Prahy pořizeny fotografické snímky a otisky městských pečetí ze 14. a 15. století. Mnoho rešerší bylo též pro badatele zahraniční, z Rakouska i z Německa. V ústředním archivu uloženy byly: starší, do roku 1800 sáhající, část registratury bývalé knížecí dvorní kanceláře, akta někdejších schwarzenberských statků v říši, akta franských a švábských sněmů krajských (comitia), jakož i sněmů říšských, říšského komorního soudu, akta o t. zv. reuních, o válkách proti Turkům (1661—1699), o dědictví španělské, o válkách slezských, relace a účty ze schwarzenberských vyslanectev, atd. Materiále tyto byly již dříve příslušenstvím ústředního archivu rodinného ve Vídni, byly však svého času pro nedostatek místa uloženy v Třeboni, a nyní opět vrženy do archivu ústředního (rodinného), když pro ně na Krumlově byly upraveny vhodné místnosti na jižní straně t. zv. mincovny. Náklad na archiv krumlovský činil poslední rok Kč 177.906'93.

V personálních nebylo změn. Ústřední archivář Gross uveřejnil několik pojednání a byl též horlivě činný v kulturním ruchu krumlovské české menšiny (jako úř. místopředseda Okr. osvětového sboru, předseda knihovni rady, atd.). Vrchní archivář Dr. Tannich pokračoval v katalogisaci zámecké knihovny a ve své funkci starosty města zasloužil se velmi ve věci ochrany památek místních; jmenovitě pietní restaurace staré radnice krumlovské vděčí své provedení jeho iniciativě. Archivář Dr. Hašek v bohaté zámecké sbírce hudebnin zabývá se dějinami hudby.

B. Archiv v Třeboni. Po celý rok vyřizována hojná běžná agenda pro správu schwarzenberských statků. Kanceláře archivní byly rozmnoženy o jednu místnost a pohodlněji vypraveny jak pro personál, tak i pro badatele. Ve skladištích přebudována veškerá repositoria a postavena řada nových, aby získáno bylo místo pro archivy, jež do Třeboně mají býti převezeny. Po přemístění archivních fondů, patřících na Krumlov (viz výše), dopraveny sem v letních měsících panské archivy z Netolic (Kratochvíle) a Libějovic, jež zaplnily zcela čtyři veliké místnosti. Převoz dalších archivů, jež mají přijíti do Třeboně (Chýnov, Protivín, Vimperk a Dlouhá ves), stanoven na rok 1926. Na schwarzenberských statcích severočeských převezen na podzim archiv ze Mšece do Lovosic, kdež mají býti soustředěny také archivy z Citolib a Postolopr. Náklad na archiv treboňský činil Kč 181.172'62.

Personálie nezměněny, toliko od 1. října 1925 nově přijat ještě jeden zřízenec.

A. Markus.

Archivní sekce Spolku pro dějiny Němců v Čechách. — Se značným rozšířením a vzrůstem vlastivědných a topografických studií v německých krajích českých, který lze v posledních letech zřejmě sledovati, stoupl úměrně i zájem o písemné památky v těchto krajích, zvláště ovšem o archivy městské. Rada měst v severních Čechách má již své archiváře, jimiž jsou ustanovováni pravidelně profesori historie na středních školách, kteří nemajíce většinou předběžných dlouhých studií archivních ani praxe v nějakém větším archivu, snaží se pečlivě doplniti své vzdělání a rozšířiti své znalosti v tomto směru. Konajíce svůj sjezd v Mostě dne 4. dubna 1925, usnesli se tito archiváři, aby při známém spolku „Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen“, byla zřízena zvláštní sekce archivní. Ustanovující schůze tohoto oddělení konala se dne 26. června 1925; předsedou oddělení zvolen profesor německé university pražské Dr. Theodor Meyer, čestným předsedou pak profesor téže university Dr. Hans Hirsch. Archivní odbor německého spolku spravuje úřadující výbor, jehož členy jsou ředitel státního archivu v Praze Dr. Gustav Pirchan, archivář města Mostu Dr. Oberdorfer a Dr. Wenisch, archivář města Kadaně; k nim přistupuje ještě jablonecký starosta Karl R. Fischer, jakožto archivní poradce Svazu německých samosprávných korporací. Výbor spolku slibuje, že k „Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen“ bude připojena zvláštní „Archivalische Beilage“, která by přinášela: 1. inventáře a přehledné soupisy archivů; 2. práce povahy archivně historické; 3. články a zprávy o archivní teorii i technice a 4. osobní a úřední zprávy archivního oddělení spolku. Archivní oddělení naváže styky i s německými archiváři na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku a hodlá pořádati týdenní kursy pro obecní archiváře. Dr. Wenisch, archivář města Kadaně a Chomutova, připravuje v souhlase s Vereinem vydávání nové sbírky archivních pramenů, vztahujících se k dějinám Němců v Čechách o názvu „Sudetendeutsches Archiv“.

Jský.

Z moravského zemského archivu v Brně. — Činnost moravského zemského archivu brala se v podstatě cestami, jež byly naznačeny již v minulém ročníku tohoto časopisu. Rostoucí návštěva vědeckých pracovníků (za rok 1925 přes 1600 návštěv zejména z kruhů universitních) a tím i vzrůstající zájem o jednotlivé fondy zemského archivu vedly správu zemského archivu především k tomu, že ve vnitřních pracích ústavu byla položena hlavní váha na práce pořádací a katalogizační. Soustředěním všech archivních sil bylo možno podniknouti pořádací a katalogisování zároveň několika fondů (rozsáhlé sbírky pergamenů, staré registratury místodržitelské a sbírky novějších korespondencí politických a literárních), kterýmižto pracemi usnadňuje se nejen podstatně práce badatelská, nýbrž umožní se v budoucnu také snad i vydávání archivních inventářů tiskem. Mezi pořádacími pracemi možno uvést zvláště srovnání rozsáhlé pozůstalosti někdejšího známého moravského politického předáka Jana Chlumeckého, jejíž koupě pro zemský archiv jest již zabezpečena. Pozůstalost obsahuje bohatou korespondenci politickou a literární, společenskou a rodinnou, jdoucí do tisíců kusů a hojně množství významných písemností, vzešlých z veřejné činnosti jmenovaného předáka německé a centralistické společnosti moravské, nebo lépe snad řečeno rakouské, a jest zejména pro poznání národně-politických zápasů na Moravě od 70tých let minulého století materiálem ceny prvořadé. Jest také významným doplňkem korespondence jeho bratra,

známého historika Petra Chlumeckého, kterou zemský archiv získal už před 2 roky a s níž podává cenný materiál k politickým dějinám moravským od r. 1848.

Se zmíněnou rostoucí návštěvou rostla arci značně i agenda ústavu; byla rozhojňována zejména dotazy venkovských obcí ve věcech katastrálních, dotazy letopiseckých komisí, pracujících o pamětních knihách, podáními v otázkách místopiseckých i otázkách stanovení místního názvosloví atd. Tyto místní interesy vyvolávaly na př. také řadu přednášek archivních úředníků po venkově o zakládání a vedení pamětních knih a potřebování venkovských archivů, na kterémž poli působnost zejména podepsaného archiváře stýkala se už s jeho funkcí stát. archivního inspektora pro Moravu a Slezsko. Čilejší tyto styky s venkovem umožňovaly ovšem zemskému archivu navazovati také užší spojení s venkovskými archivy a využítkovati ho zejména pro práci vědeckou, buditi zájem o ústřední tento ústav v zemi i jeho sbírky (to projevovalo se také hojnými návštěvami výstavních místností zemského archivu se strany jednotlivců, spolků a škol) a je také značnými zisky rozhojňovati. Po té stránce mimo různé jednotlivé kusy (listy, rukopisy a p.) bylo lze získati pro oddělení novějších korespondencí značnou část literární korespondence Leandra Čecha, nebo písemnou pozůstalost selského pracovníka Frant. Noska Šakvického (někdy přispívatele Praskova Selského archivu) korespondenci a pozůstalost národopisné a kulturní pracovnice Augusty Šebestové, hospodářskou registraturu velkostatku Král. Pole atd.

Pokud se týče vědeckých snah zemského archivu, byly tyto dokumentovány v minulém roce jednak články archivních úředníků v různých vědeckých časopisech a publikacích, jednak vědeckými jich cestami, na něž v rozpočtu jest pamatováno stálými položkami (cestami po archívech domácích, českých a moravských, i po archívech zahraničních) a konečně také tím, že na rok 1926 podařilo se již zařaditi do rozpočtu zem. archivu první větší položku po válce na další vydávání publikací zemského archivu, jež bylo světovou válkou přerušeno. Za to ve stavu úřednictva (jehož počet jinak zůstává týž, jak bylo označeno v I. ročníku tohoto časopisu) v roce 1925 ubyl ředitel dr. B. Bretholz, jemuž dnem 1. května 1925 byla dána jednorozhodná dovolená, po jejímž vypršení odchází na trvalý odpočinek. Zástupcem ředitele jmenován byl na uvedenou dobu zemský archivář dr. Fr. Hrubý. Po 1. květnu 1926 stav tří koncepčních úředníků bude opět vyrovnán. — Celkový rozpočet zemského archivu za r. 1925 dosáhl okrouhle výše 265.000 Kč.

Dr. František Hrubý.

Ze státního archivního inspektorátu pro Moravu a Slezsko v Brně za r. 1925. — Ve smyslu své instrukce (viz o ní v tomto časopise, roč. II., str. 222) působil podepsaný archivář jakožto orgán ministerstva školství a n. o. v jeho péči o ochranu písemných památek historických celkem několikerým směrem. Především osobními prohlídkami venkovských archivů na Moravě a ve Slezsku snažil se získati pokud možno nejrozsáhlejší informace o jich stavu, uložení a bohatství a opatřiti tak dostatečný podklad jak k budoucím jednáním o zabezpečení písemných památek, tak i pro potřeby vědecké. Proto prohlédl také v uplynulém roce řadu archivů venkovských, v tom 16 archivů obecních a městských, 10 archivů a registratur zámeckých, několik archivů farních a 8 spisoven okresních soudů, zejména části, v nichž jsou staré gruntovní knihy (poněvadž tyto knihy na Moravě jsou ještě stále uloženy u okresních soudů), a ně-

kolik archivů a knihoven farních. Bylo to v podstatě v následujících místech: v Uh. Brodě, Uh. Hradišti, Ostrohu, Strážnici, Hodoníně, Břeclavě, Tišnově, Doubravniku, na Pernštejně, v Nedvědicích, Bystřici nad Pernštejnem, Novém Městě, Žďáře, Litovli, Lipníku, Hranicích a Novém Jičíně. Všude, kde bylo třeba, působil při tom také k nápravě špatného stavu archiválií; mimo to také v těch místech, odkud písemně byly nedostatky hlášeny. Podával poučení o významu a ceně takových památek (také rozesíláním knihy V. Vojtiška „O archivech městských a obecních a jejich správě“), zakročoval ústně neb písemně nebo, kde nebylo lze v zlepšení doufat, snažil se příslušné kruhy pohnouti k jich deponování do zemského archivu a pod. Výsledky byly většinou příznivé, ježto všude bylo upozornění dbáno a z několika míst vysláni byli jednotlivci i do zemského archivu, aby z vlastního názoru poznali, jak nejlépe podobné památky uložit. Snahy tyto byly účinně podporovány ministerstvem školství a nár. osvěty. Ministerstvo totiž udělilo několika archivům městským, jež mohly se státi i depositním místem pro menší archivy z okolí, subvence na řádné jich vybudování a zlepšení.

Zájem o obecní archiválie a větší smysl pro záchranu písemných památek na našem venkově snažil se podepsaný archivář buditi také při kurzech pro obecní kronikáře, jimž většinou jest svěřena péče o obecní archiválie. Kursů takových bylo uspořádáno celkem pět pro 6 venkovských okresů (okresy: Slavkov, Bučovice, Ivančice, Brno-venkov, Rosice a Jihlava) a na několika místech při nich podepsaného archiváře zastupoval archivní konc. dr. J. Sebanek. Obecním archiváliím, jich významu a zabezpečení všude byla věnována značná část přednášky. Kurs takový byl uspořádán hledě k archivům církevním a zejména farním pro duchovenstvo brněnské diecése za přítomnosti asi 106 účastníků z řad duchovenstva. Přednáška byla spojena s prohlídkou zemského archivu moravského, kdež na příkladu tohoto ústavu bylo účastníkům ukázáno, jak jest třeba pečovatí o archiválie a jak je opatrovati. Ve všech těchto snahách pracováno shodně také se Státním památkovým úřadem v Brně a ukázalo se, že tento společný postup byl v nejedné věci značnou výhodou. Není pochyby, že touto činností velmi roste porozumění významu starých archiválií, jež dosud bývaly většinou po venkově vydány na pospas osudu. Nasvědčuje tomu vůbec rostoucí písemný i osobní styk venkova se státním archivním inspektorátem, ježto vědomí o něm i jeho účelu proniká čím dále více i do širších kruhů. Od působení inspektorátů bylo by možno si proto slibovati podstatné výsledky jak na poli záchrany písemných památek, tak i na poli práce vědecké. Neboť v souvislosti s nimi bude lze snad časem podniknouti i podrobný výzkum a snad i soupis všech venkovských archivů a jich fondů, ježto rozsah těchto jest v největší části jen zcela malý. Třebas by se ukázalo, že objevů velké historické ceny nelze čekati mnoho, přece na různých místech, jak podepsaný sám zjistil hlavně v několika zámeckých archivech, lze najíti leccos pozoruhodného a nečekaného.

Dr. František Hrubý.

Archivnictví na polském sjezdu historickém. — Čtvrtý povšechný sjezd historiků polských v Poznani věnoval sekci VIB archivnictví polskému. Byl v ní čten referát J. Paczkowskiego „Zasada archiwaina prowenjencji“, o kterémžto zásadě také referoval A. Bachulski, „Zastosoowanie zasady prowenjencji w porządkowaniu nowoczesnych zasobów archiwalnych“. O pořádání akt německých přednášel A. Kaletka „Zagad-

nienia zasadnicze przy porządkowaniu aktów niemieckich, A. Birkenmayer měl referát o inventarisaci rukopisů týkajících se Polska v knihovnách zahraničních. O revindikacích písemností polských v Rusku podávali zprávy E. Kuntze, W. Suchodolski, J. Siemieński, K. Tyszkowski, M. Morelowski. Zároveň bylo naléháno, aby také revindikace archiválií polských z Německa a Rakouska se uspíšily. Přednáška Siemieńského byla věnována revindikaci polského korunního archivu. W. Łopaciński přednášel „O dotychczasowych wydawnictwach archiwalnych i o potrzebach w tym zakresie“. K. Kaczmarek referoval o organizaci diecesních archivů. Sekce končila přednáškou J. Siemieńského „Scalenie archiwów i bibliotecznych zbiorów szczególnych“. Po přednáškách byly diskuse, jichž se účastnili i mnozí jiní členové sjezdu. Výsledky činnosti archivní sekce sjezdu historiků polských jsou takového rázu, že jim bude v budoucím svazku věnován obšírnější referát. Také v sekci VI A (vědy pomocné) byly některé zajímavé přednášky a referáty.

Archivnictví v republice Rakouské nezůstalo ušetřeno následků zostřených úsporných opatření. „Nejvyšší archivní správa“ — místo to připojené k úřadu spolkového kancléře — její působnost připomínala bývalou „archivní radu“, ale která podobně jako tato rada postrádala prostředků peněžních a moci exekutivní, zmizela z úředního schématismu a její agendu převzal odborník, který byl jakožto referent přidělen jednomu oddělení úřadu spolkového kancléře. Jelikož tento odborník, jímž byl ředitel státního archivu vnitřní a spravedlnosti Dr. Heinrich Kretschmayr, odešel koncem r. 1925 na odpočinek, bude úkolem jeho nástupce, dosud neurčeného, nebo odborných kruhů archivních, zasaditi se příslušným způsobem o další určité vymezení kompetence tohoto referátu, aby neuplatňoval v běžné administrativě vedle hledisek právních jen odborná, ale zastupoval také organizačně-obecné zájmy všech rakouských archivů.

Akce, o které kdysi velmi čile pracovala Nejvyšší archivní správa (Oberste Archivleitung), totiž plán vystavěti ve Vídni na Míčovém náměstí (Ballhausplatz) novou velikou archivní budovu, v níž by vedle Válečného archivu byly umístěny i jiné státní archivy, zdá se, že utichla úplně.

Věc se jen potud zdařila, že místo určené pro novostavbu — budova měla být postavena jako kompensace nákladem známého finančníka Bosela — bylo znešvařeno odstraněním sadů, jež tam byly. Projekt sám po vypuknutí veliké krise hospodářské zapadl, jen opuštěný stavební pozemek zůstal uprostřed historických budov.

Ve spojení s různými pracemi o novou organizaci počaly se odborné kruhy archivářské zabývati též velikým vídeňským archivem, který zůstal dotud jakožto neorganizovaný archiv pro všeobecné vědecké badání málo povšimnut, totiž archivem zemského soudu civilního. Tu se ukázalo, že v rozptýlených skladištích tohoto archivu, uložených v justičním paláci, byly shromážděny zbytky různé provenience, které byly při zavádění nového soudního řádu po r. 1848 u vídeňského zemského soudu uloženy a z části upadly v úplné zapomenutí. Byla to civilní právní akta říšské dvorské rady, úřadu nejvyššího dvorského maršálka, dolnorakouského zemského maršálka, města Vídně, úřadů vojenských a četných malých soudů patrimoniálních. Tyto zbytky byly odevzdány nyní podle provenienciálního systému všem veřejným archivům, kterým patřily, a to domácnímu dvornímu a státnímu archivu, válečnému archivu, dolnorakouskému zemskému archivu i archivu města Vídně. Tím ovšem byly také — jsou tu bohaté zdroje pro dějiny osob a rodin v 18. a 19. stol. — teprve ote-

vřeny širšímu badání. Přes to však vzbudil tento postup nevoli jedné skupiny přátel historie — genealogů, kteří si mnoho stěžovali na to, že novou organizací bylo decentralisováno jejich zvláštní badatelské působíště, totiž akta pozůstalostní.

V popředí veřejných diskusí, pokud se dnes veřejnost v Rakousku vůbec o otázky archivní zajíma, stál vždy domácí, dvorní a státní archiv. Tento titul známého vědeckého ústavu byl — mimochodem řečeno — ponechán, poněvadž nejlépe charakterizuje bohaté fondy tohoto institutu, které se skládají převážnou většinou z archivů bývalého panovnického domu, bývalých úřadů dvorských a nejvýznamnějších ústředních institucí státních. Všecky tyto archivní poklady, k nimž dlužno počítati též akta rakousko-uherského ministerstva zahraničí a kabinetní kanceláře, byly po převratě velmi liberálně otevřeny historickému badání. Všecka akta z doby před 1. lednem 1895, bez jakékoliv výjimky, byla pro historiky uvolněna. Arciže se našli brzy tak četní badatelé všeho druhu, že agenda státního archivu vzrostla měrou netušenou a zároveň vědecké badání, jež se dotud věnovalo ponejvíce středověku, obrátilo teď tím více své zření k věku novému a nejnovějšímu. K němu se ovšem obracel také zájem širších kruhů a tak se stalo, že i část denního tisku seznamovala své čtenáře s obsahem dotud utajených aktů státního archivu, při čemž ovšem málokdy se dbalo hledisek vědeckých. Správa státního archivu se pak ocitla mezi dvěma ohni: s jedné strany ti, jimž se mez pro užívání archiválií do konce roku 1894 zdála ještě málo liberální, s druhé strany však zase oni, kteří odsuzovali mnohá uveřejnění z různých, nejen politických důvodů. Správa archivu arcí nedbala naléhání, aby mez užívání byla posunuta asi k r. 1867, ale přece před krátkou dobou vstoupilo v platnost nařízení úřadu spolkového kancléře, jež ztěžuje uživatelům archivu uveřejňovati v tisku necensurovaný materiál ve věcech pouze privatního nebo obecního rázu (takové věci jsou chovány na př. v aktech bývalého Informačního bureau).

Bude-li možno rakouské vládě v dohledné době rozšířiti mez užívání až k r. 1918, nebo alespoň podjati se úředně uveřejňování tak zvaných aktů předválečných, závisí na rozličných úvahách. Jinak vzrostl státní archiv v poslední době několika novými přírůstky, z nichž nejpozoruhodnější jsou archivy bývalých rakousko-uherských zastupitelských úřadů v Itálii a zajímavá sbrčka turecké korespondence, již bylo získáno archivní výměnou s francouzskou vládou. Francie při té příležitosti dostala zpět velké množství listin a aktů, jež pocházely z archivu v Nancy a ležely dotud ve Vídni skorem nepovšimnuty.

Koncem r. 1925 vystoupil také dosavadní ředitel státního archivu, ministerský rada dr. Oskar Mitis, z aktivní služby. Na jeho místo nastoupil ministerský rada dr. Ludvík Bittner, známá autorita z oboru mezinárodních smluv.

O. Mitis.

O vídeňském domácím, dvorním a státním archivě po válce pojednal velmi obsírně Ludvík Bittner, nynější jeho ředitel, v článku „Das Wiener Haus-Hof- und Staatsarchiv in der Nachkriegszeit“, uveřejněném v „Archivalische Zeitschrift“, III. Folge, 2. Bd. 1925, str. 141—203. Doba poválečná jest nepochybně nejrůznější a neplodnější periodou za celé téměř dvěstěleté trvání ústavu. Vskutku také archiv provedl v tomto období tak veliké a obtížné úkoly, jako nikdy dříve v dobách předválečných. Není přehnané tvrzení Bittnerovo, že archiváři svou pracovní výkonností zabránili shroucení se ústavu světového jména. Bittner sám ovšem má lví podíl na převedení archivu do nových poměrů.

Archiv tento, který i po válce zůstal při zahraničním ministerstvu a podržel starý svůj název, nezmenšil se po převratu, nýbrž naopak rozšířil. Tak byl rozmnožen archiv o spisový materiál z ministerstva zahraničí, o archivy dvorních úřadův a o rozsáhlé fondy generálního ředitelství císařských rodných statků, což činí značný přírůstek asi 25.000 fascikulův a 7.000 svazků.

Archivní ustanovení mírové smlouvy St. Germainské byla ještě celkem archivu přízniva, zvláště uvážíme-li, že nástupnické státy žádaly původně rozdělení archivních fondů podle principu vztahového (věcného). Uznání provenienčního principu zaručovalo vídeňskému státnímu archivu zachování nejdůležitějších fondů, i když byly nevyhnutelný četné ztráty vzhledem k jeho vynikajícímu postavení jakožto centrálního ústavu archivního. Bittner vysvětluje že hospodářská tíseň byla příčinou dalekosáhlých koncesí, učiněných Československu, které prý značně přesahuje ustanovení mírové smlouvy. Provenienčního principu užilo se prý v takovém rozměru, jenž mnohonásobně odporoval skutečné podstatě principu. Tyto ústupky měly v zápatí vliv na archivní vyjednávání s ostatními státy, které vyžadovaly stejné úmluvy jako Československo.

Užití provenienčního zásady při extradicí písemností různých archivních těles nebylo nijak lehké. Průpravné práce archivněvědecké vůbec nestačily, poněvadž se ještě nikdy před tím nevyvořil tak veliký a mnohostraný souhrn archivních problémů. Vyřadování rozličných archivních proveniencí bylo stíženo a zpomaleno již tím, že četná archivní tělesa nakupila se dohromady bez lahu a skladu, když se v dřívějších dobách často měnily pořádací předpisy.

Bittner tu vzdává zvláštní chválu československým archivním komisařům, o nichž praví, že při provádění ustanovení Pražské úmluvy provedli svou nadmíru intenzivní činností ohromný pracovní výkon (str. 161).

Po převratu stal se vídeňský státní archiv vědeckým ústavem volně přístupným. Písemnosti, sahající do konce roku 1894 byly bez výhrady poskytnuty vědeckému badání; tím nastal netušený rozmach v užívání archivu k účelům vědeckým. Dovolení užívati archivu jest spojeno s poměrně velmi lehkými podmínkami. Pravidelně může badatel ihned v první den své návštěvy započítí práci. Hojnější užívání archivu vedlo k zesílení bezpečnostních prostředků. Tak provedeno označení jednotlivých listů a nařízeno orazítkovati každou písemnost, jež má být předložena badateli. Od konce roku 1922 se podle úsporných opatření rakouské Spolkové Rady požaduje na badatelích, v státním archivu pracujících, zvláštní peněžní příspěvek na osvětlování a otop.

Bittner může právem tvrditi o vídeňském státním archivu, že žádný jiný státní archiv na světě není tak velkodušný v poskytování archivních fondů vědeckým účelům. Proto také sjížděli se sem po válce badatelé z celého světa. Státní archiv stal se skutečnou Kalifornií se všemi jejími stinnými stránkami. Bittner se zmiňuje též o vadách, plynoucích z takové neomezené volnosti v užívání archiválií; ukazuje na zneužívání této svobody při rozmanitých „odhaleních“, uveřejňovaných buď z touhy po sensaci nebo z důvodů zjištných. Bittner právem vytýká historikům, dychtivým sensaci, že vědecká sláva se nezískává nálezy v archivních fondech, jež teprv krátkou dobu jsou učiněny přístupnými, neboť je na snadě, že se tu při každém téměř kroku setkáváme s materiálem dosud neuveřejněným. Podobně zasluží si značné pozornosti Bittnerův výklad o prvenství v uveřejňování materiálu. Požadavek některých badatelů, aby materiál jimi zpracováváný nebyl předkládán badatelům ostatním, není možno ve skutečnosti prováděti.

Již před převratem byl sestaven generální katalog, zahrnující v sobě všechny fondy vídeňského státního archivu. Bittnerovi bylo roku 1913 svěřeno, aby jej založil, což také provedl společně s ostatními úředníky. Bittner popisuje dále, jak došlo k založení generálního katalogu, jenž obsahuje na 23.269 základních listů. Generálnímu katalogu děkuje archiv za své výborné uspořádání.

Bittnerovým ideálem jest znova uspořádati v původní formě všechny archivní fondy, které se kdy dostaly do státního archivu a tam již zůstaly. K provedení těchto prací opatřují si nyní ve vídeňském státním archivu potřebné theoretické základy. Bittner se snaží pochopiti celý vývoj archivu po stránce vybudování archivních fondů a zjistiti tedy všechny archivy („Archivkörper“), které se dostaly do státního archivu, jichž stopy však nezdědka po vnější stránce byly zahlazeny častým přerovnáváním. K tomu se snaží dospěti spolu se svými kolegy jednak tím, že čerpá ze staré archivní registratury, jež byla vedena od založení archivu, jednak že využije i jiných starých archivních pomůcek. Všecky tyto práce jsou ovšem obtížné, vyžadují si do jisté míry odříkání se strany badatelů, jsou však nutným podkladem vědeckého archivního inventáře, jehož jest nezbytně potřebí. Vrcholem všech pořádacích a inventarisacních prací má býti podle Bittnerova plánu uveřejňování zvláštních monografií o jednotlivých fondech archivních. To, co Bittner uvádí o vědeckém zpracování archivních fondů, má dalekosáhlý význam pro metodické vybudování historické vědy a daleko přesahuje zájmy ryze archivněvědecké. Rekonstrukce jednotlivých archivů (archivních fondů) v původní podobě jest skutečně nezbytnou podmínkou uspokojivého řešení nejrozmanitějších problémů správních dějin. Avšak již to, že vědecké zpracování archivních fondů je teprv plánem pro budoucnost, jest do jisté míry svědectvím, že zájem pomocných věd historických býval dosud jaksi jednostranný.

Rakouský archivní řád, vydaný dne 9. srpna 1920, vyžaduje na archivářích přímo z úřední povinnosti činnost vědeckou a spisovatelskou. Proto se také počítají archiváři mezi úředníky vědecky pracující. Dva pokusy, jež měly ukázati vědeckou výkonnost úřednictva ve společném podniku, zmařily bohužel špatné hmotné poměry poválečné. Nebylo lze totiž publikovati korespondence Karla V., uložené ve státním archivu a z těchže příčin byl předčasně zastaven i historický časopis archivem vydávaný.

Avšak i za těchto poměrů rozvinuli archivní úředníci bohatou vědeckou činnost, i když při tom musili zdolatí zcela mimořádně těžké překážky. Nadto před válkou zaměstnával státní archiv 21 úředníků, kdežto dnes pouze 9, takže i nedostatek personálu ohrožuje do jisté míry správný chod archivu. Bittner uzavírá svůj velmi zajímavý článek zdánlivě paradoxním tvrzením, že demácí dvorní a státní archiv je dnes situován nejhůře ze všech rakouských archivů. Stěžuje si na špatné platy úřednictva, které jim nepostačují ani při nejjednodušší životosprávě. Chtěje pak ukázati lépe situovaným říšskoněmeckým kolegům alespoň přibližně nouzi, v níž žijí rakouští archivní úředníci, vypočítává jednotlivé honoráře ve zlatých markách.

O dnešních fondech vídeňského státního archivu podal poučný přehled Lothar Gross, sekční rada tohoto archivu, v informativním článku, uveřejněném v 35. svazku „Archivalische Zeitschrift“ (III. Folge, 5 Bd.) roku 1925, nadepsaném: „Das Haus-Hof- und Staatsarchiv in Wien“. V těchto fondech se zrcadlí celý státní život bývalé monarchie Habsburské. Článek vznikl při archivní rozluce Rakouska se státy

nástupnickými a byl již jedenkrát otištěn jako rukopis. Tento krátký přehled jest tím cennější, že v dohledné době nelze uveřejniti z finančních důvodů spolehlivého archivního průvodce, který již dávno se připravuje k tisku.

V uherském říšském archivu v Budapešti, který se teprve nedávno přestěhoval do svého nového paláce, marně bychom se ptali po listinných fondech středověkého státního archivu uherského, podobného našemu korunnímu archivu. Starý archiv uherských králů byl za tureckého panství úplně zničen právě tak jako četné jiné uherské archivy. O osudech středověkého archivu nevědělo se až dosud téměř nic. Uherští archiváři, aby poněkud vyplnili tuto mezeru, chtějí soustavně a pečlivě sbíratí zprávy o osudech středověkých uherských archivů. Královský uherský říšský archiv vyhradil tomu již zvláštní rubriku ve svém časopise. První příspěvek uveřejnil Bela Mayer v čas. „Leveltári Közlemények“ (sv. II. 1924, str. 141—147). Rada regist zde otištěných pochází z listinných fondů uherského říšského archivu a týká se let 1391—1540.

Organisace archivářů v Německu. — Všechny německé archiváře vědecky pracující zastupuje na venek po 72 léta spolek, zvaný „Gesamtverein deutscher Geschichts- und Altertumsvereine“; mimo to je za posledních 25 let reprezentují sjezdy německých archivářů. Státní archiváři německí organizovali se roku 1924 v novém sdružení, jež si vytlo za cíl sloužiti pokroku německého archivnictví, zprostředkovati spojení mezi německými archiváři a účinně podporovati jejich zájmy. Členy tohoto sdružení mohou býti aktivní úředníci státních archivů, kteří mají vysokoškolské vzdělání a odborné vzdělání archivářské podle předpisů, platných v říši a v jednotlivých zemích. Místo odborného vzdělání prozatím a výjimečně stačí, prokáží-li úředníci říšského archivu, že sloužili dříve jako aktivní důstojníci. Tu a tam byly projevovány obavy, aby snad prací, věnovanou speciálním zájmům státních archivářů, neutrpěly důležité společné zájmy všech německých archivářů. Proto také bylo vysloveno přání, aby se sněmování státních archivářů německých konalo společně s německými archivářským sjezdem u příležitosti valné hromady spolku „Gesamtverein der deutschen Geschichtsvereine“.

Na sjezdu státních archivářů v Německu, jenž se konal v květnu 1925 v Berlíně, byla na programu rozprava o archivním zákoně. Přednáška, již tam měl Hans Thimme o „nutnosti říšského zákona o ochraně archiválií“, je otištěna v Archiv für Politik und Geschichte 3. (8) roč. 1925, str. 262—207. Dokazuje, že největší úspěchy měla ochrana archiválií v Alsasku-Lotrinsku, Bádensku, Württembersku a v Hessensku. V těchto územích měli opravdu příslušné archivní správy právo dohlédací na uspořádání a uložení archiválií v archivech a registraturách komunálních, církevních a veřejnoprávních svazků. Totéž má se nyní mocí zákona naříditi pro území celé říše. Thimme žádá však ještě více a chce, aby státní ochrana pojala všechny archiválie, které jsou důležité pro dějiny národní, nalézající se v majetku soukromém. Vývoz takových archiválií má být vázán úředním povolením a při prodeji má míti příslušná správa archivní právo předkupní. Při provádění tohoto zákona měly by státní archivy založiti seznamy archiválií podlehajících zákonům, které jsou v soukromém majetku. V seznamech zapsané archiválie nesmí se ovšem také zničiti a jejich majetníci byli by povinni odpovídati na úřední dotazy. Mimo toho má býti podle vývodů Thimmeových zákon

o ochraně archiválií zároveň zákonem archivním, obsahujícím ustanovení o užívání archivů, o vzdělání archivářů, o skartaci, dále o povinnosti úřadů odevzdávat nepoužívané již registry a konečně o zajištění požadavků a deposit odevzdávaných státním archivům proti zneužití. Dosavadní nedostatečná ustanovení o povinnosti úředníků a důstojníků odevzdávat veškeré úřední záznamy, jsou částí zákona o úřadech a nepatří do kompetence zákona archivního a mají být tak upraveny, že říšským zákonem bude vyhlášena nemožnost promlčeti vlastnické právo státu na jakýkoli materiál vzniklý u úřadů státní správy.

— 0 —

Organisace bavorského archivnictví dospěla k jakémusi mezníku výnosem bavorského spol. ministerstva ze dne 16. července 1921. Požadavku jednotného a odborného vedení bavorského archivnictví bylo vyhověno tím, že od roku 1918 přestal rozhodovati o bavorských státních archivech v poslední instanci vysoce postavený ministerský úředník-právník (neodborník) a jeho místo zaujal odborník, generální ředitel bavorských státních archivů. Avšak vybudování velkého mnichovského hlavního státního archivu bylo nutno odsunouti do budoucna, a to jak z důvodů administrativně-právních, tak i z důvodů technických, ježto nelze prozatím pomýšlet na novou budovu, kdysi projektovanou. Zatím nelze nic měnit na rozkouskovaném umístění dosavadního tajného domácího, tajného státního a mnichovského krajského archivu, jež ztratily již charakter samostatných úřadů a staly se pouhými „odděleními“ „hlavního státního archivu“, někdejšího to „všeobecného říšského archivu bavorského“. Pokud jde o vnitřní organizaci tohoto velkého ústředního archivu (totiž „hlavního státního archivu“), uvažuje se vážně o dalekosáhlém plánu obnovit staré registry podle tak zvaného principu provenienčního. Tím bude snad možno odstraniti onu velikou rozřístěnost bavorských archiválií, do níž lze si právem stěžovati (viz „Deutsche Geschichtsblätter“ XX. str. 120 a násl.).

— 0 —

Ze saského archivnictví. — O nejstarších wettinských archivech ve 14. a 15. století pojednal obšírně ředitel hlavního státního archivu saského Dr. Woldemar Lippert v článku, jež uveřejnil v „Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumskunde“ 44. Bd., 1923, str. 71—99: „Die ältesten wettinischen Archive im 14. und 15. Jahrhundert“. Lippert všimá si tu zvláště kopiáře 6., uloženého ve státním archivu drážďanském, pergamenového to kodexu o 55 listech maleho folia. Obsahuje opisy 62 listin, z nichž 60 pochází ze 14. století a 27 se týká císaře Karla IV. Lippert dokazuje velmi určitě, že tento kopiář starého archivu wettinského byl založen roku 1382 v kanceláři markrabat Marky Východní. Kopiář 6. má mimo to ještě zvláštní význam tím, že obsahuje nejstarší inventář starého státního archivu wettinského, jenž je zároveň nejstarším archivním inventářem ve středním Německu vůbec. Tento archivní inventář rozlišuje listiny na šest skupin a snaží se vůbec zavést v markraběcím archivu určité systematické uspořádání listin a to podle vydavatele. Lippert přesvědčivě vyložil, že inventář byl sestaven v kanceláři Friedricha Přísneho r. 1378 nebo 1379 vzhledem k nastávajícímu rozdělení zemí.

Dále všimá si Lippert dějin wettinských archivů v 15. století a na základě zevrubných studií určuje jich nejstarší sídla. Při tom prozkoumává kurfirstské saské inventáře archivní z let 1437, 1449, 1458, 1458 a 1460, aby mohl odpovědět na otázku, zda je možno pozorovati pokrok v se-

znamenání a uspořádání archivních fondů. Z jeho studie je patrné, že wettinské archivy jsou nejstaršími státními archivy v Německu, v nichž lze pozorovati systematické uspořádání písemností.

O dalším vývoji a dějinách saského archivnictví zmínil se Lippert (alespoň v hlavních rysech), již v separátním spisku, jenž vyšel o rok dříve (1922) s názvem; „Das sächsische Hauptstaatsarchiv. Sein Werden und Wesen“. Dresden 1922. Spisek je velmi cenným archivním průvodcem, pojednávajícím o fondech saského hlavního státního archivu. Hlavní státní archiv saský má 17 oddělení, do nichž byly při jeho založení rozděleny veškery archivní fondy. Lippert podává tu přesné označení těchto hlavních oddělení, jich složení a osudy. Lippertovi předchůdci v úřadě, jež ovšem nemůžeme spravedlivě posuzovati zorným úhlem dnešních historických požadavků a archivní praxe, dávali se na rozdělení archivních fondů zcela jinak než dnes. Nedávali se na archivy jednotlivých úřadů jako na útvary vytvořené organicky, jak tomu chce princip provenienční, nýbrž naopak zdálo se jim, že tyto svým počtem a nepravdivostí ztěžují jen přehlednost a snaží přístupnost.

Na konci spisku přidal Lippert ještě několik poznámek o ostatních veřejných archivech v Sasku a otiskl výtah z předpisů o užívání hlavního státního archivu. Z těch nás obzvláště zajímá ustanovení, že „příslušníci nepřátelských států“ mohou užívatí archivu jen tehdy, prokáží-li se potvrzením své vlády, že říší Němci mohou užívatí rovnoprávně archivů v těchto dohodových státech. Užívání archivu jest bezplatné podobně jako v bavorských státních archivech, avšak na rozdíl od pruských státních archivů. Ke spisku jest přiloženo stručné pojednání: „Einführung in das Verständnis der sächsischen Urkundenbestände“, v němž se snaží širokým vrstvám lidovým vstřípní znalost historických pokladů, aby v nich udržel a oživil smysl pro historii, jež je mocnou oporou pravé lásky k vlasti.

Třetí pojednání o hlavním státním archivu saském v Drážďanech uveřejnil Lippert v „Archivalische Zeitschrift“ III. Folge, 2 Bd., 1925, str. 41—60: „Das sächsische Hauptstaatsarchiv für Dresden und sein Neubau“. Popisuje v něm stavbu a zařízení třináctiposchodové skladističní budovy na St. Privatplatz a administrační budovy v Duppelstrasse 14, jež byly postaveny v letech 1912—1915. Po- užilo se tu systému sálového, t. j. zařízení byly jednotlivé místnosti, od sebe oddělené, s pevnými podlahami ze železobetonu. Každé poschodí skladističní budovy má 5 velkých sálů, jež se seskupují kolem světlíku. Přestěhování do nové budovy bylo provedeno v létě 1915 a to ze starého „Albertina“, jehož druhou polovici zaujímala známá sbírka skulptur. Veřejnému užívání byl archiv otevřen teprv roku 1919.

— 0 —

Nutnost archivního zákona v Prusku. — Pruští archiváři volají už několik desetiletí po archivním zákonu, který by stanovil nejdůležitější zásady archivního práva. O nutnosti pruského archivního zákona psal ve 201. sv. Preussische Jahrbücher (1925) na str. 315—325 státní archivní rada dr. Arnošt Müller. „Služební naučení pro úředníky pruských státních archivů“ z r. 1904, které v § 18 vyžaduje od archivních úředníků znalost a schopnost určení archiválií, které jsou v majetku měst, církve nebo soukromých osob, ukázalo se úplně nedostatečným. Müller myslí, že pouhý zákon na ochranu památek nemůže nahraditi zákona archivního. Pochybuje o správnosti a účelnosti zásady, aby užití ustanovení o ochraně soukromých archiválií záviselo na tom, zda archi-

válie by byly zaneseny do úředního seznamu. Při uzavřených archivech je to prakticky proveditelné, ne při jednotlivých písemnostech historické ceny.

Centrální archiv pruského státu „tajný státní archiv“ v Berlíně dostal nový, účelně zařízený útulek, jenž je ovšem poněkud daleko od středu města, od ministerstev a knihoven, ve vilové čtvrti Dahlem. Tento nedostatek je celkem vyrovnán rychlým spojením, které nyní obstarává podzemní dráha. Stavba byla započata r. 1914 a dokončena teprve v roce 1923. Pro budovu, jež má sloužit k uchovávání aktů, užilo se systému skladišového. Imposantní budova skladiště má šest aktivních poschodí, každé s padesáti řadami dvojíých regálů. Stěhování provedlo se ve třech měsících na 506 nábytkových vozech a nákladních autech. Od března 1924 pak je archiv zase badatelům přístupný. Historii stavby a popis obsahuje článek Arnošta Posnera „Novostavba tajného státního archivu v Berlíně-Dahlemu“ v 35. sv. Archivalische Zeitschrift, str. 23–40.

Otevření tajného státního archivu v Berlíně v jeho novém domově v Berlíně-Dahlemu 26. srpna 1924 věnoval přednášku Pavel Kehr o tematičtě „Jedno století pruské správy archivní“. Jeho přednáška byla otištěna na prvním místě v Archivalische Zeitschrift, sv. 25, str. 3 a násl., když byl již psal o věci v Preussische Jahrbücher sv. 194 (1923), str. 159–178 a v Mitteilungen des Vereines für Geschichte Berlins, roč. 41 (1924), str. 17–19. Kehr začíná novým spořádáním pruského archivnictví státním kancléřem Hardenbergem, jež bylo provedeno v době, která se velmi zajímala o archiválii. Na rozdíl od Altensteina, jenž tehdy žádal, aby archivy byly rozděleny na historické a správní, trval Hardenberg pevně na správně-právním charakteru archivů. Úplně zamítl podřizování státních archivů resortním ministerstvům a chtěl jenom, aby podléhaly pravomoci státního kancléře, po př. ministerského předsedy. Nechtěl archivy učiniti závislými na ministerstvu vnitra, resp. kultu, poněvadž se mu nezdálo, že jsou to jen orgány správy, resp. předmět vědeckého badání. Mužové, jako Raumerové starší a mladší, nebo Tschoppe, jimž byla svěřena správa pruských státních archivů v první polovici 19. stol., byli sice velmi vzdělaní, a můžeme je nazvati ozdobou německého úřednictva, ale podléhali všichni domněnce, že archivy mají výhradně sloužiti správě. Lanciolle byl prvním učencem, jenž byl v čele pruské správy archivní a jenž začal na rozdíl od ostatních věnovati pozornost vědeckým úkolům archivů. Za Dunkera začíná velká vědecká činnost publikační pruských státních archivů a správa archivní stala se vedle Akademie co do intensity druhým vydavatelským ústavem. Droysen chtěl přeměnit správu archivní v Institut politické propagandy velkého stylu. V roce 1875 pak přejal vedení pruského archivnictví Jindřich Sybel, nesporně největší organisátor na poli historickém. Žádná jiná správa archivní na celém světě — to s chloubou Kehr zdůrazňuje — nevyvinula v tak krátké době tak skvělou činnost publikační, jako pruská. Syblůvým dílem je pruský historický institut v Římě, on založil též archivní školu, jež ovšem přechkala v Marburgu jen jedno desetiletí. Vytýkala se Syblůvi určitá jednostrannost, a opravdu za něho došlo k četným krisim a omylům. Archiváři kárali jednostranné nadřizování vědecké stránce a požadovali větší péči o otázky správní a technické. Syblův nástupce Reinhold Koser, který jako onen po dvě desetiletí řídil generální správu pruských archivů, spojoval v sobě s autoritou učence i archivní zkušenosti a administrativní

zručnost. Koserovi bylo též možno provésti pro deset státních archivů novostavby, resp. přístavby, neboť tak dovoľoval příznivý finanční stav pruského státu před válkou. Ke konci své přednášky, významně pro dějiny archivnictví, má Kehr pozoruhodné úvahy o resortních archivech a vědeckém rázu archivů. Ukazuje, že už Droysen vystupoval proti tichému odporu úřadů, aby se akta neodváděla, a proti sklonům k vytvoření resortních archivů. Kehr s důrazem označuje budování zvláštních ministerství archivů za zlo a podotýká, že takový postup za dnešních poměrů je zrovna plýtváním penězi a silami. Starou spornou otázku, která ještě po smrti Sybelově byla rozvířena, zda archivář či profesor, zda učenec či správní úředník, nazývá Kehr směšnou. Vědecký směr, který od r. 1852 pruská správa archivní nastoupila, je podle jeho názoru jedině správný a nesmí býti opuštěn. Úkoly správy archivní a vědy jsou přece úplně identické a mezi pruskými archiváři není vůbec sporu o tom, že činnost archivářů je činností vědeckou, protože vědeckou je jejich metoda i cíl.

O úkolech a cílech pruského tajného státního archivu přednášel druhý ředitel tohoto archivu Melle Klinkenberg u příležitosti první schůze braniborského dějepisného spolku dne 4. a 5. října 1924 v Berlíně a Postupimě. Jeho vývody jsou uveřejněny v článku časopisu „Mitteilungen des Vereines für die Geschichte Berlins“, 1924, str. 19 a násl.

O vývoji vřatslavského státního archivu pojednal K. Wutke v článku, nazvaném: „Die Entwicklung des Breslauer Staatsarchives“, uveřejněném v nedělní příloze „Schlesische Volkszeitung“, roč. 54., č. 20. ze dne 14. května 1922. — Stenzel vtěsnil všechny fondy slezského provinciálního archivu do deseti hlavních a mnoha vedlejších oddělení jako do „svěrací kazajky“. Věcný princip vybudoval přímo virtuosně, takže ohromoval laika, používajícího archivu tím, že na požádání předkládal mu ihned značné množství materiálu; zato u odborníka svým postupem vzbuzoval spíše hrůzu. Rovněž i nástupci Stenzelovi, Wattenbach a Grünhagen, jakkoli byli slavnými a významnými historiky, věnovali malou pozornost otázkám archivně-technickým. Teprve Meinardus, jenž se stal roku 1901 ředitelem vřatslavského archivu, počal se vši energií pořádati a přeskupovati archivní fondy podle principu provenienčního, jehož byl oddaným stoupencem. Avšak i tu se záhy ukázalo, že nelze jen tak zholit přeměnití staré uspořádání, které se již vzilo, neboť lehce by namíste zamýšleného nového pořádku mohla nastati úplná desorganisace. Meinardus také velice se zasloužil o postavení dnešní skvělé budovy archivní v Tiergartenstrasse. Před sto lety, když se zřizoval „slezský provinciální archiv“ v staré klášterní budově „na Písku“, zaujímal (celý archiv) tři nuzné místnosti.

Erich Graber, státní archivní rada ve státním archivu vřatslavském, napsal obšírný článek o organisaci a počátcích inventarisace v mimo-státních archivech slezských, uveřejněný v „Schlesische Geschichtsblätter“ 1923, č. 1, str. 99. Pokračování v těchto pracích odsunuto na dlouhou dobu světovou válkou a změnami ji provázajícími. Teprve nově založená „Historická komise pro Slezsko“ ujala se r. 1922 znovu těchto prací, převzavši je od „Spolku pro pěstování slezských dějin“. („Verein für Geschichte Schlesiens.“) Tak péči Ericha Grabera byl vydán r. 1925 inventář archivů v kraji sprottavském (Sprottau), otištěný v XXXI. svazku sbírky „Codex diplomaticus Silesiae“. Dřívější inventarisace dála se tím způsobem, že ten kdo ji prováděl, objížděl sám jednotlivé osady v kraji a na

místě zjišťoval, prozkoumával a sepisoval tamní archiválie, naproti tomu dnes byly k této speciální práci přibrány místní schopné síly. Graber si ponechal organizaci a centrální vedení podniku, pro něj převzal plán, vytěžený Wutkem. Mimo to sám prováděl soupis některých zvláštních druhů archiválií, seznamoval své spolupracovníky s látkou a vedením prací a posléze řídil redakci a jednotné uspořádání celého díla konečným zpracováním značně různorodých elaborátů. Inventarisaci otevřeno badatelům mnoho nových pramenů, které jim poskytují veliké bohatství nového materiálu a povzbuzují tím více slezské badání historické. Vydání inventáře tiskem umožnili zvláště četní továrníci v kraji sprottavském bohatými příspěvky peněžními.

Vratislavský státní archiv a Historický spolek slezský poutá již od dob Stenzelových vzájemné a nerozlučné přátelství. Všechno historické badání slezské navazuje bezprostředně a s vlastním prospěchem na státní archiv. To se ukázalo nejlépe, když bylo pokračováno v „Regestech ke slezským dějinám“, obsahujících leta 1338—1342. Práci tu podnikl r. 1925 ředitel vratislavského státního archivu Konrád Wutke spolu se státním archivním radou Erichem Randtem, a to jak jménem „Spolku pro pěstování slezských dějin“, tak i jménem Historické komise pro Slezsko.

— o —

Z Československého ústavu historického v Římě. — Ve studijním období 1924—1925 pokračováno bylo především ve výzkumu pro císařskou nunciaturu. Archivář Národního musea Dr. Karel Stloukal, jemuž po návrhu komise Československého ústavu v Římě uděleno bylo ministerstvem školství a nár. osvěty dne 8. října 1924, č. j. 112.210-IV, čtyřměsíční stipendium pro studia římská, pokračoval tu v přípravných pracích pro vydání nunciatury Filipa Spinelliho. Pro lepší porozumění činnosti Spinelliho zabýval se Dr. Stloukal též nunciaturou předchůdce jeho biskupa cremonského Cesara Speziana a pokračoval tu ve výzkumu prováděném v r. 1921 Drem Borovičkou a r. 1922 Drem Jenšovským. Mimo to pracoval Dr. Stloukal též ve státním archivu v Modeně, odkudž dal opisovati zprávy Dr. Riccioho, estenského residenta v Praze, v době nunciatury Spinelliho. Vlastním účelem zastávky Dr. Stloukala, který po dobu svého pobytu v prosinci 1924 až březnu 1925 ustanoven byl vedoucím členem ústavu, v Modeně bylo, aby tu z uložení komise vyjednal s archivářem d'Emarese převoz archivu pražského nuncia Giovanni Stefana Ferreriho z La Marmory u Bielly do státního archivu v Římě, kde by mohl býti prostudován českými stipendisty. Přípravné a výzkumné práce pro edici nunciatury Spinelliho dospěly již tak daleko, že po příštím pobytu Stloukalové v Římě, nutném ještě pro některé konečné práce, zvláště srovnávací, bude lze přikročit k vydání této nunciatury, jež v chronologické řadě nunciatur, převzatých Československým ústavem římským, jest druhá. Zatím, jak již bylo oznámeno ve zprávě minulé, mohl Stloukal vydatně užítí tohoto pramene pro svou práci „Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. století. (Publikací z vědeckých ústavů pražské university Karlovy č. IX. — V Praze 1925, Str. 256). Dr. Milena Linhartová, která pracovala v archivech vatikánských od počátku října po sedm dalších měsíců (vyslána dekrety min. šk. a nár. osv. ze dne 27. září 1924, č. 109.115/IV a ze dne 27. února 1925, čís. 5938-IV), pokračovala ve svém výzkumu nunciatury Antonia Caetaniho z let 1607—1610, vedle toho pracovala též v soukromém archivu knížat Caetanů, vévod sermonetských v Římě, kam povolil jí přístup Don Gelasio Caetani,

býv. vyslanec krále italského ve Spojených Státech amerických. Z písemností nuncia Caetaniho jsou tu však zachovány jen jeho listy soukromé, psané bratru Petrovi nebo agentům nunciiovým v Capui a ve Spanělech, kdežto z úřední korespondence nunciovy neposkytuje tento archiv mnoho příspěvků.

Vedle prací o těchto dvou nunciaturách zahájen podle původního usnesení komise ústavu římského z října r. 1923 též výzkum pro nunciaturu Giovanni Stefana Ferreriho, nuncia při dvoře císařském v l. 1603—1607. Část této nunciatury byla sice již r. 1913 vydána tiskem Arnoldem Oskarem Meyerem v publikacích pruského ústavu historického v Římě jakožto první svazek čtvrtého oddělení veliké serie císařské nunciatury; k svému usnesení byla však komise přivedena nejen úvahou, že by v řadě císařské nunciatury, připravované čl. ústavem v Římě, vznikla rušivá mezera vynecháním otřesené části nunciatury, k jejímž pokračování ostatně sotva by v pruském ústavě došlo v době dohledné, nýbrž i poznáním, že přes známou akribii, již vyznačují se práce pruského ústavu římského, nepřihlíží edice Meyerova, která zajisté značně prospěje příštímu vydavateli, ke věcem českým tak, jak toho vyžadují nejen potřeba české vědy, nýbrž i všeobecný význam události v českých zemích na počátku XVII. století. K pracím o nunciaturě Ferreriho vyslán byl nově absolvent státní školy archivní Dr. Zdeněk Kristen, jemuž po návrhu Komise Československého ústavu v Římě uděleno bylo min. šk. a nár. osvěty dne 7. listopadu 1924, č. j. 134.519/IV, čtyřměsíční stipendium římské, jež pak prodlouženo bylo na další čtyři měsíce rozhodnutím téhož ministerstva ze dne 8. března 1925, č. j. 22.487/IV. Ve výzkumu vatikánských archivů k tomu účelu mohl se dr. Kristen opíratí jednak o citovanou již edici Meyerovu, jednak o práce, které ve značném měřítku o nunciaturě Ferreriho podnikli pro Sněmy české úředníci českého zemského archivu Hynek Kollmann a Dr. Kamil Krofta, shromáždívše v zem. archivu veliký počet prepisů z této nunciatury. Uvedení badatelé přihlíželi ovšem jen k věcem českým a bylo tudíž stejně jako se to děje při nunciaturě Caetaniho, doplnití výtěžky jejich práce dalším výzkumem, rozšiřujícím zájem na celou oblast nunciatury císařské. Takovým způsobem bylo v tomto období při šestnácti svazcích fondu Borghese, probraných dotud pro nunciaturu Ferreriho, 370 dosavadních prepisů rozmnoženo o dalších 450 zpráv. Pro nunciaturu Ferreriho přistupuje však nově velmi důležité prameny, jehož dotud nebylo použito ani českými badateli ani Meyerem; je to rodinný archiv Ferreriho, již výše zmíněný, který ochotou pí. markýzy Luisy Ferreri della Marmora, kněžny z Masserana, a účinným prostřednictvím čl. vyslance v Římě dra Vlast. Kybala a ředitele státního archivu římského Eugenia Casanovy zapůjčen byl z Bielly do státního archivu v Římě k dispozici členů Československého ústavu, tedy především dra Kristena. Tento archiv uložený ve 24 cartellách obsahuje jednak ve značné úplnosti originální listy posílané z Říma, zvláště ze státního sekretariátu kardinálů San Giorgia, Pietra Aldobrandiniho, Erminia Valentiniho a Scipiona Borgheseho, nunciu Ferrerimu, jakož i jiné dopisy kardinálů, církevních hodnostářů (i ze zemí českých), členů habsburského rodu i jiných knížat, diplomatů a pod., jednak zase mnohé výpisy, denníky a poznámky i záznamy nunciovy, registra listů nunciiových do Říma, a přináší tedy pro publikaci nunciatury Ferreriho materiál ceny mimořádné. Poněvadž pro zapůjčení tohoto archivu stanovena byla určitá výpůjční lhůta, věnoval se dr. Kristen především pracím o tomto archivu. Jen ze dvou let 1605 a 1607 byly tu nově vytěženy 462 listy výše jmenovaných kardinálů státních sekre-

tářů Klementa VIII., Lva XI. a Pavla V.; z jiných listů dlužno uvést alespoň nově získané přepisy 43 listů kardinála Dietrichštejna z doby od června 1604 do září 1607.

Pro výzkum slovenik vyslána do Říma opětně Dr. Marie Opočenská, již uděleno tentokrátě stipendium moravského výboru zemského. Pracovala v archivech vatikánských a knihovnách římských (Vaticelliana, Casanatense, Vittorio Emanuele) od konce listopadu 1924 do počátku července 1925 a dokončila tu způsobem naznačeným ve zprávě minulé (srv. Č. A. S. II, str. 210) výzkum register Klementa VI. Pro doplnění své práce navštívila Dr. Opočenská i státní archiv v Neapoli, kde uložena jsou některá registra kanceláře králův uherských z rodu Anjou; poznala však, že pro vlastní účel jejího výzkumu neposkytuje tento archiv důležitých příspěvků.

Na počátku studijního období 1924–1925 dlel v Římě (od října 1924 do konce ledna 1925) docent university Karlovy Dr. Vladimír Groh, který obdržel po návrhu komise dekretem min. školství a nár. osvěty ze dne 1. září 1924, č. j. 80.032/24-IV, stipendium římské na dobu čtyř měsíců, zabýval se tu studiem klasického starověku. Dr. Groh doplňoval v Římě látku pro vědeckou příručku o dějinách římských, napsal tu studii o historicko-topografickém problému Trajanova sloupu, která byla uveřejněna v publikacích Akademie dei Lincei; nová římská akademie archeologická přijala pak k uveřejnění jeho pojednání o počátcích Říma se zvláštním zřetelem k otázce etruské.

Architekt Ing. Oldřich Stefan, asistent architektiky vys. škol technických v Praze, který již r. 1924 pobýval v Římě, pokračoval tu, používaje stipendia min. školství a nár. osvěty (č. j. 61.394/IV ze dne 15. června 1925), i v letních měsících letošního období o svých studiích o vlivu italského baroku na barok v zemích českých a pobyl v Římě ode dne 10. července do 7. října 1915. Arch. Stefan věnoval se tu především studiu děl Bramantových Giulia Romana, B. Vignoly, Dom. Fontany, Flam. Fonsia, Ottaviana Mascherina a řady jejich epigonů, jakož i studiu villové architektury italské, zejména XVI. a XVII. století. Na tuto starou římskou tradici slohu, určeného kdysi Bramantem a Giuliem Romanem, navazuje totiž architekt Giovanni Battista Matthaei, původce význačných barokních staveb na Hradčanech, jehož Stefan na základě podrobného srovnání plánů a staveb pokládá za totožna s Matyášem z Burgundu. Výsledky tohoto římského studia Stefana budou uveřejněny v chystaných Zprávách města Prahy (pokračování býv. Zpráv Soupisové komise). Vedle toho zabýval se arch. Stefan podrobným studiem osobnosti a díla architekta Domenica Martinelliho (1650–1718), prof. architektury a perspektivy na proslulé římské Akademii di S. Luca. I tento architekt pracoval pro českou šlechtu v Praze (palác Sternberský na Hradčanech), ve Slavkově a Nitře a jinde. S jeho směrem úzce souvisí i palác Lobkovický a skupina pražských domů měšťanských z doby kolem r. 1700. Posléze pokračoval Stefan v tematiku o vlivu Franc. Borrominiho a G. Guariniho na pražskou architekturu a ve studiu vztahu českých jednoduchých kostelů ranního baroku typu P. Marie Vítězné k římskému slohu kostela S. Maria in Via.

Knihovna ústavu, o jejíž katalogisaci pracovali společně všichni stipendisté ústavu, rozmnožena byla v oddělení klasického starověku, v oddělení dějin a umění i v oddělení historickém (zvláště též opětou zásilkou ze státního historického ústavu v Praze) a čítá počátkem října 1925 celkem 2440 svazků.

Komise Československého ústavu v Římě konala v r. 1925 dvě plenární schůze za předsednictví prof. Dr. Josefa Susty. Ve

schůzi jarní (11. května) vzaty na vědomí podrobné zprávy o stavu římského ústavu a činnosti jeho členů ve studijním období 1924–1925, projednán rozpočet a rozhodnuto o vyslání stipendistů do Říma na příští pracovní období. Ministerstvu školství a národní osvěty předložen ke schválení probatimní statut ústavu, vypracovaný z uložení komise ve zvláštní subkomisi jejím členem Drem Jenšovským a přednesený ke konečné redakci v plenu komise. Usneseno, aby zároveň s pracemi o nunciaturě prováděn byl soustavný výzkum fondu Borghese ve vatikánském archivu. Vzato na vědomí, že Dr. František Hrubý, který roku 1923 konal v Římě též přípravné práce k edici cestovního Denníku Lva Viléma z Kounic vydá tento denník v publikacích filosofické fakulty Masarykovy university v Brně. Jednomyslně rovněž usneseno, aby Čsl. ústav v Římě vydával period. publikaci v jazyce italském „Bolletino dell' Istituto storico Cecoslovacco di Roma.“ Do prvního ročníku budou po návrhu předsedy komise zařazeny články Dra Bedřicha Jenšovského o dějinách českého historického výzkumu v Itálii a zřízení Československého ústavu v Římě, Dra Karla Stloukala o pracích Československého ústavu v Římě o výzkumu nunciatur a Dra Vladimíra Groha o pracích o starověku v Československém ústavě v Římě. — Ve schůzi podzimní (dne 26. září) schváleny zprávy o další činnosti římského ústavu, rozhodnuto o nových žádostech za stipendia na studia v Římě a pojednáno o postupu dalších výzkumných prací Československého historického ústavu římského. S potěšením přijata zpráva předsednictva, že k řádným položkám věnovaných římskému výzkumu v rozpočtu ministerstva školství a nár. osvěty, v zemském rozpočtu českém, a k příspěvků moravského výboru zemského přistoupil nově též příspěvek žup slovenských, činící na rok 1925 7000 Kč. — Vzdav se v důsledku svého jmenování profesorem Masarykovy university v Brně místa správce Československého státního ústavu historického, Dr. Václav Hrubý resignoval též na své členství v komisi římského ústavu. Odstupujícímu členu zasláno písemné poděkování za jeho dosavadní činnost v komisi. Jakožto zástupce klasických filologů a archeologů v komisi jmenovalo ministerstvo školství a nár. osvěty novým členem komise profesora Karlovy university v Praze Dra Františka Groha.

V říjnu r. 1925 odjeli do Říma stipendisté Dr. Zdeněk Kristen a Dr. Milena Linhartová, aby tu pokračovali ve svých pracích o císařské nunciaturě, a státní archivář v archivu min. vnitra Dr. Jaroslav Prokeš, který používá státního stipendia pro studia husitů ve vatikánské knihovně. Počátkem listopadu odejel do Říma Dr. Jaroslav Ludvíkovský pro doplnění svých studií o římském románu.

Počátkem studijního období (v říjnu 1925) vyslána byla zemským správním výborem do Říma koncipistka českého zemského archivu Dr. Věra Kosinová, aby v archivech vatikánských pokračovala ve výzkumu register a listin Jana XXII. pro publikaci Monumenta Bohemiae Vaticana a pro edici akt vztahujících se k diecesím ostrihomské, nitranské a jagerské.

Bedřich Jenšovský.

Z římských ústavů. — Čilý ústav belgický „Institut historique belge de Rome“ vydal krátce po třetím svazku svého Bulletinu ještě téhož roku 1924 čtvrtý svazek této své periodické publikace (str. 248). Nový svazek přináší další příspěvek k soustavnému soupisu látky k dějinám belgickým z archivů vatikánských. Po pracích Pasturových o fondu Borghese, kamerálních a knihovně Barberini je to tentokrátě článek, vyplňující větší část svazku a věnovaný důležitému fondu vatikánského

archivu Instrumenta miscellanea, obsahujícímu hlavně notářské instrumenty, nevypravené originály, účty kollektorů a jiné listiny většinou povahy finanční od r. 819 do konce století XVII., nejvíce však ze století XIV. Předseda Komise a býv. ředitel belgického ústavu římského D. Ursmer Berlière uveřejňuje tu ve článku „Inventaire des Instrumenta miscellanea des Archives Vaticanes au point de vue des nos anciens diocèses“ (str. 5—162) 123 listiny, vztahující se k dějinám belgickým; největší část jejich (mimo 14) pochází ze století XIV. a týká se věcí finančních. Listiny publikovány jsou ve francouzských výtazích, jen rozsáhlé notářské instrumenty o majetku řádu johannitského z l. 1372 a 1373 (č. 68 a 69, 71—76). otištěny jsou v plných textech, které zaujímají téměř polovinu článku. K inventáři připojen jest abecední rejstřík. Vedle toho jest ve svazku obširná studie sekretáře ústavu Maurice Vaese, *Le Séjour de Van Dyck en Italie*. — Jakožto VI. svazek publikace *Analecta Vaticano-Belgica* (Documents relatifs aux anciens diocèses de Cambrai, Liège, Therouanne et Tournai publiés par l'Institut historique Belge de Rome) vydal Berlière bully Klimenta VI. z prvních čtyř let jeho pontifikátu: *Lettres de Clément VI. (1342—1352)*. Tom. I. (1342—1346). Textes et analyses recueillies et edités par Philippe Van Isacker publiés par D. Ursmer Berlière. (Rome 1924, str. VI.—862). Listiny, které otištějí se z největší části v latinských regestech, připravil k edici již před válkou Van Isacker; když však tento badatel věnoval se později dráze politické, odhodlal se nynější ředitel, který r. 1906 vydal v prvním svazku jmenované publikace suppliky Klimentovy, provést konečnou redakci textů, zpracovat nejen abecední rejstřík jmenový, nýbrž i seznam nejdůležitějších hesel věcných a vyplnit tak vydáním svazku mezeru, která dosud zela v serii belgických *Analect* vatikánských.

Zároveň zahájena byla r. 1924 nová serie *Analecta Vaticano-Belgica*, která bude obsahovati vydání nunciatury flanderské, jak je projektoval zejména zvěčnělý ředitel ústavu Alfréd Cauchie, který jak známo, již před dvaceti lety (r. 1904) vydal sbírku generálních instrukcí vydaných nunciům flanderským. K dosavadním velikým edicím nunciatury císařské a nunciatury kolínské přistupuje tu nový důležitý podnik, který nutně vzbudí zájem i historiků československých. V prvním svazku, věnovaném památce Alfréda Cauchieho, vydává profesor lovaňské university Léon Van der Essen korespondenci z prvních tří let působení prvního nuncia flanderského Frangipaniho. O svazku, který je nadepsán „Correspondance d'Ottavio Mirto Frangipani, Premiere Nonce de Flandre (1526—1606)“. Tom. I. *Lettres (1596—1598)* et Annexes. (Rome. 1924. Str. LXXXII. a 449) přineseme podrobnější referát v příštím ročníku časopisu.

École Française de Rome vydala r. 1925 čtyřicátý druhý svazek svých „*Mélanges d'archéologie et d'histoire*“ s tímto obsahem: F. Grat, *Nouvelles recherches sur Tacite*. (Nový rukopis Germanie ve vatik. knihovně sign. Ottob. lat. 1209). — J. A. F. Orbaan, *Documents inédits sur la Rome de Sixt Quint et du cardinal Farnèse*. (Známý holandský historik barokního Říma otiskuje tu řadu listů z farnéského oddělení státního archivu v Parmě). — Ph. Lauer, *Un inventaire inédit des revenus fonciers de la basilique du Latran au XII. siècle*. (Z rukopisu Ms. lat. 1329 vatikánské knihovny). — P. Fabre, *Jonas et les ambons de la Campanie*. — P. Boyance, *Note sur le Tarentum*. — G. Recoura, *Notes sur six manuscrits inédits ou peu connus des Assises de Jérusalem*. — Emil Mále, *Georges Recoura* (Nekrolog mladého člena školy, jenž utonul v dubnu r. 1925 na exkursi školy v Selinuntu).

Z velikých historických ústavů německých v Římě ústav společnosti Görresovy „*Das Römische Institut der Görres-Gesellschaft*“ poměrně nejméně zdržen byl válkou ve své činnosti publikační. Účelné rozdělení prací a bohatý materiál získaný členy ústavu v době předválečné umožnily, že hned v prvních letech poválečných mohla Společnost pokračovati v publikacích založených na pracích římského ústavu; když pak po kratších studijních pobytech některých starších členů ústavu v Římě byla r. 1923 obnovena činnost ústavu ve větších rysech, mohl ústav nejen pokračovati ve všech svých dosavadních velikých publikacích, nýbrž mohl si vytknouti nové pracovní úkoly a zařaditi do svého programu další nemalé podniky ediční. V předří podniků ústavu jest stále rozsáhlá publikace historické látky k dějinám koncilu tridentského *Concilium Tridentinum*. Této důležité publikace, jež, jak známo, ve čtyřech odděleních, rozpočtených na 12 svazků, má obsáhnouti vydání diarií, akt, korespondence a traktátů, vztahujících se k jednání koncilu tridentského, vyšlo od r. 1901 do vypuknutí války pět svazků: totiž dva svazky diarií, vydané Sebastianem Merkle (celkové řady sv. I. a II.), první dva svazky akt vydané Stephanem Ehsesem (celkové řady svazek IV. a V.), a první svazek korespondence prací Dra Buschbella (sv. X). Po převratu zasloužil ředitel ústavu prelát Stephan Ehses, ač pro nový svůj úřad v Boppardu nemohl před r. 1924 odjetí do Říma (práce ústavu řídil zatím známý pracovník o papežských kameráliích Dr. Göller) a ač byl těžce nemocen, vydal další svazky VIII. a IX. v celkové řadě publikace, obsahující důležitá akta a protokoly o jednání koncilu v posledním jeho období: „*Concilium Tridentinum. Diariorum, actorum, epistolarum nova collectio. Edidit Societas Goerresiana*. Tom. VIII. *Actorum pars V. Complectens acta ad praeparandum concilium, et sessiones anni 1562 a prima (XVII.) ad sextam (XXII.)*. Collegit, edidit, illustravit St. Ehses. Friburgi, Herder 1919, 4° str. XIV. a 1024. a *Concilium Tridentinum (etc.)* Tom. IX. *Actorum Pars VI. Complectens acta post sessionem sextam (XXII.) usque ad finem concilii (17. Sept. 1562. — 4. Dec. 1563)*. Collegit, edidit, illustravit St. Ehses. Friburgi 1924. 4° str. XXXII. a 1194. Ze tyto dva svazky mohly býti vydány, jest nejen zásluhou mimořádné pracovní energie neúnavného editora, nýbrž i dvou posledních papežů Benedikta XV. a Pia XI., kteří na vydání díla věnovali veliké sumy penězů, doplnivše tak význačné příspěvky duchovních hodnostářů německých. Jest tedy dnes vydáno již sedm svazků tridentského koncilu; pracuje se však i o zbývající pěti, které vesměs jsou již rozděleny jednotlivým osvědčeným editorům. Vydavatel diarií Merkle připravuje k tisku třetí a poslední svazek třetího druhu pramenů; v oddělení aktů zbývají dosud svazky třetí a čtvrtý (VI. a VII.), jež mají přinést akta koncilu za jednání v Bologni a v době Julia III. Svazek VI. připravuje rovněž Merkle, svazek VII., když se Dr. Postina, původně ustanovený vydavatel, vzdal tohoto úkolu pro svůj duchovní úřad, převzal Dr. Ehses a pracoval o něm již z svého posledního pobytu římského. Také Dr. Buschbell pokračuje ve svých pracích o druhém svazku korespondence (sv. XI.), hodláje právě prostudovati zprávy španělských vyslanců u kurie papežské v archivu simancaském; závěrečný pak svazek edice, obsahující traktáty o koncilu, jest již péčí Msgra Vincence Schweitzera úplně připraven k tisku.

Také pro druhou publikaci ústavu „*Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung im 14. Jahrhundert*“ měli někteří vydavatelé připraveno již značné látky, takže Dr. Emil Göller mohl r. 1920 vydati čtvrtý svazek této serie, nade-

psaný „Die Einnahmen der Apostolischen Kammer unter Benedikt XII.⁴. Záznamy o příjmech komory za dalších papežů avignonských připravují k edici münsterský profesor Dr. L. Mohler pro pontifikáty Klementa VI. a Innocence VI. a Dr. Eduard Stein pro pontifikáty Urbana V. a Rehoře XI. Edice register o výdajích papežské komory jest v rukách zapracovaného již vydavatele K. H. Schäfera, který r. 1914 ve druhém svazku této edice (III. svazek serie) dospěl až ke konci pontifikátu Innocence VI. (1362). Nyní pro další dva svazky připravil již k edici výdaje komory nejen do konce doby avignonské, nýbrž i pro pontifikáty Urbana VI. a Bonifáce IX. (1404).

Třetím velikým edičním podnikem římského ústavu Görresovy společnosti jest vydání nunciatury v německých zemích. Po dohodě s pruským ústavem historickým a s rakouským ústavem historickým v Římě převzala Společnost Görresova do programu svého historického ústavu vydání nunciatury v l. 1595 až 1605 (resp. 1603) a to jednak nunciatury u dvora císařského, jednak nunciatury kolínské. Od r. 1895 do vypuknutí války vydány byly dva svazky nunciatury kolínské a dva svazky nunciatury císařské. Hned v prvním roce poválečném vydal Dr. Josef Schweizer třetí svazek nunciatury u dvora císařského, obsahující korespondenci pražských nunciů Alfonse Viscontiniho a Camilla Caetana z l. 1589 až 1592. Ve zprávě za rok 1925 (srv. Hist. Jahrbuch sv. 45 str. 679) oznamuje ředitel Ehnes, že také třetí svazek nunciatury kolínské jest připraven k tisku. Pro tento svazek připravil Dr. L. Schmitz-Kallenberg k edici zprávy Ottavia Mira Frangipaniho z l. 1590—1595. Bylo zde již referováno o tom (srv. Cas. Arch. Sk. roč. II. str. 211), že o vydávání další nunciatury císařské po r. 1592 bylo dočteno dohody Společnosti Görresovy s Komisí Československého ústavu v Římě, takže by se Společnost vzdala pokračování edice nunciatury císařské, kdy tato sídlí trvale v Praze a přihlíží především k věcem českým, a že tuto edici převezme Československý ústav v Římě. V citované zprávě však čteme, že také v nunciatuře u císařského dvora bude pokračováno. Bude zde tedy žádoucí nějaké vysvětlení.

K dosavadním svým pracím o nunciatuře v XVII. století připojuje však Görresova společnost nový úkol vydání zprávy nunciů v období osvětlení, jež ohraničuje léty 1750—1850. Tohoto nového velmi důležitého a zajisté i velmi rozsáhlého podniku, v němž mají být publikovány nunciatury vídeňská, kolínská, mnichovská, lucernská a snad i jiné (každá v samostatné řadě) ujal se známý pracovník o kuriální politice v Německu Dr. Hubert Bastgen. Při velikém rozsahu publikace, jak co do období časového tak co do území a látky korespondence, nebude ovšem dobře možno, aby nunciatura vycházela soustavně v řadě chronologické i teritoriální, nýbrž postup prací bude spíše asi udáván zájmem jednotlivých editorů, kteří se budou obírat nejen edicí zpráv určitého nuncia, nýbrž namnoze také určitým v celku uzavřeným diplomatickým jednáním, jak ukazují již první dva svazky, připravené k tisku, z nichž první je věnován tajně cestě preláta Capacciniho na dvory vídeňský, drážďanský, berlínský, hannoverský a do Osnabrücku r. 1837, druhý pak obsazení pruských biskupství podle bully „De salute animarum“ z r. 1821.

Další nový podnik římského ústavu Společnosti Görresovy nazývá se „Repertorium Vaticanum zur deutschen Kirchengeschichte“ a má přinést publikaci všech zpráv, vztahujících se k církevním dějinám německým od konce stol. XVI. zvláště z fondů brevi a listů papežských, pokud ovšem tyto prameny nebyly otištěny v edici nunciatur (budou zde však naznačeny alespoň registry těchto písemností); do této sbírky pojat jest archiv sekretariátu brevi. (Na tomto místě

možno poznamenati, že před nějakým časem navrhol jsem podobnou edici i pro prameny k dějinám československým, nazvanou Monumenta Bohemiae Vaticana saec. XVI.) Dne 12. března 1924 zemřel dlouholetý předseda Görresovy společnosti profesor mnichovské university tajný rada Herrman v. Grauert, jenž od r. 1884, tedy po 40 let, byl též redaktorem Historisches Jahrbuch. Přední spolupracovník Grauertův v této redakci vynikající historik kostnického koncilu tajný rada Heinrich Finke stal se novým předsedou Společnosti Görresovy.

Bedřich Jenšovský.

Přehled čs. archivnictví. — Do Tobolkova souborného díla Politika (II. část 2, str. 174—181) napsal stručný, ale obsažný přehled o československém archivnictví Jan Morávek; naznačuje v článku i organizační návrhy, které sleduje ministerstvo školství a nár. osvěty.

Archivy a právní praxe. — V přednášce o tomto titulu, konané v Právnické Jednotě a pak otištěné v Právniku (LXIV., zvláštní otisk str. 18), rozebírá Fr. Čáda na základě platných předpisů úřední oprávnění archivů, osvětluje t. zv. jus archivii a přichází k přesvědčení, že na archiv se stanoviska právního musíme pohlížet jako na vědecký ústav, který pro některé případy je pověřen úředními funkcemi; zdůrazňuje při tom, že funkce znalecká je funkce vědecká. V další části si Čáda všimá podrobněji mnohostranných úkolů archivních s právního hlediska a ukazuje jednak, jak zkušenosti získané v archívech mohou napomáhat v organizaci správní, aby co nejlépe a nejsnadněji mohla plnit své úkoly — v této souvislosti dotýká se různých otázek nejnovější praxe, jako je otázka spisoven, vyhotovování důležitých listin, papíru, inkoustu, psacího stroje a pod. — jednak upozorňuje, jak rozmanitá a bohatá je činnost archivů v obor dobrých zdání po způsobu znaleců odborně kvalifikovaných. Vývody Čádovy zajímavě osvětlují souvislost archivů a právní praxe, která je tu postavena na správný základ.

Bka.

Archivnictví a otázek zařízení a vedení archivů všimá si dosti pečlivě také Časopis československých knihovníků. Tak zejména v ročníku III. (1924) pojednal štábní kapitán R. Wolf o „Všestudentském archivu“. Sbírají se v něm studentské tisky, dokumenty rukopisné, spolkové korespondence, letáky a plakáty u studentských podniků, výroční zprávy škol středních i odborných, programy škol vysokých domácích i cizích, výstřižky z novin týkající se studentského života a školy. Jak z tohoto programu je viděti, nejde tu o archiv v pravém smyslu, ba nelze ani mluvit o archivním depôt. Jestliže již má být věnována péče archivům studentských spolků, bylo by radno péči vynaloženou na Všestudentský archiv věnovati archivům jednotlivých spolků, a především dbáti, aby bylo ve spolecích organizovaných ve Svazu postaráno o řádné ukládání registratur a teprve, až by spolek některý zanikl, aby byl jeho archiv uložen na místo bezpečné. Pak by bylo možno mluvit o skutečné péči o studentské archivy. Rozhodně bude však nutno v ochraně archivů postarati se i o tyto archivy studentských spolků. Tolik by si měly uvědomiti zejména kruhy, které, jak se zdá z vydání příručky o archívech chtěly postavit péči archivů jim svěřených na odbornější základ. Ale také s jiných stránek sleduje časopis archivnictví. Tak vedle poznámek o archívech a jejich stavu či práci a organizaci jak v republice tak v cizině zejména uvádí zajímavá data o archivářském kursu pořádaném při sjezdu československých knihovníků v Moravské Ostravě ve dnech 8. a 9. června

za vedení dra V. Vojtíška. Z přihlášených 66 prodělal celý kurs 28 účastníků. Z přihlášených bylo z Prahy 23, z ostatních Čech 37, z Moravy 4, ze Slovenska 1.

Ča.

O ochraně písemných památek na venkově. — Pro povzbuzení zájmu o písemné památky ve vrstvách hospodářských a zemědělských napsal koncipista státního archivu zemědělského Dr. V. Černý do „Brázdy“ (revue českosl. venkova, roč. VI. č. 3. a 4.) článek „Ochrana památek, zvláště písemných, na venkově“. Vytknou pojem památek, seznamuje tu stručně s dosavadními pokusy v zemích českých, podnikanými z různých stran, zejména z českého archivu zemského, na záchranu písemných památek, a ukazuje pak na nové poměry v republice a na úkoly československého státního archivu zemědělského, který, vycházející ze své ústřední činnosti při zajišťování archivů na zabraném majetku pozemkovém a při správě archivů statků státních, mohl by býti poradním i výkonným orgánem při organisaci péče o soukromé archivy a písemné památky hospodářské. V zajištěných archivech hospodářských vidí autor zárodky příštích archivů okrskových; máme za to, že, i když někdy k takovým archivům okrskovým dojde, budou spíše jich základem velké archivy obecní, a že případy jiné budou jen výjimkou, zajisté na př. v Třeboni, ale i tu bude rozhodovati v první řadě veliký význam archivu všeobecně historický, nejen hospodářský. Ostatně tyto věci, jak správně autor poznamenává, jsou dnes hudbou budoucnosti. Svému dobrému účelu jistě vyhovuje článek dokonale.

Jský.

O vlivu války na archivnictví. — Tomuto časovému tématu věnoval přednášku na loňském německém sjezdu archivním v Rezně ředitel státních archivů bavorských dr. O. Riedner; je nyní otiskána v posledním sešitě 73. ročníku Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- u. Altertumsvereine str. 204—226. Přednáška obírala se konkrétními otázkami světové války, především německými, a sledovala do jisté míry apologetický cíl. V první části aspoň konfrontuje autor obvinění vznesená na německé vedení války pro ničení písemných památek ve Francii a Belgii oficiálními zprávami druhé strany a snaží se je oslabit, resp. přivést na pravou míru. (Srv. k tomu článek, který do posledního svazku Archivalische Zeitschrift 1925, str. 239—242, napsal Pius Dirr: Die belgischen Staatsarchive im Weltkrieg, v němž se obrací proti žalobám Cuvelierovým o škodách způsobených něm. vojskem v belgických archivech.) Naproti tomu Riedner ukazuje, že něm. správa civilní v obsazeném území starala se o ochranu archivů a ve francouzském Lotrinsku a zvláště ve Varšavsku němečtí archiváři vykonali pozitivní práci. V další části své přednášky naznačuje Riedner účinky války na archivy v době poválečné. V první řadě je to všeobecná restrikce úřednická, která se ovšem nezastavila před archivy, redukujíc silně počet konceptního úřednictva. Toto zmenšení stavu úřednictva archivního je tím tíživější, protože po válce fondy archivní, potřebující náležité ochrany, neobyčejně vzrostly z různých příčin; hlavně spisy vojenské povahy vzešlé ze světové války bylo třeba uložit a otázka ta stala se palčivou jak v Anglii tak zvláště v Německu, kde, jak známo, vyvolala v život nejmladší a největší německý archiv, říšský archiv v Postupimi jakožto trvalý pomník německého válečnictví. Jiný následek války v oboru archivním byly různé extradice archiválií mezi vítěznými a poraženými státy, jímž Riedner věnuje obsírnější výklad; jde zejména o extradice Německa Francii, jejichž zásady i další ustanovení jsou obsírněji roze-

bírány, dále Dánsku a pak o spisovou rozlukou mezi Rakouskem a nástupnickými státy, o nichž jedná na základě pojednání L. Bittnera v časopise „Archiv für Politik u. Geschichte III. (1925). Přednáška skončila apelem, aby archivy všech států byly otevřeny, od čehož přednášející v souhlase s obecným názorem německým si slibuje, že dokáže nevinu Německa na rozpoutání světové války.

Ředitel radního archivu a městské knihovny v Drážďanech dr. Gg. Herm. Müller spojil tři příležitostné přednášky z oborů archivnictví a knihovnictví a vydal je v samostatné pěkně vypravené publikaci: „Von Bibliotheken und Archiven“. Kromě pouze bibliotekářské první studie („Die Bibliotheken und ihre Benutzung“) obsahuje knížka ještě dvě úvahy, které mají zájem i pro archiváře: „Über Archive und den jetzigen Stand des Archivwesens“ a „Bibliotheken und Archive“. Třebaže archivář v Müllerovi rozpozná spíše odborného knihovníka, jehož archivním názorům a výkladům, postrádajícími místy jasných hledisek, nemůže vždy přisvědčit, nepřečte si bez užítu jeho úvahy, které se snaží o souborný pohled na některé otázky archivní.

Bka.

O formát papíru. — Množství formátů, jež se zejména po válce vlivem bibliofilských snah objevilo na papírnickém trhu, zavdalo podnět snahám o normalisaci formátu papíru. O otázce této pojednala u nás ke konci minulého roku Československá normalisační společnost, jak se dovídáme z jejich Zpráv (roč. 1924, č. 7., str. 39—40) a z „Novin“, listu vydavatelů časopisů a novinářů čs. (roč. I. č. 6), a velmi pěkný retrospektivní článek napsal na toto téma Lad. J. Živný do Časopisu českosl. knihovníků (roč. IV. str. 98—101). Otázka tato arci se dotýká také archivů a to zejména proto, že do nich přejímáme množství registratur, v nichž časem se nám objevuje již velká rozmanitost formátů papíru, která ani po technické stránce nesmí býti opomíjena. Každá stupnice pro formát papíru musí mítí samozřejmou podmínku, aby nižší stupeň vznikl pouhým

přeložením stupně vyššího čili matematicky vyjádřeno, aby $a : b = b : \frac{a}{2}$,

při čemž a značí délku, b pak šířku formátu. Živný, tuším, správně vyslovuje domněnku, že k nynějšímu základnímu typu přispěla poučka t. zv. zlatého řezu, t. j. rovnice $(a-x) : x = x : a$, použitá pro rozměr v palcích. Pravděpodobně k tomu svedl podle mého domnění asi názor dříve často ve starších estetických vyslovovaný, že t. zv. zlatý řez je nevhodnějším a nejladnějším poměrem. Odtud máme nyní v archivech všechny formáty papírů, ať jde o nynější malý arch či arch t. ř. tereziánský a p. Výjimkou zůstávají ovšem formáty ojedinělé jako arch italský. Připočteme-li k tomu ještě různé typy na př. mediální, setkáme se v moderních registraturách a archivech s velikou pestrostí formátů, a proto lze i se stanoviska archivního vítati snahy unifikační a normalisační. Navrhují se Čs. normalisační společnosti celkem čtyři stupnice A, B, C, D, z nichž však A je základních a z prvního stupně AO v rozměru 1188×840 jsou odvozeny stupně další až A 8 74 $\times$ 52 mm. Je ještě řada otázek dosud nerozřešených, jako: jak má býti velký hrubý formát, aby oříznutím dal formát normový a pod., ale nejtravnější zvláště po stránce archivní, co zbývá řešiti, je, že bude nutno měniti veškeré dispozice s ukládáním nových formátů, které se vmísí mezi formáty staré, čímž se jen značně ztěžuje uložení, protože listiny různých formátů značně trpí. Proto by se doporučovalo vlastně již dříve, než dojde k normalisaci nových formátů, proti níž se stává hlavně výrobci papíru, aby na popud archivů úřady používaly pouze jediného formátu papíru a tak také usnadnily uložení svých registratur.

V Normalisační společnosti zároveň byla nadhozena i jiná zajímavá otázka, totiž normalisace jako stí papíru, o kterou se na př. pro svůj obor pokusilo již r. 1881 Bavorsko (sněm) a později Prusko, Dánsko a Finsko zavedly normální papíry pro své úřední tiskopisy. *Ča.*

České rukopisy právnické v Národní knihovně ve Vídni jsou zastoupeny ve velikém počtu, jež lze odhadnouti přes 200. Mezi ně sluší zahrnouti ovšem nejen rukopisy český psané, nýbrž i jinojazyčné (německé a latinské), pokud se týkají dějin českého práva. Slovenské jsou velice řídké, a je možno upozorniti pouze na rkp. č. 15.017 z poč. stol. XVIII. (práce Příleckého a Čibova). Zbývá tedy ostatek na rukopisy výhradně české, mezi nimi zase hojně se vyskytají sbírky přepisů právních knih a jiných pramenů právních. Obyčejně v jednom kodexu pospolu jsou sdruženy různé právní prameny jako kniha Rožmberská, Řád práva zemského, Majestas Carolina, „Práva zemská“ Ondřeje z Dubé a pod. Také tu nalézáme řadu pramenů práva městského jako t. ř. práv Soběslavských, překladů Sachsenspiegeln a Schwabenspiegeln. Z těchto jest upozorniti zvláště na rkp. č. 2264, obsahující Václavovo Jus regale montanorum, č. 14.869 Liber distinctionum z Olomouce a Menšíkovu práci o soudu mezním, kterýžto rukopis je pravděpodobně ten, jež předložil spisovatel Rudolfovi II. (č. 7630).

Jinou skupinu těchto rukopisů tvoří výpisky ze Zemských desk českých i moravských (knih pňonných) a zápisy o sněmovních jednáních českých, mezi nimiž jako trvalý typ se opakuje velmi často synopsis sněmů od dob nejstarších. K nim se poji množství opisů ze zemských zřízení a některých podružnějších, než nijak nevýznamných rukopisů, jako je známá kniha bratrstva zlatnického pražského, vydaná Menčíkem, neb několik instrukcí a knih apelačního soudu českého a pod.

Také k hospodářským dějinám českým nalezneme tu řadu důležitých pramenů, jako opisy katastrů, výpočty dávek. Jsou to většinou zlomky patrimoniálních registratur ze severních Čech, z okolí Dubé, Jestřebice, Vidimi, Kokořína a pod.

Velikou a velmi cennou skupinu tvoří rukopisy obsahující pojednání o českém právu. Mezi nimi sluší vzpomenouti především prací kameralistů a statistiků stol. XVIII. jako Borschka, Kittlitz, Puze a j., dále dobrých zdání o některých právnických otázkách, z nichž nejstarší je Matouše z Chlumčan o privilegii království českého (č. 8104), nebo jiný Mayera de Crusiano o kurfiřtském hlasu Marie Teresie (č. 8412), vedle toho však i přednášky z různých fakult, jako o českém právu od známého Azzonho a j. v.

Do Národní knihovny přešly patrně pouze s hlediska vnějšího i některé zlomky registratur a archivů, jako část registratur apelačního soudu pražského, zlomek soudní registratury mladoboleslavské, archivu městského chomutovského a dokonce i dva rukopisy pražské provenience. Není zajisté nutno připomenouti, že v N. K. je v obrovském celkovém bohatství i množství rukopisů nepřimo se dotýkajících našich právních dějin jako rukopisů Zlaté Bully a p.

Velmi zajímavě je sledovati, odkud se tyto rukopisy dostaly do Národní knihovny. Pouze nepatrný zlomek byl získán dary a koupěmi v novější době. Provenience je jasná u rukopisů pocházejících z některých archivů. Jinde je nutno ji zjišťovati podle dřívějších poznámek signatur a jiných údajů. Některé fondy jsou v českých právnických rukopisech velmi četně zastoupeny. Tak přešlo mnoho rukopisů z majetku řádu Německých Rytřů, z knihovny Emanuela Ferdinandho, českého rady

„nad počty“, z úřadu rentmistrovského, z apelačního soudu a t. d. Také odjinud dostalo se sem mnoho cenných rukopisů. Tak několik rukopisů je původu ambrasského, jiné z různých knihoven klášterních. Také několik málo je původu z knihoven soukromých, jako z knihovny Jana st. z Lobkovic, Jindř. Amadea Machnického, Jana Mich. Crepina atd.

Rukopisné oddělení Knihovny Národní ve Vídni je tedy, i pokud jde o právnické rukopisy české, velmi bohatým pramenem a nesmí býti při studiu našich právních dějin přehlíženo. (Srov. Fr. Čáda, České rukopisy právnické v Národní knihovně ve Vídni. List čs. právníků Všehrd VII. 1925, str. 68—76.) *Ča.*

Politické pozůstalosti mají pro historické badání veliký význam. Ani u nás nejsou vždy učiněna všechna opatření k jejich zabezpečení, i stává se často, že se nedostanou do státního archivu. Proto zasluhují obzvláštní naší pozornosti články, pojednávající o ceně moderních pozůstalostí vůbec a o péči jim věnované zvláště. Toho druhu jest článek Pavla Dehia: „Über politische Nachlässe des 19. Jahrhunderts im Besitze des preussischen Staatsarchives“, jež uveřejňuje „Korrespondenzblatt des deutschen Geschichts- und Altertumsvereines“, roč. 72, str. 92—104. V Německu nyní vůbec počali úsilovně šifiti ve veřejnosti porozumění pro cenu politických pozůstalostí, o jejichž uložení a obsahu sbírají se horlivě zprávy. —o—

Předbřeznový projekt archivní školy. — V 41. svazku čas. „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung“, str. 273—278, píše Ludvík Bittner v článku nadepsaném „Ein vormärzlicher Plan zur Errichtung einer Archivschule“ o snaze ředitele vídeňského dvorního a státního archivu Ignáce svob. pána z Reinhartů vybudovati jakousi „Zlepšenou école de chartes“. Úředníky vídeňského státního archivu byli dříve jmenováni registraturní úředníci bez historické průpravy, kteří teprve po svém skutečném jmenování museli si opatřiti nezbytné předběžné vědomosti. Na podnět Reinhartův konala se r. 1841 první zkouška uchazečů, jejíž výsledky neuspokojily. Proto navrhl Reinhart státní kanceláři, aby na universitě zřídila stolici pro pomocné vědy historické, jež měla býti spojena s c. k. tajným rodinným archivem. Reinhartův návrh se nelíbil státnímu kanceléři Metternichovi, zřejmě pro svoji svobodomyslnost, a tehdy nedošlo k zřízení stolice, která by se byla časem vyvinula ve „Školu diplomatiky“. Zkoušky zavedené Reinhartem vyžadovaly se i nadále, i když i když tu a tam byly opět přijímány pouhé protekční děti. Od r. 1897 přijímal vídeňský státní archiv zkoušené absolventy ústavu pro rakouský dějezpýt, přece však nikoliv bez výjimky. Nezbytnou podmínkou přijetí stala se zkouška na jmenovaném ústavě teprve od r. 1920. —o—

Archivnictví a knihovnictví. Ředitel radního archivu a městské knihovny v Drážďanech dr. Gg. Herm. Müller spojil tři příležitostně přednášky z oboru archivnictví a knihovnictví a vydal je v samostatné pěkně vypravené publikaci: „Von Bibliotheken und Archiven“. Kromě pouze bibliotécké první studie („Die Bibliotheken und ihre Benützung“) obsahuje knížka ještě dvě úvahy, které budou zajímati i archiváře: „Über Archive und den jetzigen Stand des Archivwesens“ a „Bibliotheken und Archive“. Trebaže archivář v Müllerovi rozpozná spíše odborním názorům a výkladům, postrádajícím místy jasných hledisk, nemůže vždy přisvědčit, nepřečte si

bez užitku jeho úvahy, které se snaží o souborný pohled na některé otázky archivní.

Dílo „Die österreichische Zentralverwaltung“ bude pokračovati. — Úředníci rakouského státního archivu vnitra a spravedlnosti ve Vídni (někdejšího to archivu c. k. ministerstva vnitra) jali se pokračovati v jmenované publikaci, vydávané Jindřichem Kretschmayerem. Druhé oddělení této publikace má obsáhnouti období sahající od sjednocení rakouské a české dvorské kanceláře až do roku 1848. (1749—1848). Po překonání nezměrné řady překážek bylo lze konečně roku 1925 vydati druhý svazek II. oddělení, obsahující písemnosti z let 1743—1760, týkající se vzniku a organizace direktoria in publicis et cameralibus. Vydání toto připravili dva archivní úředníci, Josef Kallbrunner a Melitta Winkler. Svazek sám je zároveň osmáctým číslem sbírky „Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs“. Státní archiv vnitra a spravedlnosti má vydati i svazky další, které budou obsahovati písemnosti, týkající se rakouské centrální správy až do roku 1848. Dalekosáhlé přípravné práce k tomu byly již zahájeny. Svazek první tohoto II. oddělení celé publikace, který podá přehled rakouské administrativy v letech 1749—1848, bude lze vydati arci teprve tehdy, až bude skončeno vydávání písemnosti, k tomuto období se vztahujících.

Největší část právě vyšlého svazku zaujímají písemnosti, týkající se vzniku a prvních počátků direktoria in publicis et cameralibus. Písemnosti ty objasňují nám celý vývoj této instituce a ukazují, jak významný podíl na vybudování tohoto systému měl hrabě Haugwicz. Pocházejí nejvíce z tak zvaných „starých kabinetních akt“ („alte Kabinetsakten“), uložených ve fasciklu č. 12 a 23 vídeňského domácího dvorního a státního archivu. Tato stará kabinetní akta („alte Kabinetsakten“) jsou zbytkem tajné registratury, která byla zřízena na podnět Haugwicův a uložena ve dvorním hradě, aby byly sloučeny (sjednoceny) všechny tajné písemnosti, vzešlé za organizačních prací. Nejmenší část písemnosti zde otištěných pochází z někdejšího archivu ministerstva vnitra; mnoho materiálu jest otištěno z válečného archivu. Tak na př. akty týkající se generálního válečného komisariátu, rozdělení na „publica“ a „judicialia“ u dvorské vojenské rady, dvorské invalidní komise a posléze postoupení diplomatických jednání s Tureckem státní kanceláři. Z archivu dvorské komory pak pocházejí písemnosti, týkající se reformy dvorské komory z roku 1745, z novuzřízení státní pokladny, mincovního a horního kollegia, dějin dvorské deputace in Banaticis, Transsylvanicis et Illyricis. Po stránce hmotné umožnila knihu vydati vlastně teprve československá vláda, která se nabídla, že odkoupí 150 exemplářů tohoto svazku. Tu teprve vídeňský nakladatel Adolf Holzhausen vzal na sebe náklad, spojený s vytištěním tohoto díla. Také i na vydávání dalších svazků slíbila naše vláda podobnou podporu. K svazku je přidán rejstřík, jež pořídil Rudolf Stritzko, přednosty archivu vnitra a spravedlnosti.

—o—

„Deutsche Geschichtsblätter“, jež vydával výmarský archivní ředitel Armin Tille nákladem Perthesovým v Götě, přestaly po ukončení XX. svazku (1920—1923) vycházeti pro nesnáze, spojené s jich vytištěním. Ve svých zprávách (Mitteilungen) vedly stálou rubriku o archivech (Über Archive). K poslednímu svazku je připojen stručný, úhrnný obsah. Tam se můžeme pod heslem „Archivwesen“ (na str. 140—141) přesvědčiti, v jakém rozsahu byla věnována pozornost archivní literatuře a jak mnoho nového tu bylo uveřejněno o jednotlivých archivech. Zvláštní pozornosti

zasluhují zprávy o německých archivářských sjezdech, pojednání o rozmanitých všeobecných otázkách archivních, o státním dozoru na archivy obecní, o inventarisaci archivů a podobně.

—o—

V právně-historických kruzích jihoslovanských se jeví snaha po stránce diplomatické revidovati prameny právní, a dobrým příkladem této nezbytné cesty právního historika je práce bývalého ruského a nyní smluvního profesora právnické fakulty v Lublani Michala Jasinského, o otázce, kdy byl složen a jak vznikl Kastavský statut. („Kada i na koji način je bio sastavljen Kastavski statut?“) — (Zbornik znanstvenih razprav III. 1924, str. 110—137.) Jasinski dospěl k zcela rozdílným názorům než dřívější vydavatel této právní památky, což nejlépe charakterizuje prospěšnost metody diplomatické v oboru dějin právních.

Ča.

Rumunský časopis bibliografický. — Zaznamenáváme tento časopis, který sleduje podobné cíle jako Casopis archivní školy: Revista arhiveilor, věnovaný vedle archivářství i vědám pomocným. První svazek za redakce profesora a gen. ředitele státního archivu v Bukurešti, Konst. Moisila, vyšel r. 1924 (str. 144); z obsahu vedle řady kratších článků, otisku dokumentů a zpráv o rumunských archivech zaznamenáváme stručnou studii o časovém tematu: P. Eder, „Über Archivfragen in den Friedensverträgen des 19. und 20. Jahrhunderts“ (str. 77—84). V druhém svazku, vyšlém r. 1925 (str. 145—300) je mezi jiným studii o důležitosti vídeňských archivů pro rumunskou historii (Virgil Zaborovschi) a o novém katalogizačním systému archivním (Ondřej Veress) a j.

Bka.

Inventář státního archivu v Mantově. Českému badateli, který bude hledat prameny k českým dějinám v Itálii, dostalo se v poslední době opět znamenité pomůcky. Jde o státní archiv v Mantově, na jehož inventář chce zde upozornit. Mantovský archiv není zcela neznámý českým historikům. R. Knott otiiskl v 37. svazku časopisu spolku pro dějiny Němců v Čechách v r. 1899 velmi zajímavou a důležitou zprávu mantovského posla v Praze z r. 1388; nalezl ji při svých badatelských pracích jako zemský stipendista v Mantově. Uveřejněním tohoto vzácného dokumentu a několika jiných drobností nebyl ovšem zdaleka vyčerpán obsah mantovského archivu pro české dějiny, o jehož celkovém významu Knott nedával žádného poučení. A přece pro novější habsburskou periodu předbělohorskou nebude lze přejít mantovský archiv bez povšimnutí, aspoň tu část, která obsahuje písemnosti vévodského rodu Gonzagů. Dnes o uvedeném archivu se najdou výborné informace ve dvou svazcích díla L'Archivio Gonzaga di Mantova, kterým zahájila mantovská „r. academia Virgiliana“ novou řadu svých publikací in folio (Monumenta). První svazek (Ostiglia, 1920, str. XCII + 250) je vydán péčí nynějšího ředitele archivu P. Torelliho, známého medievalisty a badatele v pomocných vědách. Obsírný úvod jedná o historii a uspořádání archivu — dnešní uspořádání spočívá na uspořádání městského archivu, jenž byl r. 1899 odevzdán v opatrování státu — o povaze a jednotlivých složkách, ztrátách, skartacích atd.; velmi vhodně v této části umístěny ukázky písem starších archivářů. Vlastní inventář, „indice“ (str. 1—192) rozepisuje jednotlivé fascikly (busta) a naznačuje heslovitě jejich obsah spolu s určitým časovým; v poznámkách je pak uváděna literatura, v níž bylo archivního materiálu použito. Svazek je doplněn obsírnou bibliografií a rejstříkem. Druhý, ještě mohutnější svazek (Verona, 1922, str. 424),

týká se toliko Gonzagovské části mantovského archivu, jak naznačuje již podtitul: „La corrispondenza familiare, amministrativa e diplomatica dei Gonzaga“; uspořádal jej bývalý ředitel mantovského archivu Alessandro Luzio, vynikající historik italského risorgimenta, jehož obor badání byl původně italská renesance. Vedle vlastního inventáře (str. 281—389) je tu obšírnější úvod, který kromě mantovské historiografie a významu archivu podává rozbor gonzagovské korespondence diplomatické jak po stránce obsahové tak i formální (str. 47—280); je to jakási fragmentární historie gonzagovské politiky zahraniční, přimykající se k jednotlivým fondům archivním. Vítané jsou hojně ukázky rukopisů Gonzagů, bibliografie a důkladný rejstřík. K tomuto svazku se zájmem sáhnou i čeští badatelé, archiváři pak naleznou v něm příklad, jak novodobý archivář dovede svými výklady historickými objasnit archivní fondy, které jsou mu svěřeny, a jak tím usnadní práci badatelům.

Bka.

Habsburkové a Čechy ve světle archivních památek a dokumentů. — Na letošní říjen připadá veliké historické výročí, jež sice nebudeme oslavovati, jak bychom nepochybně byli bývali nuceni, nebýti světodějných událostí let 1914—1918, ale jehož přece budeme živě vzpomínati i ve svobodných a právě ve svobodných Čechách: je to čtyřsté výročí volby Ferdinanda I. na český trůn, počátku to dlouhého habsburského panství nad českými zeměmi, tak dlouhého, že mu jen 8 let chybělo do tohoto jubilea. V zemském archivu českém vyskytl se plán uspořádati při této příležitosti výstavu písemných památek, jež by byla působivou rekapitulací a ilustrací české dějinné tragedie, v níž Habsburkové hráli tak osudnou úlohu. Trojí odboj proti cizí dynastii, první nešťastný (1547), druhý nešťastnější a přímo tragický (1618—1620) a za tři sta let poslední a vítězný (1914—1918) tvoří hlavní osnovu tohoto děje, jež by bylo dokumentovati. Cesta od „konce samostatnosti české“ až k jejímu znovuzrození se všemi jejími stanicemi a obraty, zápasy a oběťmi byla by znázorněna touto výstavou. Její podrobný program bude třeba vypracovati v nejbližší době za účasti všech zúčastněných ústavů a její uskutečnění — o němž nepochybujeme — bude jistě z nejučinnějších reminiscencí na rok 1526.

Wdt.